

Денник
Начальної Команди
Української Галицької Армії

**Д Е Н Н И К
НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ**

**DIARY
OF THE SUPREME COMMAND
OF THE UKRAINIAN GALICIAN ARMY**

"CHERVONA KALYNA"
UKRAINIAN PUBLICATIONS COOPERATIVE, INC.
NEW YORK, N. Y. 1974

Денник
Начальної Команди
Української Галицької Армії

»ЧЕРВОНА КАЛИНА«
УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА КООПЕРАТИВА, ІНК.
НЬЮ-ЙОРК, Н. Й. 1974

„Денник НК УГА” *появляється коштом Видавництва*
„Червона Калина” і пожертвами, що їх склали наші
Прихильники з приводу втрат своїх Найближчих, або
з інших нагод.

Library of Congress Catalog Card Number: 74-76638

Склад: Українська Друкарня ГАРТУР
HARTUR Ukrainian Printing Co., Inc.
923 N. Western Ave. Chicago, Illinois
Друк: Noble Offset Printers, Inc.
419 Lafayette Street New York, N. Y.

MADE IN U.S.A.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Видавництво „Червона Калина” поставило собі при своєму заснуванні 50 років тому у Львові за головне завдання: зберігати і плекати традицію збройної боротьби українського народу за свою незалежну державність, що її, після довголітньої неволі України, відновили і розпочали Українські Січові Стрільці. У здійснюванні цієї своєї місії видано численні книжкові публікації, видавано щорічні календарі-альманахи „Червоної Калини”, які здобули собі велику популярність в суспільстві, друковано цінні науково-історичні твори, які частинно появлялися на сторінках місячника „Літопис Червоної Калини”, вможливлено теж появу численних спогадів учасників визвольної війни. Вся та література стала одним із найповажніших джерел відомостей про події з тієї світлої доби нашої новітньої історії. Всі ті видання робили велике національно-виховне й науково-історичне діло для майбутніх поколінь українського народу.

Завдання В-ва „Червона Калина” було тим важливіше й відповідалніше, що в процесі революційних подій, катастрофальних перемін, внаслідку остаточної нашої прогри і плянної акції окупантів, які спричинили велику руїну на просторах українських землях, безповоротно загинуло багато цінностей історично-документарного значення, загинули бібліотеки, архіви, історичні документи, які повинні були стати основним джерелом для історіографічних студій даної доби. Тому наше видавництво боролось з тією найбільшою трудностю, якою був брак джерельних матеріалів документарного характеру. Не було тих документарних матеріалів, які вможливили б історикам всебічно з'ясувати новітню українську історію за вимогами наукової методології. І тому кожний здобутий сьогодні, чи випадково віднайдений історичний документ — це дорога цінність і велике збагачення нашої істо-

ричної науки і заслуговує на те, щоб його видати друком, власне під кутом згаданого завдання нашого видавництва: зберігати і плекати культ військово-історичної традиції.

Загинув архів Української Галицької Армії. Але, на диво, врятувався „Щоденник Начальної Команди УГА”. І коли він дістався у посідання нашого видавництва, то дехто слушно вважав це за сенсацію. Проте Дирекція нашого видавництва і її редакційна Колегія вважали за свій найперший обов’язок — перевірити і запевнитись, що це автентичний документ, а не якась фальшивка. Автентичність того документу понад усякий сумнів ствердили різні авторитетні автори та причетні до історії того документу деякі живі ще свідки, найповажніші громадяни.

Ось так д-р Іван Максимчук у своїй книжці „Нарис історії роду Петрушевичів”, Чикаго, 1967, твердить: „І. Сохоцький, разом із відомим істориком Іваном Кривецьким врятували 1920 року важливий документ до історії наших визвольних змагань п. н. „Денник Начальної Команди УГА” з архіву Польового Штабу Червоної УГА в Києві”. Насправді було так, що після залишення Києва більшовиками, вони передали той „Денник” генералові Миронові Тарнавському, якому вдалося там переховатись. Маємо майже певні докази, що „Денник” — чи пак „Щоденник” — писав приділений до Начальної Команди сотник Ганс Кох, галицький німець, і тому знаходимо в ньому тут і там поруч українських слів їхні відповідники німецькою мовою. У часі відвороту т. зв. Ліквідаційної Комісії УГА, при якій був теж ген. Тарнавський, з Києва до Галичини, зупинилася Комісія коротко в селі Жабинцях біля Кам’янца Подільського. Там переписав один член Комісії на машинці „Денник” з оригіналу, очевидно — з доручення або за згодою генерала Тарнавського. Це був Андронік Гладій, пізніший ревізор Ревізійного Союзу Кооператив у Львові. На обгортці документу він залишив нотатку: „Переписав з оригіналу. Жабинці біля Кам’янца, 28 червня 1920. Гладій Андронік”. Саме цей відпис передруковуємо тепер як без сумніву автентичний документ.

Трудно було докладно відтворити, як той документ переходив з рук до рук — і до чийх. У 1930-их р.р. був він у посіданні проф. Євгена Яворівського, який теж використав той „Щоденник” у двох своїх публікаціях, покликуючись у них

на „Щоденник” та навіть наводючи із нього довші цитати: „Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди” („Літопис Червоної Калини”, 1935, ч. 12, стор. 5-8) і „Вождь 100.000-ої Армії” (Львів, 1938 і Вінніпег, 1958, вид. І. Тиктора), де на ст. 36-47 надруковано докладний текст із „Щоденника” про події за дні 26-31 серпня 1919. Покликаються на „Щоденник” у своїх писаннях також д-р Любомир Макарушка і пок. д-р Мирон Дольницький. Після смерти сл. п. проф. Євгена Яворівського його дружина передала рукопис знайомим громадянам, які в свою чергу склали його у нашому видавництві.

Найприкметніша риса і найбільша цінність „Щоденника” це його короткий, сухий, змістовий військовий стиль, яким передається без ніяких мовних прикрас і додатків щоденні військові дії УГАрмії у двох її найбільших воєнних операціях, подається чіткий опис боїв, перемог і невдач на широких шляхах її походу, її трьох корпусів, бригад, куренів і сотень. Змальовано там безмежну радість і захоплення наддніпрянських братів у визволених УГАрмією Проскурові, Житомирі, Староконстантинові чи Вінниці, і вороже, неприхильне становище частини населення з викривленою довговічною окупантською неволею психікою. І найцінніше для історика та найсумніше, найприкрише для українського читача — це той авторитетний опис страшної трагедії, що її пережила УГА в своєму поході до волі. Сухі, німі, мовчазні цифри жертв — безіменні символи великої трагедії. Страшна пошесть тифу здештукувала бойові лави УГА: про це говорять ясні і правдиві звіти різних бойових частин УГА, про це повідомляють звідомлення із шпиталів та залізничних станцій. Це не загальні й приблизні твердження і здогади, це не спогади навіть найбільш вірогідного мемуариста, проте приватної особи, а факти, що їх наводить найавторитетніший історичний документ. Вірний образ того катастрофального стану дозволяє краще розуміти різні складні проблеми, зв’язані з перебуванням УГА в Україні, її походом на Київ та відворотом.

Автор „Щоденника” — кращій старшина НК УГА, нотус, очевидно, в першу чергу військові дії УГА, зокрема воєнні операції Чортківської офензиви і походу на Київ 1919 р. Це важливий матеріал для майбутнього історика Української Галицької Армії, історія якої — за боями — все ще не

написана. Не торкаючись операції Дієвої Армії УНР, дії якої з'ясовані різними наддніпрянськими військовиками й істориками (Капустянський, Сальський, Удовиченко й інші), все ж подав невідомі дотепер подробиці про співпрацю наддніпрянських повстанців із УГА.

Завданням цього Вступу „Від Видавництва” не є подавати зміст цієї публікації, ані рецензію на неї. Ми вказали тільки на кілька моментів із „Щоденника” для підкреслення важливості того історичного документу, ото ж для з'ясування, чому власне Видавництво „Червона Калина” друкує „Щоденник Начальної Команди УГА”. Бо дехто висловлював сумніви, чи взагалі варто видавати „Щоденник” з уваги на різні дуже прикрі моменти, записані в ньому. Однак Дирекція „Червоної Калини” стала на принциповому становищі: „Щоденник УГА” — це історичний документ великої ваги, а завданням нашого Видавництва є оприлюднювати поважні твори військово-історичного характеру. У розгляді минулого треба керуватися тільки одним критерієм — критерієм історичної правди. Сантументи й ресантументи, які казали б промовчувати, тушувати чи позолочувати різні моменти рідної історії, — шкідливі для виявлення правди. Коли ж історія має дійсно бути „вчителькою життя”, то як ми можемо чогось навчитися з давньої і новітньої історії України, коли будемо промовчувати документи, які можуть допомогти до виявлення історичної правди? На історію народу складаються однаково успіхи, як невдачі і треба пізнати однаково одні, як другі, треба ствердити, у чому полягали ті успіхи й невдачі та хто і що було їхнім спричинником. Українське суспільство дійшло вже до того ступня національно-державницької свідомості, що не лякається дивитися у вічі найсумнішій правді, яка стосується минулих помилок. Українська наука й публіцистика вже давно відкинули теорію, що програ українських визвольних змагань — це виключно наслідок агресії сильніших за нас ворогів і наслідок різних некорисних для України зовнішніх обставин. У досліджуванні рідного минулого ми зобов'язані не цуратися визнання також власних помилок.

„Щоденник НК УГА” — це історичний документ, важливий для дослідника нашої новітньої історії, але це не значить, що все у ньому — історична правда. Є в ньому також

вислови і звороти, які віддзеркалюють або індивідуальні погляди його автора, або писані під тиском ворожої українству пропаганди. Ось так, пишеться в „Щоденнику” про „Петлюрівські війська” та „Петлюрівську групу”, поруч із користуванням назвою „Придніпрянська Армія”, замість офіційної назви „Дієва Армія УНР”. Наприкінці „Щоденника” маємо таку заввагу: „Місто Відень є збірнею всіх українських дезертирів старшин, як також всіх гешефтярів-зłodів українського державного майна”. Ясно, що таке можна було написати тільки під впливом большевицької пропаганди, вже за існування Червоної Української Галицької Армії (ЧУГА) — чи не найсумнішої сторінки тієї славетної західньо-української військової формації. Ясно, що з такими висловами і зворотами не можна погодитися, треба їх натаврувати, а надрукування їх тепер треба виправдати тільки принципом — нічого в тому документі не скреслювати й не змінювати. Завдання такого, як наше — книжкового видавництва — оприлюднювати твори, що їх історики і публіцисти мають аналізувати, оцінювати, насвітлювати і коментувати. Тому й наше Видавництво не вдається у розгляд подробиць цього твору. Ми друкуємо його так, як його отримали, не перевівши ніякої мовної чи правописної редакції, а зберігши — за принципом наукових творів — також мову й правопис ненарушними, дармащо свідомі, що є там вислови, що їх — з нинішнього погляду — можна назвати мовними куріозами, як теж є там давно вже відкинений правопис. Але ми рішили залишити текст в його ненарушеному вигляді, бо це підкреслює його автентичність, його походження з-перед більше 50-ти років. Не писав „Щоденника” письменник ані філолог, а військовик, який вживав тодішньої поточної в Галичині мови, засміченої полонізмами й русицизмами. Тому й читати нині „Щоденник УГА” навіть трохи трудно, як це буває із неодним давнім історичним документом. Найбільший клопіт був з географічними назвами: Штаб УГА користувався в Україні російськими і німецькими картами і брав з них назви, інколи ще й перекрутивши їх. Тому опинились там такі назви місцевостей, як, наприклад, „Монастирская”. Залишено в тексті ті зросійщені чи перекручені назви, але подано правильні наприкінці книжки. Залишено теж прогалину, яка є в „Щоденнику”: не записані там події, які сталися між Чортківською офензивою та відворо-

том УГА за Збруч. Не відомо, чому у „Щоденнику” нема згадки про польський протинаступ. А втім, для цілоти „Щоденника” воно не має особливого значення.

Ми свідомі того, що, може, дехто буде докоряти нам, що ми оприлюднили документ з багатьма подробицями, які некорисно свідчать про атмосферу в УГА в деяких періодах визвольної війни та про деяких старшин і державних мужів-політиків. Ми свідомі того, що деякі наші громадяни вважають, що слід зберегти авторитет провідних мужів із нашого минулого без уваги на їхні промахи. З другого боку — коли хтось дійсно був індивідуальністю і заслужився для свого народу, то його добрій славі, добрій славі його імені не пошкодить виявлення його помилок, бо не існує людей, які не помиляються.

„Щоденник УГА” нікого не вивищує й нікого не принижує. Староримська засада „про померлих ніщо, як тільки добре”, не стосується історичних постатей. „Щоденник УГА” подає факти. У ньому нема на будь-чию адресу ані похвал ані доган. Його мова — мова власне сухих фактів. А як хто буде ті факти оцінювати, як їх буде з’ясовувати, яке значення буде їм надавати, це є річчю читачів і дослідників, а не видавців. „Червона Калина” друкує „Щоденник УГА” у тому глибокому переконанні, що без уваги на те, чи він і його подробиці будуть комусь „подобатись” чи „не подобатись” — він спричиниться до з’ясування правди про українську визвольну війну-революцію, зокрема про участь у ній Української Галицької Армії. Ніхто не всилі поменшити й притьмарити героїства українського вояцтва за нашої визвольної війни-революції 1917-1921 р.р., ніхто не всилі заперечити мартирологію Української Галицької Армії в часі страхотливого тифу серед лютої зими на воєнних фронтах проти ворогів — про що читаємо у „Щоденнику”. Справедливий і об’єктивний дослідник розмежує світла й тіні у тому „Щоденнику” і зверне увагу не тільки на те, що в ньому пригнічує і глибоко засмучує, але й на ті світлі моменти, на ті позитиви Українського Війська, виявлені навіть в найбільш трагічних умовах, позитиви, які є джерелом нашої віри, що в майбутньому переможе „добре” української людини й переможе Українська Правда.

* * *

Все вищесказане про „Щоденник УГА” стосується так само оприлюненого в цій книжці протоколу воєнного суду, переведеного в днях 13-14 листопада 1919 р. у Вінниці над недавнім начальним комендантом УГА, генералом Мироном Тарнавським, — шефом Штабу (полковником Булави) Альфредом Шаманеком, — і отаманом Омеляном Лисняком: всіх їх обвинувачували у підписанні договору з Добровольчою Армією Денікіна без відома, згоди й дозволу вищого командування та законної державної влади. Нема документарних доказів, хто наказав перевести той процес, як складено судовий трибунал і визначено прокуратора та оборонців. Є про це хіба тільки „Спомини” от. Степана Шухевича (том 5, Львів 1929, „Червона Калина”) і згадується про це тільки у „Щоденнику УГА”. Проте акт обвинувачення і всі причетні до тієї розправи прізвища можна пізнати з ходу розправи та, особливо, з проголошеного трибуналом присуду, в якому насправді й наведено обвинувачення.

„Щоденник УГА” і протокол судової розправи, скоплений під назвою „Процес генерала Тарнавського”, — це два окремі історичні документи, але найтісніше один з одним пов’язані. Вони стосуються того самого історичного періоду і тієї самої трагедії Української Галицької Армії. Тому логічно було — видати їх разом. А втім, чи видавати „Процес генерала Тарнавського” — над цим велися між членами Дирекції, Надзірної Ради і Редакційної Колегії Видавничої Кооперативи „Червона Калина” ще довші й основніші розмови та дебати, як над питанням про „Щоденник УГА”. Річ у тому, що „Процес генерала Тарнавського” — це ще більш „дразлива” справа, а заторкнені у ньому різні моменти — ще більш контroversійні. Більшість у керівництві нашого видання зайняла те саме становище, що й у підході до „Щоденника УГА”, а саме, що це поважний військово-історичний документ і що тому наше Видавництво, поставивши собі завдання друкувати військово-історичні твори, зобов’язане надрукувати також цей рідкісний історичний документ. Тримаючись принципів, стосованих наукою супроти історичних документів, ми рішили не робити в отому „Процесі генерала Тарнав-

ського” — так само, як у „Щоденнику УГА” — найменших змін, без уваги на суть і форму тексту. Проте, у дебатах „друкувати, чи не друкувати” звернено увагу, що у „Процесі генерала Тарнавського” особливо яскраво проявляється обласно-партикулярна прірва, існуюча у тому часі між галичанами і наддніпрянцями, чи пак між частинами тих двох віток українського народу, та що яскраво проявляється у тому „Процесі генерала Тарнавського” вся несамовита ситуація, яка довела Україну до катастрофи: дві армії, два уряди, дві психіки, брак взаємного довір'я, місце якого займали жалі, претенсії й обвинувачування, а все це на тлі державницько незрілих ще широких мас народу, страшною зарази тифу та існування ворогів — червоної і білої Москви та Польщі.

Члени Надзірної Ради, Дирекції і Редакційної Колегії В-ва „Червона Калина” мали спершу сумніви, чи взагалі видавати той „Процес генерала Тарнавського”, а як видавати його, то чи в оригінальному вигляді чи в трохи скороченому, з викресленням місць, які можуть породжувати найбільші застереження щодо їх форми і змісту та погрожувати новим розпаленням галицько-наддніпрянської полеміки, яка, славити Бога, стала вже анахронізмом. Ніде правди діти: оборонці і свідки у тому процесі виправдували обвинувачених, себто по суті виправдували Зятківський договір з Денікіним безпосередньо жажливим станом УГА, а посередньо — обвинувачуючи уряд УНР у прерізних прогріхах супроти УГА, які ніби довели до того жажливого стану. У тих зізнаннях і промовах впали й такі закиди на адресу уряду УНР, зокрема на адресу Головного Отамана Симона Петлюри, які насувають сумніви щодо їх правдивості і які жалюгідні своєю образливою для Дісної Армії УНР і Головного Отамана формою. Наприклад: коли на тій судовій розправі говориться, що Зятківський договір не приніс ніякої шкоди Армії УНР, то як це погодити з твердженням полк. Євгена Коновальця, тодішнього командира корпусу Січових Стрільців, що одного дня його корпус опинився віч-у-віч з денікінцями на частині фронту, що його без попередження залишили війська УГА („Причинки до історії української революції”, Прага 1928, Чикаго 1969). У світлі правди нісенітницею виявилось revealingне твердження на тому суді, що у Тернополі 2.000 наддніпрянських вояків перейшли до поляків та що майже ціла

одна дивізія Дієвої Армії перейшла до денікінців, „через що бригада УСС потеряла більше, як 1.000 людей”, — а трохи далі на тому процесі говориться, що „бригади є тепер ніщо іншого, як ідучі шпиталі”, та що „бригада УСС . . . мала всего може до 300 людей боєвого складу”. Таких суперечностей є у „Процесі” більше. Є там твердження, які віддзеркалюють тодішню галицько-наддніпрянську распрю, віддзеркалюють пристрасті, які завжди переяскавляють існуючу дійсність, або й її цілком викривляють. Говориться там, наприклад, про упослідження УГА в порівнянні до Армії УНР та про намагання уряду УНР „нашу (УГА) армію розложити”. Але тут же високий і найбільш авторитетний старшина УГА стверджує, що „Придніпрянська армія була в далеко гіршій матеріальній і моральній положенню, ніж наша”. А коли генерал Ціріц назвав Дієву Армію УНР „так званою Наддніпрянською армією, яка не заслуговує на назву армія” — то такий обурливий вислів тільки potwierджує тезу, що брак рідних високих старшин в Українській Галицькій Армії і затруднювання нею з конечности німецьких старшин з австрійської армії було одною із причин катастрофи українських визвольних змагань: бо між отими німецькими старшинами були люди чесні, які служили в УГА не за страх, а за совість, та мали справжній сантимент до України і її справи, але й були такі, які ставилися з висока до українства і, маючи легалістичну вдачу професійних австрійських старшин, не розуміли української революції, не знали її передісторії та умовин серед яких вона проходила, і відносились з приризством до всього, що було пов'язане з українською революцією. Оприлюднення тепер того зневажливого вислову генерала Ціріца не може образити ані колишніх вояків Армії УНР ані взагалі будь-кого з українців, бо він дискредитує і компромітує тільки самого автора такого вислову.

Цей Вступ не має на цілі переводити аналізу „Процесу генерала Тарнавського”, ані полемізувати з будь-котрими його моментами. Ми навели тільки приклади на доказ, що керівники нашого Видавництва дуже дбайливо і турботливо підходили до питання „видавати чи не видавати” та зберігали у перелікуванні „Процесу генерала Тарнавського” збірничий світогляд, ворожий будь-котрому обласному партикуляризмові. У тих міркуваннях на тему „видавати чи не

видавати” виринули сумніви, чи „Процес генерала Тарнавського” не стане зброєю в руках тих одиниць у нашому суспільстві, які раді використати кожну нагоду, щоб ділити українців на уродженців різних частин великої української землі. Проти тих сумнівів виступав факт, що наше суспільство, при всіх своїх недоліках, таки вже достаточо зріле, щоб не хвилюватися галицькими й наддніпрянськими непристойними висловами й обвинуваченнями з-перед 55-ти років. В оцінці „Процесу генерала Тарнавського” наше Видавництво прийняло той принциповий підхід, що його прийнято було в оцінці „Щоденника УГА”: це історія, а історію треба представляти правдиво, щоб на давніх хибах і промахах вчитися кращого. І в тому „Процесі генерала Тарнавського” є теж світлі моменти, що їм треба давати першенство перед моментами темними. Так ось є там раз-у-раз мова про потребу послужу й дисципліни супроти уряду УНР й Головного Отамана Симона Петлюри. Одним із мотивів звільнення обвинувачених від вини було ствердження, що наказ Головного Отамана про відтягнення фронту на такі-то задні позиції був насправді виконуваний, а коли війська не осягнули остаточної визначеної лінії, то без вини і злої волі галицьких комендантів . . .

Одним із дуже прикрих моментів „Процесу генерала Тарнавського” — це мова того документу. Та мова — ще гірша, як у „Щоденнику УГА” — сумішка українських, польських і російських слів, прикметна для галицької провінційної судової говірки напереломі минулого і цього сторіч. Це ніби формальна справа, але вона сутня постільки, що мова того історичного документу дратує читача. За всією вірогідністю, протокол розправи зладжений сотником Гансом Кохом, бо він розправу стенографував, чи пак докладно записував. Наприкінці протоколу є такі слова: „Потверджую, як вірний протокол розправи. 23. XI. 1919, Ганс Кох”. Але не можна виключити можливості, що первісний текст протоколу був зладжений німецькою мовою та що текст, який дійшов до нашого Видавництва, це — завірений Гансом Кохом — переклад з німецької мови, зроблений галичанином, який знав тільки польську судову термінологію, а не знав української літературної мови. Коли б тепер перевести мовну редакцію того тексту, то з оригіналу нічого не залишилось би і читачі могли б мати слушну підозру щодо автентичности цілого до-

кументу. Тому рішено, як у „Щоденнику УГА”, нічого „не ружати”, а надрукувати всі ті неправильні слова, фрази, чужу українській літературній мові складню, анахронічні граматичні і правописні помилки.

Видавнича Кооператива „Червона Калина” свідома того, що проголошення „Процесу генерала Тарнавського” знайде не тільки слова признання, але й поважної критики та докори — „навіщо ви це друкували, для кого?” Відповідаємо: для дослідників української новітньої історії. Для поуки, як не повинно більше бути. Для яскравого з’ясування, до чого доводить внутрішня распря у політичному проводі і до чого доводить уведення політики у військо. Для чесних і совісних дослідників-аналітиків, які ніколи не цураються правди, тим паче, коли вона стосується подій з-перед більше половини сторіччя.

Зятківський договір стоїть вже перед судом історії. Всі безпосередні учасники того „Процесу генерала Тарнавського” вже давно стали перед обличчям Найвищого Судді. Головний Отаман Симон Петлюра згинув з рук большевицького агента на розі двох вулиць Парижа 25 травня 1926. Колишній Президент ЗУНР і Диктатор д-р Євген Петрушевич помер 29 серпня 1940 р. у Берліні. А до маніфестаційного похорону генерала Мирона Тарнавського, який відбувся у Львові 2 липня 1938, приєдналися не тільки західноукраїнське суспільство, але й наддніпрянські політичні емігранти та представники екзильного уряду УНР, визнавши одностайно, що генерал Мирон Тарнавський був вояком-патріотом, не був політиком, і мав право помилятися, діючи з думкою про добро України.

* * *

Як уже згадано в перших рядках цих вступних завваг, видавнича Кооператива „Червона Калина” поставила собі за свою місію від самого початку свого існування у Львові і після відновлення своєї діяльності у Нью-Йорку — плекати культ української військової традиції і видавати такі твори військово-історичного характеру, які ніяким чином не можуть появилися в Україні під московсько-комуністичним правлінням. У своїй видавничій діяльності „Червона Калина” твердо і послідовно трималася принципів соборности і суверенности не тільки території України, але соборности й су-

веренности українського духа. Наше Видавництво було завжди проти обласного партикуляризму та проти релігійного фанатизму. Тому, бувало, „Червона Калина” відмовлялася друкувати чи передруковувати твори, в яких були вислови чи тенденція або виразно шкідливі для принципів української соборности й суверенности виправдуванням таких шкідливих актів з історії України, або образливі вислови на адресу окремих частин українського народу. Проголошені тепер „Щоденник УГА” і „Процес генерала Тарнавського” у своїй цілості є документами у користь, а не у шкоду ідеалів соборництва й суверенности. Видаючи ті історичні документи, ми глибоко переконані, що вони у своїй цілості й після глибокої аналізи не пошкодять, а допоможуть культові української традиції, українського війська й української збройної боротьби. Найсутніше в обох проголошуваних нами тепер документах — це трагізм нашої збройної боротьби у 1919 р., це трагічна доля вояків, це заворожене коло, в якому опинилася ціла наша визвольна війна-революція. Ми друкуємо ці два військово-історичні документи у глибокому переконанні, що вони не поменшать, а поглиблять культ вояків, які боролися за Україну в отих страшних умовах. Ми переконані, що проголошення тих військово-історичних документів допоможе процесові української політичної думки, яка не допустить, щоб у майбутньому новому історичному переломі українська визвольна справа опинилася знову у завороженому колі.

Ми почули були прихильну нам заввагу, що — друкуючи ті історичні документи, ми повинні рахуватися з фактом, що багато наших громадян, особливо з-посеред молоді, не знають настільки історію наших визвольних змагань з р.р. 1917-21, щоб правильно зрозуміти ті документи, і що тому треба би подати історичне тло, на якому розвивались ті події. Але це по суті звелось би до того, що треба би написати популярну новітню історію України. Вона з'ясована в численних творах, в наших Енциклопедіях, у багатій вже мемуаристиці. Ми певні, що коли хтось поважно зацікавиться „Щоденником” і „Процесом”, а захоче ближче пізнати їхнє історичне тло, — то не матиме ніяких труднощів — знайти відповідну літературу.

Д Е Н Н И К
НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

1919 - 1920

Д Е Н Н И К

НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ.

*Поручником
з оружану
28.6.1920.
Жадинці, Стан
Календар.*

Гладі

Ген. Мих. Омелінович Павленко
Начальний Вождь УГА
— від 10 грудня 1918 до 9 червня
1919 р.

Генерал Олександр Греков
Начальний Вождь УГА
— від 9 червня 1919 до 5 липня
1919 р.

Генерал Мирон Тарнавський
Начальний Вождь УГА
— від 6 липня 1919 до 1 листопада 1919 р.

Генерал Осип Микитка
Начальний Вождь УГА
— від 2 листопада 1919 до 10 лютого 1920 р. — Ревком при НК УГА арештував Начального Вожда і шефа Штабу ген. Августа Ціріца. Большевики перевезли обох генералів до Батирської тюрми в Москві, звідси до концентраційного табору в Кожухові, а по відмові вступити до Червоної армії, в Москві їх розстріляли.

ОСТАННИЙ ДЕНЬ ПЕРЕД ОФЕНЗИВОЮ

7. 6. 1919.

7. червня 1919. зробив неприятель сильнішими силами наступ з Чорткова на Ягольницю, слабшими силами в напрямі Шманківці - Шманківчики.

Ворожий наступ в напрямі Шманківчики відбито.

В Ягольницю втиснувся ворог.

Вдорожено наступ на Ягольницю.

8. 6.

Вчорашні сильні неприятельські сили, які втиснулися до Шманківчик і даліше через Ягольницю, відкинено в протинаступі на Чортків. З скоростріли і много полонених в наших руках.

Нині вечером взяв II-гий Корпус Чортків. Наступ I-го Корпуса в напрямі Вигнанки вдорожено. Початок 2-га година перед полуднем.

Від правого крила I-го Корпуса до околиць Городниці й Хоросткова нема неприятеля.

В Копичинцях наступав около 1 неприятельський курінь на Вигнанку і стиснув праве крило 10-ої Бригади на Слобідці.

Вдорожено протинаступ. Початок 9. 6. 2. год. перед пол.

Перед II-гим зглядно III-им Корпусом обсадив неприятель в незвісній силі Язловець.

Неприятельську кінну стежу помічено коло фільварку Травна, 9 кілометрів на північний захід Ягольниці.

На Дністрі ніяких змін.

9. 6.

Побитий неприятель поніс в Чорткові великі страти.

Одна тяжка 15-центіметрова батарея гавбіц (5 гармат).

одна 8-центиметрова гармата (канона), 52 скоростріль (половина російських, половина австрійських), много крісів, 200 полонених, 60,000 набоїв піхотної муніції і много иншої муніції доси зголошені.

Побитий в Чорткові неприятель належить до дивізії полковника Сікорського і складається з полків 40., 13., 36., кількох легких і тяжких батарей.

Решти ворога в відвороті в напрямі Бучач.

Копичинці обсажені около одним неприятельським курінем.

По одному куріневи польських полків 17., 18., 42. (група генерала Александровича) сконстантовані в Бучачи.

Язловець і Новосілка Язловецька обсажені неприятелем в незвісній силі.

10. 6.

Неприятель стягнувся на Чортків. Сильні польські сили і польська міліція утікли з правого крила в напрямі Тереховлі.

В Тернополі зголошено два неприятельські полки.

Після иншої верзії концентруються в Тернополі позісталі ще на сході частини армії Галлера.

Зголошено два неприятельські полки (поодинокі курені двох полків) в марші з Монастириск в напрямі Бучача.

Власний літак до Тернополя, Монастириск і Бучача відісланий.

Румуни розвивають живу діяльність в відтинку Усте-Біскупе - Мельниця.

11. 6.

На сьогодні побили наші хоробрі війська неприятеля на всіх пунктах, де з ним стрінулися.

Вчера і нині відкинено коло Бучача около шість до сім неприятельських куренів частинно на Підгайці, частинно на Нижнів (полки 40., 18., 36.).

II-гий Корпус взяв сьогодні в рішучім наступі Бучач і обсадив одною сотнею Монастириска. Взято полонених, дві гармати, много скоростріль; оружжя і обоз здобуті.

III-гий Корпус взяв Язловець. (Там один курінь польського полка 15., з польської дивізії генерала Залінського), 9-ий полк уланів розсаджений і його цілий обоз з харчами, чоботами і черевиками відібраний, полонені взяті, 8 скоростріль, більше полевих кухонь й обозу здобуто.

Бригада У. С. С. розбила два неприятельські курені і відкинула на Тербовлю.

12. 6.

3-та польська дивізія генерала Залінського має — після висказу полонених — йти через Дністер на Нижнів.

4-та польська дивізія мала бути дірігована залізницею з Черновець до Станиславова. Початок транспорту 9. червня. (Інша версія — проба переходу під Хотиним.)

12-го червня пополудни спостережено два неприятельські курені в марші з Підгаєць до Монастириск.

Сьогодні в ночі заняв I-ший Корпус — при сильнім пертю II-го Корпуса — Тербовлю.

Відділи 3-ої Бригади заняли о год. 21:45 Струсів.

13. 6.

Рештки дивізії генерала Сікорського злучилися коло Тернополя до останнього опору.

Неприятель стоїть з двома куренями 24-го полка на лінії Купчинці - Настасів - Чорторія, з трома куренями 10-го полка на лінії Мишковичі - Кіпячки. В Тернополи — штаб дивізії полковника Сікорського і 12-ий полк в резерві. Крім цього розбитий під Тербовлею 13. полк і сильно зменшені полки 36. і 40.

9-та Бригада заняла Скалат під рішучим (шнайдігем) проводом отамана Мартиновича і приневоліла чотири неприятельські курені до панічного відвороту на Тернопіль. Один побитий курінь належить до 19-го полка, другий до 12-го.

Перед III-им Корпусом стоять неприятельські задні сторожі (нахгутен) над Золотою Липою коло Товстобаби і Задарів з 18-ти гарматами і чотири метачами мін в сильних ровах (стелюнген).

14. 6.

Перед I-им Корпусом стягнув неприятель коло Тернополя великі сили, і — зміцнений побитими в боях під Чортковом - Тербовлею куренями — поставився до рішучого бою.

В самих Бережанах має знаходитися лише слабкий неприятель, який телефонічно просив о поміч.

Неприятель тримає перед полудневою групою III-го Корпуса малий причілок на північ і північний Захід Нижнева, перед північною групою з задними сторожами (нахгутен) Золоту Липу.

В боях коло Монастириск побито по три курені полків 13., 14. і 37.

В районі Тернополя сконстатовано частини полків 13., 40., 36., 24., 10., 12., 8. і один міліційний курінь.

III-тий Корпус відкинув сьогодні неприятеля коло Козови на західнім березі Стрипи і обсадив Товстобаби. Вій бере бажаний оборот.

В ціли одноцільного провадження битви під Тернополем лучиться I-ший і II-гий Корпуси в групу армії генерала Тарнавського.

15. 6.

Битва коло Тернополя випала в нашу користь. Сьогодні по полудни ввійшли війська 10-ої Бригади до Тернополя.

Добича дуже велика.

В Тернополі побито польські полки 40., 19., 10., 12., 13., 36., 24., 8., 39. і курінь смерти рйтмайстра Абрагама.

Разом 14 до 20 куренів.

Польські помочі стягається зі Львова.

Тим дорога через Бережани в район Рогатин - Перемишляни в більшій части вільна від неприятеля.

Перед III-тим Корпусом перейшли в ночі з 14-го на 15-го червня около три неприятельські курені міст коло Нижнева і є з 8-ою Бригадою на північ від моста в твердім бою.

На західнім березі Золотої Липи відкинула 11-та Бригада під проводом її рішучого команданта сотника Шльоссера неприятельські сили.

Товстобаби в наших руках.

Сотник Шльоссер втиснувся з частинами своєї бригади в Медухи, 5 кілометрів на північний захід від Галича.

Польський 10-ий полк приїхав залізницею до Бережан і звідти вдарив серед боїв одного власного деташма аж в околицю Мужилів, 5 кілометрів на північний захід Підгайців. Частини 2-ої Бригади відкинули його на Літятин.

Пробоевий курінь II-го Корпуса стоїть в бою коло Саранчуків, 8 кілометрів на полудне Бережан, з одним курінем польського 10-го полка.

Групу армії генерала Тарнавського розв'язується з 16-тим червня.

I-ий і II-гий Корпуси оперують знову самі для себе.

16. 6.

Побитий неприятель відійшов в неладі з головною силою на Броди, з частями на Львів і Збараж.

Неприятельський 10. полк і панцирний поїзд, які наступали в напрямі Підгайці, стягнені; 10. полк залізничним транспортом.

Неприятельський причілок на північ Нижнева заняли війська III-го Корпуса по дводневнім надзвичайно прикрім бою.

8. Бригада відзначилася передусім в ручнім бою.

Власний потяг наступав дуже успішно.

I-ший Корпус осягнув 6-ою Бригадою Озірну, головною силою район Глубічок Великий і йде групою Мартиновича через Збараж на Заложе.

II-гий Корпус згромадив головну силу коло Козови.

III-тий Корпус стоїть 11-ою Бригадою коло Галича, 8-ою коло Нижнева, 2-ою коло Підгаєць.

17. 6.

Два свіжо прибулі неприятельські полки обсадили лінію Зборів-Яцківці (13 кілометрів на північний схід від Зборова). Стоячого коло Білоголови (5 кілометрів на полудневий захід Заложа) неприятеля відкинула сьогодні раною 10-та Бригада через Оліїв (13 кілометрів на північний схід Зборова). Оліїв обсаджений 10-ою Бригадою, яка ударяє дальше в зад неприятеля.

Коло Бережан обсадив неприятель п'яти до шести куренями західній беріг Сенівки.

В Конохові і Хороброві (20 кілометрів на північний схід Бережан) є по одному неприятельському куріневи.

11-та Бригада відбила один неприятельський наступ на Медуху, що на північний схід Галича.

Неприятель побудував коло Большівців, на північ Галича, міст через Гнилу Липу і вечером знову спалив.

Неприятель евакуує Станиславів до Калуща. Станиславів вільний від польських військ.

В Товмачі й Озерянах польські міліції.

18. 6.

I-ший Корпус взяв Зборів через окружуючий наступ з півночі.

Передусім 10-ій Бригаді належить повне признання за її рішуче і зручне заховання.

Зголошено зі Львова незначні неприятельські зміцнення в напрямі Бережан.

На північ залізничного тору Красне - Тернопіль оперує польська львівська дивізія генерала Єнджейовського, до якої належать полки 5. і 38. 4. полк, який рівнож належить до цієї дивізії, був підчинений полковникови Сікорському, який з розбитками своєї старої дивізії (полки 12., 13., 36., 40.) стоїть на полудне від названої лінії.

До дивізії Сікорського належать крім цього два курені познанського 24-го полка, які вже стояли в боях.

Неприятель боронить завзято Бережани, стоїть однак перед упадком.

Там зголошено свіжі полки 6., 7. і 8.

Перед III-тим Корпусом стоїть 3-та польська дивізія генерала Залінського. Сконстатовано там полки 10., 13., 14. і 9. полк кінноти.

Крім цього рештки 4-ої польської дивізії (полки 18. і 37., один курінь 10-го полка і один познанський пробоевий курінь), які разом коло Нижнева понесли великі страсти.

19. 6.

Неприятель тримає далі з окол двайцяти свіжими куренями Бережани і робить зрезигновані (ферцвайфельте) проти-удари.

На полудневім крилі шаліє бій за місцевости Ольховець і Посухів.

Даліше держить неприятель лінію: двірець Пługів - Славна - фільварок Злобу - Махновці - високорівня (гоеге) Торгів - Рогатин - Поморяни - Коропець 19-им і 24-им полками.

Перед III-им Корпусом стягає неприятель після зголошень розвідчиків на полудне Коропця на Дністрі коло Ольши окол 2.000 людей.

Перед I-шим Корпусом вертають побиті під Тернополем части неприятеля на Броди.

20. 6.

Битва коло Бережан ще сьогодні в ночі рішиться в нашу користь.

Перед I-шим Корпусом зібрався неприятель в силі одної дивізії.

Неприятель обсадив там загально лінію Плугів - двірець Плугів - Нуще. Зміцнення зголошені з Золочева.

Перепельники, Манаїву, Гіндаву заняла сьогодні 20-го червня вечером 10-та Бригада.

Перед 9-ою Бригадою окопався неприятель (4. і 5. полки) на лінії Неміч - Підкамінь - Літовиска.

11-та Бригада відкинула і розігнала сьогодні коло Ліпниці Долішної (в долині Нараївки) один курінь 9-го полка, один курінь 11-го полка, 2 курені 13-го полка, один курінь 14-го полка, три курені 20-го полка і уланський 13. полк.

21. 6.

Головна сила побитого під Бережанами неприятеля стягнулася на Стратин і Рогатин.

Здається — його обоз відійшов день передше через Нараїв місто.

Переслідування деталями вдорожено.

Перед I-шим Корпусом тримає около одна неприятельська дивізія Плугів, Івачів, Нуще і Кругів.

Перед III-тим Корпусом обсадив неприятель західний беріг Нараївки і Дністер аж до Незвиск. Здається — його сила є коло Галича.

I-ший Корпус заняв сьогодні Підкамінь, Шишківці, Звижин — на полудневий захід Підкаміння і двірець Плугів.

Коло Манаїва відбито два неприятельські наступи і взято в протинаступі Лукавець.

10-та і 5-та Бригади стоять з неприятелем в бою.

II-гий Корпус продовжує переслідування неприятеля і свій похід вперед після диспозиції дня 21-го червня.

11-та Бригада III-го Корпуса вдарила на Рогатин.

2-га Бригада зібралася до удару на Бурштин коло Свистільників.

22. 6.

I-ший Корпус заняв сьогодні Золочів.

Перед II-гим Корпусом пішов неприятель на Гнилу Липу й організує там опірну лінію для оборони Львова.

В Дунаєві стояла аж до сьогодні пополудня неприятельська задна сторожа.

Неприятель обсадив Гнилу Липу, Фірлеїв, Клещівну, Підгороді і Пуків, на схід Рогатина.

Перед фронтом III-го Корпуса йде неприятель через Бурштин на захід.

Здовж Дністра без змін.

23. 6.

Перед фронтом I-го Корпуса відійшов неприятель на захід і північний захід. Броди аж на кінні стежі від неприятеля вільні.

В Ляцьку стягається сильніші сили.

Перед II-гим Корпусом обсадив неприятель лінію Ольшаницю - Новосілки - Требовач - □404. на захід від Гологори - Зашків (на полудневий схід від Гологір) - □403. Висока, на полудне від Гологір - Лівівці - Виписка - Криконь - Волків.

Сильніші сили неприятеля тримають західний беріг Гнилої Липи від Перемишлян аж на захід Фірлеїва.

На захід Підгородя (Підгродя) перейшов власний деташма Гнилу Липу та відкинув один неприятельський курінь.

На захід Рогатина і коло Бурштина відкинено неприятеля.

24. 6.

Перед I-шим і II-гим Корпусами обсадив неприятель лінію Ожидів (на зал. торі Львів - Броди, на схід від Красного) - Соболівку - Шкваряву - Ольшаницю - горб (гоєге) □404. (на захід Гологір) - височину (гоєге) □422. - Пленіків - Виписки - Бриконь - Волків - Гнилу Липу аж до Фірлеїва — около трийцяти (30) куренями полків 7., 8., 9., 10., 12., 13., 14., 16., 20., 24., 28., 29., 36., 40., 41. і сильною артилерією (також середний калібер).

4-та Бригада заняла сьогодні Гологору, □404., на захід відти, і горб (гоєге) □418. Лиса, та в рішучім наступі здобула одну гармату і 5 скорострелів, та взяла полонених.

2-га і 11-та Бригади відкинули неприятеля через потік Свіж.

Передусім 11-та Бригада відзначилася особливо в близькім бою (нагкампф) на кольби і багнети.

В районі Броди нема неприятеля.

25. 6.

Загально положення неприятеля незмінене.

I-ший Корпус відбив сьогодні сильний неприятельський наступ в напрямі Зборова і в протинаступі заняв Ожидів і

Белзець, здобув один панцирний поїзд і два вагони піхотної муніції.

III-тий Корпус відбив сильний неприятельський протинаступ на Рогатин і знову заняв місцевости Руду і Черці, на північний захід Рогатина.

2-га Бригада заняла Явці, Васючин, Підмихайлівці, Журів, Чернів і Букачівці.

8-ма Бригада наспіла до Рогатина.

26. 6.

Положення неприятеля перед I-шим і II-гим Корпусами незмінене.

Перед III-тим Корпусом сконстатовано зглядно зголошено частини польських полків 9., 14., 18., 20., 25., 28., 29., 32. і два легіонові полки.

Район на полудне Дністра не є ще дальше в достаточний спосіб вияснений.

В кожному разі треба звернути особливу увагу на околицю Нижнів - Маріямпіль - Галич.

Після одної верзії стягає неприятель все з цього району, після другої — стягає він значніші сили з заміром провадження офензиви.

Начальна Команда цинить його на максимум 2.000 люда.

27. 6.

Белзець занятий, Кота 404. на захід Гологір страчена.

Впрочім без змін. (В диспозиції не подано взагалі ситуації).

28. 6.

Неприятель зискав через сильний удар на Бережани район Нараїв. Рівночасно приневолив сильними наступами на I-ший і II-гий Корпуси армію до відвороту.

29. 6.

Перед фронтом I-го Корпуса сконстатовано польський полк 11. в поході з Тростянця в напрямі Перепельники. Один неприятельський курінь осягнув Пługів. Дві ескадрони стоять коло Плеснян. 3.000 стрільців війська Галлера стоять в районі Поморяни з патрулями коло Храбужної і Лавриківців, на схід звідси.

Неприятель увійшов сьогодні 29-го червня з слабими відділами до Бережан і осягнув розвідчими відділами залізничу стацію Потутори, Шибалін і Жолнівку.

Одна неприятельська кольона втиснулася через Болшівці в напрямі на схід і стояла там з 14-тою Бригадою в бою.

Коло Нижнева отворив неприятель сьогодні чотирнадцяти (14) гарматами вогонь і приготовляється до переходу через Дністер.

Також коло Коропця і в районі Золотого Потока є позначки проб переходу.

Коло Ольші уставлено три батерії на позиції. Неприятельські війська — незначні сили пересунулися тамтуди з Товмача.

Большевики обсадили Броди.

30. 6.

Загально не переступив неприятель нігде Золотої Липи. Стежі й вивідчі відділи відкинені.

Неприятельську спробу переходу коло Нижнева відкинено.

1. 7.

1-го липня йде неприятель з сильнішими силами в напрямі I-го Корпуса з Бродів, які Поляки обсадили, і з Плугова через Зборів і Озірну.

Головна сила неприятеля (дивізії Єнджейовського і Сікорського, кілька куренів Галлера і батерії) в районі Підкамінь - Зборів - Озірна. Група полковника Павлика (шість до вісім куренів, 200 до 300 люда кавалерії, 4 легкі й одна тяжка батерія) в районі Бережани - Козова.

В районі Усте Зелене - Товстобаби около два неприятельські полки та дещо кавалерії й артилерії.

На полудни Дністра лише слаба кіннота та скоростріл.

2. 7.

Деташма й вивідчі відділи неприятеля на всіх відтинках відкинено. (В диспозиції брак заповдання ситуації).

ЗА ЗБРУЧЕМ

16. 7.

Вчасним ранком дня 16-го липня проломилися Поляки на відтинку 11-ої Бригади під Чортковом. III-ий Корпус не був цілковито в змозі ставити успішного опору ворогови, на I-ший і II-гий Корпуси наступали Поляки також. Ситуація вимагала скорого й рішучого ділання. Рішення запало: „Скоро за Збруч”. Попереднього дня відбулася в Начальній Команді конференція Головного Отамана Петлюри, членів Директорії, Диктатора Петрушевича та генерала Тарнавського і полковника Шаманека. Ще того дня (14-го липня) вислано до Поляків делегацію в складі отамана Шухевича, сотника Луцького і сотника Гузара з пропозицією завішення зброї. Мимо висланої делегації не було найменшої надії — здержати похід Поляків. Вечером 15-го липня видано наказ для загального відвороту за Збруч, який фактично зачався дня 16-го липня.

По наказу (тут. ч. оп. 3986.) мали Корпуси досягнути отсі найблизчі цілі дня 16-го липня 1919:

I-ший Корпус район: Васильківці - Тлустеньке, одна бригада Трибухівці, 18-ту Бригаду належало віддати II-ому Корпусови. Штаб — Суходіл.

II-гий Корпус за річку Неславу — відтинок Глинківці. Штаб — Скала.

III-тий Корпус також за Неславу у відтинку Козачизна до Дністра. Штаб — Іванє Пусте.

Начальна Команда переїхала ранком 16-го липня до Кам'янця Подільського.

17. 7.

Для самого переходу через Збруч, який припадає на 17-го липня, було назначено для:

1-го Корпуса район на півночі аж до Сєкежинець з переходом коло Гусятина.

II-го Корпуса — звідти на південь аж до Подфіліпя, з переходом коло Скали.

III-го Корпуса — звідси аж до Дністра, з переходом коло Ніври і Кудринець.

II-гий і III-тий Корпуси перейшли переважно після пляну й осягнули поставлені їм на день 17-го липня ціли, а іменно II-гий Корпус район Маріянівка - Оринін (Штаб — Оринін), III-тий Корпус Фридрівці - Княгінін (Штаб — Забинці), I-ший Корпус однак під сильним натиском ворога переходив без пляну, а Начальна Команда через цілий час цілковито не мала з ним звязку; ходили навіть тривожні слухи, що частини I-го Корпуса, відтяти Поляками, під проводом полковника Микітки получилися з большевиками. (Вістка ця виявилася пізніше неправдивою).

Дня 17-го липня не було вже ніякої нашої частини на правім березі Збруча, нігде майже не вспіли ще Поляки досягнути наших частин, лише коло Гусятина перейшли цього дня около три польські курені Збруч, що спонукало пересунення армії ще більше на схід, а далі навіть переведення її в район на схід від Камянця, щоби вона могла там відпочати.

18. 7.

Сьогодні пішов похід дальше на схід. Важку дорогу переходила армія, перемучена, без харчів і паші, прямо вороже і провокуюче становище пограничного населення. В II-гім і III-тім Корпусах трапилось, що населення стріляло на одиноких стрільців, збираючих на полі пашу для коней.

Одинока розвязка стояла перед армією — чим скорше на схід, щоби відвзятися від ворога, щоби там дати їй відпочити і так зберігти її цілість.

Сьогодні переходять (після наказу ч. оп. 3990. а):

I-ший Корпус, який найшовся в цілости в районі Ланц-коруня - Городка, в район: Зелінці - Станиславівка - Січинці - Рахнавільська - Чечельник - Балин. Команда в Січинці.

II-гий Корпус в район Вербка - Гниловоди - Шатава - Безносковці - Цедковці; Команда в Шатаві.

III-тий Корпус в район Ходорівці - Янчинці - Кульчівка - Багумиця; Команда — Станиславівка.

18-ту Бригаду полишається при II-гім Корпусі, а Бригада

У.С.С., що будучи в часі переходу деташованою для скорої відсилки в Камянець, перебувала в районі Гермаківки і була підчинена ІІ-ому Корпусови, мала бути звернена назад ІІ-ому Корпусови.

Всі корпусні обози направлено на схід, і так з І-го Корпуса на шляху в напрямку на Мінківці, ІІ-го Корпуса на Жванчик, а ІІІ-го Корпуса на Китайгород.

19. 7.

Метою тепер було осягнення призначеного Штабом Дієвої Армії району для відпочинку армії. Границі його були: річки Вербова і Студениця, з півночі смуга Слобода. Коваленко, Цівковці, Глібов, Горчішна, а з півдня Сказінці, Ольховець, Вахнівці, Крутанівка.

Туди машерують Корпуси: І-ший в район Мінківці - Карачейвіці - Браїлівка, ІІІ-тий в район Куча - Нова Ушиця, де їм і довелося декілька днів відпочати.

ІІ-гому Корпусови припадає інше завдання.

Большевики повели наступ на Запоріжську Групу, яка замикала комунікацію в напрямку на Камянець; вони заняли Ярмолинці. Для забезпечення Камянця видвигнено сьогодні 7-му Бригаду в район Дунаївці, з завданням замкнення комунікації та розвідки на північ.

20. 7.

Машеруючі на відпочинок І-ший і ІІІ-тий Корпуси осягають сьогодні:

І-ший Корпус район Горчишна - Вінцентівка - Побойна - Побоянка - Сцібори - Кузелька - Сіняковці; Команда в Іванківцях.

ІІІ-тий Корпус район Жванчик - Пріворот - Рункушов - Патринці - Вихватнівці; Команда в Жванчику.

ІІ-гий Корпус пересувається в район Залєсці - Валін - Гниловоди - Чечельник - Чанкова. Команда в Гумінцях.

21-шу Бригаду з І-го Корпуса переводиться в район Горчишна, вона разом з 7-ою Бригадою творить групу підполковника Бізанца, як запас на півночі оперуючих груп. (Ч. оп. 4028. і 4035.).

Бригада У.С.С. зі складу ІІ-го Корпуса переходить в район Маків - Шатава, а один її курінь (3-тий) до Камянця як залога.

Боева ситуація тимчасом в протягу вчорашного дня скла-

лася ось як: Запоріжська Група, відкинена ворогом, відійшла на лінію на південь від Солодківців та на захід відти поперек дороги до Дунаївців. На групу підполковника Бізанца накла-дається слідуюче завдання: 21-ша Бригада в районі Горчиш-ная замикає комунікації, що ведуть на південь; 7-ма Бригада переходить з району Дунаївців в район Малівці - Лесной - Мукаров та групується там для протинаступу на наступаю-чого з району Зінківці ворога.

21. 7.

I-ший і III-тий Корпуси осягають поволі призначені для відпочинку райони і в протягу завтрішного (22-го зглядно 23-го) дня осягають цілковито:

I-ший Корпус район Мінківці - Філянівка - Браїлівка - Карачівці - Александрівський Майдан - Жуковка - Кузель-ва; Команда в Мінківцях.

III-тий Корпус район Нова Ушиця - Великі Струги - Но-ва Гута - Вільховець - Мала Сцура - Шебутинці - Боршуків-ці - Пісець — Іванківці; Команда в Новій Ушиці.

II-гий Корпус групується в район Дунаївці - Демянківці - Семянківці - Кузелівка - Побоянка - Голозубинці; Команда в Дунаївцях.

III-тий Корпус з причини перемучення своїх частин заря-див на день 21-го липня день відпочинку.

Боева обстановка сьогодняшного дня: Ворог відкинув Волинську Групу на Рипиці, на північ від Смотрича; Група Січових Стрільців (С.С.) заняла Фрамполь і Савинці, на пів-день від Зіньковець ворожа кавалерія.

Видані директиви для завтрішного загального наступу. В ньому бере участь і 7-ма Бригада.

22. 7.

Ворог осягнув в протягу вчєрашного дня одною кольо-ною Маріянівку, а другою Смотрич, чим загрозив безпосеред-но району розташовання військ II-го Корпуса. II-гий Кор-пус всіма бригадами (крім У.С.С) переходить сьогодня в на-ступ для заняття Смотрича і Чорної. Осягнено таку ситуацію: 7-ма Бригада підсунулася під Гайдамаки, 4-та Бригада обса-дила Черную, 3-та Бригада осягнула Смотрич. Ворог відхо-дить на північ.

В Маліівцях трапився випадок з місцевим населенням. Селяне напали на один курінь 7-ої Бригади та убили одного

старшину і кільканайцять стрільців. Село покарано. Військам видано в тім напрямі директиви (Ч. оп. 4098.), як поводитися в таких випадках.

I-ший Корпус осягнув район відпочинку. III-тий Корпус у мети, яку осягне вповні завтра.

23. 7.

II-гий Корпус групується 3-ою і 18-ою Бригадами в районі Смотрич, 4-ою Бригадою — Черная. I-шу кавалерійську Бригаду відправлено до Лянцкоруня для охорони лівого флянку; через неї осягнув II-гий Корпус звязок з залізним курунем, що стояв в Лянцкоруні. Корпусови поручено в цім районі відпочинок.

7-ма Бригада заняла Зінківці; їй і 21-ій Бригаді поручено в тім районі також відпочинок.

I-ший і III-тий Корпуси відпочивають. Їм поручено зайнятися жнивами та допомогти населенню в зібранні хліба, через що й поліпшити у себе стан прохарчування.

Так закінчили війська велику і важку добу переходу Збруча, переходу з одних обставин в другі, і зайшли в другий світ.

Цікаву дорогу переходила одна з найважливіших армейських інституцій, а це Команда Етапу Армії разом з усіми заведеннями запілля. Команда Етапу переїхала для 17-го липня Збруч коло Ніври та після одно-дневого маршу досягла дня 18-го липня Супруковець, що 15 кілометрів на північний схід від Камянця. Звідси рушила дня 19-го липня через Дунаївці на Мінківці, де мала розташуватися і розпочати працю.

Через Камянець під той час відбувався прямо танець ріжних етапних заведень, які без найменших директив їздили то сюди — то туди. Це було причиною зміни наказу для Команди Етапу та повернення її з дороги до Дунаївців до Камянця, щоби вона тут на місці взяла в свої руки всі розпорошені етапні заведення та завела лад. 20-го липня вернула головна часть Команди Етапу до Колубаївців біля Камянця, де позістала аж до 25-го липня. Того дня перейшла вона в Камянець, де підняла працю. І так від 16-го до 25-го липня стояла вся етапна праця; заведення, шпиталі, склади — без найменших директив їздили по всіх усядах, нарікаючи. Тяжко відбилася ця криза на стані частин та на самих заведеннях.

Стрільці прямо голодували; без хліба, харчів і грошей вандрували поодинокі відділи, а дезерція росла з дня на день чим раз сильніше. Дезертири втікали в сторону Збруча. Для поборовання дезерції вживано всіх можливих заходів.

24. 7.

Групіровка бригад II-го Корпуса незмінена, лише кавалерійській Бригаді наказано в дводневнім маршу відійти до Фірманівки.

7-ма Бригада позостає в районі Зінковець.

Прочі два Корпуси відпочивають.

Поляки заняли Лянцкорунь і непокоять наші граничні відділи.

25. 7.

Район відпочинку II-го Корпуса був за тісний, порішено зробити цілим II-гим Корпусом наступ на район Проскурів та очистити його від ворога.

Сьогодні прийняли Бригади II-го Корпуса слідууючу групіровку: 3-та Бригада — Лесной Мукаров, Полевий Мукаров, Віхровка; 18-та Бригада — Вамівка, Станиславівка; 4-та Бригада — Нестерівці, Циганівка; Бригада У.С.С. (крім 3-го курія) позостає в районі Гуменці - Гуменецькая як армейський запас.

Команда II-го Корпуса переходить о 16-тій годині до Дунаївців.

7-му Бригаду, до тепер самостійну групу, підчинено команді II-го Корпуса. Вона зібралася в районі Зінковець, висилася сильні відділи на Михалполь і Бебехи.

26. 7.

Рух Корпуса на північ продовжується. Бригади осягнули: 4-та — Глушківці, 21-ша — Гремічка, 5-та — Бебехи і Петраші, 3-та — Зінківці, 18-та — Морозів, 7-ма Бригада в дорозі на Мазники.

27. 7.

Ситуація Корпуса сьогодні без значних змін. 7-ма Бригада осягнула район Мазники, а 21-ша заняла без бою Михалполь.

28. 7.

4-та Бригада осягнула район Ярмолинці, 3-та — Шарівка - Татаринці - Вихалівка, 7-ма і 21-ша Бригади під коман-

дою підполковника Бізанца в районі Михалполь - Мазники, 18-та Бригада в Солодківцях — корпусний запас.

Ціла Бригада У.С.С. розташовується в районі Камянця, а це: піхота — Должок, Белянівка, Зінківці; артилерія — Вигода, Стенка, Гуменіска. Команда Бригади У.С.С. в Камянці. Бригада поступає в розпорядження Диктатора З.О.У.Н.Р., виходить зі зв'язи II-го Корпуса.

Команда II-го Корпуса перейшла о 9-ій годині до Солодківців.

29. 7.

Вчасним ранком зачався рух на Проскурів, а вже о 14-ій годині, серед великого одушевлення населення, вмашерувала 4-та Бригада до Проскурова, де перейшла парадним походом у взірцевім порядку коло свого корпусного команданта. Ворог уступив до Гріновець, за ним слідує частини 4-тої Бригади. Ворог там окопався; ведеться бій.

3-та і 18-та Бригади посуваються здовж шосе до Проскурова, 21-ша Бригада осягнула Колибань, а одним відділом обсадила стацію Богданівці, 7-ма Бригада осягнула одним полком Кожівці - Богданівці село, одним полком Маниківці; відділи вислано на Деражню. Прочі два Корпуси без змін.

30. 7.

Переслідуючи ворога, осягнув 7-ий полк 4-ої Бригади річку Бужок, село Печиска, 8-ий полк дійшов до Пашковців. Большевики відійшли за річку. Ворожий панцирний поїзд „Богунець”, що посунувся в район 8-го полка, задержаний батареєю 25/П., здобули частини 8-го полка.

3-та Бригада направлена на Підлісе, щоби там взяти в посідання переходи на річці, головна її сила розташувалася в районі Терешівці - Пархомівці, з розвідкою на Межибож, 7-ма Бригада заняла район Шпичинці - Теперівка - Деражня - Шарки; Команда в Деражні; її найблище завдання — взяти Межибож. 21-ша Бригада осягнула район Голосково - Копачовка.

18-та Бригада як корпусний запас в Проскурові. Команда II-го Корпуса в Проскурові.

31. 7.

В протягу сьогоднішнього дня очищують частини правий беріг Бужка від ворога та обсаджують переходи на нім.

21-ша Бригада заняла одною сотнею Межибож, впрочім

більших змін в розташуванні частин не було. На відтинок 7-го полка 4-ої Бригади заїхав другий ворожий панцирний поїзд „Комуніст”. Йому знищено по заду шини, робляться заходи, щоби його забрати.

1. 8.

Для повного оволодіння річкою Бужком посунулися частини 4-ої Бригади на північ і заняли села Мілинці, Пашутинці, Кобила; розвідчі відділи дійшли до Западинець. На північ від Веремієвки оперуючий панцирний поїзд „Комуніст” задержали і після бою заняли частини 4-ої Бригади. 3-та Бригада обсадила всі переходи на схід від 4-ої. Відділи групи пполк. Бізанца заняли Летичів і Межибож.

Після десятидневного майже відпочинку зрушено I-ший і III-тий Корпуси з їх дотеперішних місць. В протягу вчашного і сьогоднішнього дня осягають бригади I-го Корпуса: 5-та Бригада район Гуле - Єлтушково, 6-та Бригада Калюсік - Говори - Курники, 9-та Бригада район Охримовці - Вонковці, 10-та Бригада район Дашківці - Зенішковці. Команда I-го Корпуса перенеслася до Глібова.

III-тий Корпус осягнув: 8-ма Бригада район Доліняни - Суповка - Снітково, 14-та Бригада — Житники - Петрімани - Дерешева, 2-га Бригада — Курашовці - Посухов - Попова - Перекоринці, 11-та Бригада — Татариска - Котузяни - Верхній - Ольчаєво. Команда III-го Корпуса в Курилівцях Мурованих.

2. 8.

Ситуація на загал без змін. I-ший Корпус веде розвідку в район Волковінці, а III-тий — Станіславчик. Частини групи пполк. Бізанца з Летичева навязали звязок з групою повстанців в Ново-Константинові.

3. 8.

Дві бригади I-го Корпуса підтягнуено далі на перід, 6-ту в район Бар, а 5-ту в район Єлтушкова. Ведеться розвідка на Жмеринку. III-тий Корпус розвідує район Станіславівка.

Частини II-го Корпуса (4-та Бригада) зачали рух на Старо-Константинів.

4. 8.

I-ший і III-тий Корпуси в дотеперішних районах.

4-та Бригада II-го Корпуса заняла з боєм Кузьмін та

вмашерувала серед великого одушевлення населення до Старо-Константинова. Впрочім розвідочні події.

Сьогодні наспів письменний звіт начальника штабу II-го Корпуса (тут. ч. оп. 4476.) з дати 1-го серпня 1919. Ентузіастичне прийняття наших частин в Проскурів дуже вплинуло на поставу стрільців, серед яких незмірно зросла охота до бою, а їх постава стала незвичайно бадьорою. Жовніри зачинають бути гордими на ім'я „галицького жовніра”.

На день 7-го серпня є плянований загальний наступ на Жмеринку, в якій видатну участь мають брати і галицькі частини. В тій ціли видано сьогодні загальні до того інструкції (ч. оп. 4486.). Наказано слідує групувати: I-ший Корпус має до дня 6-го пополудни прийняти слідує ситуацію: дві бригади (5-та і 6-та) в район Почапінці - Головчинці, дві другі бригади (9-та і 10-та) в район Васютинці - Волковинці. Команда Корпуса — Васютинці. III-тий Корпус переходить (до дня 6-го ц. м.) як армейський запас в район Єлтушково - Прімошеніца - Бар; а це: 8-ма Бригада в район Бар - Івановці, 11-та Бригада — Окладнос - Регентівка - Ястшембєц, 2-га Бригада — Буцнє - Семенки - Сеферовка - Піліпи Чемерискі, 14-та Бригада — Мігалевці - Чемериси Волоські. Команда Корпуса — Єлтушково.

I-ший Корпус з метою удару на Браїлів, III-тий Корпус як запас.

5. 8.

Оба Корпуси (I-ший і III-тий) в дорозі до назначених цілей; ситуація II-го Корпуса змінена о стільки, що 4-та Бригада посунулася аж в район Старо-Константинова; звязку телеграфічного з нею ще не маєтья. Вона займає лінію: Немирівка - Хутори - Поповці - Греховка - Босоловці.

6. 8.

Сьогодні вечером осягнено слідує групувати:

I-ший Корпус: 6-та Бригада — Почапінці, 5-та Бригада — Головчинці, 9-та — Луки Барські, 10-та — Волковинці. Команда Корпуса — Васютинці.

Запоріжська Група, що оперує на лівім крилі I-го Корпуса, мала сьогодні осягнути район Літин, з метою вийти на Винницю.

III-тий Корпус прибув точно в назначений наказом з 4-го серпня (ч. оп. 4486) район Бар - Єлтушково.

II-гий Корпус відпочиває.

Начальна Команда вирушає поїздом до Деражні.

7. 8.

З огляду на нескінчену ще групівку I-го Корпуса відложено намірений на сьогодні наступ на Жмеринку до завтра (за порозумінням групи Січ-Мати, що займала фронт перед Жмеринкою).

В протягу сьогоднішнього дня перегрупувався I-ий Корпус так: 6-та Бригада — Махнівка, 10-та Бригада — Почапинці, 9-та Бригада — Новоселиця, 5-та Бригада — Головчинці.

Начальна Команда прибула поїздом з оперативною частиною штабу до Деражні.

8. 8.

Вчасним ранком (3. год.) рушили бригади I-го Корпуса до наступу. Частина 5-ої Бригади заняли Мартинівку, перейшли річку коло Межирова, один курінь дійшов до Рова. 6-та, а за нею 10-та Бригади заняли з боєм місто і стацію Браїлів. Ворог на залізниці ставить завзятий опір.

Повстанча група отамана Тютюнника станула на схід від Северинівки коло залізниці, її полудневе крило находилося в районі Слобода Носковецькая. Група ця не вспіла за цілий день посунутися далеко на перід. Поставлена на східнім крилі кіннота заняла Демидівку, відкинула ворога на залізницю та посувається на Ворошилівку.

Запоріжська Група мала посуватися з району Літин в напрямку на Винницю; її докладна сітуація не надійшла.

III-ий Корпус підтягає в протягу сьогоднішнього дня 8-му Бригаду до Северинівки, 11-ту — до Манковець - Чернятина, а дві другі приблизно в район Матейково - Мартинівка.

Всі зусилля сьогоднішнього наступу не дали повного успіху; ворог ставив завзятий опір.

9. 8.

Наступ продовжується і вже о 8-ій годині 30 хвилин рано заняла 5-та Бригада стацію і місто Жмеринку, о 9-ій годині осягнула також 12-та наддніпрянська Дивізія місто. Ворог відступив на Браїлів, де мусів перебиватися через наші частини. Там вивязалися завзяті бої. На загал в боях брало участь 7 ворожих панцирників та около 10 полків піхоти.

Частина 6-ої Бригади уступили під натиском ворога зі

стації Браїлів до місточка. Протинаступом занято знову цю стацію і розбито ворога, панцирники однак вспіли перебитися на Гнівась. Жмеринська добича вносить около 700 вагонів та 123 паровики (з яких двацятькілька добрих).

II-гий Корпус в стані відпочинку.

На цілім фронті Групи С.С. і II-го Корпуса ведуть большевики интензивну розвідку, замітні скупчення на стації Красилів.

10. 8.

I-ший Корпус скупчується сьогодні в районі Могилівка - Гнівась - Ільківка. Команда в Браїлові.

Група отамана Тютюнника, переслідуючи ворога, мала ще вчера осягнути Ворошилівку.

III-му Корпусови наказано в протягу сьогоднішнього дня скупчитися: одною Бригадою в районі Браїлова (8.), одною в Жмеринці (11.), одною в районі Межирів - Северинівка (2.), а одною в Слободі - Северинівці (14.). Команда в Северинівці.

На фронті II-го Корпуса большевики, скупчивши більші сили, вдарили на групу отамана Шашкевича і заняли Старо-Константинів. Група отамана Шашкевича була примушена відійти лівим крилом за річку Понору, а правим — за річку Случ. Вона заняла фронт: Кульчини - Лагодинці - Кузьмін - Верхняки - Жеребки. Команда Корпуса рішилася викинути назад ворога і зарядила в тій цілі нову групіровку бригад. 3-та Бригада ще сьогодні осягнула район Скажинці - Пашковці - Печиска - Стуфчинці.

Запоріжська Група, що посувалася з Літина на Винницю, заатакувала ворога під містом, увійшла до міста. — була одначе назад відкинена. Вечером о 18-ій годині Запоріжці в злуці з 6-ою Бригадою поновно викинули ворога з Винниці і заняли місто.

11. 8.

По занятті Винниці Запоріжський Корпус групується так: 6-та дивізія в Винниці і Слободі Пятничанській, 8-ма дивізія — Стрижавка, 7-ма дивізія в Мізяковських Хуторах і Бонках.

Бригади I-го Корпуса в дорозі до району Винниці, де вони мають завтра згрупуватися.

III-тий Корпус позістає скупчений в районі Жмеринки, як вчера було наказано.

12. 8.

I-ший Корпус осягнув наказану групіровку в районі Винниці, і так: 5-та Бригада — Дашковці, 10-та Бригада — Винниця, 6-та Бригада — Маля, 9-та Бригада — Щитку, Пісаревка.

III-тий Корпус групується так: 8-ма Бригада позістає в Браїлові, 11-та в Жмеринці, 14-та Бригада переходить до Юзвіна, а 2-га до Широкої Греблі, Ільківки. Команда Корпуса позістає ще в Северинівці.

II-гий Корпус докінчує групіровку бригад для наміреного завтрішного наступу на Старо-Константинів. 7-ма Бригада осягнула район Стара Сенява, група отамана Шашкевича на давніших становищах. Не осягнула своїх цілей 3-та Бригада.

Сьогодні проголошено військам утворення „Штабу Головного Отамана”, який має обєднати під оперативним зглядом наддніпрянську і галицьку армії.

13. 8.

Нині наспів перший оперативний наказ Штабу Головного Отамана (ч. 4. з дати 12. 8. тут ч. оп. 4679.). Це перша директива, яка обняла всі фронти та закріила операцію на більшу скалю.

Її головні точки: Щоби звільнити Правобережжя від большевиків ранше, чим наспіють нові ворожі сили, наказує Головний Отаман наступати головними силами на Київ, забезпечуючи себе активно на схід і в напрямку на Одесу.

Для переведення цього наказується:

а) Група Схід (наддніпрянська армія, крім С.С. і Запоріжської Групи) під тимчасовим командуванням отамана Тютюнника має зайняти район Бірзуля - Умань - Володарка.

б) Середня Група (I-ший і III-тий Корпуси, крім одної Бригади послідного Корпуса) з Запоріжською Групою — під командою генерала Тарнавського — має зайняти район Сквіра - Козятин - Бердичів, обсадивши відповідною частиною Житомир.

в) Група Захід (II-гий Корпус і Група С.С.) під командою команданта II-го Корпуса має зайняти Шепетівку, заслонюючися на північ і північний захід.

г) Всі ці групи підлягають прямо Головному Отаманові.

д) Розмежуючі смуги: середня група на схід лінія Жме-

ринка - Липовець - Біла Церква, на захід Деражня - Красно-
піль - Житомир. Всі місцевости для цієї групи включно.

Одна находячися в Жмеринці, бригада III-го Корпуса
мається передати в розпорядимість наддніпрянської армії.

І так із-під наказів Начальної Команди виходить цілий
II-гий Корпус та 11-та Бригада. Прохання і протести Началь-
ної Команди не помогли, наказ мусів бути переведений. Бо-
лючою була для III-го Корпуса віддача 11-тої Бригади, яка
була найсильнішою і найліпшою частиною корпусу.

Намірений на сьогодні наступ II-го Корпуса на Старо-
Константинів не відбувся ізза нескінченного ще перегрупуван-
ня бригад. Наступ відложено до завтра. Вечером займала ціла
група слідууючу ситуацію:

Група С.С. займає лінію: кавалерія — Колки, частини —
Карчевка, Гриніки, Кульчини, Заставки. Група отамана Ша-
шкевича (4-та і 21-ша Бригади) в районі Кузьмін - Жеребки.
7-ма Бригада заняла після важкого вуличного бою одним
відділом Острополь, а її головні сили заняли район Баглай -
Ладиги. 3-та Бригада в районі Пашковець - Печиска. 18-та в
Проскурові. Оперативний штаб корпусу перейшов до Мат-
рунки.

I-ший Корпус, скупчений в районі Винниці (туди перей-
шов сьогодні штаб корпусу), має за найближчу мету осяг-
нути одною бригадою Хмельник, а другою Янів. На Хмель-
ник виходить 5-та Бригада, на Янів прямує 6-та Бригада.

Запоріжська Група відбуває пересування в район на схід
і північний схід від Винниці з метою розвідки на Козятин і
Липовець.

III-тий Корпус переходить на загальний в район Винниці,,
штаб в Браїлів. 11-та Бригада позістає в Жмеринці, а 8-ма
Бригада переходить в район Могилівка - Гнівань. 2-га і 14-та
Бригади полишаються на їх дотеперішних місцях.

14. 8.

Вислана I-шим Корпусом кавалерія на Янів і Хмельник
осягнула вже вчора рано Янів, а сьогодні вечером Хмельник.
Тут вмашерувала також стежа 7-го полка, чим осягнуто злу-
ку з II-гим Корпусом. В Хмельнику ожидала нас озброєна
міліція, яка по приході наших частин зложила оружжя. 5-та
Бригада — в поході на Хмельник, — осягнула сьогодні Лі-

тин, 6-та Бригада в дорозі на Янів, який має завтра досягнути. Дві інші бригади корпусу в районі Винниці і на схід.

III-тій Корпус (штаб в Браїлові), 2-га Бригада в Широкий Греблі, 8-ма в районі Могилівка - Гнівань, 11-та в Жмеринці, 14-та в Юзвіні.

II-тій Корпусу зачав скорим ранком наступ на Старо-Константинів. Вже о 8-ій годині рано занято Лагодинці, а коло Росоловець і здовж річки Случа вивязалися завзяті бої. В протягу дня досягнуто на загал район на північ від Старо-Константинова. Всі частини продовжують похід на північ.

Начальна Команда переїхала вечером до Жмеринки.

15. 8.

Наступ II-го Корпусу розвивається успішно. Вечером досягнуто 7-ою Бригадою район Лабунь, 4-тою Бригадою район Сульжин. Група С.С. досягнула Лещани - Сухновці. 3-та Бригада як корпусний запас в районі Лісінце - Буцовці. Штаб корпусу в Старо-Константинові.

18-та Бригада — Проскурів.

I-тій Корпусу пересуває свої головні сили на Янів. Туди прибула 6-та Бригада. 5-та Бригада в дорозі на Хмельник, куди має доперва завтра наспіти. 10-та Бригада перейшла в Медведівку, а 9-та в Лаврівку. Штаб корпусу переноситься 16-го серпня до Стрижавки.

Головні сили Запорізької Групи переходять в район Прилуки, який досягають доперва 17-го серпня. Штаб ще в Коломиївці, коло Стрижавки.

III-тій Корпусу пересувається в район Винниці, 2-га Бригада в Людвиківці, 8-ма Бригада — Маля - Винницькі Хутори, 14-та Бригада лишилася в Юзвіні. Штаб корпусу в Винниці.

11-ту Бригаду передано сьогодні в розпорядимість штабу надніпрянської армії.

Вчора передано наказ Команді Етапу Армії перейти до Жмеринки.

Зараз найближчою метою операцій було захоплення району Бердичів - Козятин. Операції мусіли наступити скоро, щоби не дати ворогови змоги скупчитися. Для переведення цих операцій видано сьогодні загальні директиви (ч. оп. 4702.), та заряджено нову перегрупіровку (ч. оп. 4700.), яке мало бути скінчене 17-го серпня. Директиви були цього змі-

сту: I-ший Корпус наступає головною силою (дві бригади) на загал здовж вузкаторової залізниці, а одною бригадою на комунікації через Райгород на Бердичів. Одну бригаду I-го Корпуса підчинено в оперативнім згляді III-му Корпусови. III-тий Корпус поступає двома бригадами шляхом на Махнівку, одною бригадою здовж залізниці. 14-та Бригада полишена як залага в Винниці.

По осягненні району Козятина належить від півночі і північного сходу лише забезпечитися, а головною силою вдарити в північно-західнім напрямку, на схід від річки Гнілопять на Бердичів. Запоріжський Корпус посувається головною силою обома шляхами через Самгородок і Овсяники, все готовий вдатися якнайенергічніше в евентуальний бій, ведений III-им Корпусом. Впрочім забезпечує фланку армейської групи, для тої ціли держить в уступі дивізію, направлену на Липовець.

16. 8.

I-ший Корпус посуває дві бригади в район Калинівки, о яку від полудня сьогодні ведеться завзятий бій. Місто і стацію взято. 5-та Бригада в Хмельнику, а 6-та заняла назад Янів, який большевики були хвиливе обсадили.

III-тий Корпус перейшов 2-гою Бригадою до Сальника, а дві прочі бригади скупчилися в районі Стрижавка - Винниця.

Запоріжська Група ще в районі на північ і північний схід від Винниці, направлена на Прилуки.

Наступ групи полковника Вольфа розвивається незвичайно скоро. Частини 7-ої Бригади заняли Полонне, відомість про заняття Шепетівки Групою С.С. неперевірена. Ворог панично тікає. В районі Полонне взято около 400 полонених і 25 кулеметів. Події в групі полковника Вольфа не дозволили ожидати, аж перегрупіровка бригад для наступу на Козятин - Бердичів буде скінчена. Ситуація вимагала сейчасового ділання. І так рішилася Начальна Команда не вичікувати укінчення групіровки, — заряджено наступ вже на завтра, т. зн. 17-го ц. м. Мета — осягнути Козятин.

17. 8.

Похід на Козятин відбувається двома шляхами.

Дві бригади I-го Корпуса (9-та і 10-та) посуваються по дорозі на захід від залізниці на Махнівку, а дві бригади III-го Корпуса (2-га і 8-ма) здовж залізниці на Козятин. 2-га Бри-

да прогнала біля Калинівки панцирний ворожий поїзд, в слід за нею минула й 8-ма Бригада Калинівку. Частини Запоріжської Групи перейшли Овсяники. 7-ма дивізія — Самгородок, 8-ма дивізія Спичинці. Штаб — Прилуки.

Бригади I-го Корпуса осягнули: 9-та Бригада — Мончинці, 10-та — Туча, 6-та — Крижанівка, 5-та — Уланів, Штаб — Калинівка.

III-тий Корпус осягнув: 2-га Бригада — Малий Чернятин - Котюжинці, 8-ма — Курава. Бригади були постійно в бою з ворожими панцирниками, що дуже утруднювало їх похід в перід. Ворог держить стацію Голєндри і там окопався.

Із Штабу Головного Отамана одержано наказ (ч. 70., тут. ч. оп. 4760.), який подає дальші дірективи для руху II-го Корпуса після заняття Шепетівки - Полонне. Для II-го Корпуса наказано перехід через Ново Міраполь - Романів в район Житомира, Групі С.С. через Красностав - Новоград Волинський на Коростень.

II-гий Корпус з хвилею осягнення району Романів підчиняється знову Начальній Команді.

А в групі полк. Вольфа розігралися зараз такі події: Дня 16-го ц. м. в полудне заняв один курінь 21-ої Бригади Шепетівку. Недовго по тім зявилася польська кавалерійська стежа, яка зараз вернула. Після неї з'явилася сотня кавалерії, яка обсадила частину Шепетівки. Там витворилася така ситуація: В місцевости оба війська, границя — ріка Гуска, міст неутральний. З українських частин находяться: один курінь 21-ої Бригади і 2 гармати та 2-га дивізія С.С.; обі стації обсажені нами. Між Поляками а нами прийшло до виміни гадок; згодженося на засягнення рішень вищих команд. До сутичок не прийшло. Справа викликала загальне велике напруження.

Корпус продовжує переслідування ворога на схід. Штаб перейшов в Полонне.

18. 8.

О 12-ій годині осягнули 2-га і 8-ма Бригади стацію Голєндри. Два курені 2-ої Бригади завагоновано на стації Голєндри, їх підвезено під Козятин. В Козятині около 1,000 Мадярів, три панцирні поїзди. О 14-ій годині 15 хвилин заняла 2-га Бригада особовий двірець Козятин; товаровий двірець і місто держать ще большевики. 8-ма Бригада посувається з заходу на Козятин. В слід за тим занято сьогодня Козятин

вповні. Штаб III-го Корпуса на стації Голєндри, посувається в період.

Запоріжський Корпус: 7-ма дивізія вечером в Белілівці, 6-та — Княжики, 8-ма — Круподеринці. Штаб — Самгородок.

10-та Бригада в дорозі з Тучі до Махнівки, 9-та Бригада осягнула район Вуйна - Мшанець. Штаб I-го Корпуса в дорозі на залізниці до Крижанівки. 5-та Бригада заняла Райгородок, відділи вислані на Озадівку.

19. 8.

На сьогоднішній день поставлено III-ому Корпусови завдання заняти Бердичів. Йому в розпорядимість віддано обі находячіся коло Козятина бригади (9-та і 10-та) I-го Корпуса. Ті обі бригади посуваються по дорозі з Махнівки на Бердичів, 8-ма Бригада посувається здовж залізниці, а 2-га Бригада переходить до Белополя, а звідти посувається на Бердичів. Штаб — Козятин.

I-ший Корпус двома послідними бригадами продовжує також похід на Бердичів з району Райгородок.

Запоріжська Група переходить 7-ою дивізією на залізничий шлях коло Чорнорудки і забезпечується там від сторони Київ.

II-гий Корпус, з яким зараз не було ніякого звязку, осягнув правдоподібно вже район Романів. Йому переслано ріжними дорогами дірективи продовжувати марш на Житомир.

Вже перед полуднем сконстатували посуваючіся на Бердичів бригади III-го Корпуса телефонічне получення з Бердичевом, а рівночасно прийшла вістка, що Бердичів вже має бути занятий галицькими частинами. Вістка оказалась правдивою, бо дійсно вже перед полуднем осягнув I-ший Корпус двома бригадами — 5-ою — Скрагліовку, а 6-ою — Бердичів.

В слід за тим відмінено похід бригад III-го Корпуса. 8-ма Бригада вертає назад до Козятина, де припадає їй завдання зробити порядок, бо ще вчора одна сотня 2-ої Бригади мала тут важкий бій з підійшовшими панцирними поїздами.

Дві бригади I-го Корпуса продовжують свій марш далі. 9-та Бригада переходить до Бердичева, де і залишається, бо 5-та Бригада пішла далі за ворогом на Житомир. 10-та Бригада осягнула Большую Ніжгурку.

Так завершено першу фазу операцій: занято кріпко район Шепетівка - Полонне - Бердичів - Козятин. Для остаточного забезпечення цього району являється ще остаточним оволодіти Житоміром і Сквірою, а заняття їх замикає події першої фази.

20. 8.

Війська перемучені, дуже доброго духа одначе, скупчуються сьогодні в занятих районах.

I-ший Корпус в районі Бердичева, висилає кавалерійський відділ з гарматами на Житомир. В боях о Бердичів здобуто корпусом два панцирні поїзди, одинайцять гармат, п'ятьдесять скорострільів, багато муніції, крісів та харчів. На обох станціях (Козятин і Бердичів) захоплено около 1.000 вагонів з потрібними паровиками.

III-тий Корпус полишається в районі Козятина (8-ма Бригада), друга Бригада направлена на станцію Бровки.

Запоріжський Корпус скупчується по одній дивізії в районі Ружин - Зарудинці і Круподеринці, одну дивізію висилає для захоплення Сквіри.

Начальна Команда переїхала сьогодні в Винницю.

21. 8.

Головні сили II-го Корпуса заняли сьогодні Житомир, під час коли 7-ма Бригада висуненими кольонами заняла місто вже вчера о 18-ій годині. Похід відбувався двома кольонами, одна кольона (7-ма і 4-та Бригади) з Полонного через Романів - Буки, — друга кольона (3-та Бригада) через Пятки - Траянів - Волиця. Штаб Корпуса вже о 11-ій годині удався до Житомира, куди поволі надтягають машеруючі кольони. 4-та Бригада приходить доперва під вечір до міста, 3-та в до-розі.

Большевики на кілька годин перед прибуттям наших частин опустили місто. Їх приблизна сила 1.500 до 1.800 люда, 15 гармат. Вони відійшли на північ і північний схід. Стан корпуса з причини усильних маршів до крайности вичерпаний, дух частин одначе бодрий, як все при поступі в перід. Мешканці Житомира справили нашим частинам оваційне прийняття. Частини закидувано цвітами, відпоручники прийняли команданта хлібом та сіллю. Поява наших гарно здисциплінованих військ зробила глибоке вражіння на мешканців.

Большевики вивакуували місто, так що з майна не багато лишилося.

Для відпочинку та підтягнення обозів і важкої артилерії жадає корпус декілька днів спокою.

III-тий Корпус залишається 8-ою Бригадою в Козятині, один курінь в Белополю, 2-га Бригада осягнула головною силою Бровки і Орешки, один її відділ осягнув стацію Попельню.

Запоріжська Група: 8-ма дивізія залишається в районі Круподеринці - Погребище, 6-та дивізія переходить через Молчановку в Кривошинці, 7-ма дивізія в район Ружин - Баламутовка.

22. 8.

II-гий Корпус полишається в районі Житомира, висилає лише сильніші відділи для оволодіння Коростеня до хвили, коли тамтуди прийде Група С. С., яка одержала від Штабу Головного Отамана наказ посуватися тамтуди (21-ша Бригада — Сокольча, Харліївка. Корпус навязує звязок з повдо Бердичева).

I-ший Корпус переходить сьогодні 5-ою Бригадою в район Ляховці - Ніконовка, 6-тою Малиє Мошковці - Червона, 10-ою Бригадою в район Староселе - Андрушівка, 9-та Бригада в Бердичеві.

III-тий Корпус без значних змін, йому накладається завдання зайняти Фастів.

Запоріжська Група заняла одною дивізією Сквіру, посувається в напрямку на Білу Церкву, зараз її дивізії по одній в Сквірі, Круподеринцях і Шамраївці.

23. 8.

II-гий Корпус позістає в дотеперішній ситуації.

I-ший Корпус переходить: 10-та Бригада в район Яроновці - Ходорків, 5-та Бригада — Мінковце - Гарапки, 6-та Бригада — Сокольча, Харлаївка. Корпус навязує звязок з повстанцями, які оперують в тім районі.

Відділ 2-ої Бригади, що посувався на Фастів, звів сьогодні в полудне горячий бій з ворогом біля Романівки. Ворога відкинено. З частинами 2-ої Бригади злучилася група повстанців, около 500 люда.

8-ма Бригада, підвезена залізницею, бере участь в дальшій наступі на ворога, який в силі приблизно пять полків, чо-

тири панцирники і кілька батерій ставить завзятий опір на лінії: праве крило — Мохначка, ліве крило — Рогозна. Один курінь перервав ворожий фронт коло Ставища; це порішить справу.

Запоріжська Група коло 17-ої години після впертого бою захопила 6-ою дивізією Білу Церкву, дві прочі дивізії досягнули Чубинці - Сквіра.

З Корпуса С.С. одержано таке звітлення для передачі Головному Отаманові: „Поляки сьогодні о 10-ій годині в силі 200 чоловік кавалерії роззброїли сотню полевої варті в Словуті. Після звідомлень движеться на Шепетівку 500 їздців і три сотні піхоти, на стації Словута два панцирні поїзди. Заряджено евакуацію Шепетівки. Повернувшись від Поляків парламентар приніс відповідь, що переговори між Поляками і Українцями перервані, і Поляки зачинають наступ на Шепетівку. Заряджено оборону Шепетівки. Штаб готов до виїзду в Полонне.

24. 8.

III-тий Корпус заняв сьогодні після бою Фастів. Частини 2-ої Бригади вдерлися о 10-ій годині до міста. 2-га Бригада досягнула сьогодні район Офірна - Малая Сметінка, де вона і залишається. 8-ма Бригада в дорозі до району Мотовилівка, куди вона завтра має зайти; зараз вона в районі Фастова.

I-ший Корпус знаходиться в поході двома бригадами (5-ою і 10-ою) до району Корнін, а 6-ою Бригадою до району Попельня. 9-та Бригада позістає в Бердичеві.

II-гий Корпус скупчений в районі Житомира. Там без змін.

Запоріжська Група остає в досягненій вчора ситуації.

Стацію Фастів застали наші частини евакуованою, там захоплено лише з одинадцяти паровиків чотири добрі, та до 200 вагонів. Всі стації далі на Київ — забиті; це в головній мірі вплинуло на рішення, можливо якнайскоріше перевести акцію в напрямку Києва, щоби захопити це майно.

25. 8.

2-га Бригада полишається сьогодні в зайнятому вчера районі Офірна - Малая Сметінка. 8-ма Бригада досягнула сьогодні одним курінем Малу Солтанівку, головні сили — Плісецькос. Доносять, що Васильків має бути вільний від ворога.

Штаб I-го Корпуса прибув сьогодні на стацію Бровки і

для ліпшого получения з частинами переніся зараз до Попельні. Бригади корпусу в поході: 5-та Бригада до Романівки, 6-та до Мохначки, 10-та в Корніні. 10-та Бригада доносить алярмуючі вісти про майбутні погроми повстанців в Ходоркові.

II-гий Корпус скупчений в районі Житомира. 4-та Бригада в північній части, сьогодні вислала один курінь з артилерією і кіннотою до Чернихова. 3-та Бригада в Житомері — в самим місті, 7-ма Бригада в східній части міста. Штаб — Житомир.

Про Групу С.С. маються зараз в II-гім Корпусі слідуочі відомости: Штаб 1-шої і 2-гої дивізії має находится в Новгороді Волинськїм, 1-ша дивізія веде наступ по житомирськїм шоссе, а її розвідка заняла місто Соколів. 2-га дивізія веде наступ на коростенськїй залізницї. Непевне та змінчиве поступовання Поляків в напрямку Шепетівка хвилює дуже настроями Групи С.С. і II-го Корпуса, який пристрасно жадає вияснення наших відносин до Поляків.

З Запоріжськїй Групи наспїло донесення, що повстанці Зеленого улаштували великий погром в Погребищу.

26. 8.

8-ма Бригада викинула сьогодні ворога з Василькова, куди ввійшов один полк і частини повстанців. Ворог держить лінію: Большая Бугасвка - Крушинка - Янковичі - Мархелівка - Глеваха - Будаєвка - Боярка. Сила невідома.

Групіровка корпусів в протягу сьогоднішнього дня на загал незмінена.

Штаб Головного Отамана наказує II-му Корпусови як найближчу мету захоплення Коростеня, в якій то цілі підчиняє Групу С.С. Начальній Команді. З II-го Корпуса і Групи С.С. творить Начальна Команда (ч. оп. 5053.) армейську групу полковника Вольфа, якої завданням захоплення вузла Коростень, улегчення та забезпечення через це походу середньої групи на Київ, до якої то операції рішилася Начальна Команда.

В тій цілі заряджено на завтра слідуочу групіровку (ч. оп. 5054.):

III-гий Корпус в районі Мотовідловка - Плісецькоє - Васильків. Штаб — Фастів.

Запоріжська Група можливо двома дивізіями в районі

Гребенки - Фастовець, а одною — Біла Церква. Білу Церкву — удержати за всяку ціну.

I-ший Корпус по одній бригаді — Фастів - Дєдовчина та Брусилів.

Так угруповані частини підчиняється генералови Кравсови, вони творять армейську групу генерала Кравса, якої мета — захоплення Києва.

9-ту Бригаду полишається в Бердичеві як армейський запас.

Запоріжська Група (6-та дивізія) звела сьогодні горячий бій з наступаючим на Білу Церкву ворогом. Цивільне населення стануло по стороні большевиків. В вуличній боротьбі побідили частини 6-ої дивізії, підпомагані відділами Зеленого. Здобуто три панцирні поїзди.

27. 8.

Група генерала Кравса. Штаб — Фастів.

I-ший Корпус осягнув сьогодні слідуючу групіровку: штаб перейшов сьогодні до Фастова. 5-та Бригада — Фастів. 6-та Бригада — Дідівщина - Вульшка, 10-та Бригада — Брусилів.

Запоріжська Група має осягнути сьогодні двома дивізіями Гребенка - Фастовець, одна дивізія в Білій Церкві.

III-тий Корпус: 8-ма Бригада в районі Мало Плісецькоє - стація Васильків, 2-га Бригада — Васильків. Обі згадані бригади творять групу отамана Віметаля.

9-та Бригада в Бердичеві — армейський запас.

Босвих подій на фронті групи генерала Кравса не було.

Група полковника Вольфа:

Група С.С. в постійнім босвім контакті з ворогом: ворог був вчера відкинений в районі Новгород Волинський на Бараші. Група С.С. стоїть на лінії Курне - Тетюрка - Гута Дзєканка.

14-тий полк (7-ої Бригади) захопив місточко Коростишев, відкинув при кровавих ворожих втратах большевиків та захопив дещо добичі. В Коростишеві прилучилися до полка повстанці Соколовського.

Черніхов занято також частинами II-го Корпуса.

Група висилає завтра 7-му Бригаду і половину 3-ої під командою підполк. Бізанца на Коростень, друга половина

3-ої Бригади веде допомогу в акціях Групи С.С., 4-та Бригада позістане в Житомері.

Для групи генерала Кравса видано загальні директиви для наступу на Київ (ч. оп. 5075.): Наступати з бравурою, ввести у ворога замішання. Частини повстанців підчинити собі. З політичних причин бажаним є, щоби і наддніпрянські частини брали участь у захопленні міста. Уникати великого натовпу військ у самім місті, рішучо здусити всякі провокаційні, сказуючі охоту до погромів, елементи.

28. 8.

Група полковника Вольфа:

Група С.С. в дуже важкім становищі супроти Поляків. Вчора під час наступу Групи на Бариші заняли Поляки Новгород Волинський і захопили там наші обози і ремонтні комісії. Сьогодні займає група передними відділами переходи на річці Теня, головні сили готуються до завтрішного наступу. Штаб — Майдан Старий.

Війська групи дуже перетомлені, вона просить витягнути її в запас.

Частини II-го Корпуса (група підполковника Бізанца) зачали скорім ранком похід на північ. Група підполковника Бізанца займає сьогодні чотирма куренями і двома батареями район Турчинка: 3-та Бригада займає район Новополь - Грушки, передні сторожі Горостки. 4-та Бригада позістає в Житомері.

Група генерала Кравса:

На сьогодні заряджено групіровку частин для завтрішного загального наступу на Київ.

Групують:

I-ший Корпус: гро кавалерійської бригади — Михайловка, 10-та Бригада — Мотижин - Копилово, вона лишається там як запас армейської групи з завданням охорони тилів групи. 6-та Бригада має перейти в Ясногородку, 5-та Бригада з артилерією 9-ої Бригади до Скиток і Малої Кожуховки. Штаб Корпуса лишається покищо в Фастові.

III-тий Корпус (група отамана Віметаля) підтягає 8-му Бригаду до Малої Кожуховки і стації Васильків, а 2-гу Бригаду в район Мала Бугаєвка - Хутор. Штаб групи отамана Віметаля — стація Васильків.

Запорізька Група переходить по одній дивізії в район

Большая Бугаєвка - Большая Ольшанка - Тростинка, одна дивізія полишається в Білій Церкві, висилає відділи в район Германів - Васильків. Штаб корпусу — Васильків. Завдання: певна безпека наступаючої групи від полудня і полудневого заходу.

Частини III-го Корпусу осягнули точно приказані райони. Відділи дійшли до Мархалєвки, 3 бригад I-го Корпусу лише 5-та Бригада осягнула район Скиток - Мала Кожуховка. 6-та і 10-та Бригади в поході, від них не наспіли звідомлення.

Запоріжська Група стоїть 7-ою дивізією в бою коло Большеї Бугаєвки, 8-ма дивізія в бою коло Ольшаниці. 6-та дивізія одним полком в Білій Церкві, відділ на стації Сухолєси, решта в районі Василькова.

З огляду на далеко поза своїми ділами позісталі частини I-го Корпусу відложено загальний наступ о один день.

На загал підтягають сьогодні головні відділи свої задні частини вперед, похід ізза злих доріг утруднений.

Сконстатовано, що прийдеться числитися з сильнішим ворожим опором. На лінії Крушинка - Глеваха густо обсажені ворожі окопи, багато артилерії; маються і важкі гармати.

Бригада, що машерувала з Брусилова в напрямку Ситники, стрінула около 1.000 большевиків, з якими веде бій.

Як вже давніше сподіванося, осягнуто сьогодні перший контакт з частинами Денікіна. А іменно на стацію Рокітно приїхав броневик армії Денікіна, який здається бути першою сторожею якоїсь сильнішої кольони. Частина Запоріжської Групи, що стояла в Білій Церкві, хотіла навязати з ним переговори про продовження демаркаційної лінії. Командант броневика не пристав одначе на ніякі переговори і заявив старшинам Запоріжської Групи, що Денікін не признає отамана Петлюри, та що головний отаман в очах Денікіна є тільки бандитою. Далі жадав Денікінець рішучої відповіді про залишення нами Білої Церкви та Фастова в ціли дальшого походу Денікіна на Київ, а як речинець відповіді назначив сьогодні 24-ту годину. Вислано з штабу III-го Корпусу сотника Купчанка для ведення дальших переговорів. Запоріжській Групі поручено оминати на всякий случай ворожих кроків проти денікінців. Від Штабу Головного Отамана зажадано дальших інструкцій.

Група генерала Кравса:

Головний наступ на Київ відложено на завтра. Метою сьогоднішніх подій є осягнення вихідних становищ для цього наступу. І так I-ому Корпусови покладається зайняти села Ігнатівка і Боярка, III-ому Глеваха, Крушину, Маршалівку і Вету. Запорізьська Група має зайняти Янковичі і Ходосівку.

А хід боєвих подій відбувався так: — Запорізьська Група, що вчора мала завзятий бій біля Великої Бугаєвки, відступила назад в район Погреби — ще вчора. 2-га Бригада наступала сьогодні ранком на Крушинку, проломилася тут ворожі становища і взяла цю місцевість. Запоріжці однак не пішли рівночасно до наступу і ворог вдарив на 2-гу Бригаду з флянки, внаслідок чого вона мусіла відійти назад на лінію: станція Васильків - Хутор Черкас. Бригада потерпіла дуже болючі втрати. Запоріжців завіzano енергично до наступу на Велику Бугаєвку, 7-ма дивізія займає Погреби і горби на північ, 2-га Бригада з повстанцями займає знову Васильків.

На північ від залізниці розвиваються події правильно. 5-та Бригада заняла — як наказано — Скиток і посувається на Мацюжинку, частини 8-ої Бригади прилучуються до наступу 5-ої Бригади, а інші беруть участь з півночі в протинаступі на Васильків. 6-та Бригада в поході на Ігнатівку, 10-та Бригада звела коло Юрова кровавий бій з ворогом, розбила його й осягнула район Ситники - Мутюжин, переслідує ворога на північ. Після цілоденного кровавого бою осягнули другі бригади такі боєві результати: 6-та Бригада заняла по полудні по тяжкій бою під Бобрицею і Білгородкою обі ці місцевості й осягнула Ігнатівку. 5-та Бригада, продовжуючи свій наступ, заняла місцевості Малютинку - Заборе, а вже вечером осягнула Боярку. 8-ма Бригада заняла Глеваху і дійшла до Вети. 2-га Бригада після дуже завязаного бою здобула назад Васильків, заняла Каплицю, Крушинку і Маршалівку. Запоріжці здобули приступом Бугаєвку і посуваються на Янковичі і Ходосовку.

Так осягнено вповні всі цілі сьогоднішнього дня. Війська докладали надзвичайних зусиль, що згадує з подякою команда групи генерала Кравса в диспозиції на день 30-го, в якому має відбутися святочне вступлення армії до Києва.

Група полковника Вольфа:

Група осягнула сьогодні слідувачу ситуацію:

1-ша дивізія Групи С.С. повела наступ на флянку ворога, заняла села Очеретянку і Гуту Пилінськую, 2-га дивізія посувається лівим крилом з Кутера, Дзеканка до шосе Житомир - Новгород Волинський.

Група підполковника Бізанца в поході для осягнення 13-им полком Могильно, а 6-им полком Холосно. 14-тий полк прибув залізницею на стацію Турчинка. 3-та Бригада осягнула район Кропивно - Ріжиці. Один курінь 7-го полка замикає дорогу коло сіл Вацків і Газинка, що на схід від Житомира, решта 4-ої Бригади — запас армейської групи, 18-та Бригада повнить гарнізонову службу в Житомері.

9-та Бригада, що стояла в Бердичеві як армейський запас, одержала наказ як найскорше відправитися до Фастова в розпорядження групи генерала Кравса. Перший транспорт відійде ще сьогодні.

30. 8.

Група генерала Кравса:

Загальний наступ на Київ розвивається успішно — мимо завзятого опору ворога.

О 12-ій годині 30 хвилин — 6-та Бригада дійшла до Петропавловської і переслідує ворога далі. 5-та Бригада в бою з трема ворожими броневиками заняла Крюковщину, лівим крилом посувається на Жуляни, правим крилом заняла Вету, Юрівку, Гатноє і Хутор Монастирський та посувається далі. Ворог ставить ще опір на Волинському Посту з п'яти броневиками. Тут в завзятім бою проломили бригади I-го Корпуса лінію ворожих становищ і осягнули всі цілі наступу, через що оволоділи містом.

Завданням всіх трех корпусів було обсадити своїми відділами найважливіші пункти й обекти міста, між иншим мали Запоріжці обсадити одною дивізією залізничий міст на Дніпрі та стацію по лівім березі, а група отамана Вімєталя пасажирський міст. Групу повстанців Зеленого діріговано біля Триполя на східний беріг і вона мала осягнути район Бортиничі - Бровари.

Тимчасом вернув до Фастова сотник Купчанко, що їздив з місією до денікінців. Він голосить: „Переговори ведено в команді 2-ої денікінської бригади в Мирогоровці. Бригада бу-

ла до переговорів уповажнена. Заступники армії Денікіна ждали, щоби територію на полудневий схід і схід від залізниці Козятин - Фастів - Київ уважати як операційну полосу денікінських військ, а територію між лінією Фастів - Володарка - Сасків - Буки з одної сторони, а лінією Біла Церква - Тараща - Лисовка - Звенигородка - стація Звенигородка з другої сторони — як неутральну полосу". На це жадання ми не згодилися і сотник Купчанко одержав поручення перетягати переговори можливо довго, аж до приїзду місії Штабу Головного Отамана, на чолі якої їхав отаман Омелянович Павленко.

Після вражінь сотника Купчанка війська Денікіна добрі, не кращі однак либонь від галицьких.

Група полковника Вольфа:

Група в наступі на Коростень, має діло з незмірно сильним опором ворога, який успів в останніх днях підтягнути значні підмоги і борониться в силі що найменше 6.000 піхоти та незвичайно багато артилерії.

Група С.С. в бою заняла 2-ою дивізією Соколів і Новорудню, 1-ою дивізією Яблонівці, Рудня, Старо, Кривці.

Група підполковника Бізанца, якій для окружаючого наступу підчинено цілу 3-ту Бригаду, здобула доперва після поновленого наступу і важких боїв Холосно і Злобич. Наш наступ на Могильно був відбитий. Частинам наступаючим з Красногірки на Ушомір удалося дійти лише під Ушомір. Шерше взято одним курінем 7-ої Бригади.

Ворог розпоряджає на цілім відтинку великою масою артилерії, якої вогонь сягав місцями — як під Могильном — до барабанного. Після висказів полонених і розвідчиків намагається ворог за всяку ціну вдержати Коростень.

31. 8.

Група генерала Кравса:

Раненько вже удався був Начальний Вожд, Начальник Штабу і декілька старшин Начальної Команди до Фастова, а звідтам далі на дворець до Київа, щоби взяти участь в торжественнім поході до Київа, який після пляну мав відбутися сьогодні о 16-ій годині.

Диспозицію команди армейської групи переведено майже як слід, здається тільки, що середний міст, який на карті не є зазначений, з тої-ж причини не зівстав обсаджений, а група отамана Зеленого не зиповнила приказу переходу на лівий

беріг; про її побут не був ніхто поінформований. Здається, не дуже то і певно був обсаджений залізничний міст Запоріжцями.

Вже рано виїхав Штаб I-го Корпуса та команда армейської групи до Києва, куди приїхали між год. 16-ою а 17-ою.

До цього часу в місті розігралися слідуєчі події:

Вже в 8-ій годині ранком увійшли частини Денікіна до Києва — здається — через середній необсаджений міст і також через залізничний міст, куди переїхало кілька панцирок. Вони розташувалися в полуднево-східних передмістях.

З огляду на це приказали команданти поодиноких бригад I-го і III-го Корпусів своїм, находячимся ще поза містом, куреням сейчас вмашерувати до Києва, а отаман Вімсталь, як найстарший з наших командантів, вступив в переговори з денікінськими командантами, при чім вирішено провізоричну демаркаційну лінію. Лінія ця веде по генеральній мапі з району сейчас на полудне від вуличного моста аж до напису „Демівка”. Не зважаючи на цю умову, з'явився між 16-ою а 17-ою годиною денікінський генерал Штакельберг разом з сильною делегацією старшин і відділом складаючимся около з 100 до 200 людей біля городської Думи, яка вже була нами обсаджена, і де в межичасі зібралася була величезна товпа публіки. В тім самім часі заїхали і генерал Кравс та полковник Микітка до городської Думи, а генерал Кравс сейчас зажадав відступу генерала Штакельберга за лінію умовлену з отаманом Вімстальом. Генерал Штакельберг обіцяв виконання цього жадання, просив однак о позволення переговорювати в тій справі дальше з генералом Бредовом, який — здавалося — був його найвищим командантом.

В межичасі зібрана товпа, знаючи про присутність денікінських військ в Києві, зажадала вивішення російського прапора на Думі, крім вже нами там застромленого українського. Щоби успокоїти товпу, в якій находилося багато бувших російських старшин, дозволив на це генерал Кравс як знамя спільної боротьби обох армій проти большевиків і тим цей інцидент здавався бути укінчений. Однак частини Запоріжської Групи, які в цій хвилині перемашеровували попри Думу, здерли російський прапор, а це викликало сейчас величезний заколот. Почалася стрілянина, при чім з дахів і бальконів стріляло також на наші частини цивільне населення. Там ми

втрапили 10 убитих козаків, убито також 7 коней. Повсталала велика паніка, а Запоріжська Група лишила в місті навіть свої гармати.

З огляду на так заострену ситуацію удався генерал Кравс особисто автом до генерала Бредова, щоби безпосередними переговорами скоро усунути це положення. Вже в дорозі стрінув він сильні кольони добровольців, які машерували на місто. Переговори тривали декілька годин.

В межичасі напали добровольці на наші — розкинені по місті частини, які по більшій часті стояли ще під впливом щойно минувшої паніки, і розоружили декілька частин, під час коли інші відділи, ставляючи оружний опір, вийшли поза місто. Штаб I-го Корпуса заледво вспів в час вицофатися, штаб III-го Корпуса й одинайцять його сотень розоружено. Одноцільний опір з причини згаданої паніки був неможливий. Силу денікінських частин оцінював генерал Кравс на принайменше дві дивізії; генерал Бредов є командантом гвардейського корпусу.

Група полковника Вольфа:

Вчера пополудни наступав ворог на групу підполковника Бізанца і її частини перед майже чотирикратною ворожою перевагою відступили з сіл Злобич, Холосно, Веселуха. Коло Ушоміра поки що без змін; там ведеться наш наступ і доперва о 15-ій годині заняв 5-ий полк Ушомір, а в слід за тим перейшли 13-тий і 14-тий полки до наступу на Могильну - Білошицю. Пправе крило незмінне. Шершне обсаджено нами.

Силу ворога оцінюється на 9.000 до 10.000 люда. 4-та Бригада осягнула Турчинку, — як запас групи.

Група С.С.: 2-га дивізія займає Тетюрку, Андрієвку, Новорудню. Два полки I-шої дивізії цофнулися під напором ворога з району Кривци - Яблонное, і займають один — район на південний схід від Янішевки, а другий — роздоріжжа між Янішевкою а Новорудкою; третій полк в поході на Михайлівку.

1. 9.

Група генерала Кравса:

Вночі — над ранком після чотиро-годинних переговорів генерала Кравса з генералом Бредовим осягнуено обопільну згоду й підписано умову, якої зміст звучить:

- 1) Командант київської групи галицьких військ відво-

дять сьогодні всі свої частини з міста Київ так далеко — як на це дозволить час, а найменше за лінію київських залізничних стацій, а далі на лінію Ігнатівка - Васильків - Германівка.

2) Командант полтавського отряда зі своєї сторони ручить, щоби цей рух відбувся без перешкод.

3) В рівній мірі гарантує галицька армія, що вона не зробить ніяких виступів проти армії добровольців.

4) Командант київської групи галицької армії заявляє, що галицька армія оперує незалежно від армії Петлюри під особною галицькою командою, без ніяких політичних цілей, а лише з метою боротьби проти большевиків.

5) Для запоруки, що галицькі війська не заберуть з собою більше, як привезли, устанавлюється комісія.

6) Всім розоруженим відділам з обох сторін буде після потвердження цієї умови обома командами віддане оружжя.

Тимчасом війська зачинають поволі збиратися на лінії Васильків, а команда I-го Корпуса в часі неприсутности генерала Кравса займається упорядкуванням стягів.

Стрільці дуже пригноблені послідними подіями жадають поновного наступу на Київ.

Група полковника Вольфа:

Група підполковника Бізанца наступала сьогодні силою трех бригад, 3-ою, 4-ою і 7-ою, не встигла однак досягнути ніяких успіхів. Бій стається чимраз тяжший. Ворог відповідає на кождий наступ протинаступом в масах.

Праве крило Групи С.С. мусіло сьогодні знову де-що відійти. Фронт Групи С.С. біжить через Кошелівку, Чернявку, Очеретянку, Соколів, Тетюрку. Проти Групи С.С. підвів ворог сильніші підкріплення. Вже тепер нема сумніву, що ворог буде держати Коростень всіми можливими заходами.

Команда групи просить о конечне віддання назад в її розпорядимість Бригади У.С.С., яка зараз поставлена Штабом Головного Отамана до диспозиції штабу наддніпрянської армії. Заряджено негайну висилку 9-ої Бригади до Житомира.

2. 9.

Група генерала Кравса:

Війська групи скупчуються на лінії Ігнатівка — Васильків. Запоріжська Група в марші з Києва на Васильків.

Повстанці з Полтави стоять на лінії Саверівка — Ковалівка в боротьбі з денікінцями, що з Білої Церкви посуваються на Київ.

З рамени Начальної Команди вислано сьогодні місію до Денікіна в складі отамана Бубели, сотника Палііва і сотника д-ра Бемка. Місія генерала Павленка, що їхала вчора до Києва, завершила назад, стрінувши повертаючого з Києва генерала Кравса, який сказав, що генерал Бредов в розмові заявив йому, що місію генерала Павленка заарештує, бо він Петлюри не узнає.

Місія отамана Бубели мала поручення домагатися спільної обсади Києва, поділу добичі, віддачі находячихся ще розоружених стрільців, а це на платформі політичної безінтересовності та самостійного ділання галицької армії.

Група полковника Вольфа:

Становище групи сьогодні де-що покращало, та все таки воно важке.

Наступ на Коростень продовжується далі. О 16-ій годині заняла група підполковника Бізанца Хотинівку і Соболевку. Власна піхота дійшла під Могильном вже на віддаль приступу. В наші руки впали знову Слобіч і Холосно.

Опір ворога сильний; большевицькими відділами проводять німецькі та мадярські старшини.

Група С.С. відкинула ворога і стоїть 2-ою дивізією в районі Тетюрка - Новорудня, 1-ою дивізією — Гута Пулінська, Очеретянка.

З огляду на становище під Києвом здержано дальший транспорт 9-ої Бригади до Житомира, а групі полковника Вольфа поручено не форсувати далі наступу на Коростень, залишаючися і забезпечуючися на займаємих становищах.

3. 9.

Група генерала Кравса:

Група стоїть сьогодні I-им Корпусом в районі Бобриця - Черновая - Заборс. III-им Корпусом в районі залізничної стація Васильків - Мала Солтанівка. Півтора курія I-го Корпуса в Фастові. 10-та Бригада надіслала сьогодні звіт датований з I-го ц.м., що вона під натиском ворога відступила в район Копілово - Колонщина - Бузова.

Відділи Денікіна, що наступали з Білої Церкви, відкинули повстанці назад на Білу Церкву.

Група полковника Вольфа:

Сьогодні рано перейшов ворог з району Коростеня до протиофензиви та примусив групу підполковника Бізаца відійти на лінію Іванівка — Михайлівка — Красногірка. Ще перед полуднем взяв ворог Красногірку. Було очевидним, що ворог не вдоволиться тим успіхом і буде продовжувати свої операції на Житомир. Дятого зарядила команда групи полк. Вольфа відвзятися групі пполк. Бізанца від ворога та відійти на лінію Турчинка - Кропивна, а це одною бригадою в район Фастова, по одному полкови Горошки і район Бразинка, одна бригада як запас групи в районі Чернихів.

Група С.С. взяла Лягуйск і Янішевку. Впрочім без змін. Група позістає в районі Гута Пулінська — Тетюрка. До Горошків приходить один курінь групи пполк. Бізанца, який має удержати звязок з Групою С.С.

Частини 9-ої Бригади, які успіли досі переїхати до групи Вольфа, віддіріговано назад до Козятина до групи ген. Кравса.

З огляду на це, що наддніпряньська армія не була в силі задержати наступаючого з Уманя ворога, через що загрожував він в дальшому своїму поході Винниці і Козятинови, являлися конечними перегрупіровка і пересунення частин групи ген. Кравса, а це тим більше, що сьогодні запримічено рух денікінських частин з Білої Церкви на Сквіру.

Перегрупіровка мала відбутися так, щоби частини III-го Корпуса перейшли в район Сквіра, Запорожці через Фастів в район Краснолісе — Чубинці, I-ий Корпус двома бригадами до Романівки — Почуйки, а 10-ою Бригадою до Корніна. Команда групи мала-би в міру рухів частин перейти з Фастова до Козятина. З огляду на рухи деніківців в Білій Церкві поручено цю групіровку перевести в цей спосіб, щоби бути забезпеченим на всякий удар з флянки.

В справі рухів денікінців в Білій Церкві поручено I-му Корпусови вислати парламентаря до Київa, а III-ому до Білої Церкви.

4. 9.

Група генерала Кравса:

I-ий Корпус осягає сьогодні район Бишів - Мотовилівка - Фастів, III-ий Корпус обома бригадами в районі Бертники - Мала Снетинка. 8-ма Бригада завагоновується і разом з од-

ним курінем 9-ої Бригади переходить залізницею до Зарудинець. Запоріжський Корпус в районі Ковалівка - Ліповка - Червоная. Група повстанців Зеленого держить лінію Обухів - Красноє - Долина - Черняхів.

З огляду на очевидні наміри денікінців з Білої Церкви — відтяти нашу київську групу, наказано сьогодні перевести одним ходом слідууючу групіровку:

Армейську групу ген. Кравса належить одним тягом відвести в район Козятин - Бердичів так, щоби місцевости згадані кріпко позістали в наших руках. І-ий Корпус в район Чернорудка - Червона, Запоріжська Група і частини III-го Корпуса в район Ружин - Зарудинці, а одна забезпечуюча група — в район Погребище.

Групі Вольфа, яка зараз держить головними силами район Турчинка, наказано відтягнути головні сили блище Житоміра в район Чернихів - Пулін - Адамівка.

Евакуацію корпусного майна заряджено: група ген. Кравса до Бару, група полк. Вольфа до Жмеринки і Проскурова.

О 10-ій годині сьогодні вернула з Києва місія отамана Бубели з слідууючою заявою генерала Бредова: „Так як Вами (галицьким командуванням) не підпринято ніяких кроків для точного вияснення Вашого відношення до нас (армія добровольців), а дальше, що в супереч першій заяві ген. Кравса, Ваша делегація сьогодні заявила, що Ви знаходитеся в оперативній залежності від Петлюри, то ми оставляємо за собою повну свободу ділання.

„Наші жадання Вам звісні:

1) Признання нашого лъозунга „відбудовання єдиної, неділимої Росії”.

2) Признання нами Петлюрівців неутральними наступить в тім случаю, коли вони приймуть перше домагання. Тоді вони є зобовязані, або сейчас віддати оружжа і розійтися домів, або пристати до нас, признавши наші лъозунги, з котрих одним є також широка автономія для „Окраїни”.

3) Наколи Петлюрівці не приймуть тих жадань, то вони будуть уважатися таким-же противником як большевики”.

Заяву цю предложено Штабови Головного Отамана до дальшого рішення.

А тимчасом в руках денікінських військ находяться ще

Галичане і так: 1) з штабу III-го Корпуса трох старшин, 6 жандармів; 2) з 2-ої Бригади: дві сотні і 12 їздців; решта бригади перебилася назад; 3) з 8-ої Бригади: комплетні два курені, т. зн. 16 старшин, 74 підстаршин, 382 стрільців з крісами, 19 скорострільів, 100,000 піхотних набоїв; 4) з I-го Корпуса около 70 стрільців 5-ої Бригади, решта перебилася.

Перемиря з Поляками:

Сьогодні наспів текст перемиря заключеного в Варшаві дня 1-го вересня.

Головою польської делегації був генерал-поручник Дурський, української — полковник генерального штабу Ліпко.

Зміст головних точок: Припинення всіх ворожих кроків. Установлення демаркаційної лінії Збруча з нейтральною полозою між річкою Жванчик. Установлення пропускних пунктів. Умова обовязус через 30 днів. Обміна полонених. Комісія для обговорення спільних операцій проти большевиків. Розмежуюча лінія військових операцій слідує: Волочиска, з мостовим причітком в українських руках, Корець в українських руках, Олевськ в польських руках, Мозир в польських руках. В Шепетівці спільна команда залізничного двірця.

Повний текст умови передано до відома корпусів.

5. 9.

Група генерала Кравса:

Група осягнула сьогодні: I-шим Корпусом (14-та Бригада) район Дідівщина - Кадлубиця - Фастів - Бертники; III-тим Корпусом одною бригадою Новоселицю, а кавалерійською бригадою Паволоч. Запорізька Група залишилася в районі Ковалевка і звідси на захід. Група полтавських повстанців довкруги Фастовця, Група Зеленого, яку підчинено команді армейської групи, скупчується в районі Ковалевка і на південь. В Зарудинці прибув один курінь 9-ої Бригади. 8-ма Бригада в дорозі тамтуди, звідки має пішки відійти до Молчанівки. Штаб групи на стації Попельня.

Група полковника Вольфа:

Група підполковника Бізанца стоїть в районі Горошки - Каменний Брід - Чернихів; Група С.С. в районі Соколів, її кавалерія обсадила Новгород Волинський. Зрештою значних змін не було.

6. 9.

Група генерала Кравса:

Частинаи осягають сьогодні: I-ший Корпус: Штаб — Бровки, 10-та Бригада — Корнін, 6-та — Романівка, 9-та — Почуйки - Ставище, 5-та — Новоселиця - Дунаєва. III-тий Корпус: 2-га Бригада — Паволоч, кавалерійська бригада — Ружин. Запоріжська Група: Штаб — Кожанки, всі три дивізії в районі місточка і стації Кожанки, Яхне, Мала, Половецькоє. Полтавська повстанча група в районі Дмитрівка - Волиця. Група отамана Зеленого позистає для прикриття фастівського вузла в Фастові.

Денікінці, що посувалися на Сквіру, не перейшли лінії Шамраєвка - Руда -Большая - Половецькоє. До Фастова прибув один денікінський панцирний поїзд, а під його ослоною прибуло на стацію Устимовка де-кілька ешелонів денікінців, які острілювали наші місця розташування. Наша артилерія прогнала панцирник, а повстанці вдалися з ними в бій.

8-ма Бригада мала переїхати залізницею до Зарудинців, — з причини однак, що не дістала вагонів, відійшла пішки.

Штаб армейської групи перейшов в Козятин.

Група полковника Вольфа:

Група розташована: 7-ма Бригада в районі Горошки - Фасова - Каменний Брід, 3-та й 4-та Бригади в районі Грушки - Чернихів, як запас армейської групи. В Горголеві знаходиться штаб повстанчої групи, яка держить села Кічкіри, Папірня, Березівка. Похідна Бригада в районі Студениця - Кітово, 18-та Бригада в дорозі до Житомира, які мають бути відставлені 14-тій Бригаді до Винниці.

Група С.С. переходить в район Михалівка - Баскаки.

7. 9.

В наслідок загального положення переходить українська армія до дефензиви. Східна група відтягає своє ліве крило в район Липівця, а її фронт перебігатиме через Гайсин і Печану. Лінія Липовець - Жмеринка творить границю між обома групами східною і середною (група ген. Кравса), при чім обі місцевости для східної групи.

Середній (ген. Кравс) і західній (полк. Вольф) групам накладається завдання кріпко держати район Бердичів-Козятин.

В тій цілі заряджено нову групіровку (ч. оп. 5457.), яка має виглядати так:

1) Головна сила 1-го Корпуса в районі між річкою Ра-ставіца й Андрусівкою. Відділи для зв'язку з II-гим Корпу-сом в Староселю.

2) Запорізьська Група головною силою в Зарудинцях, з метою безпеки комунікації зі Сквіри на Козятин.

3) Одна бригада III-го Корпуса в районі Андрусово для зв'язку зі східною групою, замикає шлях ведучий від Мона-стирища.

4) Запас групи: одна до дві бригади в районі Козятина.

5) Одна бригада I-го Корпуса в Бердичеві як армейський запас.

14-та Бригада в Винниці позостає як армейський запас.

Групі полковника Вольфа полишається завдання удер-жання Житомира.

Розмежуюча лінія між обома групами: Брусилів, Боля-чев, Івниця, Іванків.

Частини осягнули сьогодні слідуєчу ситуацію:

Група генерала Кравса:

I-ший Корпус переходить: 10-та Бригада до Ходоркова, 6-та — в район Попельня - Лісовики, 9-та — до Каменки - Парипси, 5-та — до Павлолоча. III-тий Корпус: 2-га Бригада в район Ягнятин - Карабчієв, 8-ма Бригада з одним курінем 9-ої до Морозівки, кавалерійська бригада до Погребища. За-порізьська Група переходить в район Новоселиця - Почуйки - Романівка.

На стації Фастів попав сьогодні в руки денікінців пан-цирний поїзд „Чорноморець”.

Група полковника Вольфа:

Остається сьогодні на зайнятих вчора становищах. Ворог активності не проявляє. Селяни-повстанці заняли Радомисль.

8. 9.

Ізза цього, що Головний Отаман наказав відтягнути Запо-різьську Групу як свій запас, змінено перегрупіровку групи ген. Кравса о стільки, що Запоріжці мали перейти в район між Белільовкою а Козятином. В слід за тим заряджено скуп-чення обох бригад III-го Корпуса в районі Зарудинці, з ме-тою перешкодити ворожому ударови з напрямку Сквіра, Во-лодарка, Тетієв на Козятин. Кавалерійську бригаду направ-лено до Погребища. Впрочім без змін. На загал частини гру-пи ген. Кравса сьогодні відпочивають.

Група полковника Вольфа прийняла в протязу сьогодняшнього дня слідууючу групуіровку: 4-та Бригада — район Коростишев - Старосельце, головною силою на шоссе, з метою здержати посуваючогося з Київа і Радомисля на Житомир ворога. 7-ма Бригада стягає головну силу на залізницю з резервою коло Бразинки, 3-та Бригада — запас групи в районі Чернихів. Група С.С. головною силою в районі Баскаки, а одним відділом для звязку в Краєвщизні.

9. 9.

Група генерала Кравса:

Після всіх змін займає група в протязу сьогодняшнього дня таку оконечну групуіровку:

I-ший Корпус двома бригадами в районі Андрушівка - Бровки, одна Бригада залізницею до Бердичева, а одна як запас групи в районі Сокоlecь - Королівка - Волохське - Махаринці. Штаб корпусу до Бердичева.

Запоріжська Група переходить в район Верховня - Пустошка - Карабчієв - Плоскоє - Бистрик Малий - Ніжгурці - Ярославка - Крилівка, штаб до Белілівки. Завтра має Група перейти в район Белілівка - Дерганівка - Маріянівка - Немиринці - Блазівка - Прущинка - Зубринці як армейський запас.

III-тий Корпус осягає двома бригадами і кавалерійською бригадою становища в районі Зарудинці - Ружин. Одна бригада в Винниці як армейський запас.

Ціла армейська група прикриває район Калинівка - Козятин - Бердичів - Бровки - Ружин - Погребище - Андрусово. Цілий цей район поділено лінією Козятин - Юзвін - Войтовці - Крилівка - Паволоч на дві частини, з яких північний район належить до області ділань I-го Корпусу, а південний до III-го Корпусу. I-ший Корпус має завдання в області свого відтинка відбити всякий ворожий наступ зі сторони Київа, а III-тий всякий наступ на Козятин зі сторони Сквіри й Уманя.

Група полковника Вольфа:

Ситуація в групі незмінена. Ворог відтягнув свої деякі сили на Овруч, активності він не проявляє.

10. 9.

Група генерала Кравса:

Всі частини осягнувши наказані райони, сьогондя докінчують перегрупуіровку. Вони скупчені: I-ший Корпус: 10-та

Бригада — Городище - Городецькоє, 9-та — Бровки, 6-та в транспорті до Бердичева, 5-та — Соколець - Макаринці Волоські. III-тий Корпус: 8-ма Бригада — Дубовая - Ревуха. 2-га Бригада — Ружин, кавалерійська бригада — Погребище. Запорізьська Група осягнула район — Белільовка - Дерганівка - Маріянівка - Немиринці - Блазевка - Прушинка - Зубринці.

Група полковника Вольфа:

В розташуванні частин Групи не зайшло значних змін. Ворог перед фронтом групи підполковника Бізанца залишив Кропивну і Турчинку та відтягнувся на північ.

Група ця заняла була ще вчора район Бараці - Яблонець, а кіннотою Семаківку. Сьогодні вона знаходиться в марші для осягнення району Калинівка - Лізенталь - Пукачівка, — ще сьогодні осягає район Мошва - Рудня.

Частини пполк. Бізанца, два курені 13-го полка осягнули без бою Лісовщизну, а один курінь Іванівку.

Групі полковника Вольфа передано наказ головного отамана по можности заняти Коростень.

Большевицьке радіо, яке тут сьогодні наспіло, говорить, що по відомостям білогвардейських газет мало вибухнути в північній часті Києва повстання проти Денікіна, а денікіньські часописи вважають Петлюру ще більшим ворогом як большевиків.

11. 9.

Група генерала Кравса:

Групіровка всіх частин покінчена. Війська відпочивають. На фронті цілої групи ніяких боєвих подій. Кавалерійською розвідкою виявлено, що частини Денікіна знаходяться в районі Кочерво - Озеряни - Брусилів. В Ліпках, що 10 кілометрів на захід від Корніна, сконстатовано піхоту добровольців. Шамраївка обсаджена також добровольцями, а в Сквірі появилися кавалерійські чети.

Група полковника Вольфа:

Група С.С. вирушила вранці з району Сужки - Білка - Гулянка в похід на Коростень, а здовж залізниці посуваються частини 7-ої Бригади. Про осягнені ними цілі не надійшли до вечера ніякі звідомлення.

З I-го Корпуса наспіло звідомлення, що висланий дня 8-го до денікінців парламентар — з запитом, чи вони прий-

муть місію генерала Павленка — вернув назад з тим, що представники денікінського командування запряють місію до спільних переговорів. Місія вибирається завтра до Києва. В її склад входять: генерал Павленко, сотник Мечник, Трепета Микола — четар Певний Аполльон.

Становище наддніпрянської армії змінилося о стільки, що большевики опустили район Вапнярки й очистили цей шлях на долину, при чім в наших руках опинилася незмірна добича. Частини Волинської Групи посуваються далі і стрінулися на станції Перехрестово з частинами Денікіна. Вислано парламентарів для означення демаркаційної лінії. На Уманському напрямку занято станції Христинівку й Умань.

12. 9.

Місія генерала Павленка чисто військового характеру вибралася нині перед полуднем до Фастова, де її мають очікувати відпоручники Денікіна. Вона дістала повновласти від отамана Пеглюри.

Група С.С. мусіла під напором сильного ворожого протинаступу відступити на лінію Семаківка - Баскаки - Баранська Рудня. З останніх боїв можна пізнати, що в районі Коростеня держать большевики і дальше великі сили, хоча удержати Коростень. Для того Начальна Команда, хоча оминуті непотрібні втрати, приказала наступу на Коростень не форсувати і стати на лінії: 7-му Бригаду головними силами відтягнути в район Фасова з сильною безпекою в районі Турчинки. 4-та Бригада — Коростишев - Красносіви, а Група С.С. в зараз займає районі. 3-та Бригада в Черніхові. Повстанча група, що стояла в Смолянці, урядила там погром. Винних арештовано і заряджено слідство.

В групі генерала Кравса заняли вивідчі стежі по малій перестрілці з денікінцями — Сквіру.

Денікін: на шосе Київ - Житомир не запрямічено ніяких ворожих відділів аж до станції Кочерово. Ворожі стежі доходили до Жидовець.

Большевики, котрі посуваються з полудня, заняли передовими частинами лінію Новофастів - Молчанівка - Воробісвка - Антонів - Володарка.

13. 9.

Дотеперішні бої доказали, що большевики, тримаючи на дальше великі сили в районі Коростеня, хочуть його конечно

удержати. Начальна Команда видала наказ не форсувати наступу на Коростень.

Група С.С. стоїть на лінії Семаківка - Баскаки - Барановська Рудня. 7-ма Бригада переходить нині головними силами в район Фастова.

На фронті генерала Кравса досягнули большевики передовими частинами лінію Новофастів - Рибчинці - Воробівка - Антонів - Володарка. Большевицькі стежі доходять до Сквіри. Повстанців, що вчора урядили погром в Смолянці, розоружено. Винних віддано під суд, а прочих розоружено й розділено по частинам.

Наступ двох ворожих сотень з Паволочі відбили наші передові сторожі. Морозівку обсадив большевицький відділ, в силі около 1.000 людей. Наші передові сторожі відступили на лінію Чахова - Томори. Сквіру заняли нині большевики.

Як голосять розвідчики, ведуть денікінські відділи з 5-ої і 7-ої дивізій коло Маліна, Вородянки. Здовж шоссе Київ - Житомир тільки слабші відділи з артилерією аж по Макарів.

Загальне вражіння дотеперішних боїв, що большевики, що були під Одесою, розбиті наддніпрянською армією і загрожені, що будуть взагалі відтяті, стараються продертися на північ. Вони ведуть з собою дуже много награбленого майна і прямо очайдушним маневром стараються доконати свій замір.

14. 9.

В армейській групі генерала Кравса відбито кілька большевицьких наступів з Морозівки на Томори. Ворога, що вдерся до Верхівні і Карабчієва, відкинено назад на Паволоч. Трупи наших стрільців знайдено змасакрованих большевиками. Большевики йдуть дуже скоро вперед, так що їх більше не стрінуте в районі Тонісв - Джунків. Відділи Денікіна відступають загально на лінію Фастів - Біла Церква. Ті місцевости мають бути також дуже слабо обсажені (около одного курія). В групі полковника Вольфа посунулася Група С.С. в перід, тому що ворог опустив Ущицю. Кавалерійська бригада здобула наступом Морозівку, взяла полонених та один машинний кріс. Зараз ведеться большевицький протинаступ. Ворог перейшов лінію Верховня - Молчанівка. На захід від стації Попельня переступив ворог залізничий шлях, так що місія генерала Павленка в повороті з Київa лише з трудом

переїхала. Вона вернула, тому що делегати Денікіна не мали відповідних повноважень від свого командування. — Большевики наступають одною кільцею здовж залізничної дороги в напрямку на Харлеівку, другою через Макарівку. В групі полковника Вольфа натиснув ворог перемагаючими силами на Групу С.С. (3-та совітська бригада) і відкинув її на лінію Усулуси - Яблонець. В полудне почався також ворожий наступ на фронт 7-ої Бригади.

15. 9.

В групі полковника Вольфа переведеться сьогодні слідуєча групування: 7-ма Бригада в дотеперішнім районі. 3-та Бригада район Грушки. 4-та Бригада перейде як резерва групи в район Житомира. 7-ма Бригада стоїть на лінії Рижіще - Небіжа.

По висказам цивільних прибули вчора вечером до Дашинки на фірах большевицькі відділи, котрі мають завдання наступати мабуть на Новгород Волинський і Житомир. Група С.С. має задачу прикривати Новгород Волинський.

У групі генерала Кравса сконстатовано, що Молчанівка і Кривошинці вільні від ворога. Нині почав 1-ший Корпус наступ на переходячих большевиків двома бригадами здовж залізничної дороги. Наші частини дісталися в дуже тяжку ситуацію, бо велика часть полтавської повстанчої групи перейшла до большевиків. Наш наступ з полудня через Макарівку на Фірлеївку в ході.

Пересунення запасу армейської групи з Козятина тривало 18 годин, тому що експозитура комунікації в Козятині цілковито завела. Команда армейської групи ужила для того самовільно одну дивізію Запоріжської Групи, що була резервом Головного Отамана.

Група С.С. мусіла відійти ще дальше назад і стоїть на лінії Бараші — Слевка. Ворожий ударній групі вдалося втиснутися між Групу С.С. та II-гий Корпус і дійти аж до Муліна (около 3.000 багнетів). II-гий Корпус скупчується тісно в районі Чернихів - Березівка - Житомир. 6-та Бригада як запас групи полк. Вольфа переходить з Бердичева до Піски.

16. 9.

5-та Бригада з групи генерала Кравса заняла нині рано Бровки та йде в період на Городище. Запоріжська дивізія наступає дальше на північ на Войтовці. З району Зарубинці не

надійшли звідомлення. Перед фронтом III-го Корпуса спокійно. В наступі досягнула 8-ма дивізія з боєм Сокольчу, Харлієвку, — 5-та Бригада Городище і Войтовці, 10-та Бригада Зарубинці. Кінний полк I-го Корпуса досягнув Волицю Зарубинськую. 5-та Бригада продовжує наступ на північ в напрямку Зарубинці - Вербів. На 10-ту Бригаду повів ворог в полудне наступ. Бій в ході. 6-та Бригада буде наступати в полуднево-східнім напрямку.

З причини неможливих відносин на залізницях доперва в полудне виваговано в Пісках два курені 6-ої Бригади.

Большевики відтягають свої обози на Брусилів.

9-та Бригада переходить як резерва групи до Чернорудки.

В групі полковника Вольфа перегрупіровка II-го Корпуса покінчена. Група С.С. відступила під напором ворога в район Іванівка - Ужачин - Романівка і голосить, що з Пуліна машерує на Соколів сильніша ворожа кольона.

Большевикам удалося сьогодні відсунути назад північне крило групи генерала Кравса. Около 3.000 большевицької піхоти, по найбільшій часті матросів, обсадили Котельню, що на полудневий захід від Івниці. Сильніша кольона досягнула в полудне Івницю з полуднево-східного напрямку. На шоссе з Києва відсунули панцирні авта наші охорони з Коростишева до Кмітово. Не стверджено, чи це денікінські чи большевицькі авта. Сильний ворожий наступ через Чернихів відсунув нашу лінію на Троповичі - Мала Горбача. Щоби оминути охват II-го Корпуса, зарядила Начальна Команда відтягнення фронту II-го Корпуса майже під сам Житомир. Крім цього заряджено наступ II-го Корпуса 6-ою Бригадою з району Житомир, а групи генерала Кравса всіма частинами, які зараз стоять до диспозиції, з полудневого сходу — всі в напрямі на Котельню - Івницю з метою — зліквідувати тамошних большевиків. Головна сила Запоріжської Групи переходить як запас в район Білополе.

Нині заїхав сюди через Шепетівку - Козятин американський генерал з адютантом з метою їхати через Фастів до Києва. Одержавши тут інформації що до нашого положення, поїхав ще до Жмеринки, де був прийнятий Головним Отаманом. Завтра виїздить він до Києва.

17. 9.

Розпорядження, які вчора видано, переводяться. Здасть-

ся, що дійсно сильні ворожі відділи знаходяться в районі Івниця - Котельня - Воля Зарубинецька. Наступ 5-ої Бригади з Зарубинців на Волю Зарубинецькую, як також 10-ої Бригади з Андрушівки на Котельню, стрінув сильний ворожий опір.

II-гий Корпус веде наступ 3-ою та 6-ою Бригадами з району Піски на Івницю та Котельню. Про вислід нема ще донесень.

Команда II-го Корпуса порішила поки-що — за згодою Начальної Команди — полишити Житомир.

7-ма Бригада перейде впоперек через шосе на полудне від Житомира, 4-та Бригада в район Альбіновка з забезпеченням фланку в районі Березівка. Штаб Корпуса в Траянові.

По одержаним відомостям большевики розбиті в районі Туліна і відкинуті на північний схід. За це вдалося переважачим силам большевиків потиснути по полудни частини 7-ої Бригади на полудне від Житомира. Ізза браку муніції частини 7-ої Бригади цофнулися. II-му Корпусови наказано головними силами прикривати Бердичів, забезпечуючи себе в ліво на Траянів - Пятки. Для піддержки II-го Корпуса наказано перейти 9-ій Бригаді з Червона, а 10-ій Бригаді з Котельні, — обом в район Кодні, — а 5-та Бригада має перейти за річку Гуйва в район Забори - Червона.

III-тий Корпус прикриває на далі Козятин з боку Сквіри і Фастова. Вперті бої останніх чотирех днів привели до цілковитого витрачення муніції.

З групи генерала Кравса донесли, що нині — здається — зліквідується большевиків. Части 45-ої і 47-ої совітських дивізій мусіли відступати перед вчорашнім наступом Запоріжської Групи через Ходорків на Брусилів. Сьогодні переводиться наступ на ворога з усіх сторін. 5-та Бригада відкинула ворога з Волі Зарубинецької через Івницю до лісів, що на північ від Івниці. 10-та Бригада осягнула — здається — Котельню. 3-та і 6-та Бригади, які наступали з району Житомира, побили у вечірнім бою ворожу групу біля 3.000 матросів в районі Ляшів - Луки. Відтягнення 7-ої та 4-ої Бригад наступило пляново — без натиску ворога. Житомир зайнятий перед полуднем большевиками. Наміряється по ліквідації по-

лудневої большевицької групи перевести протинаступ на Житомир.

18. 9.

Наступ 3-ої і 6-ої Бригад увінчався повним успіхом. Вже вечером був звязок з 10-ою Бригадою в Котельні. Розбитий ворог розбився по лісах, що на північ дороги Житомир - Зарубинці, і там має збиратися. Завважено вранці, що з Левкова до Житомира пересувалися частини ворога — около 1.000 люда. 7-ма Бригада посувається на північний скрай ліса, що на полудне Житомира. 6-та Бригада в наступі з Туліна на Туровичі. Перегрупуировка в ході. На прочих фронтах спокій.

Різвідчики донесли, що до Київа прибула 10-го ц. м. 4-та Кубанська дивізія.

Взагалі не проявляє ворог нині активності. 4-та Бригада осягнула знову Альбіновку, а 7-ма Бригада здобула наказаний північний скрай ліса.

На полудни залишили наші частини під напором добровольців Любашівку, та відійшли на стацію Запозе.

19. 9.

На фронті групи полковника Вольфа без змін. З району Туліна і з Групи С.С. не одержано звідомлення.

I-ший і II-гий Корпуси підчинено під команду полковника Микітки з метою — як можна найскорше заняти знову Житомир. Групі С.С. наказано, дальше охороняти Новгород Волинський. Одна бригада позістає як запас армії в районі Червона.

Одна денікінська сотня була відкинена нашим артилерійським вогнем з Верховні на Паволоч. II-гий Корпус в складі 3-ої і 7-ої Бригад повів зранку успішний наступ для заводіння переправами на Тетереві між Левковим і Житомиром, але коло полудня перейшов ворог сильно переважаючими силами до протинаступу здовж залізниці і наші частини задля браку муніції примушені були цофнутися на полудне: 7-ма Бригада за Гуїву коло шоссе, 3-та Бригада на схід від 7-ої, а 6-та Бригада на лінію села Городище і на схід. 4-та Бригада відбила кілька атаків ворога коло Альбінівки й удержує цей район. Група С.С. — спокійно.

Змучені останніми завзятими боями з перемагаючим ворогом частини будуть змінені на фронті частинами I-го Кор-

пуса, щоби дати їм необхідний спочинок і можливість улаштуванняся.

Група генерала Кравса:

На фронті групи ніяких замітніших подій. 2-га Бригада має лучбу з ворогом лише стежами. В Паволочі сконстатовано ворожий (денікінський) відділ в силі до 100 люда, а двірець Сквіру заняли частини добровольців. Сотня добровольців, що посувалася на Вербовню, була відкинена нашим вогнем.

Відношення наших частин до ДобрАрмії зачинають поволі прояснюватися в сторону ворожих ділань обох армій. Непримириме становище добровольців спонукує нас кинути всі згляди супроти них, а Денікін зі своєю армією виростає поволі з неутрального чинника на нового, поважного ворога України, якому на пр.мирення ми можемо простягнути тільки меч.

На фронті групи генерала Кравса — після переходу большевиків — нема ще тісної лучби з обома арміями, а увага тутешних частин звернена більше в сторону большевиків.

На фронті наддніпрянської армії не стало вже большевиків і обі армії — добровольці й українська — стали проти себе чолом. Як довго були ще в поблизу большевики, то на тих пунктах, де стрінулися наші частини з добровольцями, установлювано демаркаційну лінію й обі сторони виходили мирно за цю лінію. Цей стан не тревав довго. Большевиків не стало. Зачалися короткі перестрілки броневих поїздів і застав на стаціях Захлази, Жеребково, Затише, Перехрестово, Грушки, Любашівка. Бої ці поки-що безплянові, противники наче міряють себе.

З огляду на це, що полковник Микітка наче-би відмовився командувати I-им і II-гим Корпусами, в порозумінні з полковником Вольфом і за згодою полковника Микітки відмінено дотичний наказ і назначено командантом групи — полковника Вольфа.

Витягнення частин II-го Корпуса з фронту і заступлення їх I-шим Корпусом — затверджено.

Полковника Максимовича назначено інспектором всіх етапних формацій і заведень в області етапу армії і корпусів,

з правом завісити в виконуванні своїх обов'язків тих начальників, яким доказано які-небудь неправильности та самоволю.

20. 9.

Група С.С.:

Група займала фронт по річці Случ, 2-га дивізія від Чиєвки до Нозвягеля, а 1-ша дивізія від Любучи до Гільська. В протягу дня наступав ворог більшими силами, і частини групи були примушені залишити Новгород Волинський, понісни значні втрати, та відійти назад для заняття фронту Яруш - Ореще - Кіянка - Кіково.

Група полковника Вольфа:

Частини II-го Корпуса ранком угруповані так: 4-та Бригада держить район Перлівка - Коростинка - Віли, 7-ма Бригада обсадила полудневий беріг річки Гуйва до залізниці, а від залізниці на висоті Празева до Туліна знаходиться група отамана Кнітля. Частини I-го Корпуса в поході для зміни бригад II-го Корпуса на фронті.

Большевики наступали на 4-ту Бригаду в районі устя Гуйви до Тетерева та відтиснули її в район Перлівка-Шумськ-Ціребети. Повстанці, що на схід звідси, мають держати район Денеші - Корчак - Перлівка.

Вечером змінили дві бригади I-го Корпуса бригади II-го Корпуса, а це 9-та — 4-ту, а 10-та — 7-му. В слід за тим обняла команда I-го Корпуса команду цього фронтового відтинка. 3-та Бригада позістала ще поки-що на фронті. 4-ту і 7-му Бригади відтягнуено як запас армейської групи в район Траянів - Татаринівка.

Про ворога донесено, що один полк кавалерії обсадив Івницю. В Ходоркові сконстатовано ворожі частини.

Група генерала Кравса:

На цілім фронті групи заховується ворог (денікінці) пасивно. З обох сторін ведеться інтензивна розвідка. Наші стежі знайшли Сквіру вільною: туди заходять лише час від часу денікінські стежі, щоби пограбити.

На фронті наддніпрянської армії ніяких важніших подій, продовжуються даліше дрібні перепалки панцирних поїздів і застав.

Большевицька група, що була відтята нашими операціями на Київ від північної армії, перебивалася крізь полосу між денікінською а нашою арміями. В майже очайдушнім

підприємті перейшла ця група з навантаженням всякого рода майном у флянковім маршу 300 до 400 верстов і злучилася з північною 12-ою армією. Большевицьке радіо з 19-го ц. м., яке тут сьогодні наспіло, говорить: „На Житомирському напрямку наші війська злучилися з південною групою, що прибула з півдня України та заняла Житомир. Наша південна група на протягу трох тижнів перейшла з боєм 300 до 400 верстов, при чім по дорозі розбито більші сили ворога, захоплено полонених, гармати, скоростріли й иншу добычу, скількість якої вияснюється”.

З огляду на все ще поважно загрожений район Бердичів - Козятин евакууються всі корпусні господарські частини і заведення до Бару, Деражні і Проскурова.

Команді Етапу Армії в Жмеринці дано дозвіл перейти в Проскурів.

Радіо-станція I-го Корпуса переняла слідууючу депешу: „Із Москви. — Київська часопись «Вечерные огни» пише: — Відношення між поодинокими групами біло-гвардейських військ представляється в слідуючій виді: Найсильнішу часть Петлюрівської Армії творять галицькі війська, в яких нема ніяких претенсій до України. Офензиву, яку предприняли галицькі війська, пояснюється відносним жаданням антанти. Галицьке командування вважає своє завдання за покінчене і годиться на вивід всіх військ у відповідний момент з України.

„На підставі часово заключеного договору галицькі війська відійшли на Васильків і продовжують стягатися дальше на Винницю, де знаходиться Директорія з штабом армії. В склад трох членів Директорії входять — крім Петлюри — два Галичани - націонал-демократи, представники консервативної буржуазії, один з них — це звісний д-р Петрушевич.

„В той спосіб великий вплив належить не тільки в армії, але і в правительстві до Галичан, а як компензату за їх участь в анти-большевицькій боротьбі приймили держави антанти на себе обовязок заручити незалежність і територіяльну нетикальність східної Галичини, частинно занятої Поляками”.

21. 9.

Група С.С.:

На фронті групи повів ворог наступ на 1-шу дивізію і збив її з лінії Кіково - Кіянка; вона відійшла на лінію Коло-

денка - Смолдирів. В злуці з тим мусіла також і 2-га дивізія де-що відступити.

Група полковника Вольфа:

Ворог продовжує свої наступи з Житомира. Ворожий наступ відкинув 9-ту Бригаду через Шумськ на Траянів. В бій вдалася і 4-та Бригада, не встигла однак поправити ситуації. Обі Бригади відступили в район на південь від Траянова. 7-ма Бригада наступала з району Татаринівки. 9-ту Бригаду відтягнуто в район Дворца, з нею в злуці стоять на лінії Городище - Лещин 3-та і 6-та Бригади. Повстанча група Пятенка займає район Андрушівка - Котельня, кінний полк Анаполь, забезпечуючи відтинок Котельня - Лещин.

З огляду на наступ большевиків через Траянів, якого протинаступом двох запасових бригад не можна було зліквідувати, заряджено тіснішу перегрупіровку групи в районі Бердичева, занявши фронт по лінії Никоновка - Рея - Швейковці, при чім цілий II-гий Корпус полишити як запас в районі Бердичева і на північний захід. Групі генерала Кравса наказано в звязку з тим відтягнути свої частини в район Чернорудка, а запас перенести до Козятин. Група С.С. забезпечує район Шепетівка - Полонне.

Послідні бої незвичайно виснажили наші частини, а спеціально Група С.С. і II-гий Корпус опинилися в незвичайно важкім становищу. Командант Групи С.С. доносить сьогодні, що його частини, витративши великий процент людей в боях та через недуги, фізично і морально перемучені не представляють майже ніякої опірної сили, і просить о підмогу в нових свіжих частинах.

Не краще в II-гім Корпусі. Команда корпусу зголосила вже вчера ляконічною телеграмою: „Корпус цілком нездібний до бою. Фізичне виснаження, брак теплих одягів дасться дуже відчувати зимними ночами”. Ці обставини представлено Штабови Головного Отамана і Диктаторови.

Група генерала Кравса:

На фронті групи більших подій не було. Большевики держать ще Ходорків, добровольці в силі 400 люда заняли Каменку, наш броневий поїзд примусили вони відійти між Попельню а будку Харліївка. Впрочім спокійно і без змін.

Повертаючі з Києва кажуть, що денікінці наміряють повести загальний наступ на Козятин.

Групування групи зараз така: 1-ша кінна Бригада — Погребище, передові частини — Должок і Рось; 8-ма Бригада — Зарубинці - Топори, передові частини Морозовка - Чехова; 2-га Бригада — Ружин - Ягнятин - Карабчієв; 8-ма Запорізька Дивізія — Бровки - Харлівка - Войтовці; 6-та Запорізька Дивізія — стація Чарнорудка (там і штаб Запорізької Групи) - Вчорайше; 7-ма Запорізька Дивізія — Белільовка, має перейти до Жмеринки. Штаб армейської групи — Козятин

Всім групам наказано—для скріплення займаємих районів — побудувати технічні укріплення, опірні точки та дротяні засіки.

З Штабу Головного Отамана наспіло повідомлення, що з Поляками прийшло до порозуміння відносно польських операцій на Коростень з боку Олевська, та на Новгород Волинський. Про це, як рівнож і про заборону обстрілювати польські літаки, повідомлено всі частини, щоби не зайшли які-небудь непорозуміння.

7-й Запорізькій Дивізії, яка була витягнена в запас, призначив Штаб Дієвої Армії район Станиславчик - Мала Жмеринка.

22. 9.

Група С.С.:

Група ця відійшла ще вчора на лінію сіл Хижовка - Радулин - Мирослав - Свинобичі. Їй наказано конечно установитися та закріпитися. Про події нинішнього дня вона не надіслала звіту.

Група полковника Вольфа:

Наказане стягнення фронту блище Бердичева на лінію Ніконовка - Рея - Швейковка переводиться. 6-та Бригада після відбиття кількох большевицьких наступів з заходу коло Городища і Вертиківки осягнула в полудне село Рея, де заняла становища в право і ліво від залізниці і шоссе. Повстанча група Пятенка заняла була вчора Івницю, сьогодні відходить пляново на Червону. 10-та Бригада переходить в Швейковку; там ведеться бій. 4-та і 9-та Бригади осягнули район Демяни - Татаринівка, 5-та Бригада прибула в Бердичів, 3-та в район Райки - Колодки, 7-ма в поході до району Райки - Пилипки. До Чуднова відправлено на фірах окремих відділ.

У ворога були помітні пересування в район Пятки. Ружка і Кодня вільні від ворога.

Команда групи знову представляє оплаканий стан частин та вказує на малу боєспосібність бригад.

Група генерала Кравса:

8-ма Бригада скупчується сьогодні в районі Зарудинці - Огієвка - Кординовка - Голубовка. Вона має перейти завтра в район Нападовка - Виринагородок - Верболози, куди переходить також і 2-га Бригада; вони обі позістають там як запас групи.

Впрочім у групі без змін. Заряджено вибудування опірних точок та укріплення позицій.

На фронті наддніпрянської армії помітні скупчення добровольчих частин.

23. 9.

Група С.С.:

Телеграфічних відомостей не одержано. Наспівший тут сьогодні від групи старшина зв'язку — осаул Бісик доніс, що групу обійшли були коло Домбровки, підїхавші зі сторони Баранівки на возах, большевики і примусили її відійти 1-ю Дивізією на Полонне, а 2-ю на Шепетівку, куди мала би прибути вчора вечером.

Група полковника Вольфа:

Наказану вчора групіровку осягнула група вповні. Находяться: 5-та Бригада в районі Райки - Голодки, 9-та Бригада в Бердичеві. II-гий Корпус осягнув 3-ю і 4-ю Бригадами район Рачки - Демчин - Большіє Коровінці - Кольонія Генріхсдорф, 7-ма Бригада в Чуднові.

Ворог більшими силами не перейшов дальше Траянова. На фронті спокій, ведеться розвідка.

Група генерала Кравса:

Дві бригади III-го Корпуса (2-га і 8-ма) відбувають сьогодні похід до району Козятина. Забезпечення на схід і полудневий схід покладається на Запоріжську Групу.

Група не має ніякої злуки з ворогом. Стежами виявлено, що большевики заняли Фастів, зловили і перестріляли находячийся там денікінський штаб 2-гої Терської бригади. Махно мав з полудня заняти Білу Церкву.

На фронті наддніпрянської армії перейшли добровольці в наступ на Умань, Пещана і Марданівка.

З Штабу Головного Отамана наспіла телеграма, силою якої командант Запоріжської Групи — отаман Сальський обіймає на місце отамана Тютюника команду наддніпрянської армії. Команду Запоріжської Групи обнімає отаман Загородський. Отаман Тютюник призначений як експерт по військовим ділам до місії в Польщу.

24. 9.

На фронті всіх груп спокій. Групіровка частин незмінена. Становища коло Бердичева і Козятина зміцнюються технічно.

Дві бригади III-го Корпуса, що вчора були в поході, осягнули сьогодні, а то 8-ма Бригада район Непедівка - Верболози, а 2-га Сестріновка - Махаринці.

Ворог пасивний: його стежі доходили перед фронтом групи полковника Вольфа до Андрушівки і Ляхівців.

На фронті наддніпрянської армії зачали добровольці широко закровний наступ. Майже на цілім фронті приходить до боїв. Енергічний наступ добровольців в напрямку на Умань з широким використанням кінноти для обхвата наших крил скінчився після боїв залишенням нами Уманя. Частини У.С.С. заняли позиції для безпосереднього прикриття Христинівки по лінії Паланки - Городецькоє - Рогошки - Верхнячка. Бригада У.С.С. понесла значні втрати.

25. 9.

На фронті всіх груп без змін і спокійно. II-гий Корпус витягнув 5-ту Бригаду до Бердичева як запас I-го Корпуса.

Агентурними відомостями виявлено про ворога, що в районі Коростисhev - Макарів знаходяться большевицькі частини в силі до 6.000 люда — це либонь одеська група, що перебилася..

На фронті наддніпрянської армії ведеться далі наступ добровольців. Вони заняли Балту. До групи отамана Букшованого прибули представники від Донців, Кубанців і 5-ої Дивізії (денікінської), які заявили, що вони — головним чином — бажають розігнати банди Махна і борються за свободу своїх областей, представники 5-ої Дивізії заявили понадто, що вони бажають установити лад на всій території бувшої Росії разом з союзниками, після чого установчі збори остаточно вирішать питання про самостійність поодиноких народів. Делегації прохали дати їм нашу програму.

До рук Штабу Головного Отамана дійшов наказ III-го добровольчого корпусу з 4-го вересня ц. р. відносно переходу в наступ з метою осягнення лінії Калинівка - Винниця - Жмеринка - Могилів. Об'єктом в тім наказі маються большевики, але мимо цього, що їх зараз вже не стало, денікінці далі переводять його в життя, що доказали їхні наступи на Умань і Балту.

Так змінена ситуація вимагала перегрупіровки галицької армії.

Видано зарядження слідуючого змісту: — Нова групіровка мусить дати можливість відбиття ворожого наступу в районі Козятин - Оратово, як також можливість допомогти надніпрянській армії в напрямку Липовець - Умань.

В тій цілі заряджено:

— Група С.С веде далі безпеку району Шепетівка - Полонне. Удержання району Бердичів покладається на II-гий Корпус, якому в тій цілі підчиняється переходно одну Бригаду I-го Корпуса.

— Група генерала Кравса переводить безпеку району Козятин - Оратово. Їй стоять до диспозиції: 2-га, 8-ма, 14-та і кавалерійська бригади, та одна дивізія Запоріжців.

— I-ший Корпус має перейти головними силами в район Махнівка - Глуховці - Гуровці - Верболози - Непедівка - Плеховая, як запас армії. Команда корпусу має перейти в Козятин.

— Одну дивізію Запоріжської Групи пересунути до Липовця як запас Головного Отамана. Її має ужити як підмогу надніпрянській армії або для безпеки Винниці.

Ті пересунення мають зачатися вже завтра — 26-го вересня.

Своїм наступом кинули добровольці визов українським військам, в слід за чим появилася відозва від Правительства до всего народа України, ставати в обороні Держави, землі і волі, до боротьби з денікінськими-чорносотенними ворогами. Відозва з дати 24-го вересня ц. р. підписана отаманом Петлюрою — як головою Директорії, президентом З.О.У.Н.Р. — Д-ром Петрушевичем та членами Директорії.

Відозва принялася тут спокійно, до нової війни були вже всі приготовані і того сподівалися.

26. 9.

Групи переводять сьогодні пересування своїх частин — як було вчора наказано.

Група С.С.:

Цілковитий спокій, частини залишаються на своїх становищах.

II-гий Корпус:

3-та Бригада перейшла в район Семаки - Татаринівка - Швейківка; вона змінила 6-ту Бригаду. 7-ма Бригада, полишивши один курінь і кавалерію в Чуднові, переходить в район Мала Татаринівка - Райки, 4-та Бригада осягнула сьогодні Скагліівку, завтра переходить в Бердичів, як запас корпусу.

Про ворога маються різні донесення: що він стягає свої сили на північ, бо Поляки мають наступати на Коростень.

I-ший Корпус, залишивши 10-ту Бригаду в Швейковці II-гому Корпусови, пересувається прочими бригадами в район Махнівки, куди 5-та і 9-та Бригади наспівають вже сьогодні, а 6-та Бригада в поході.

Група генерала Кравса:

Група генерала Кравса в складі 2-ої, 8-ої, 14-ої (ще за всігди в Винниці) та кавалерійської бригад, як рівнож 6-ої Запоріжської Дивізії, переводить свою перегрупіровку так: 8-ма Запоріжська Дивізія змінена 8-ою Бригадою з району Вчерайше - Чорнорудка виступає в похід до Липовця як запас Головного Отамана. 2-га Бригада змінила половину 6-ої Запоріжської Дивізії в Ружині; ціла 6-та Запоріжська Дивізія переходить в район Зарубинці - Голубівка - Огієвка - Ревуха - Дубовая.

Перед групою генерала Кравса ведеться зараз бій большевиків з добровольцями. Большевики посунулися були аж під Боярку, добровольці підтягають сили з півдня до Білої Церкви.

На фронті наддніпрянської армії ведуться завзяті бої за Христинівський вузол, який обороняють У.С.С. й 11-та Бригади. Один бронепотяг Волинської Групи з цілим персоналом перейшов на сторону добровольців. На станції Бірзуля були відтяті добровольцями два наші броневики. 4-та Дивізія Волинської Групи, відступаючи в район Слобідка, понесла втра-ти від своїх селян в селі Гедерев.

Радіо з Науен під датою 24-го ц. м. приносить таку вістку: — „Фінніше Цайтунг” доносить, що петроградський совітський уряд предложив Україні мирові переговори. Большевицьке правительство мало заявити свою готовість признати самостійність і незалежність України”.

В слід за проклямацією Правительства наспіли сьогодні мобілізаційні накази Головного Отамана, силою яких все здібне до оружжя населення 10-ти річників має зголоситися до мобілізації для боротьби з навалом московських чорносотенців. Рішучий та кричучий дуже наказ ч. 173. підписаний Головним Отаманом Петлюрою та отаманом всіх повстанців — Волохом.

27. 9.

На цілім фронті армії нема майже ніякого контакту з ворогом. Майже всі бригади закінчили вже вчора, а деякі ще сьогодні докінчують перегруповання, як було наказано.

В II-гім Корпусі докінчує ще до полудня 3-та Бригада зміну 6-тої Бригади. Штаб Корпуса переїхав до Бердичева. На фронті повний спокій.

Утікачі з Житомира розказують, що добровольці заняли Коростишів, а Поляки знаходяться 40 кілометрів на захід від Коростеня.

1-ший Корпус:

I-ший Корпус двома бригадами (5-та і 9-та) в районі Махнівки, 6-та Бригада приходить туди доперва сьогодні, а 10-та Бригада на позиціях в складі II-го Корпуса, як досі.

Група генерала Кравса:

Після переняття району 6-ої й 8-ої Запоріжських Дивізій 2-ою й 8-ою Бригадами машерують перші сьогодні в район Плісков - Липовець.

Розвідчики Запоріжців доносять, що бій коло Фастова закінчився побідою добровольців, большевики відкинені з цілого фронту; наш бронепотяг при виїзді з Кожанки на Фастів стрівся з денікінською ремонтною валкою, яка вспіла втікти.

Вражіння Команди III-го Корпуса таке, що через тиждень нема що сподіватися ніякого наступу ані большевиків ані добровольців.

На фронті наддніпрянської армії скінчилися бої за Христинівку залишенням її. Бригада У.С.С. відійшла на лінію

Івангород - Сижевка, а 11-та Бригада на лінію Янів - Комарівка. Волинська Група залишила стацію Слобідка.

На підставі одержаних мобілізаційних наказів видала Начальна Команда сьогодні своїм частинам наказ мобілізувати в своїх районах — згідно наказів Головного Управління Генерального Штабу (ГУГШ).

З штабу Головного Отамана одержано директиви, як заховуватися підчас боїв большевиків з добровольцями. Її ідея: оба вони вороги; краще для нас, як сильніший з них буде побитий. В тім дусі поучено війська — з тим додатком, що в случаю наступу Поляків на Коростень нашим обов'язком буде підпирати цей наступ з півдня з огляду на заключену з польською командою в тім напрямі угоду.

Сьогодні після обіду виїхав генерал Тарнавський своїм поїздом до Кам'янця з метою орієнтування кругів про положення.

Вечером відбулося в салі мійського театру в Винниці ін-авгураційне представлення бувшого львівського театру, тепер державного театру при Н.К.Г.А.

28. 9.

На фронті Групи С.С. ніяких босвих акцій. До Шепетівки прибула одна польська сотня кінноти. Поляки заявили, що чули, що в Шепетівці мають бути большевики, але з огляду на те, що воно неправда, обіцяли відіхати сьогодні рано назад, залишилися однак аж до вечера.

II-гий Корпус:

На фронті корпусу спокійно. 7-ма Бригада перейшла сьогодні до Бердичева, а 4-та Бригада лагодиться змінити завтра групу повстанців Пятенка. У ворога помітний рух з причини боїв з добровольцями під Києвом. З Траянова пересунулася одна ворожа кольона до Пятки.

I-ший Корпус:

I-ший Корпус в районі Махнівки. 6-та Бригада — крім одного куріня, який був пізніше змінений, — осягнула також вже призначений район. Штаб Корпуса прибув вчора на стацію Козятин.

Група генерала Кравса:

Наші частини не ведуть ніяких боїв. 6-та Запорізьська Дивізія перейшла в район Плісков.

Під Києвом живий рух большевицьких і добровольчих

військ. Там мусіли відбутися завзяті бої, бо великі транспорти ранених замічено через Житомир в напрямку на Коростень. Зелений — по донесенням розвідчика — мав в кількох місцях перервати шлях, що веде з Києва до Полтави.

На фронті наддніпрянської армії ніяких замітніших подій.

З Штабу Головного Отамана наспів наказ, силою якого витягається 11-ту Бригаду з фронту і віддається до диспозиції Начальної Команди. За це ціла Запорізьська Група (6-та і 8-ма Дивізії) переходить в розпорядження Штабу Наддніпрянської Армії. Обі дивізії мають бути сьогодні скрупчені в районі Липовець - Плісков, де наступить передача їх Наддніпрянській Армії. Як кордон між Галицькою а Наддніпрянською Арміями призначено лінію Браїлів - Липовець, обі місцевості для Галицької Армії. Лінія Погребище - Липовець повинна бути до дня 30-го ц. м. обсаджена власними силами Галицької Армії.

В слід за тим передано 11-тій Бригаді через Штаб Наддніпрянської Армії наказ, до дня 2-го жовтня досягнути через Гранів - Дашів район Ілинці. Команді III-го Корпуса поставлено пропозицію замінити нею 14-ту Бригаду в Винниці, яку належить перевести в Липовець.

Далі заряджено:

Армейська група генерала Кравса розв'язується з днем 29-го ц. м. 24-та година.

I-ший Корпус перебирає від III-го Корпуса завдання охорони Козятина. В тій цілі має він звільнити 11-ту й 8-му Бригади.

III-тий Корпус прикриває район Погребище - Липовець. В тій цілі повинен він дня 30-го ц. м. пересунути кавалерійську бригаду в район Должок, а 1-го жовтня повинні 11-та й 8-ма Бригади досягнути район Погребище.

II-гий Корпус має змінити свою групіровку в цей спосіб, щоби 10-та Бригада перейшла до Бердичева як запас.

29. 9.

На всіх фронтах не ведуться ніякі боєві акції. Стичність з ворогом мала, розвідка працює — як все — інтензивно.

Поляки, що прийшли до Шепетівки — по донесенням Групи С.С. — все ще там залишаються.

II-гий Корпус:

На фронті II-го Корпуса з'явився був на стації Рея ворожий броневик, якого прогнано. 4-та Бригада відійшла до Червоної, щоби змінити групу повстанців Пятенка. Корпусом заряджена зміна 10-ої Бригади частинами 7-ої. 10-та Бригада має перейти в Бердичів.

Впрочім без змін; на фронті йдуть праці над укріпленням позицій.

I-ший Корпус:

I-ший Корпус, перенявши від III-го забезпечення Козятина, забезпечує цей район в околиці Червона - Морозівка частинами 9-ої Бригади і полком кінноти, дві другі бригади (6-та і 5-та) стягаються ближче Козятина.

Під Києвом йдуть все ще бої між большевиками а добровольцями. Маються відомости про операції групи повстанців Зеленого, який перейшов на тили добровольців і мав перетяти залізницю Київ - Бахмач.

Пересування частин I-го Корпуса закінчилися; 5-та Бригада перейшла до Макаринець Волинських, 6-та Бригада до Янкович і Козятина. Група повстанців отамана Пятенка — звільнена 4-тою Бригадою — остається в Верболозах.

III-тий Корпус:

Частини III-го Корпуса пересуваються для прикриття району Погребище - Липовець.

Запоріжська Група:

Запоріжській Групі, яка з сьогоднішнім днем переходить в розпорядження Наддніпрянської Армії, передано наказ штабу тої-ж Армії — скупчитися до дня 6-го жовтня в район Комаргород - Вапнярка - Тиманівка. — Відходячим бравим Запоріжцям передав Начальний Вожд Галицької Армії щирю подяку за понесені ними в купі з нами труди та побажав їм на новому шляху багато жовнірського щастя.

З огляду на завтрішний відхід 14-ої Бригади до Липовця, щоби не оголотити Винниці цілковито з залоги, заряджено стягнення сюди двох сотень з Вишколу полковника Слюсарчука.

Начальну Команду відвідали сьогодні полковник Микітка, підполковник Бізанц та отаман Льонер. Спеціально представники II-го Корпуса інформували про стан корпусу та його запотребовання. Вказували на поширюючуся в страшний

спосіб дезерцію між стрільцями. Ця язва — наче змора зачинає розтягатися над армією. Армія терпить понадто від тисячних ран. Одежа, та ще раз одежа, біля, недуги, шпиталі, перемучення — фізичне і моральне.

30. 9.

Всюди спокій, боїв з ворогом майже ніяких. Сотня польської кінноти, що находилася в Шепетівці, відійшла вчера в полуднево-західнім напрямі.

В II-гім і I-шім Корпусах ситуація незмінена.

Бригади III-го Корпуса пересуваються в район Погребище. 8-ма Бригада перейшла в район Зарудинці, 2-га Бригада до Погребища, а кавалерійська бригада пересунулася до Должжа.

Про ворога скупі відомости.

На фронті Наддніпрянської Армії нема також ніяких замітніших подій.

В наслідок одержаних вчера представлень про обставини в II-гім Корпусі, а іменно про стан дезерції, звернено на це бачну увагу всіх частин, взявши під увагу наше сучасне політичне положення, яке за всяку ціну наказує нам видержати. Придержаних втікачів наказано як найстрогіше покарати для відстрашення других. В тім напрямі зроблено всякі можливі заходи, як замкнення кордонів і т. п.

Сьогодні в полудне передав Штаб Головного Отамана слідуочу депешу (за газетою „Вском новим“): „Найвища коаліційна Рада занималася в дальшій тягу справою східної Галичини. Дотичний звіт окремої комісії, до якої належить також Падеревський, каже, що в супереч попереднім постановам що до тимчасової конституції для східної Галичини і надання їй автономії, приміненою буде тільки дорога плебісциту. Ізза цього в Галичині великий крик та протести зі сторони Поляків, польські часописи пишуть, що Поляки будуть проти постанови антанти боронити оружжам східної Галичини”.

Телеграму цю передано до відома всім частинам.

1. 10.

На фронті спокійно. Відбуваються частинні пересування деяких груп. 7-ма Бригада змінила в ночі 10-ту Бригаду, яка переходить до Бердичева як запас. Група повстанців Пятенка пересунулася до Ружина, а 8-ма Бригада осягнула По-

гребище. Сьогодні ранком вимашерувала з Винниці на Липовець 14-та Бригада, 11-та Бригада прибула до Ілинців.

На фронті Наддніпрянської Армії заняли добровольці наступом на київську групу Монастирище і Хотойдово. На Волинську Групу вів ворог також наступ і вона відступила на лінію Писаревка - Стратівка - Михайловка.

Відділи повстанців Махна перебилися до Ново-Українки і стоять там в боротьбі з добровольцями.

2. 10.

На фронті спокій. Частини III-го Корпуса скупчені в районі Погребище - Липовець. Штаб Корпуса перейшов сьогодні з Козятина до Погребища.

На фронті Наддніпрянської Армії вибито ворога з Монастирища, при чім Київська Група захопила 5 гармат. Місцевість ще сьогодні знову страчено.

III-ому Корпусови наказано перевести перегрупіровку частин в районі Липовець - Плісков, щоби так мати змогу ударемнити так ворожий наступ здовж залізниці, як також і самому перейти в наступ.

11-тій Бригаді передано до Ілинець наказ прямим шляхом перейти до Винниці на відпочинок.

В відповіді на наші донесення про лихий стан II-го Корпуса зарядив Штаб Головного Отамана витягнення цілого II-го Корпуса на відпочинок. В слід за тим заряджено витягнення 4-ої Бригади в запас і заміну її частинами 9-ої Бригади (1-шим курінем). Зміну 7-ої Бригади предвиджено.

З Штабу Головного Отамана одержано таку телеграму: Радіо з Москви 1-го жовтня веч. „Східна Галичина самостійною державою”. Гельсінгфорс. Українське телеграфічне агентство доносить, що радою чотирох виготовлений статут, після якого східна Галичина стає самостійною державою зі столицею Львовом і власним парламентом. — Заремба, поручник”. Ця телеграма, як рівнож і друга подібного змісту, — хоч так мало офіційальні — збудили всюди великі надії та зміцнили довіря для нашої справи.

З Поляками продовжено перемиря до дня 11-го жовтня.

3. 10.

На фронті спокій. III-тий Корпус пересунув сьогодні 11-ту й 8-му Бригади в район Андрушівка - Богданівка - Кожанки. 14-та Бригада полишилася в районі Каменка - Гордієвка,

I-ший кінний полк на стації Оратово, а 2-гий як звязок з I-шим Корпусом в Погребищу.

Праве крило Наддніпрянської Армії відтягнуто на лінію Бритони - Попова Гребля - Старолуг.

З Камянця повернули підполк. Бізанц, отам. Льонер і сотн. Ліщинський, які їздили тамтуди з представленнями про стан II-го Корпуса. Представники були в Камянці як раз під хвилину прибуття цих радісних вісток про наше політичне положення за границею. Тепер — після довгого часу непевности — вертали вони до корпуса бадьорі і повні надій. Диктатор передав їм на письмі через полковника Чмелика слідуєчі інформації про наше положення:

1) Відносно політичної ситуації можна сказати, що вона пережилася вже на нашу користь.

Америка й Англія стоять цілковито по нашій стороні, а і пан Клемансо говорить вже з більшою симпатією про нас.

2) Військово-політична місія їде до Варшави, щоби при тамошних переговорах заступати інтереси Галичини та не допускати до явищ, як висказ пана Пилипчука про „дезінтересма” в справі східної Галичини.

3) Всі алярмуючі вістки про границі, чи то Буг, чи Збруч для Польщі, є видумкою.

4) і 5) Відносно доставки грошей і ліків.

6) Пан Диктатор вкортці сам обіде фронт.

7) Наш приятель — це мусить бути час. Кілька антантських місій поїхало до Денікіна, щоби змусити його припинити ворожі кроки проти України.

4. 10.

На цілім фронті повний спокій.

II-гий Корпус доносить, що большевицька батарея, що стояла коло Татаринівки, відійшла на Житомир і взагалі слідне відтягання ворожих частин на північ. В I-шим Корпусі без змін.

III-тий Корпус перевів вчера і сьогодні таку перегрупіровку: 2-га й 8-ма Бригади перейшли в район Ростовка - Чагов - Мервін - Лопатинка, 14-та Бригада — Ілинці - Павловка, 1-ший кавалерійський полк — Оратово - Животовка. Штаб корпусу в Липовці. Бригади закріплюються на осягнених становищах.

На фронті Наддніпрянської Армії відійшла перед обхоп-

люючим наступом ворога Київська Група на лінію Китайгород - Нараєвка.

В цілім запілля тимчасом переводиться примусова мобілізація, однак і не без перешкод. Команда Етапу Армії доносить, що селяни волости Пашківці — Проскурівського повіта — збунтувалися і ставлять збройний опір. Є пекуча потреба висилки туди двох куренів з гарматами. Заряджено тамтуди висилку одної батареї 3/9. з 11-ої Бригади.

III-ому і I-ому Корпусам видано директиви на случай наступу добровольців на захід. III-ому Корпусови покладено завдання відбиття ворожого удару в головнім напрямі залізниці та через Липовець на Винницю. I-ший Корпус повинен бути готовий до ужитку в полуднево-східнім напрямку. Для цього наказано таку групівку: одну бригаду перенести до Самгородка, одна бригада остається в Козятині готова до завагоновання. 9-ту Бригаду і повстанців угрупувати так, щоби було можливим витягнення запасів.

Корпусам передано повідомлення про „Тиждень українського козака”, в яким — по наказу Директорії — відбудеться збірка жертв на користь Української Армії.

5. 10.

На фронті спокій. Нових відомостей про ворога не мається. I-ший Корпус збирає 9-ту Бригаду в Чарнорудці, кінний полк в районі Павелки - Макаровка. 6-та Бригада остається в Козятині готова до завагоновання. 5-та Бригада має завтра перейти до Самгородка.

III-тий Корпус позістає на осягнених становищах, 14-та Бригада пересунулася була в район Ілинці - Неменка.

На фронті Наддніпрянської Армії відступила 1-ша Дивізія на лінію Білий Камінь - Ялонець - Большая Криєвка.

З Штабу Головного Отамана наспіло повідомлення, що п. Диктатор вибирається завтра т. зн. 6-го жовтня на довшу обїздку на фронті. Війська мають витати його — як свого суверена. Випрацюваний Начальною Командою плян розтягається на 8 днів, від 6-го до 13-го ц. м. включно. Перегляд корпусів має відбутися по порядку, від II-го до I-го і III-го Корпусів.

6. 10.

На фронті цілковитий спокій. Маються відомости, що денікінці відтягнули свої сили з району Монастирище на Умань.

В Винниці від раня ожидало приїзду п. Диктатора. Місто було уквітчане національними прапорами, а здовж улиці розставлені як почетна сторожа кавалеристи на конях. На двірці чекала почесна сотня. З цеї нагоди виставлено в театрі святочну виставу „Степовий гість”. Дперва о 23-ій годині приїхав п. Диктатор в товаристві генерала Курмановича, сотника Мечника і поручника Д-ра Миколайчука. Відбулася лише спільна вечера, инших офіціяльних прийнят не було. П. Диктатор замешкав в готелі „Савой”.

7. 10.

На нашім фронті спокійно і без змін.

На фронті Наддніпрянської Армії перейшли добровольці в загальний наступ. Волинська Група залишила Бершад, а Група полк. Удовиченка Севастіновку, Івангород, Сичевку.

З огляду на бої на фронті Наддніпрянської Армії заряджено нову групівку Наддніпрянської Армії. В слід за тим видано для Галицької Армії слідує розпорядження:

Галицька Армія перебирає від Наддніпрянської фронт через Монастирище до Севастіянівки включно. Розмежуюча лінія між обома арміями є лінія Гранів - Брацлав, обі місцевости для Гал. Армії включно. III-тий Корпус має 8-го жовтня ц. р. осягнути район Оратово - Дашів - Балабанівка. Його завданням є перешкодити ворожому ударови в загальнім напрямку на Винницю, охорона правого флянку Галицької Армії та перешкодження, щоби ворожі сили не попали в інтервал між обома арміями. I-ший Корпус держить далі 6-ту Бригаду готовою до відїзду залізницею.

П. Диктатор поїхав ранком з п. генералом до Бердичева. Вернув однак ще того самого дня до Камянця з огляду на важке становище, в яким находиться справа переговорів з Поляками. Поляки жадають відступлення Камянця і Проскурова з цілою залізничною лінією.

Появилось перше число „Вістки” — інформаційного органу Начальної Команди Гал. Армії — під редакцією четара Микити.

8. 10.

На цілім фронті спокійно і без змін. III-тий Корпус переводить наказані вчера пересунення. 14-та Бригада перейшла в район Дашів - Купчинці, 2-га Бригада в район Фронтівка - Підвисоке - Балабанівка, кавалерійська бригада до Соборов-

ки, 8-ма Бригада як запас в район Задановка - Кантеліна - Кальник.

14-та Бригада підслухала розмову отамана Палієва (наслідник Соколова) з командантом міліції в Лукашівці, а іменно повстанці Соколова мали коло Цибулова сутичку з шістьдесяти (60) денікінськими їздцями. Понадто зірвали повстанці міст коло Тальное і напали на команду II-го денікінського корпусу, тепер вертають до Лукашівки з великою кількістю здобутих крісів та чотирма мільонами українських грошей.

На фронті Наддніпрянської Армії відійшла Київська Група на лінію Малі Мочульки - стація Кібліч - Гранів. Волинська Група заняла в протинаступі Бершад. Бої коло Пещанки і Пятковки ще не скінчені, добровольці заняли стацію Генрихівку.

I-ому Корпусови поручено — ще сьогодні приготувати дві бригади в районі Калинівка - Прилуки як запас. 10-ту Бригаду належить завтра в порозумінні обох корпусів відправити пішки до Козятин.

З огляду на все ще грізне і неясне положення, в яким знаходиться справа переговорів з Поляками, пороблено перші приготування для евакуації Проскурова.

9. 10.

В звязку з відходом 10-ої Бригади з Бердичева переводить II-гий Корпус перегрупіровку. 3-та Бригада змінила 7-му Бригаду, яка переходить до Бердичева. 10-та Бригада перейшла в Козятин, 9-та осягнула район Калинівки, а 5-та — Старі Прилуки. Бригади III-го Корпусу осягнули вчора згадані райони, сьогодні ведуть розвідку.

На фронті Наддніпрянської Армії веде Волинська Група через цілий день завзяті бої. Бершад, Городище страчено. Ворог заняв Стару Греблю.

I-ому Корпусови поручено пересунути завтра бригади, що знаходяться в армейськім запасі, а то 5-ту Бригаду — до Созов - Созовки, а 9-ту до Турбова - Приборовки.

Від Диктатора наспіло повідомлення, що справа з Поляками все ще невияснена і небезпека від них і далі грозить. Заряджено евакуацію Проскурова в район Бар - Жмеринка. Команду Етапу Армії полишено в Жмеринці.

10. 10.

На фронті II-го Корпусу без змін. Стежа, що була висла-

на на Котельню, доносить, що в ночі був бій між комуністами а українськими большевиками.

І-ший Корпус:

10-та Бригада від вчера в Козятині як запас, 9-та Бригада переходить сьогодні в район Турбів - Приборовка, а 5-та в район Созов - Созовка.

З групи повстанців Пятенка, яка зорганізувалася була в бригаду, більшість людей опустила свій відділ і подалася на Сквіру. Район Ружин, який вона охороняла, перебирає один курінь 6-ої Бригади.

Перед фронтом III-го Корпуса розвідочні події. Власний бронепотяг ушкодив двома цільними стрілами ворожу панцирку, яка відтягнулася на Монастирище. Кінна чета з власного почину смілим і нечаяним налетом здобула Цибулів та відкинула ворожу залогоу до 150 люда і 30 їздців на Монастирище, захопивши при тім в полон одного штабс-капітана і десять підвод з майном.

На фронті Наддніпрянської Армії ніяких видатніших подій. Армія — в злуці з III-им нашим Корпусом — готується до загального наступу, який наміряє повести коло 13 ц. м.

III-тий Корпус поінформовано про наміри Наддніпрянської Армії і подано йому до відома, які завдання припадуть йому підчас цього наступу, а саме здобуття Христинівки.

Армейський запас, а це 5-ту Бригаду, заряджено пересунути до Ілинців - Троща, а 9-ту Бригаду в район Струмінка - Феліксовка - Щатлімая.

11. 10.

На фронті спокій. III-тий Корпус готується до завтрішнього наступу. 5-та Бригада прибула вже в Ілинці, а 9-та має завтра досягнути район Липовець - Троща.

II-гий Корпус голосить, що большевицькі частини, які стоять в Антополі, є Українці і виявляють намір получитися з нами.

Вістка про заняття Новоград-Волинського Поляками досі не провірена.

Наддніпрянська Армія переходить завтра разом з III-тим Корпусом в загальний наступ.

Розположення Наддніпрянської Армії зараз таке: 4-та Дивізія — Ольшанка і Горячківка, 9-та Дивізія в бою коло Крикливська - Жабокрич, 1-ша Дивізія — Цибулевка - Обо-

довка, 2-га Дивізія — Стратієвка. — Київська Група: Бригада У.С.С. — Шиманівка - Кіблич, 5-та Дивізія — Грибник, 3-та Дивізія — Уланиця - Четвертинівка.

Завдання ІІІ-го Корпуса — вести наступ двома відділами, правим на Терлицю, а лівим на Монастирище.

Перемиря з Поляками продовжено до 21-го жовтня ц. р. на попередних умовах.

12. 10.

Група С.С.:

На фронті Групи С.С. спокійно. Тут ведуть большевики бої з Поляками.

ІІ-гий Корпус:

ІІ-гий Корпус доносить, що українська большевицька група під командою Несмянова зібралася одними частинами в Чуднові (6-тий задніпряньський совітський полк). Делегація цього полка зійшлася сьогодні о год. 10-ій на стації Демчин з відпоручниками ІІ-го Корпуса, які передали їй письмєнну заяву команди корпуса, яка жадала, щоби група ця до дня 13-го жовтня 18-ої години відтягнулася за лінію Рудня - Оризарка - Пулін, і з цього району вела боротьбу з большевиками; стація для обопільного порозуміння — Демчин. Делегація прийняла ті точки і відїхала до Чуднова. О 19-тій годині визвав телеграфічно команду корпуса сам Несмянов і заявив, що делегація ще не повернула. Він сказав, що він є головнокомандуючим всіми регулярними частинами, що борються проти комуністів, і що він готов подати нам руку. Його частини заняли вчєра о 16-ій годині Житомир і розбили комуністів, що там находилися. Він просив понадто о гарнітури на 2.000 піхоти і 1.000 кавалерії й артилерії, щоби переїхати до Бердичєва. Це йому відмовлено і він перервав на тім розмову.

І-ший Корпус:

І-ший Корпус стягається на загал в тил ІІІ-го Корпуса як його запас. 5-та Бригада, підчинена вже прямо ІІІ-ому Корпусови як його запас, підтягається до Яструбинець. 9-та Бригада як армєйський запас переходить на підводах через Липовець до Глинець.

ІІІ-тий Корпус:

ІІІ-тий Корпус веде від ранку наступ двома бригадами здовж залізниці на Монастирище, а одною бригадою на Терлицю. 8-ма Бригада осягнула лінію Цибулів, стація Мона-

стирище - Левуки. В районі Бузовка стведжено сильніші відділи ворога.

Денікінські відділи відтягнулися з району Попельня на Фастів.

Наддніпрянська Армія:

6-та Дивізія заняла Ободовку, 3-та Демидів. Київська Група осягнула 5-ою і 12-ою дивізіями лінію Антонівка - Соболівка - Михайлівка - Тростянчик, Бригада У.С.С — Мишків - Тишковка - Марковка.

13. 10.

На цілім фронті ІІІ-го Корпуса перейшов ворог сьогодні до протинаступу. 2-га Бригада відбила перед полуднем сильні ворожі удари на Цибулів і Слободу Антоновську. Коло полудня відкинув сильніший ворожий наступ наші охорони з Шуляків та протиснувся до Яцковичів. Протинаступ 5-ої Бригади не мав успіху, бригада була відкинена на Лукашівку. Вечером відкинув ворог 14-ту Бригаду з Городка. Команда ІІІ-го Корпуса рішилася відтягнути всі свої частини на лінію Дашів - Сабаровка.

ІІ-гий Корпус:

На фронті ІІ-го Корпуса ніяких подій. Від групи большевиків, що зібралися коло Чуднова, зголосилася делегація, яка була вчора в корпусі, з тим, що вона бажає лишитися у нас. А що через те не доручено Несмянову наказу відійти за демаркаційну лінію, вислано сьогодні тамтуди ще раз старшин, а 7-му Бригаду відправлено на Чуднів для примушення большевиків відійти за демаркаційну лінію.

Наддніпрянська Армія:

На фронті Наддніпрянської Армії розвивається наступ частин досить удачно, лише Бригаду У.С.С. відкинув ворог з Мишкова.

З огляду на витворившуся непевну ситуацію коло Новгорода Волинського, заряджено евакуацію Шепетівки, а військам наказано слідууючу групіровку: Група С.С. пересуває одну дивізію в район Чуднів, а другу в район Полонне - Новий Миропіль.

ІІ-гий Корпус перебирає охорону району Бердичева на північ і також забезпечення району Козятин на північний схід.

І-ший Корпус з двома своїми бригадами, находячимися

ще в районі Козятина, буде поки що армейським запасом в районі Козятин - Зарудинці. Наміряється ужити його в цілості на добровольчій фронті. Ще сьогодні заряджено підчинення 9-ої Бригади III-ому Корпусови для ужиття її на фронті, а 10-ту Бригаду наказано зібрати в районі Погребище-Адамівка.

Наша радіо-станція приймає депешу зі стації Кенігсвестергаузен від нашої італійської місії, яка говорить, що українським полоненим дозволено вкінці заявитися за отаманом Петлюрою, а такі будуть сконцентровані в особних таборах і відправлені на Україну.

До Атаків (стація на другій боці Дністра напроти Могилева Под.) прибуло 341 Українців з Буковини, в тім 19 старшин, умундурованих й уоружених, під командою поручника Саввича. Румуни ставлять їм ще деякі перепони для їхнього переїзду до Могилева.

14. 10.

III-тий Корпус:

III-тий Корпус відтягає цілий свій фронт, і так мають досягнути: кавалерійська Бригада лінію Животів - Животовка, 2-га Бригада район Поддубовка - Кантеліна, 8-ма Бригада район Кальник - Шабельна, 14-та Бригада район Юрківці - Ситківці, 9-та Бригада як корпусний запас район стації Оратово - Лопатінка - Скибінці. На загальнотискав ворог лише кіннотою, а на 2-гу Бригаду відбувся наступ, який зразу відбито, а який пізніше мав таки успіх і добровольці заняли Кантеліну. Наші частини, а спеціально 11-та Бригада, понесли важкі втрати. 5-та Бригада зібралася в районі Оратово - Заруде.

I-ший і II-гий Корпуси:

На фронті I-го і II-го Корпусів спокій і без змін. 10-та Бригада в переїзді в район Погребище.

Наступ Наддніпрянської Армії розвивається досить успішно. Заняті Бершад, Ольгополь, Чечельник.

Большевицьке радіо з вчора говорить про зближення їх частин під Київ та обстріл ними Києва.

Вислідом переговорів, які велися досі з большевицькою групою Несмянова з одної сторони і підполковником Бізанцом з другої сторони, було те, що нами дано згоду на перевезення цієї групи залізницею через Козятин в напрямку на

Білу Церкву. Запитано ще о згоду Штаб Головного Отамана.

Транспорт Галичан, що їхав з Румунії, наспів сьогодні вже до Могилева. Заряджено перебрання його Командою Етапу Армії.

Щоби досягнути більше сил для розвиваючихся подій на денікінським фронті і з огляду на що раз більше хитке становище в районі Монанстирища заряджено:

II-гий Корпус перебирає від I-го Корпуса охорону району Ружин - Чернорудка, а I-ший Корпус збирає 6-ту й 10-ту Бригади в районі Плісков - Погребище. 7-ма Бригада переїздить залізницею до Козятина, а 4-та Бригада переходить пішки в район Чернорудка.

10-ій Бригаді наказано перейти в район Плісков - Ганівка - Чернявка і навязати як найскорше звязок з кавалерійською Бригадою в Животові.

Наддніпрянці стараються вести живу проти-денікінську агітацію в своїй армії. Українське Телеграфічне Агенство (У. Т. А.) донесло ще вчера, що до частин відправилися агітатори з рамени соціал-революційної партії. Начальна Команда протестувала проти висилання подібних агітаторів в ряди Галицької Армії, з чим згодився і Штаб Головного Отамана.

З Штабу Головного Отамана наспіла сьогодні велика відозва Директорії вчерашної дати, взиваюча народ до боротьби за свободу і самостійність. Відозва слабо розповсюджена на місцях, не викликала майже ніякого вражіння, народ — суспільність, крім одиниць, до справи цілком апатичні.

15. 10.

На фронті III-го Корпуса продовжував ворог через цілий день свої наступи на 2-гу, 5-ту і 9-ту Бригади. Після тяжких боїв відійшли наші частини, а іменно 5-та Бригада на Александрівку, 9-та — Хутор Черномського-Тягун. 2-га Бригада, що відійшла була за Ілинці, одержала наказ продвигнутися на Неменку. 8-ма і 14-та Бригади правдоподібно держать ще свої становища над річкою Соб. Звітів від них не мається. Кавалерійська бригада держить район Животів - Животовка.

10-та Бригада в поході з Погребища в район Плісків - Чернявка, 6-та Бригада в поході з Чернорудки в район Ружина. 4-та Бригада переняла від 6-ої охорону району Чернорудки. 7-ма Бригада переправляється до Козятина, а 3-та охороняє далі район Бердичева. На фронті II-го Корпуса спокійно.

Група Несмянова, що мала в силі до 1.000 люда підчинитися — по наказу Штабу Головного Отамана — Групі С.С., зросла ще о два полки: Богунський і Таращанський. З цієї причини зроблено Штабові Головного Отамана пропозицію відправити її цілу в напрямі на Сквіру.

Сили, які знаходяться на денікінським фронті, згруповано так: I-ший Корпус оставляє 10-ту Бригаду в районі Плісков - Чернява, а 6-ту Бригаду переводить на стацію Погребище. Всі скупчені в районі Погребище - Липовець галицькі частини поставлено — як армейську групу — під команду генерала Кравса.

Відносно II-го Корпуса, з огляду на дуже вже скрутне становище на денікінським фронті, зроблено Штабові Головного Отамана пропозицію пересунути цілий корпус в район Калинівки. Штаб Головного Отамана пішов під тим зглядом ще далі і зарядив пересунення цілого II-Корпуса за праве крило Галицької Армії, а одну дивізію С.С. як запас Головного Отамана до Жмеринки. В слід за тим наказано пересунення одної дивізії С.С., яка стояла в Полоннім, до Жмеринки. Друга дивізія С.С. має далі полишитися в Шепетівці.

II-ому Корпусові наказано зачати свій рух завтра з раня. В Бердичеві полишити лише наглядаючі стежі та панцирні поїзди. Частини Корпуса мають пересуватися так: 7-ма Бригада в район Леонордовка - Лопатін - Міхалін, 3-та Бригада до Жежелєва - Махновки, 4-та Бригада поступенно до Малия. Штаб корпусу, що сьогодні мав переїхати до Козятин, має завтра удатися до Винниці. Бердичів і Козятин евакуувати.

На фронті Наддніпрянської Армії відбувається далі наступ на її частини. Заняті: Хрестище, Попелюхи, Крикливці, Попова Гребля, Стратієвка. Бригада У.С.С. відступила після завятих боїв на лінію Чечелівка - Зятківці - Кіблич. Ворожі частини стоять перед Гайсином.

Большевицьке радіо, що тут наспіло, говорить, що большевики заняли дня 14. ц. м. місто Київ. Відомість ця, після наспівшої й інших відомостей, правдива. Принято її ріжно, деякі сподіються облегчення на нашім фронті.

16. 10.

Сьогодні продовжує ворог далі свої наступи, а головню в районі Ілинців і на південь. III-тий Корпус потерпів важкі втрати, 2-га й 8-ма Бригади розбиті, а й інші частини не по-

сідають майже ніякої сили опору. Останки теж розбитої 14-ої Бригади відступили під напором ворожої кінноти аж під Рачки. 8-ма Бригада відступила до Войтовець - Потока. 2-гу Бригаду відтягнуто на фронт Іванки - Павлівка. Коло 5-ої і 10-ої Бригад спокій, 10-та Бригада приходить до Липовця, 6-та вивагоновується в Погребищу.

II-гий Корпус цілий в поході. Піхота залізницею до Винниці, обози й артилерія пішки. Штаб Корпуса наспів вже з полудня до Винниці. Корпус буде скупчений правдоподібно до 17-го ц. м. в районі Воронович.

Відносно відправи одної дивізії С.С. до Жмеринки змінив Штаб Головного Отамана свої зарядження в тім напрямі, що ціла Група С.С. має відправитися до Жмеринки як запас Головного Отамана, полишивши в Шепетівці і Полоннім лише слабі частини.

З огляду на грозячу небезпеку відрізання Наддніпрянської Армії від Галицької проривом через Гайсин на Брацлав — наказано III-ому Корпусови прийняти таке угруповання, щоби можна було вдарити з району Ілинців на південь.

На фронті Наддніпрянської Армії все ще продовжується наступ здовж залізниці, крім того одна група має наступати в північнім напрямку, щоби протиділати ворожому наступови через Гайсин, який змагає до цього, щоби вийти в тил Наддніпрянської Армії.

До Винниці наспів відділ, що прибув з Румунії. Заряджено перебрання його через 2-гу Бригаду.

Отаман Ерле, що приїхав перед трома днями з Кам'янця, зглядно з Парижа, переняв сьогодні — згідно наказу штабу — обовязки начальника оперативного відділу від підполковника Фідлера, якому поручено керування всею службою звязку, а спеціально офензивної розвідки.

17. 10.

На фронті III-го Корпуса (групи генерала Кравса) жваві розвідочні події. 10-та Бригада переходить в район Скітки, 6-та Бригада в район Малая Ростовка. 14-та Бригада, що зайшла до Брацлава, зістала нападена там ворогом, та відступила до Печари. Її підчинено Волинській Групі.

До Винниці прибули досі лише частини 7-ої Бригади, які й відправилися до Воронович.

Цілий III-тий Корпус буде скупчений в цей спосіб: 7-ма

Бригада збирається в районі Вороновичі - Комарово, 4-та Бригада на північ від 7-ої в районі Міхалевка - Гуменноє - Крижовая, 3-та Бригада збирається в районі Сскежинці, Чижинці - Соловєвка.

Після правдоподібних обчислень будуть всі бригади доперва 19-го ц. м. на місцях, а протинаступ може розпочатися доперва 20-го ц. м. Про це повідомлено Штаб Наддніпрянської Армії.

Наддніпрянська Армія веде далі завязті бої. Київська Група, в складі якої воює також і Бригада У.С.С., займає фронт Іцка - Гріменьки - Сцура - Скріцькоє. Бригада У.С.С. в районі Дмитренки з фронтом на північ.

Ворожі сили, які виявлено в районі Брацлава, складаються переважно з донських козаків.

З рухів ворога слідно, що він звернув всі свої головні сили в район Брацлава і посувається фронтом на полудневий захід.

18. 10.

Група генерала Кравса переводить сьогодні перегрупировку своїх частин. 10-та Бригада перебрала район Ілинці, 2-га Бригада район Іванки - Любовая. 8-ма Бригада — в Ковалевці — одержала наказ обсадити Жорнище. Ще сьогодні вона донесла, що з причини малого стану бригади, всего 121 стрільців, які змучені, здеморалізовані, не зможе виконати наказу. 14-та Бригада, яка ще передвчера відступила від Брацлава на Печару, підчинена Волинській групі. Про неї зараз не мається жадних відомостей. На фронті групи ворог підсувається лише кавалерійськими стежами.

II-ий Корпус скупчується після диспозиції: 7. Бригада переважно вже на місці, 4. Бригада з двома курінями у Виниці, 3. все ще готова до завагоновання в Голєндрах.

На фронті Наддніпрянської Армії заняв ворог Тульчин, а коло Губника вдалося йому перейти Бог.

Корпусам поручено розвідати їхні райони, щоби зискати певні відомости для майбутнього скорого наступу.

8-му Бригаду, яка зараз знаходиться в районі II-го Корпуса, підчинено тому-ж корпусови.

19. 10.

На фронті групи генерала Кравса розвідочні події. Район перед групою переважно свобідний від ворога.

14-та Бригада, яка після обчислень мала бути в Печарі, зголосилася сьогодні з Жмеринки, де прибуло всего дваїцять і кілька людей босового стану, штаб, обози й артилерія.

II-гий Корпус продовжує своє скупчення в районі Воронович і веде інтензивну розвідку на Брацлав. В Брацлаві виявлено сильну ворожу групу з 2.000 піхотинців, район до Брацлава знайдено майже свобідним. Сили корпусу розташовані зараз так: 7-ма Бригада — Вороновичі - Комарово, 4-та Бригада — Міхалевка - Гуменное - Крижовая, 3-та Бригада прибула зі штабом і двома куренями до Винниці. 8-ма Бригада збирається в Тростянці.

Всі частини готовляться до загального завтрішного наступу, який відбудеться і при участі цілої Наддніпрянської Армії, яка загально має наступати так: Запорізьська Група з району Чечельник - Бершад фронтом на північ здовж ріки Бога; Київська Група має вийти з лінії Гордієвка - Тростянець - Демковка на фронт Ладижин - Маньковка; Група полковника Удовиченка заняла сьогодні передмістя Тульчина, завтра продовжує наступ, щоби вийти на лінію Мачуха - Брацлав.

Полишений нами район Бердичева все ще свобідний. В околиці Бердичева показуються банди, яких проганяється панцирниками.

Групі Несмянова передано наказ — з огляду на брак залізничних гарнітурів — зараз таки відправити деякі частини через Погребище в тил ворога на Гайсин.

Корпусам видано на завтрішний день слідуючі директиви:

II-гий Корпус має головними силами досягнути район Немирова, а передні частини посунути над Бог і заняти переправи на нім.

Група генерала Кравса має одною ударною групою досягнути район Омятинці - Юрківці; відділи посунути до Бога коло Семенки.

Як армейський запас позістає в Винниці 11-та Бригада готова кождої хвилини до відмаршу, та останки 8-ої Бригади біля Воронович. 14-та Бригада в Жмеринці одержала наказ скупчити там всі свої частини.

Третий курінь 11-ої Бригади відїхав сьогодні з Винниці до Камянця для охорони Диктатора з того приводу, що в Ка-

мянці в посліднім часі галицькі і буковинські соціал-демократи розвинули незвичайно ворожу агітацію проти Диктатора, що головно виявилось в їх органі „Боротьба”, який не відстрашився навіть від видрукування тасмних наказів Начальної Команди і Диктатора в справі удержання дисципліни при стрічі з наддніпрянськими військами. Поступовання „боротьбістів” викликало незвичайне обурення проти них. Менше острим тоном вів кампанію проти галицького уряду і команди „Галицький Голос” — орган Міністерства галицьких справ, яке знесене Директорією, розплилося тепер в безмежно їдкій агітації проти Диктатора. З цього приводу були поважні непорозуміння на тім тлі між Начальною Командою зглядно Диктатурою і Наддніпрянським Урядом, що відбилося і в настроях широкої публичної думки.

З огляду на постійну непевність на фронті була частина Штабу Начальної Команди все в поготові до відїзду. До Бару вислано ще 16-го ц. м. кватирункового старшину.

Команда Етапу Галицької Армії перенесла сьогодні свій постій з Жмеринки до Бару.

Перебуваючий ще в Бердичеві курінь 1/5. стягнуто до Стрижавки, а всі інші відділи й установи евакуовано цілковито до Винниці. Цею евакуацією мав Штаб Головного Отамана на меті осягнути це, щоби большевики могли відтягнути всі свої сили з району Бердичева на Київ, щоби і в той спосіб знайти якесь облегчення на денікінським фронті.

А тепер одно слово про стан тутешних залізниць, о скільки воно відноситься до наших військових операцій. Пересування II-го Корпуса вимагало девять транспортів, яке щойно в протягу вісімдесят чотирох годин змогло відбутися. Причина в цім — майже повна дезорганізація залізниць. Начальна Команда вже кілька разів предклала Головному Отаманови мілітаризацію прифронтних залізниць, що однак все було без успіху ізза опору цивільних властей, в яких інтересі лежало конечно забавитися в організовану державу.

20. 10.

II-гий Корпус й ударна група III-го Корпуса рушили скорим ранком до наступу. 10-та Бригада осягнула вже в перших пополудневих годинах район Омятинці - Юрківці. Від направлених до переходів Бога коло Семенки відділів не наспіли відомости. Перед фронтом 2-ої Бригади заняли до-

бровольці Неменку; Бригада пішла до протинаступу. На протім фронті групи лишень дрібні кавалерійські сутички.

II-гий Корпус, якому підчинено і находячуса в Винниці 11-ту Бригаду, осягнув всі визначені на сьогодні цілі. 7-ма Бригада осягнула Немирів, а на Брацлав вислала малі відділи. 11-та Бригада вирушила ранком з Винниці і в поході через Вороновичі осягнули Кудляє. 4-та Бригада осягнула район Рачка - Бійовці, звідки навязала злуку з 10-ою Бригадою в Омятинцях. 3-та Бригада в запасі в Стрижавці, а 8-ма відпочиває в районі Тростянець - Литанець.

По короткім побуті в Вороновичах прибув штаб II-го Корпуса до Немирова. Зі сторони Брацлава чутний артилерійський вогонь. Ворожі частини мали відійти з Брацлава на Тульчин.

З Штабу Головного Отамана наспіла директива з порученням вести як найенергічніше наступ, бо ворог — зібравши сили — загрожує наступом на Вапнярку, а далі на захід може відрізати всю Наддніпрянську Армію від Могилева. За всяку ціну повинна бути установлена злука Галицької Армії з Наддніпрянською, хоч-би прийшлося навіть опустити район Винниці.

На фронті Наддніпрянської Армії ведеться вчора назначений наступ. Вислід боїв загально незвісний. Запоріжська Група втратила Кодиму.

Завтра продовжується наступ далі. II-му Корпусови поставлено завдання перефорсувати переправи на Бозі, заняти Брацлав та посуватися далі на Тульчин. Один відділ відправити через Печару і Забуже.

Групі генерала Кравса наказано скупчити всі головні сили в районі Ілинець, полишивши на залізниці лише слабкі відділи. 10-та Бригада має заняти район Лойовці - Юрківці і тим забезпечити флянк II-го Корпуса.

В армейській запасі полишається 3-та Бригада, яку переведено до Воронович. 8-му Бригаду відправлено в Немирів, де її знову підчинено II-ому Корпусови.

21. 10.

Група генерала Кравса:

10-та Бригада в районі Юрківці - Лойовці: звітів від неї нема. 2-га Бригада залишила після впертих боїв Ілинці; зараз веде протинаступ. Вже від самого ранку ведеться завзя-

тий бій о Хутор Романів. Два ворожі повні полки з кількома сотнями кавалерії й артилерією, під проводом добровольчого генерала, вперто держать висоти біля Хутора Романів. Три рази переходила ця місцевість з рук до рук. Цей завзятий бій 6-ої Бригади рішив удар 9-ої Бригади у флянк ворога в нашу користь. Ворога розбито, в наших руках полишилося полоненими 6 старшин і 260 стрільців, захоплено 40 возів з різним майном та 6 кулеметів. Наші втрати: 11 убитих стрільців, а раненими 3 старшин і около 100 стрільців. 6-та й 9-та Бригади, переслідуючи ворога, осягнули район Тягунь - Мервін, 5-та Бригада осягнула район Чагов - Ростовка, звідки — по бою — відкинула ворога.

В бою під Хутором Романовим брав особисто участь командант I-го Корпуса — полковник Микітка.

II-гий Корпус:

Частини 7-ої Бригади, які хвилево заняли були переходи через Бог до Брацлава, — відкинені ворогом — відступили на північний беріг Бога. Ворог одержав підкріплення з району Тульчина. 7-ма Бригада в друге наступала на Брацлав — однак без успіху. 4-та і 7-ма Бригади стоять зараз на північній березі Бога коло Брацлава в бою. 11-та Бригада осягнула район Печара - Соколець і навязала злуку з 7-мою наддніпрянською Дивізією. 8-ма Бригада як корпусний запас в Немирові.

3-та Бригада як армейський запас у Вороновичах.

II-ому Корпусови наказано продовжувати завтра далі наступ на південь. За всяку ціну заняти переходи на Бозі і наступити на лінію Тульчин - Клебань. Для цієї цілі підчинено йому ще 10-ту Бригаду. Група генерала Кравса має завдання хоронити лише флянк наступаючого II-го Корпуса, себто ударемнити всякі удари ворога здовж залізниці з району Дашева.

3-ій Бригаді (армейський запас) наказано перейти завтра в район Бійовці коло Немирова.

Наддніпрянська Армія:

На фронті Наддніпрянської Армії відкинув ворог 9-ту Дивізію за Горішківку - Валнярку. Київська Група відійшла на лінію Тиманівка - Шарпанівка. 7-ма Дивізія осягнула звязок з 11-тою Бригадою.

Перемиря з Поляками продовжено до 9-го падолиста ц. р. то є на дваццять днів.

Вчорашний большевицький оперативний звіт доносить про поновне заняття міста Київa добровольцями.

22. 10.

Група генерала Кравса:

Ще вчора звела 6-та Бригада, переслідуючи ворога, з ним бій коло Тягуня, де ворог, одержавши підкріплення, ставив опір. Його побито, в полон попало 3 старшин і кількадесять стрільців. 2-га Бригада заняла була ще вчора Ілинці.

Сьогодні наступали 5-та і 9-та Бригади на частини 5-ої Кавказької дивізії біля Лопатинки - стації Оратово. 6-та Бригада посувається на Бабін. 9-та Бригада здобула після важкого бою стацію Оратово, де перешкодила завагонованнюся більших ворожих транспортів.

6-та Бригада заняла в бою Бабін, 5-та Бригада заняла по довшім бою Лопатинку. Зі стації Оратово прогнано артилерією ворожий панцирник.

2-га Бригада розташована в Ілинцях як запас групи.

II-гий Корпус:

10-та Бригада находилася через цілий день в бою в районі Райгород, де відбила кілька ворожих наступів. Нею обсаджений район Лойовці - Вижна Кропивна. Ворожий довіз на вузкаторовій залізниці припинений нашим обстрілом; тут захоплено деяку добичу. 4-та і 7-ма Бригади злучені в групу підполковника Бізанца ведуть завзятий бій коло переправ над Богом коло Брацлава. Ворог — при догіднім для него терені ставить завзятий опір. Команда корпуса голосить, що перехід поки що неможливий. 7-ій Бригаді наказано перейти з офензивної групировки в дефензивну з огляду на ускладнення в терені. 11-та Бригада мала заняти — після важкого бою — Ястрембіху. 8-ма Бригада в корпуснім запасі в Немирові, 3-та Бригада як армейський запас в поході до Бійовців.

З огляду на становище Наддніпрянської Армії, яке з кожною хвилиною стається чим раз скрутніше (праве крило полковника Удовиченка було відкинене на Вапнярку), звернувся Головний Отаман до Галицької Армії з зазивом піддержати Наддніпрянську Армію енергічним виступом в районі Брацлава на південь.

В слід за тим заряджено:

II-гий Корпус має пересунути 8-му Бригаду на возах до Соколця, щоби вона могла переступити Бог коло Печари. 3-ту Бригаду підчинено цьому корпусови. Її і по можности ще одну бригаду має корпус відправити в район Райгород, де вона, утворивши разом з 10-ою Бригадою осібну групу, має перефорсувати перехід Бога коло Семенків. Начальна Команда сподівається подіями тих двох груп коло Семенків і Вишковець уможливити находячимся коло Брацлава частинам перехід на другий беріг.

Група генерала Кравса:

Завданням групи генерала Кравса незмінене. Вона не має виходити поза лінію Лопатинка - стація Оратово - Бабін — при цім має прийняти таку групіровку, щоби в районі Лиса Гора була скупчена одна бригада, яка була-би готова до підмоги находячійся в районі Семенки - Райгород групі II-го Корпуса.

23. 10.

Група генерала Кравса:

Ще вчора відкинув ворог 10-ту Бригаду на Омятинці - Александрівку. Щоби узискати тут рівновагу сил, направлено 2-гу Бригаду до Лисої Гори, а групі поручено бути готовою до виступу в полудневім напрямку. Ворожий наступ на стацію Оратово відбила 9-та Бригада. Впрочім бригади групи остають на своїх дотеперішних становищах.

Група полковника Вольфа:

В районі Райгорода утворено групу отамана Кніттля для переходу Бога. Тамтуди була відправлена 3-та Бригада, там пересунено і 4-ту Бригаду, бо перехід коло Брацлава не мав виглядів на успіх. В поході побила 3-та Бригада ворожу групу коло Мельниківці і відкинула її на Гуту Райгородку. 4-та Бригада в районі Самчинці - Городниця. Від 10-ої Бригади ніякого звіту. 7-ма Бригада намагалася переступити Бог, але без успіху. Від 11-тої Бригади мало певних відомостей. Вона — після тяжких боїв — заняла Ястрембіху - Монастирськоє, а 8-ма Бригада, що з 11-ою творить групу отамана Шльоссера, переправившись коло Печари на другий беріг Бога, посувається на Бортники.

Скупчення наших сил в районі Райгорода спонукало ворога звернути бачну увагу, щоби уникнути загроження з тилу. Тут підтягнув він деякі сили через Семенки з району Гай-

сина. Находячогося в районі Кропивна - Ситківці ворога має завтра відкинути. Група отамана Кніттля має виступити до одноцільного наступу, а крім того 2-га Бригада має наступати на Ситківці. В міру наближення 2-ої Бригади до Ситківців буде вона підчинена команді II-го Корпуса. В продовженні наступу має ця група оволодіти переходами коло Семенків і Райгорода, та вдарити в західнім напрямку на Брацлав. Енергичний удар групи отамана Шльоссера має уможливити 7-ій Бригаді перехід Бога. Загальний наступ має вестися далі в напрямку Тульчина і на схід.

Група генерала Кравса забезпечує фланк групи полковника Вольфа та перегрупіровується, щоби вдарити в полудневім напрямку.

Становище у Наддніпрянців чим раз скрутніше.

З огляду на змінену ситуацію в арміях розмежував Штаб Головного Отамана етапну область так: лінія розмежовуюча етап обох армій: стація Рахни - Копайгород - Солодківці (всі для Наддніпрянської Армії). Як запілля — в підлеглости військового міністра — призначено терен на захід від лінії Китайгород - Дунаївці - Ярмолинці - Чорний Острів - Кульчин - Сахновці.

24. 10.

Група отамана Шльоссера (8-ма й 11-та Бригади) підступила була аж під Брацлав і Гріненьки, мусіла однак перед ворожим протиударом та ізза того, що 7-ма дивізія не посунулася з Жабокрича, і через це група була загрожена з фланки, відступити назад. Коло Брацлава передерся був ворог на північний беріг Бога; 7-ма Бригада відкинула його назад і очистила беріг.

Група отамана Кніттля викинула ворога з Ситківців, Лойовців та Вижної Кропивни; її праве крило стоїть перед Семенками та Нижною Кропивною. Тут потерпіли наші частини відносно великі втрати. 2-га Бригада в районі Джуриці - Белки.

I-ший Корпус заняв — після завзятого бою — Кантеліна - Заруде, ворог поніс в тих боях значні втрати.

На фронті Наддніпрянської Армії не було видатніших подій.

З огляду на це, що в групі підчиненій приказам генерала Кравса після відходу 2-гої Бригади в склад II-го Корпуса з

частин III-го Корпуса не лишилися вже ніякі, а всі частини підлягали I-ому Корпусови, розв'язано армейську групу генерала Кравса, а провід над 5-ою, 9-ою, 6-ою і кавалерійською Бригадами обняв штаб I-го Корпуса. Штаб III-го Корпуса переходить до Жмеринки, де йому буде поручена команда на правім крилі армії.

II-ому Корпусови поручено притягнути 2-гу Бригаду, а впрочім ділати після попередних директив. I-ший Корпус, відкинувши ворога, має полишити там лише слабші відділи, а головні сили де-що відтягнути.

25. 10.

II-гий Корпус:

Група отамана Шльоссера відкинула кіннотою ворога з Монастирське, а частини 8-ої Бригади заняли Гриньки й Іцку, взяли полонених та добичу. Добровольці запалили міст на Бозі коло Брацлава.

Група отамана Кніттля, що ще вчора знову була опустила Вижну Кропівну, наступала сьогодні в друге. 10-та Бригада, що наступала через Ситківці на Носовці, мусіла відійти перед сильнішим ворожим протинаступом на лінію Вікторівка - Гута Райгородська - Лойовці.

I-ший Корпус:

На фронті I-го Корпуса спокійно.

Наддніпряньська Армія:

Наддніпрянці пішли сьогодні до протинаступу на Тульчин. Піхота 7-ої Дивізії дійшла під сам Тульчин, а кавалерія заняла Антополь. Мазурівку заняла 9-та Дивізія.

II-гий Корпус має далі продовжувати наступ групою отамана Шльоссера. Група отамана Кніттля порядкує свої частини, а I-ший Корпус має відтягнути бригаду кавалерії до Ілинців на відпочинок.

Сьогодні вислано до команди добровольчих військ місію в складі отамана Лисняка Омеляна, сотника Левицького Осипа і сотника Куріци, які мали заложити формальний протест проти убійств наших полонених донськими козаками. Місія мала понадто поручення приватно інформуватися про умови зближення Галицької й Денікінської Армій до себе.

26. 10.

Група отамана Шльоссера відкинула ворожу кінноту з Гриньки, ворог відкинув відділ 8-ої Бригади з Іцки. Група

отамана Кніттля викинула ворога назад з Лойовців - Ситківців.

На фронті I-го Корпуса викинула 6-та Бригада ворога з Дашева. Впрочім нічого помітного.

Наддніпрянська Армія втратила Вапнярку.

Поляки доносять в своїм оперативнім звіті про заняття Шепетівки.

З Летичева приїхала якась місія Червоного Хреста, яка була задержана в Сєняві. Був один американський старшина та польський граф Стадніцький, властитель Сєняви. Ті „панство” забавлялися в Сєняві з ще одним старшиною Головного Управління Генерального Штабу (ГУГШ), про оглядання якихнебудь шпиталів і чути не хотіли. Їх відправлено з Винниці на Проскурів.

27. 10.

На фронті ніяких помітніших подій. На 6-ту Бригаду наступав ворог більшими силами, а також 4-та Бригада, яка обсадила висоти на схід від Райгорода, відійшла перед переважаючими ворожими силами на Слобідку-Райгородку.

На фронті Наддніпрянської Армії ведеться протинаступ на Вапнярку.

Кавалерійську бригаду відправлено до Стрижавки коло Винниці.

Завтра буде продовжуватися загальний наступ Галицької Армії. Групі отамана Шльоссера наказано взяти Брацлав, групі отамана Кніттля — зайняти Семенки. I-ший Корпус має держати 6-ту Бригаду до готового наступу на південь, а впрочім має вести живу розвідку.

Радіо з Науен доносить цікаве справоздання Падеревського, що повернув з Лондону: „Англія не годиться на прилучення східної Галичини до Польщі”.

28. 10.

II-гий Корпус:

Група отамана Шльоссера заняла в злуці з курінем 1/13. удачним наступом Брацлав; ворог відступив в непорядку в східнім та полуднево - східнім напрямку. Група отамана Шльоссера скупчується зараз в районі Шура - Скрицьков. 7-га Бригада перейшла Бог в районі Должок і збирається в районі Грабовець - Сорокодуби. Наші частини переслідують ворога на Семенки, Мачуху і Міхалевку.

Де-кілька разів наступав ворог на групу отамана Кніттля. Ворог заняв Ситківці і Лойовці. Наступ 2-ої Бригади на Христинівку не приніс полекші.

1-ший Корпус:

6-та Бригада відбила в ночі Дашів і втратила його назад. Перед фронтом I-го Корпуса впрочім розвідочні події.

В районі на схід і північний схід від Винниці полишившіся частини Групи С.С. підчинив штаб Головного Отамана Начальній Команді. Цілий цей район поділено на три відтинки, а охорону відтинків зорганізовано так: Перший відтинок: бригада кінноти від лінії Старі Прилуки - Козятин до лінії Райгородок - Піков. Другий відтинок: повітовий командант Хмельника — поручник Колодницький з своїм відділом на захід до лінії Любар - Остропіль - Стара Снява. Третій відтинок: частини Групи С.С. в Старо-Константинові на захід аж до лінії міст при залізниці на захід від Сульжина - Кульчини. Відділам поручено як найбільшу рухливість і чуйність.

На завтрішний день наказано групі отамана Шльоссера далі продовжувати наступ на схід і північ з метою вийти в тил стоячої проти групи отамана Кніттля ворожої групи. I-ший Корпус задержує далі своє первісне завдання.

29. 10.

II-гий Корпус:

Група, що була на південь від Бога, мала тяжкі бої з ворогом. Вже вчора перейшов ворог до протинаступу і в тих боях група отамана Шльоссера заняла Кулеметів і захопила одну гармату і різне майно. Сьогодні вже з ранку продовжував ворог далі наступ з Семенків і Мачухи. Завзяті бої вивязалися коло Сорокодубів. Після семигодинного важкого бою відійшла група от. Шльоссера на лінію Шура - Дроганка - Кріщинці, а далі аж на становища на лінії Монастирське - Ястрембіха. Щоби прикрити дорогу на Немирів, мусілося відтягнути частини 7-ої Бригади на північний беріг Бога.

Група отамана Кніттля відбила ворожий наступ в районі Райгород і Гута Райгородська.

I-ший Корпус:

I на фронті I-го Корпуса перейшов ворог в наступ. Зразу наступав лише здовж залізниці на стацію Оратово і на Кантеліну, а далі розтягнувся його наступ на фронт цілого

корпуса. Всі наступи здебільша відбито протинаступом. Оратово позістало в руках ворога.

Цілий день панувала дуже погана погода — дощ зі снігом. В частинах великі убутки в хорих. В запіллї й етапі відносини прямо страшні. Люди лежать в голоді і холоді по долівках майже всіх вузлових стацій. Нужда страшна.

Це все спонукало Начальну Команду зробити в тім напрямі якийсь крок. І вчора вечером через цілу ніч до сьогодні рана відбувалися в Начальній Команді наради, на яких були: Головний Отаман—Петлюра, Диктатор—Петрушевич, командуючий Наддніпрянською Армією — генерал Сальський та всі фахові референти НКГА, представники корпусів і лікарі.

На нарадах був зясований страшний стан Армії і всі намагалися якогось виходу з цього. Побідила однак думка Головного Отамана — передержати. Наради, як і більша часть подібних, скінчилися без ніяких реальних результатів. На нарадах брав участь і прибувший ще 27-го ц. м. сюди з Відня полковник Ціріц з восьми старшинами.

30. 10.

II-гий Корпус:

На фронті корпуса розвідочні події; група от. Кнітля заняла Гуту Райгородську.

I-ший Корпус:

Ворог повів наступ на фронті Оратово - Подубовка. Коло Подубовки відбито наступ. Після кількогодинного бою мусіла однак 5-та Бригада цофнутися на лінію стація Оратово - Лопатинка, супроти чого і ліве крило 9-ої Бригади відступило на Кошляки. Для облекшення поведено 6-ту Бригаду до наступу на Купчинці. Та заки 6-та Бригада змогла досягнути які успіхи, вдарив ворог на Кантеліну і відкинув звідти наші частини. Цілий корпус відступив на лінію Мервін - Бабін - Пархомовка.

Наддніпрянці втратили Томашполь.

I-ший Корпус залишається на досягненій сьогодні лінії, де він має закріпитися.

II-гий Корпус остає в дотеперішнім районі.

31. 10.

На фронті II-го Корпуса спокій.

На I-ший Корпус наступав ворог в районі стація Оратово

- Лопатинка і відкинув 5-ту Бригаду на Чагов - Хутор Черновського. Ліве крило 9-ої Бригади відтягнуто на Свинярню.

Команді корпусу поручено держати цей фронт за всяку ціну. З огляду на те, що перед фронтом корпусу сконстатовано більші ворожі сили, наказано пересунути завтра 10-ту Бригаду з Омятинців до Ілинців, де її підчиняється знову I-ому Корпусови.

Штабови III-го Корпусу наказано відійти до Шпікова та обняти команду над дотеперішною групою отамана Шльосера.

1. 11.

На фронті II-го Корпусу на загал спокійно.

На фронті I-го Корпусу наступав ворог сильними відділами на Ілинці. 10-та Бригада мала перейти сьогодні для підмоги до Ілинців, однак ізза злих доріг не змогла досягнути своєї ціли, а ворог обсадив тимчасом Ілинці, Тягунь і Хутор Черновського.

I-ший Корпус скупчується завтра на лінії Липовець-Жорнище, а II-гий Корпус відтягає своє ліве крило на лінію Омятинці - Красненьке. Є намір відійти аж на лінію Турбів - Вороновичі - Печара, для того поручено II-ому Корпусови знищити основно мости на Бозі.

Армія святкувала сьогодні першу річницю свята великої революції в Галичині „1-го падолиста”.

В Винниці зачалося свято торжественним богослуженням в реальній школі. (Тутешні церковні власти не дозволили відправляти уніятського богослуження в православній церкві-соборі). В 11-ій годині зачалася святочна академія в міськім театрі, в склад якої входили промови сотника Турчина Луки і тутешного громадянина Дудича, відчит поручника Федюшки Миколи, хори і деклямації. (Відчит пор. Федюшки — п. н. „Великі роковини”). Вечером відіграла трупа „Нового Львівського Театру” драму „Сава Чалий”.

2. 11.

II-гий Корпус:

В районі II-го Корпусу спокій. Частини корпусу установили звязок з Наддніпрянською Армією в Сельниці.

Через самий лише двірець Немирів відійшло з корпусу від дня 23-го жовтня ц. р. раненими і хорими 10 старшин і 1063 стрільців. Подібно і в інших корпусах.

1-ший Корпус:

Підчас свого відворотного маршу на лінію Созов - Липовець - Жорнище мав 1-ший Корпус через цілий день дуже сильні бої з уперто наступаючим ворогом. Завзятий бій ішов о село Скитки, який по п'яти годинах скінчився відступом наших частин. В бою втратила 5-та Бригада одну батарею з трьох гармат, а ворог обсадив місцевості: Ілинці, Романів Хутор, Скитки, Россоши, Нападівку.

Впрочім 1-ший Корпус осягнув своїми частинами назначену йому лінію. Бригада кінноти держить звязок з II-гим Корпусом в Красенькім.

Корпусам наказано держати заняті становища.

На місце бригади кінноти, яка мала відійти як охорона 1-го відтинка північного району, поручено цю охорону відділові бердичівської міліції, який поставився був до нашої диспозиції.

Наша місія, що їздила до добровольців, повернула сьогодні назад. Місія привезла від генерала Слацова якісь письменні пропозиції, яких зміст наразі невідомий. Сотник Левицький розказував лише, що добровольці годяться на наші пропозиції відносно перемиря, армія мала би бути відведена в район Єлисаветгорода, а денікінське командування зобов'язеться постачати їй всі необхідні средства.

3. 11.

Їзда і переговори делегації мали за наслідок заперестання боєвих акцій, спершу на фронті II-го Корпуса, а далі і I-го Корпуса. Сталося це наче відрухово, кажуть — війська самі перестали стріляти. Справа переговорів і спокою на фронті держиться ще покищо в строгій тайні.

Вечером мали зачатися в Жмеринці наради, на яких мав бути присутній Головний Отаман, Диктатор та представники обох армій. Від Начальної Команди поїхали на наради отаман Ерле, отаман д-р Шухевич Степан, отаман Лисняк Омелян і четар Паліїв. Їздили також представники корпусів. Народа не відбулася однак сьогодні, її відложено на завтра рано.

Міжтим вислала Начальна Команда II-ому Корпусови поручення вислати ще сьогодні до добровольців парламентаря з слідуючою заявою: „Начальна Команда на загал згоджується на передані пропозиції та на сейчасове завішення

оружжя. Уповновласнена місія відїжджає звідси завтра дня 4-го падолиста з конкретними предложеннями. Начальна Команда уважає удержання перемиря і примінення того ж на цілий фронт Галицької Армії тим потрібнішим, що без того являється неможливою постановою точок 1-3 письма генерала Слащова ч. 02436. Начальна Команда при тім звертає увагу на це, що вчора дня 2. 11. війська ДобрАрмії атакували і надаліше наші частини в районі на схід від Липовця”.

4. 11.

Про події на фронті зголошено о 9-ій годині Штабови Головного Отамана: „По завзятім бою удалося ворогови витиснути наші відділи з Красенького. Пересування провадиться згідно диспозицій. Головна сила артилерії і важка артилерія відтягнені на лінію Прилуки - Вороновичі. Спад снігу на 25 сантиметрів. — Оп. ч. 6700/I.” О 16-ій годині: „Від бригад I-го Корпуса звітів ще нема. На фронті II-го Корпуса жива діяльність стеж. Група от. Кнітля пересувається зараз на лінію Бійовці - Брацлав. Група відійшла під напором ворога з лінії Бортники - Вишківці та відходить на лінію Рогожна - Следи. — Оп. 6700/II.”

Письменних звітів корпусів про події на фронті за той день не одержано.

На фронті Наддніпрянської Армії ворог заняв Шпиков, де взяв в полон штаб 7-ої Дивізії. З огляду на це наказано пересунення правого крила армії на лінію Рогожна - Следи, а групу от. Кнітля на лінію Брацлав - Бійовці. I-ший Корпус має відтягнути фронт на лінію Вахнівка - Поток.

З огляду на те, що жмеринські наради протягнулися до полудня і вже не було можливости вислати обіцяних на сьогодні делегатів до денікінської команди, вислано тамтуди повідомлення про неможливість цього і запевнення, що делегати завтра тамтуди певно прийдуть.

Жмеринські наради скінчилися рішенням: після двох днів вислати до Денікіна делегацію о завішення зброї.

5. 11.

На фронті Армії спокій і без змін. Штаб I-го Корпуса переїздить до Винниці.

Команді III-го Корпуса поручено перевести 14-ту Бригаду в район Красноє - Гришовці. Їй підчинено також і Бригаду У.С.С.

Команді Етапу наказано почати пересування деташованих відділів та скупчувати їх в районі Бар - Летичів - Літин. При тім старатися — як мож більше — відділів розмістити на північ від залізниці Жмеринка - Волковинці.

I-ший Корпус повідомлено про рішення Начальної Команди вступити з добровольчою командою в переговори і про припинення ворожих кроків на фронті.

Місія добровольців, що зявилася в 5-тій Бригаді, передала слідуючого змісту письмо: „Дня 23. X. 1919. ст. ст. — до команди 5-ої Бригади. Від генерала Слащова одержав я наказ пропонувати галицькій 5-ій бригаді, щоби вона перейшла сьогодні у порожні вагони та завагонувавшись переїхала на ст. Христинівку, звідки буде вислана до Єлисаветграда. Прошу Вас повідомити мене, коли думаєте прибути в ст. Липовець, та яке число порожних вагонів Вам потрібно, щоби почати сей похід. Ст. Липовець, 23. X. 1919. ст. ст. ч. 715. На приказ генерала Слащова корнет Арсентев.”

На це дано відповідь, що уповновласнена місія якраз сьогодні виїхала, яка має вести переговори, яких висліду доперва очікується.

А до добровольців виїхала місія в складі Отамана Ерле, отамана Лисняка і сотника Левицького. Повновласти цієї делегації покищо невідомі.

6. 11.

На фронті на загал спокійно. Лише в області III-го Корпуса збунтувалося село Ворошилівка — спершу на тлі непорозумінь відносно мобілізації. Бунтівників підпомагає чимраз більше число людей з околиці. Села Вітава та Совіски зєдналися з дезертирами якогось вишколу Наддніпрянців і бунтівниками. Всі ті банди в силі около 400 до 500 людей та 5 скорострілів напали на наші обози в околиці Ворошилівки й ограбили їх. Висланий III-тим Корпусом відділ бунтівники розоружили. Для пацифікування згаданого району наказано I-ому Корпусови вислати тамтуди кавалерійську бригаду.

Доперва сьогодні наспіло від Головного Отамана і Диктатора офіціяльне позволення вступити в переговори з добровольцями, оба команданти армій окремо, але в спільнім порозумінні.

Вслід за тим умовленося з Штабом Наддніпрянської Армії про висилку делегатів Наддніпрянської і Галицької Ар-

мій. — Належить згадати, що ще перед тим коло полудня наспіло до Штабу Наддніпрянської Армії радіо добровольців про заключення угоди між Галицькою Армією і добровольцями. На запит отамана Сальського, чи це правда, відповів полковник Шаманек, що зі сторони Галицької Армії такого договору ніхто не підписував.

Як додаткові делегати — до висланих вже вчора — виїхали сьогодні як представник Наддніпрянської Армії — підполковник Каменський, та від Гал. Армії — сотник Олесницький, з Штабу I-го Корпуса. Як додаток до одержаних попередньою місією інструкцій передано їм наспівшу сьогодні вище згадану телеграму Головного Отамана і Диктатора.

Для більшого вияснення становища Армії наводжу тепер додатково заяву представника Начальної Команди — четара Паліва, виголошену на жмеринських нарадах дня 4-го листопада ц. р.: „Тактичне становище Гал. Армії дійшло до дуже критичного моменту. Передусім найважніше — вона втратила ініціативу, вона мусить вичікувати, де і коли ворог наступатиме, без ніякого однак впливу, бо — не маючи ніяких резерв, ані можності пересування військ, вона не може підприняти ніяких кроків. Бої I-го Корпуса в останніх днях доказали це. Де добровольці наступали, там наші слабії частини пішли в зад.

„До всіх причин, які піднесено на попередній нараді, приходить ще цілковитий брак підкуття для коней (підкови, штолї), через що всяке пересування військ по замерзлих дорогах являється неможливим. Це було причиною, що 5-та Бригада стратила вчора в Скитках три гармати, бо коні не могли рушити з місця.

„Наколи би відворот Армії мав продовжуватися, то треба з тим числитися, що велика часть артилерії лишиться, хоч багато артилерії зі згляду на брак муніції витягнуто з фронту в запілля.

„Ворог, який для переслідування уживає кавалерії, добре окутої, легко переганяє наші — поволі машеруючі — кольони. Зміна погоди, після відомого стану умундування, стане для Армії катастрофою.

„II-гий Корпус відправив від 23-го жовтня до 1-го листопада ц. р. 724 стрільців хорих і ранених. Те число збільшилося в двох останніх днях на поверх 1000 стрільців т. є.

на одну шесту харчевого стану корпусу. — Я думаю, що ті цифри цілком ясно вказують, що знищення Армії є неминуче. Такий самий моральний стан частин.

„Катастрофа є неминуча, вона зависить виключно і тільки від часу ворожого наступу. Буде ворог наступати, то здержання його є — з вище наведених причин — неможливе. А коли відворот переміниться в панічну утечу, це є питання годин. А я позволю запитатися, де скінчиться та утеча. Таким чином Галицька Армія по тільки жертвах, трудах була би цілковито погребана, а галицьке Правительство стратило би цей найважливіший чинник своєї власти.

„Обовязком проводу є поручену йому армію удержати. Всі дотеперішні старання в тім напрямі завели, бо бракує найважливіших средств для життя Армії: грошей, умундуровання, муніції, санітарного матеріялу.

„Тепер є вже за пізно надіятися на яку-небудь поміч, бо на це не позволяє під цю пору вже ворог.

„Треба ще зазначити, що при відвороті полишило-бися яких 20.000 хорих ворогови.

„Супроти того НКГА ставить слідующий наглий внесок: Сейчас вступити в переговори з добровольческою армією, щоб привести до завішення оружжа.”

7. 11.

На фронті завішення оружжа — спокійно. Ізза авантури з Ворошилівськими повстанцями страчено всякий звязок з III-им Корпусом.

Зараз рано прийшло повідомлення з II-го Корпусу, що денікінська делегація з сотником Левицьким їде до Винниці і буде тут коло полудня. Диктатора повідомлено про виднання тихого перемиря на фронті галицьких військ, та запрошено його до як найскоршого приїзду до Винниці для вирішення виникаючих в переговорах політичних питань.

Коло 11-ої години прибув до Начальної Команди полковник Ціріц з отаманом Ціммерманом і Вурмбрандтом, та отаманом-інтендантом Грушкою. Майже в тім самім моменті наспіла „Юзом” депеша Диктатора Ч. 3177/през., силою якої Диктатор звільняє генерал-четара Тарнавського Мирона і полковника Шаманека Альфреда з їх дотеперішних посад. Ген. Тарнавський одержав три-місячну відпустку, а полк. Шаманек поступає в розпорядження нового команданта.

Полковник Микітка назначений начальним вождом і рівночасно піднесений з днем 1-го падолиста ц. р. до степеня генерал-четара. Начальником штабу іменований полковник Ціріц і піднесений з днем 4-го падолиста ц. р. до степеня генерал-четара.

Зміна в команді викликала велике пригноблююче вражіння. Всі сподівалися розпочаття наново ворожих кроків, що мусіло би потягнути за собою нехибну руїну армії.

Генерал Микітка відмовився переняти команду, кажучи, що він є здібний командувати заледво полком, а не то армією, і він не хоче зробити з себе ляльки. Генерал Ціріц приступив зразу до конференцій з полковником Шаманеком. В міру одержування інформацій він все перехилився в сторону позиції полковника Шаманека, а вкінці висказав значучі слова: „А, данн габе іх ес ніхт гевуст”.

Міжтим прибула добровольча делегація в складі полковників генерального штабу Саборського і Мозерта та одного штабс-капітана, в супроводі сотника Левицького, який привіз слідуючого змісту умову:

„Постанови договора з 24. X. 1919. ст. ст. на ст. Зятківці.

- 1) Галицька Армія в повнім складі, з тиловими заведеннями, складами і рухомим залізно-дорожнім складом переходить на сторону Русскої Добровольчеської Армії і поступає в повне розпорядження Головнокомандуючого уоруженними силами півдня Росії, в даний мент через командуючого Військами Новоросійської области.
- 2) Галицька Армія в часі перебування її в вище наведеній підлеглости не буде направлена для боротьби з Петлюрівською Армією, оперуючою на фронті, і до часу доручення їй осібної задачі відводиться в тил.
- 3) Галицьке Правительство часово — ізза браку території — припиняє свою діяльність і поступає під покров Русского Добровольчеського Командування. Аж до видачі ставкою вказівок, згадане Правительство поселяється в Одесі, куди негайно переїздить.
- 4) При вищім Штабі Галицьких Військ будуть приділені представники від Русскої Добровольчеської Команди для вирішування питань оперативного, адміністративного і господарського характеру.

Вищий Галицький Штаб командує в Штаб військ Ново-

росії своїх старшин для зв'язку в числі, яке буде вказане Командуючим військами Новоросії.

- 5) Означений протокол входить в силу з днем його підписання. З тим днем Галицька Армія вповнює всі розпорядження Добровольчеського Командування.
- 6) Галицька Армія — почавши від 25-го жовтня ст. ст. — приступає до скупчення в районі Погребище - Липовець.
- 7) Питання порушені галицькими представниками — внутрішнього життя Галицької Армії і права зносин Галицького Правительства з чужими державами остають відкритими аж до одержання вияснень від генерала Денікіна. Для того, Галицька делегація, виділивши одного представника для негайного вручення цього протоколу вищій Галицькій команді, з останніми двома представниками переїздить до Одеси в Штаб військ Новоросійської області.
- 8) Для уліпшення обопільних зносин обі сторони зобов'язуються установити телеграфний зв'язок на „Морзе” апаратах, при чім до Липовця включно установлюють добровольці, а далі до Винниці Галичани”.

Протокол цей підписаний зі сторони Добровольчеського Командування полковниками генерального штабу: Дубяго, Саборським і Коноваловом, зі сторони Галицької Армії: отаманом генерального штабу Ерле, отаманом Лисняком і сотником Левицьким. Протокол затверджений зі сторони Добровольчеського командування генералом Шіллінгом, командуючим військами Новоросії.

Добровольчеську делегацію уміщено в готелі „Савой”, а сотник Левицький здав звіт про перебіг переговорів. Дальше ведення всіх справ перебрав вже генерал Ціріц. Зараз же доніс він Диктаторови про заключення умови, а що умова містила в собі точки високополітичного характеру, попросив він Диктатора приїхати негайно до Винниці.

Міжтим прибула делегація до Начальної Команди і ждала наших представників для обговорення точок відносно переїзду Армії в тил добровольців. З ними переговорював генерал Ціріц, генерал Микітка та отаман Ціммерман. Генерал Ціріц заявив свою згоду на заключений договір, зробив однак застереження, що до потвердження його потрібно апробати Правительства. Він заявив також, що скоро очікується приїзду Диктатора до Винниці.

На 18-ту годину прибув до апарату „Юза” Головний Отаман, поздоровив генерала Ціріца з новим іменуванням та висказав сподівання, що він на новім місці вдержить міцною рукою кріпке становище Галицької Армії і внесе до Начальної Команди нове життя, потрібне для справи. В току тої розмови прибув до апарату Диктатор і зажадав подання змісту заключеної умови. Цего однак генерал Ціріц не виконав, узаasadнюючи це незвичайною тайною, якою до часу мусить бути покритий цей договір, а для обговорення всіх справ запропонував йому особисту стрічу в Винниці. Однак з політичних зглядів не згодився Диктатор на стрічу в Винниці, а запропонував Ціріцови приїхати завтра рано до Деражні, де він сам буде о 6-ій годні рано.

Вслід за тим виїхав о 23-ій годині генерал Ціріц з отаманом Ціммерманом дрезиною — прибувшого з Бару сотника Штукгайля — до Деражні. Поїздом їхати було неможливо з огляду на брак дров і загальний страйк залізничників у Жмеринці, яким від довшого часу не виплачувано вже поборів.

Після відїзду генерала Ціріца запанував у Начальній Команді якийсь непевний ожидающий настрій.

8. 11.

В наслідок підписання нашою делегацією умови з добровольцями зачали добровольці перегрупіровку своїх частин на фронті галицьких військ. Генерал Слашов видав для своїх частин наказ, в яким повідомляє війська про перехід шістьдесяти-тисячної Галицької Армії з 130 гарматами і 300 кулетами в склад добровольчеських військ.

На імя підполковника Каменського наспіла відповідь генерала Слашова на пропозиції завішення оружжя. Зміст відповіді: Добровольче командування не може стерпіти на своїй території уоружених людей під чужим командуванням. Петлюрівці повинні перейти до нього, зложити зброю та розійтися по хатам. Ті, що обовязані до військової служби, поступають в запасний батальйон, а інші чекають оголошення мобілізації.

Цю відповідь, як також повідомлення підполковника Каменського, що він з огляду на вже доконаний факт перемиря між Галицькою і Добровольчою Арміями вертає назад, передано до відома Штабови Наддніпрянської Армії.

Головний Отаман і Диктатор надіслали депешу ще раз, що дальше ведення переговорів може вестися лише за їх згодою і підписами.

Пізно вечером вернув ген. Ціріц до Жмеринки і доперва завтра рано вертає до Винниці.

9. 11.

Команда III-го Корпуса переняла сьогодні назад провід над корпусом. Їй підчинені зараз 8-ма й 11-та Бригади (група отамана Шльоссера розвязана), 14-та Бригада, Бригада У.С.С. та бригада кавалерії.

Ситуація бригаад слідує: У.С.С. — Жмеринка, 14-та Бригада — Красноє, 8-ма Бригада — Воробієвка - Рогожна - Улішка - Стояни, 11-та Бригада — Сокоlecь - Забуже - Печара, кавалерійська бригада — Михайлівка.

2-га Бригада III-го Корпуса підчинена зараз П-му Корпусови, в Михайлівці.

Штаб III-го Корпуса в Тиврові.

В полудне прибув ген. Ціріц і приступив зараз до переговорів з перебуваючою ще тут добровольчеською місією.

В нарадах мав брати участь і представник Головного Отамана — його осаул Крушинський. На це однак добровольці не годилися — і по довгих пертракціяях вдалося виднати, що він (осаул Крушинський) і повернувший підполковник Каменський будуть брати участь в переговорах — але як учасники без права рішаючого голосу.

Зараз з початку зложив генерал Ціріц таку заяву від імени Правительства: 1) Уряд не признає договору, заключеного 24. октябрю ст. ст. між заступниками ДобрАрмії і заступниками ген. Тарнавського, тому що генерал Тарнавський не мав права заключати які-небудь переговори в політичних відношеннях.

В дальшій тягу заявив начальник штабу Гал. Армії — ген. Ціріц: 2) а) Начальна Команда Галицької Армії має повновласть від імени цілої Соборної Української Армії, за участю представників уряду — осаула Крушинського і Штабу Наддніпрянської Армії — осаула Каменського, провадити переговори з представниками ДобрАрмії в справі завішення зброї. Заключені можуть бути тільки військові точки.

2) б) Після заключення умов про завішення зброї можуть бути початі переговори урядами в справах політичних.

3) На підставі тих двох точок заявив ген. Ціріц, що повновласти попередних делегатів уневажнюються, а представників відкликається назад.

Дальше запропонував генерал Ціріц висилку наших делегатів до Добровольчого Командування, а до часу прибуття їх тамтуди заключити на фронті обох армій завішення зброї. Однак добровольчі делегати — за браком відповідних повновластей — відказалися від цього і заявили, що вони на підставі вже перше заключеного договору поробили відповідні кроки на фронті, а тепер ця зміна ситуації ставляє їхнє військове положення на фронті в скрутнім становищі. Після короткої дискусії зложив ген. Ціріц заяву, що Начальна Команда зобов'язується в протягу 48-и годин від моменту прибуття уповновласнених заступників Галицької Армії до штабу генерала Слащова не розпочинати ніяких ворожих акцій проти добровольчеських частин. Однак Начальна Команда Гал. Армії надіється, що і зі сторони ДобрАрмії в згаданім терміні не будуть підприняті ніякі ворожі акції, так як находячися при засіданні місія ДобрАрмії не мала повновластей зложити в тім напрямі обов'язуючих заяв.

Протокол цей підписали зі сторони Добровольчеського Командування: полковники генерального штабу Саборській і Мозерт, від НКГА: генерали Микітка і Ціріц і як секретар — сотник Кох. На засіданні були присутні понадто шполк. Каменський і сотник Крушинський.

Протокол підписано о 15-ій годині.

Вслід за тим виїхала добровольчеська місія назад, а разом з нею поїхала і наша місія в складі отамана ген. штабу Ціммерманна Альойза, сотника Турчина Луки і поручника д-ра Давида Гриця. Як учасник місії — без права рішачого голосу — поїхав шполк. Каменський, другий член, а іменно осаул Крушинський не поїхав, бо в посліднім моменті зголосився хорим.

Делегати одержали — на підставі уділених Начальній Команді через Правительство на ст. Деражня дня 8. XI. повновластей — слідуочі інструкції:

- „1) При переговорах має бути підставою, що перемиря жадас не побіджена, а відпочинку потребуоча — Армія.
- 2) Треба — під можливо найкориснішими услівями — заключити як найдовше термінове перемиря при збережен-

ні жовнірської чести для Гал. Армії і — коли можливе — для Наддніпрянської Армії під тими самими услив'ями.

- 3) Треба стреміти до того рода угруповання обох армій (Галицької і Наддніпрянської), щоби по упливі перемиря можна було однодушно зачати воєнні операції.
- 4) Всі залізні дороги, як телеграфічні і телефонічні установи, що є в районі Армії або заряді українського Правительства, мають — о скільки можливо — остати на дальше в руху і заряді Армії або українського Правительства, а не щоби ДобрАрмія мала право контролю над ними.
- 5) Треба — по можности — осягнути, щоби всі ранені і хорі обох армій, що не можуть бути поміщені в лічницях на відповідній курації у власній області (около 5000), були прийняті ДобрАрмією, і щоби ця послідна старалася о них і можливо відосібнено помістила, а по їх виздоровленні повернула їх до їх приналежних Команд.
- 6) Треба покласти поміж обома демаркаційними лініями чотири (4) кільметри широку неутральну полосу.
- 7) Призначений евентуально для Армії простір розташування має бути на стільки широкий і глибокий, щоби відпочинок військ був уможливлений, а заосмотрення забезпечене. Через простір розташування (Кантонірунгс-раум) мають вести залізничі шляхи.
- 8) Обі Армії, себто Українська і Добровольча, зобов'язують-ся взаімно підчас перемиря не провадити ніякого рода пропаганди в армії противника.
- 9) Треба відмовити бажанню контролю услівій перемиря або покласти її на взаімности.
- 10) Перехід демаркаційної лінії дозволений тільки для осіб заосмотрених в урядові повновласти.
- 11) Спеціально тяжкі услів'я перемиря, при яких делегати думають, що не можуть взяти на себе відвічальности за прийяття тих же, можуть вони предложити Начальній Команді до рішення. При тім належить однак звернути увагу на те, чи через це не буде взагалі заключення перемиря поставлене під питання”.

Війська повідомлено про заключення 48-годинного перемиря.

10. 11.

На фронті спокійно і без змін. 2-гу Бригаду наказано

пересунути в дво-дневнім поході до Рогізної, там підчиняється її Команді ІІІ-го Корпуса. 8-ма Бригада переходить через два дні в район на захід від Ворошилівки.

Добровольці зближаються від полудня до Жмеринки. Бригаді У.С.С. поручено вислати до добровольців старшину з повідомленням, що в Жмеринці знаходиться залога У.С.С., і щоби добровольці — по думці заключеного 48-годинного перемиря застановили дальший похід до Жмеринки. Добровольці відповіли на це, що по думці заключеного дня 24. X. ст. ст. договору Бригада У.С.С. повинна перейти в район Липовець - Погребище. Ще тої самої ночі ввійшли добровольці одною сотнею старшин до Жмеринки.

Сьогодні опубліковано наспівшу від Правительства відозву до війська і населення, в якій говориться про зрадницьку політику генерала Тарнавського і купки галицьких старшин-москвофілів. Брутальне поступовання Правительства викликало лише негодування супроти него самого. Відозва підписана прем'єр-міністром Мазепою. Ще того самого дня наспіла друга відозва Головного Отамана, держана в подібнім тоні.

11. 11.

Добровольці, що обсадили Жмеринку, в першу чергу заборонили далі удержувати звязок по телеграфі наших команд з наддніпрянськими. В цей спосіб получения Начальної Команди з Кам'янцем від полудня перестало функціонувати, а доперва перед вечером установлено морзовий звязок з Прокуровом через Хмельник. Як вже звісно — зажадали добровольці цілковитого опущення Жмеринки Бригадою У.С.С., цьому однак з нашої сторони супротивленося, вказуючи на новий стан річей. Ціла ця справа буде либонь мирно поладжена. Переговори ведуться далі. Охорону міста і стації повнять обі сторони, все майно галицьких частин ненарушене. Спільна комісія розглядає все майно, а власність Наддніпрянців забирають Добровольці.

З ІІ-го Корпуса прибула делегація в складі от. Шепаровича і сотника Олексина. Делегація інформувалася у генерала Ціріца про причини арештування ген. Тарнавського і полк. Шаманека. Згадані особи були давніше в ІІ-гім Корпусі дуже популярні і ддятого доля їх живо інтересує тепер загал Корпуса.

З Штабу Головного Отамана наспіла ще послідна депеша дорогою на Жмеринку: директива для: 1) удержання Жмеринки, 2) відворот на случай зірвання переговорів і скупчення армії в районі Літин - Летичів та звязок з Наддніпрянською Армією в Деражні.

До Липовця прибуло двох денікінських старшин, які зажадали, щоби наші частини опустили Липовець, бо там буде ночувати один добровольчеський полк. Цих старшин арештувала 5-та Бригада. Їй наказано випустити їх зараз, а добровольцям дозволити на квартирунок в Липовці. Цей полк належить візвати, щоби він — по думці заключеного перемиря і ведучихся переговорів — відійшов назад, звідки прийшов. Подібний случай мав місце також і в 14-ій Бригаді; його полагоджено в подібний спосіб.

Щоби і на будуче оминуті подібних випадків, передано генералу Слащову в Христинівку і полковнику Гвоздакову в Жмеринку телеграму з пропозицією — застановити дальший похід на час ведучихся переговорів, щоби з цього не виникли якісь суперечні умови поодиноких командантів.

12. 11.

На фронті спокій. 4-ій Бригаді наказано ще сьогодні перейти в район Печара та переняти охорону району 11-ої Бригади, яка в трох-дневнім поході має перейти до Браїлова.

Переговори з добровольцями в току і відомостей від нашої місії нема ніяких.

Відносно установленого 48-годинного перемиря прибуло доперва сьогодні потвердження з добровольчої сторони, а іменно в телеграмі начальника 5-ої Дивізії ч. 2754. до своїх частин говорить, що заключено 48-годинне перемиря, яке автоматично продовжується далі.

Липовецький інцидент скінчився тим, що місточко Липовець розділено демаркаційною лінією на дві частини, в одній розквартирувалися добровольці, а в другій лишився один наш курінь. По донесенням нашого команданта відбуваються в місті рабунки (добровольці) і мабуть погроми. Чути крики цивільного населення. Ворог в силі 400 піхотинців.

Доля наших етапних заведень в районі Бар - Могилів невідома нам. Звязок з Баром перерваний. Про судьбу всіх цих дрібних частин говорить телеграма отамана Тютюнника, в якій він наказує своїм відступаючим частинам приєднува-

ти ці відділи до своїх груп, а майно забирати для заосмотрення тих груп.

З Штабу Головного Отамана наспіло повідомлення про заключення зглядно продовження перемиря з Поляками. Наша делегація з Варшави доносить: „Сьогодні дня 9. XI. 1919. 20 годин підписана нами умова про завішення зброї до включно 19. цього місяця, себто на дальших десять днів з добавленням слідуючих нових пунктів: 1) Демаркаційну лінію установляється як слідує: від місцевости Ісаківці, при устю Збруча в Дністер, через Безалію до місцевости Кузьминці відповідно до умови з дня 1. вересня 1919., а відтак через Христівку по ріці Хомора до Полонного. На північ від цієї місцевости, як на цілім просторі, відграниченім з полудня лінією залізниці Шепетівка - Козятин, застерігає начальне Командування польських військ вільну руку. 2) Українська військова делегація приймає до відома деклярацію Начального Командування польських військ про надужиття, яких допускаються підчинені органи українських військових і цивільних властей на польських горожанах, осілих або переїзджаючих через Україну, зобов'язуючися до негайного припинення невинно арештованих в вище названих випадках польських горожан. 3) Для скоршого переведення заключеної умови о доставу продуктів державі Начальне Командування військ польських має право — на схід від демаркаційної лінії з полос означених лінією, яка переходить через місцевости Вікторівка, на полудневий схід від Гусятина, а відтак через Деміковці, Яромірку, Городок (останній з колівою стацією і цукроварнею), дальше здовж потоку Тростянець, місцевостей Хмелівка, через Чибани, Чорний Острів з двірцем колівим, Катериновку, Марківці, Дубище і дальше здовж ріки Случ на північ до колівої станції Миропіль, при чім усі названі місцевости включається до цієї полоси, — переводити власними силами закупно земних плодів і їх перевиборки, і вивозити їх. Для улешнення цього діла польські відділи забезпечують залізні дороги, що лежать в цій зоні, а на колівих станціях будуть уладжені польські коліві команди. Українські адміністративні власти остаються на дальше в названій зоні. Ці власти уділять поодиноким польським горожанам і відділам польських військ, які в цілі своїх функцій найдуться в названій зоні, всякої помочі.

Польськими представниками заявлено нам одноцільно, що польська влада не буде настоювати на випровадження гарнізону українського війська з названої в третім пункті цони на протязі найбільше 10 днів. Варшава, 8. XI. 1919. ч. 204. Полковник Дільчук, сотник Луцький.”

13. 11.

На фронті спокій і без змін. З Штабом Наддніпрянської Армії все ще істнує непорозуміння що до становища галицьких етапних заведень, які полишилися в тилу Наддніпрянської Армії. Начальна Команда ще раз застерігла собі виключне право розпоряджати згаданими відділами.

Від отамана Ціммерманна з Одеси наспіла телеграма, в якій повідомляє, що генерал Шіллінг прийняв нашу делегацію дня 11. XI., а з заступником Наддніпрянської Армії пполк. Каменським рішучо відказався балакати і той вертає назад. Далі прохає от. Ціммерманн, чи може він вести переговори лише в інтересі Галицької Армії і докінчити договір на базі договору з дня 6. XI.

Цей запит предложено п. Диктаторови і додано, що армія рішучо мусить відпочати, а політичні переговори п. Диктатора являються крайно необхідними і „це є одинока можливість, щоби вратувати Галицьку Армію. На жаль мусять так командарм як і шеф штабу з огляду на вчерашню депешу ч. 6809. зголосити, що вони не можуть взяти на себе гарантії перевести успішно евентуальне инше рішення Диктатора. Вони противно є тої гадки, що припоручена їм посада зістане їм вирвана сильною волею старшинського корпусу”.

Сьогодні розпочалася перед доразовим судом головна розправа проти генерала-четара Тарнавського і полковника Шаманека.

В склад суду увійшли: як голова — отаман д-р Шухевич Степан; як члени — отаман Бубела, от. Лянг, от. Ціха: як ведучий розправу — сотн. суддя Курдіяк. Обжаловує прокуратор — поручник-суддя Калимон. Фахова комісія для видання тактичного „парере” складається з председателя комісії пполковника генерального штабу Фідлєра, от. ген. шт. Вурмбрандта й отам. Куніша.

Обжалованих боронять: першого — сотн.-суддя Шалинський, другого — от. Шепарович.

Після обідної перерви, з огляду на те, що від часу ого-

лошення доразового поступовання минули вже 72 години, в току яких мало покінчитися доразове поступовання, приступлено до звичайного поступовання.

Скаргу розтягнуто і на прибувшого що лише з Одеси отамана Лисняка, якого боронить поручник Кізь.

Сьогодні відбулося переслухання обжалованих і частини свідків.

14. 11.

На фронті перегрупіровка деяких частин. 11-та Бригада переходить з Тиврова до Ярошевки, 14-та Бригада з Красного до Тиврова, звідки має завтра перейти до Вітави. Штаб III-го Корпуса переходить до Гнівана.

Бригада У.С.С. переходить до Браїлова, полишивши в Жмеринці охоронний відділ для береження находячогося там нашого майна. В Жмеринці почалося виранжовання нашого майна осібно; до тертя не прийшло.

З огляду на можливість селянських заворушень на тлі рабунків зарядила Команда II-го Корпуса скупчення всіх розпорощених корпусних частин в однім пункті, і так: 3-та Бригада в районі: Сорокотясинці - Рачки - Війовці, 7-ма Бригада в районі: Волочок - Чуків - Бугаків - Йосипенки, 4-та Бригада: Немирів - Ковалевка - Масляковка - Медвеже. Цю диспозицію подано до відома других корпусів для евентуального наслідування.

Автопанцирний дівізіон Групи С.С., що зараз в складі п'ятох броневикув перебуває в Винниці, переіменовано на „Автопанцирний Дівізіон Галицької Армії” і приділено покищо на стан I-го Корпуса.

Головний Отаман зажадав від Начальної Команди щирої й отвертої відповіді про дальші її наміри, і чи Галицька Армія буде битися з ворогом на користь Соборної України.

На це вислала Начальна Команда відповідь слідуячого змісту: Галицька Армія зараз в дуже лихим стані, після відпочинку вона станеться поважним військовим чинником.

„Наддніпряньська Армія не виказувала в послідних тижнях ніякої боевої сили, а по всім одержаним звідомленням вона зараз знаходиться в стадіом цілковитого розкладу. Висланий на фронт тої ж Армії старшина генерального штабу голосить, що не стрівув нігде ніякої регулярної частини, а тільки здеморалізовані гуртки мародерів. Другий галицький

старшина голосить, що розїзд з 17-ти добровольців розоружив 700 людей Придніпрянців, а в іншому случаю взяло трох добровольців відділ з 200 людей в полон.

„Тому що командування добровольців напирас на це, аби як найскорше скінчити переговори з Галицькою Армією, а з другої сторони від пана Диктатора на наш звіт від 29-ти годин ніяких припоручень не одержано, вважає Начальна Команда, кермована тільки бажанням довести Галицьку Армію знову до боевої сили, своїм обовязком в інтересі української державности: упновласнити нашу делегацію в Одесі вести дальші переговори тільки від імени Галицької Армії, при чім буде місії заборонено рїшати також і політичні питання. Розвязати ті послїдні полишається виключно тільки правом пана Диктатора.”

В слід за тим вислано до нашої місії до Одеси упновласнення переговорювати тільки в інтересах Галицької Армії з пропозицією, щоби добровольці вислали упновласнену місію до Винниці для прискорення переговорів.

Про все те повідомлено п. Диктатора.

З Штабу Наддніпрянської Армії, яка міжтим втратила Могилів і Бар, наспїла телеграма, якою заряджено реорганізацію Армії і мобілізацію в повітах, які находяться ще в її області.

6-ту Бригаду, що прибула до Винниці для повнення гарнізонової служби, підчинено Команді міста.

Бригаду У.С.С. в Браїлові підчинено Команді ІІІ-го Корпуса.

О 19-їй годині скінчилася розправа проти генерала-четара Тарнавського, полковника ген. штабу Шаманека і отамана Лисняка увільнюючим вироком всіх обжалованих.

15. 11.

На фронті спокій. Переводиться частинна перегрупіровка деяких відділів.

Ген. Тарнавський видав прощальну відозву до війська, а полковник Шаманек попрощався зі співробітниками в Начальній Команді.

Вечером о 18-їй годині привіз сотник д-р Бемко з Бару слїдуючу депешу Диктатора: „З Камянця, 14. ХІ. год. 7.30 веч. — Дозволяю нашій делегації вести дальше переговори від імени в інтересах Галицької Армії. О скілько це однак

буде можливим повинна брати в оборону також всі ті наддніпрянські частини, які залишаються на фронті і піддадуться, а головню старшин. Належить застеречи Галицькій Армії повну автономію під зглядом організаційним й адміністраційним під проводом і контролею галицького Уряду. Постаратися, щоби добровольча Армія застерегла собі в Поляків, щоби шанували демаркаційну лінію, постановлену в договорі з Петлюрою, а саме відносно лінії Збруча, інакше грозить нам прихід Поляків до Камянця. Застеречи українську мову службу, право на поповнення армії італійськими полоненими і місцевим набором та чеською бригадою. Як ціль цих застережень подати замір в найблищій майбутности при відповідних услівях відібрати східну Галичину від Ляхів силою. Застеречи федерацію східної Галичини з власним соймом, Урядом і Армією з Росією. Дальші постанови політичного порозуміння застеречи пізнішим переговорам. — Я неначе увязнений, не маю наразі можливости получитися з Армією. Проти всіх Галичан ведеться тепер беззглядна боротьба. Тутешне Правительство приготовляється до виїзду. — Здоровлю Всіх — Петрушевич.”

Ці нові інструкції подано зараз до відома нашій делегації в Одесі.

В оперативнім звіті Штабу Наддніпрянської Армії з 14. XI. ч. 411/оп. при кінці говоритьсь так: „О 16-ій годині стацію і місто Бар занято ворогом двома бронепотягами. На стації були галицькі частини, але ж ніякого опору ворогови вони не оказали. В мент відходу наших військ із міста Бару Галичани виставили проти нас броневий самохід”.

Начальна Команда відповіла на це донесення, що цьому винний лише брак дисципліни в наддніпрянських частинах, які намагалися зрабувати наше майно.

16. 11.

В районах корпусів без змін.

В старшинській харчівні відбулося зібрання референтів Начальної Команди, на яким Начальний Вожд і Начальник Штабу говорили свої вступні бесіди. Генерал Ціріц в довшій промові представив справу реорганізації Армії і Начальної Команди. А іменно заміряється на місце дотеперішних корпусів потворити дивізії в складі чотирох полків. Наміряється виставити покищо чотири дивізії.

17. 11.

В районах корпусів без змін.

Вчора вечером о год. 11-ій виїхав Диктатор зі всіми установами і двома куреннями піхоти та двома батареями з Камянця через Бар в напрямі на Винницю. Сьогодні о 7-ій годині рано заняли Камянець, а либонь також і Проскурів — Поляки.

Большевицька група Несмянова, Пятенка і тов. розоружила в Калинівці дивізіон панцирних поїздів полковника Шумського, а мужву — Галичан і Наддніпрянців — увязнила. Група ставиться до нас ворожо. Заряджено перервання залізниці біля Калинівки.

Генерал Ціріц виїхав ранком з отаманом Лисняком і сотником Кохом до Немирова, де відбув балачку з командантами частин II-го Корпуса. Зміст і програма його бесіди були подібні як на вчорашнім зібранні референтів.

18. 11.

В районі корпусів без змін. Мороз дійшов до 11-ти степенів Цельзія.

О 12-ій годині 30 хвилин наспіла з Одеси депеша від нашої місії з повідомленням про підписання договору з добровольцями. Наша місія разом з добровольчеською місією виїхала сьогодні рано з Одеси до Винниці. Їде також двох англійських старшин.

Війська повідомлено про заключення договору і наказано припинити всякі ворожі кроки супроти добровольців.

З Летичева передає один старшина з Вишколу II-го Корпуса, що Поляки — за згодою Петлюрівського правління — заняли Камянець і Чорний Острів. Правительство Петлюри не тільки не виступає ворожо, але старається їм помагати.

19. 11.

У корпусах без змін, мороз дійшов до 12-ти степенів Цельзія.

Перед обідом прибула з Одеси наша місія, а іменно отаман Ціммерманн, сотник Турчин і поручник д-р Давид, вернув і отаман Ерле — член першої місії. Разом з ними прибула і добровольчеська місія в складі полковника ген. штабу Коновалова, Саборського та ще двох старшин, як рівнож два англійські старшини.

Наша місія привезла слідуючий підписаний протокол (в

двох примірників. один — російський і один — український) : „Протокол засідання військової комісії зложеної з представників добровольчеського і галицького командування. — Ода, 4/17. падолиста 1919. года. — На засіданню явилися представники від Добровольчеської Армії полковники генерального штабу: Даровскій, Коновалов і Саборскій, а від Галицької Армії: отаман Генерального штабу Цимерман, сотник Турчин і поручник Доктор Давид.

П о в н о в л а с т і представників Добровольчеської Армії стверджує особисто командуючий військами Новоросії — генерал-лейтнант Шиллинг, а повновласти галицьких представників являються видними із предложених ними телеграм від Командуючого Галицької Армії чч. 6828 і 7852. Провід обняв як найстарший степенем полковник генерального штабу Даровскій.

Постановлено:

- 1) Галицька Армія переходить в повнім складі wraz з тилловими установами, складами і движимими желізно-дорожними матеріялами на сторону Російської Добровольчеської Армії і входить в повне розпорядження Головнокомандуючого збройними силами Південної Росії, тепер через Командуючого Військами Новоросійської Области.
- 2) Галицька Армія задержує свою організацію, Командуючий збір, мову, устава і ціле військово майно. Частини мають існувати в складі не менше 50 % своїх штатних складів по штатам Галицької Армії, які обовязують по 4/17. падолиста. Корпус Коновальця не уважається галицькою частиною.
- 3) Російське Добровольчеське Командовання допоможе Галицькій Армії в доповненню її рядів уроженцями Галичини, які находяться так в чужих державах, як і на території Росії.
- 4) При висших штабах, як також всіх установах і всіх самостійних частинах Галицької Армії будуть приділені російські старшини, лікарі і урядовці після вибору Добровольчеського Командування для звязку і порішення на місци питань, які б не виявились.
- 5) Політичних питань відносно взаїмних відношень Галицького Правительства до Правительства Добровольчеської Армії, як також відносно майбутньої судьби Галичи-

ни не розбираєсь, а лишається до рішення політичним переговорам. Аж до порішення тих питань в постою генерала Денікіна задержує Диктатор Галичини права керування і контролі внутрішнього життя Галицької Армії.

- 6) Галицька Армія не буде воювати з Армією Петлюри, яка бореться на фронті.
- 7) Галицька Армія розташується не пізніше 17/30. падолиста в районі Козятин - Винниця - Ілинці - Оратово - Погревище - Козятин.
- 8) Для забезпечення того зосередотчення займає Галицька Армія негайно частиною сил і держить район Бердичева.
- 9) Штаб Галицької Армії переходить не пізніше 17/30 падолиста с. р. до гор. Уманя.
- 10) Всі тили (військові установи, етапні склади і проче) пересувається поступенно і розташовується на лінії Христинівка - Ольгополь - Вознесенськ - Николаїв. Санітарні установи, в котрих знаходяться хворі і ранені, остаються на місци.
- 11) Хворі і ранені Галицької Армії, які не найдуть місця в галицьких шпиталях, будуть прийняті в шпиталі Збройних сил Південної Росії на рівних правах з російськими, а по видужанню вертаються в Галицьку Армію.
- 12) Для звязи зі Штабом Командуючого військами Новоросії висилається зі Штабу Галицької Армії осібного старшину.
- 13) Сей договір входить в життя з хвилею ратифікації з одної сторони Командуючим військами Новоросії, а з другої сторони Командуючим Галицькою Армією.
- 14) Ворожі кроки між Добровольчеською і Галицькою Армією устають з хвилею підписання сего протоколу через представників обох сторін, не вичікуючи ратифікації його, як се сказано в параграфі тринадцятім (§. 13).

Слідують підписи вище названих членів комісії.

Протокол ратифікований в дни його ж підписання генерал-лейтнантом Шіллінгом. Зі сторони Галицької Армії ратифікував його сьогодні Начальний Вожд Гал. Армії — генерал-четар Микітка.

На підставі вище поданого договору видано зараз наказ 5-ій Бригаді заняти район Козятин. Вона має завгонууватися в Липівци і їхати тамтуди залізницею.

Ціле пополудне відбувалися конференції представників обох Армій, в яких брали участь Начальний Вожд Галицької Армії і Начальник Штабу. Після привіту відбулася виміна ратифікаційних грамот, після чого обговорювано загальні точки праці обох делегацій. Установлено підкомісії, як інтендантська, санітарна, які завтра мають після подрібного обговорення питань відбути спільні наради.

Вечером відбулося в готелі „Савой” прийняття добровольчеської місії, в яким брали участь і генерали Микітка і Ціріц.

20. 11.

В районі розташування військ без змін. Слідний якийсь ворожий рух проти наших частин. Вчора в селі Кордилівці, що 7 кілометрів від Калинівки, було якесь заворушення, чути було стрілянину, що дуже стрівожило залогу Калинівки. Впрочім не було там нічого надзвичайного. — З 2-го гарматного полка С.С., що стоїть в Пятничанах, віддалилося 40 гарматчиків (Галичан), забравши 15 коней, з причини лихого заосмотрення; не виключена і ворожа агітація. — З причини провокаційної агітації одного старшини в 6-ім важкім гарматнім полку С.С. що стояв в Літині, вибралися всі батерії ще 16-го ц. м. без штабу полка в напрямі на Проскурів. Задержав їх однак отаман Лясковський з 4-им гарматним полком і завернув на Винницю. До нині однак вони ще не наспіли, заходить обава, що їх розоружила „Літинська бригада”.

Від Команди міста Винниці наспіло донесення, що докруги Винниці повстає проти нас організація. Зорганізовані волости: Гніванська, Острожецька, Ворошилівська. Акцію цю мають вести большевицькі старшини. Заряджено як найрішучіше здавлення всякого повстанчого руху, розоруження всіх таких відділів, впливаючи в відповідний спосіб пропагандою на населення.

По полудни відбувалися в кабінеті Начального Вождя дальші наради спільних підкомісій і всіх референтів.

Санітарний шеф докладав про санітарні відносини в Армії. Він разом з лікарем, представником Добровольчого Командування поставив внесок, що мусить відбутися негайна асанация Армії з поміччу санітарних і матеріальних средств Добровольчої Армії, до чого потрібний принайменше три до чотиро-місячний відпочинок, відповідна присилка лікарського персоналу — двацять до двацятьять лікарів та около

сто сестер. З причини пошесної околиці являється найменше пересування військ величезною небезпекою для находячихся ще в Армії здорових, і тому оба лікарі пропонують — оскільки можливо — не переводити приказу генерала Шіллінга відносно пересування у вказаний договором район, а тільки старатися ратувати на місці те, що дасться ще вратувати.

Представник ДобрАрмії полковник Коновалов заявив, що відносно санітарної помочі вже заряджено і він одержав вже навіть повідомлення, що деякі санітарні установи вже в дорозі для Галицької Армії.

Відтак предложив начальний інтендант своє запотребовання в одностроях і виряді, на що полковник Коновалов заявив, що цифри є дуже високі, та що він уважає своїм довгом чести задалегідь звернути увагу на неможливість сечасового доставлення того всего, однак — що буде можливо — то генерал Шіллінг відступить, а евентуально звернеться до Головнокомандуючого Військами.

Отаман Лянг представив ситуацію артилерії, після чого чисельний стан гармат представляється відносно корисно, а також і коні є добре відживлені та в потрібній кількості, брак однак людської обслуги до гармат, тому що ціла обслуга лежить хора на тиф, так що в деяких полках всі здорові гарматчики можуть обслужити одну батарею, а прочі батареї мусять — як нездібні до бою — возитися при обозах. Відносно виміни небездатних і вже знищених гармат рішено по короткій дискусії утворити окрему технічну комісію з обопільних представників, яка по відповідній оцінці має відставити лихі пушки до гарматної майстерні в Одесі. Понадто по короткій дискусії осягнено порозуміння відносно виміни находячихся ще в Галицькій Армії 7.000 австрійських крісів на російські та переоруження австрійських і німецьких скорострілів на англійські.

Після заяви полковника Коновалова являється доставка муніції і зброї вповні забезпеченою, а навіть зажадав він також запотребовання в січнім оружжю.

Відтак обговорено залізно - дорожні справи. Полковник Коновалов інформував представників Галицької Армії про адміністрацію так військову як і цивільну на залізницях в області добровольчого правительства і прийняв до відома внесок сотника Сакса на віддання залізниць в області Гали-

цької Армії під її заряд, та заявив, що до нашої управи прийдеться додати і російських старшин для звязи та ознакомлення з існуючою адміністрацією.

Запобігання в технічній, легунській і телеграфічній згоді рішено передати письменно.

Відтак відпущено поодиноких референтів і по короткій оперативній дискусії тільки між старшинами генерального штабу піднято питання, — чи мимо внеску лікарів — належить приступити до хоч-би частинного пересунення військ по думці довогову, чи з огляду на санітарні відносини полишити теперішній „статус кво” розташування Армії, і заняттям Козятин забезпечити тільки район розміщення. Тому що полковник Коновалов не мав повноважень рішити сам ту справу, рішено звернутися до генерала Шіллінга з відповідним рефератом і внеском, а доперва по одержанні його рішення це перевести. Це однак не торкається 5-ої Бригади, яка вже почала похід до стації Липовець, звідки залізницею має вирушити на Козятин.

На тім засідання замкнено.

21. 11.

На фронті без змін.

6-та Бригада святкувала сьогодні в Винниці річницю свого повстання. Свято відбулося на площі коло Кримських касарень. Присутні були: Начальний Вожд Галицької Армії, Начальник Штабу Гал. Армії, Командант Корпуса, представник російської й англійської місій. Підчас свята відправлено полеву службу Божу, відбулася дефіляда, а місто національного гимну музика грала марш „Прінц Еуген”. — Вечером відбулося з того приводу святочне прийняття гостей в ресторані „Поділля”, де були присутніми також і чужі гості. Коли музика зачала грати марш Сімферопольського полка — гимн ДобрАрмії, полковник Коновалов застановив його, а велів грати „Ще не вмерла Україна”.

Вже тепер слідно, що не дадуться оминати поважні тертя на національній почві. В ресторані приміром, коли віддалилися чужинці, а товариство було трохи підохочене, здерто російський і англійський фляг.

Варшавський оперативний звіт з 21. XI. говорить таке: „Галицький фронт. Щоби оминати проливу крови та безпорядків в Кам'янці Подільському, який евакуували війська

Петлюри, зарядила наша Начальна Команда на бажання Петлюри окупацію Кам'янця Подільського, яку dokonано дня 16-го ц. м. о 13-ій годині відділом піхоти, висланим на самоходах. Зараз панує в місті спокій”.

Перед будинком Начальної Команди лучився такий випадок: О 17-ій годині віз грузовик 16 хорих на тиф стрільців до шпиталю. Перед самою Начальною Командою зіпсулося авто і хорі чекали на дальший транспорт до 22-ої години. Вечером роздався звідти такий переразливий зойк і крик хорих, що в канцелярії годі було висидіти. Один хорий помер таки на авті. О 22-ій годині перевезено їх другим автотом далі.

22. 11.

Сьогодні має вагонуватися 5-та Бригада, щоби вирушити на Козятин. Вже рано наспіло донесення, що Козятин заняв добровольчеський 75-ий севастопольський полк.

На представлення полк. Коновалова, що Армія не може перевести умовленого в договорі скупчення ізза великого числа хорих, наспіло рішення генерала Шіллінга, щоби галицькі частини полишилися на своїх дотеперішних місцях. В слід за тим видано директиви для слідууючої групіровки корпусів й етапу:

I-ший Корпус: Козятин — Махаринці - Волоско - Самгородок - Заліванщина - Махновка. Штаб мав би перенестися десь біля Калинівки.

III-тий Корпус: по обох сторонах залізниці Браїлів - Винниця.

II-гий Корпус. по обох сторонах вузко-колійки Турбів - Немирів.

Етапні заведення належить перевести в район Христинівка - Зятківці - Ольгополь. Команда Етапу в Жмеринці.

Ще сьогодні однак зголосив II-гий Корпус, що навіть найменше пересунення корпусу з огляду на велике число хорих при частинах неможливе, а ще тим більше рух в північнім напрямі денервує старшин і стрільців.

З Команди Етапу наспіло повідомлення, що Диктатор з полк. Вишиваним їде через Румунію до Одеси, а штаб Диктатора з 2000 стрільців і двома батеріями наспів — під командою генерала Гембачева — до Єлтушкова. Генералови Гембачевому наказано відправити частини Бригади У.С.С. й

11-ої Бригади до Жмеринки в розпорядження III-го Корпуса, а штаб Диктатора диригувати до Винниці.

Добровольча місія, що досі тут перебувала, відїхала назад до Одеси. Поїхав лише полковник Коновалов і капітан Домажиров, поїхали й оба Англіїці. Як старшина звязку при Начальній Команді полишився полковник ген. штабу Саборський, а як командант міста — капітан Сапунов.

На місті розклеєно сьогодні повідомлення полк. Коновалова про перехід Галицької Армії на сторону добровольців, далі установа уряду „руського коменданта города Винниці”, який аж до часу прибуття горожанських добровольчих властей справує обовязки цивільного комісара. Рівночасно обявлена мобілізація всіх старшин, яку має перевести „руський комендант”. О 12-ій годині відбулося в Соборі святочне богослуження з нагоди збратання обох Армій, на яким від Галицької Армії брали участь Начальний Вожд і Начальник Штабу.

Рівночасно з місією відїхали до Одеси отаман Оробко і сотник Левицький — як старшини звязку Галицької Армії при Штабі Військ Новоросійської области.

23. 11.

В районі корпусів без змін. На вчерашнє письмо Команди II-го Корпуса відносно пересунення частин полишено їй свобідну руку відносно переведення цього руху.

Команді Етапу наказано цілковито перебрати охоронну службу в Жмеринці і звільнити етапними сотнями і жандармерією курінь Таганрождів, який з огляду на дуже скрутне положення добровольців на Чернігівському фронті буде пересунений на північ.

Генерал Шіллінг видав такий наказ: „При стрічі галицьких частин з Поляками не входить з ними в бій, лише повідомити їх, що Галицька Армія є частиною уоружених сил Півдня Росії й уважає Поляків як союзників в загальній боротьбі з большевиками”. Наказ цей вповні передано корпусам і Команді Етапу, а до генерала Шіллінга зверненося з проханням, щоби галицьким частинам діставалися лише такі директиви, щоби стріча з Поляками була неможлива, тому що така ситуація була би дуже неприємною, а з огляду на моральний стан військ дуже небажаною.

Для ведення одноцільної операції підчинив генерал Шіл-

лінг 5-ту Бригаду, що має перейти до Козятина, 5-й добри-візії генерала Оссовського, якого завданням є — операціями від Фастова піддержати Київську групу та забезпечити гру-піровку Галицької Армії.

З Хмельника наспіли відомости, що отаман повстанців Шепель забирає все майно галицьких частин. Генерал Ми-кітка вислав до него листа, взиваючи його пам'ятати на їх давні добрі відносини і не ставити галицьким частинам нія-ких перешкод. Рівночасно відправив тамтуди I-ший Корпус відділ піхоти з одною батареєю — під командою поручника Д-ра Давида.

З II-го Корпуса вернув полк. Шаманек, де він перебував на відпустці в отамана Шепаровича, команданта 3-го арт. полка. Полк. Шаманекови поручено команду I-го Корпуса, його начальником штабу назначено от. Ерлього; туди при-ділено рівнож з II-го Корпуса от. Якверта. Дотеперішнього начальника штабу I-го Корпуса — отамана Куніша перене-сено до Начальної Команди, де він має обняти артилерійсь-кий реферат. На просьбу полк. Шаманека дозволив ген. Ці-ріц на відкомандовання сотника Коха Ганса до I-го Корпуса, куди він зараз і відійшов.

За ініціативою інтенданта видано зарядження, щоби від 1-го грудня ц. р. виплачувано всі побори місто гривнями та-кою самою кількістю карбованців, значить всі побори здво-бно. Це зарядження потребує однак ще потвердження Дик-татора.

Сьогодні ранком о 3-ій годині помер в Запасній Лічниці ч. 1. на плямистий тиф поручник Федюшка, начальник істо-ричного відділу Н.К.Г.А. Великий жаль вкрив всіх його това-ришів і знакомих. Був людиною світлого характеру, а відо-мий громадянин на літературнім і публіцистичнім полі.

Страшна язва тифу пожирає чимраз більше жертв, пе-ред трема днями відбулися похорони двох старшин. Вчера поховано сотника-лікара Д-ра Яцика, всіми любленого са-нітарного шефа I-го Корпуса. Занедужання і смерть найкра-щих старшин на порядку деннім, стрільців ховається денно по кількадесять. Половина армії хорус на тиф, санітарний шеф висказався, що це лише одна трета дороги цієї пошести.

Страшна криза зависла над Армією, яка збільшається все ще починаючимися майже масовими дезерціями стріль-

ців, які, розчаровані переходом до Москалів, можуть ледво знести розліплені по місті прикази „руського коменданта”, а всякі агітатори — з метою розложити армію — лише увихаються поміж ними. Населення по селах зараз як не вороже супроти нас, то неприхильне, — агітують Поляки, большевики і Петлюрівці.

Сьогодні в ночі втікли з Начальної Команди всі вистові крім одного, який лишився певно лише dlatego, що заспав. Всі помандрували до Галичини.

24. 11.

I-ший Корпус зачав сьогодні пересуватися в район, указаний передвчешашньою директивою. 9-та і 10-та Бригади вирушили в похід. 5-та Бригада ще в Липовці, 6-та в Винниці. В прочих корпусах без змін.

I-ший Корпус доносить, що зі штабу та частин, підчинених прямо команді корпусу, дезиртирували досі: один четар і 78 стрільців, забравши з собою 26 коней, 11 возів, полеву кухню і саперський матеріал одної саперської сотні.

Щоби протиділати таким масовим дезерціям, видано зарядження, щоби всі старшини можливо всіми средствами впливали на стрільців, пригадуючи їм їхню гідність та присягу, яку зложили вітчизні. Понадто заряджено виставити на всіх ведучих на захід дорогах полеві старшинські сторожі, які перелапували би дезертирів. До заступника ДобрАрмії полк. Саборського зверненося з проханням висднати подібні зарядження і зі сторони добровольчих властей.

Командант міста Винниці — капітан Сапунов видав між иншим зарядження, щоби всі горожанські установи вивісили російські національні фляги. Щоби тим не дразнити ще більше — і так вже розбурханих умів стрілецтва зглядно щоби цьому в якійсь мірі протиділати, заряджено з нашої сторони вивісити на всіх будинках, де містяться галицькі частини або заведення, український національний прапор.

Російський командант міста зарядив понадто мобілізацію всіх старшин, і перехід до старого календарного стилю та петроградського часу.

На місце відійшовшого сотника Коха назначено прибічним адютантом ген. Ціріца сотника Турчина, а сотникови Левицькому поручено провадити бюро пропаганди.

З Одеси наспіла відомість, що Диктатор переїхав вже з Румунії на територію ДобрАрмії (непровірена).

25. 11.

I-ший Корпус почав свою перегрупіровку в район Козятин - Махнівка - Самгородок. 5-та Бригада завагоновує сьогодні перший транспорт до Козятин на стації Липовець. 9-та Бригада осягнула район Стар. Прилуки, а 10-та район Мончино - Шандровка.

В прочих корпусах без змін.

Добровольці заняли Проскурів, Ярмолинці і Дунаївці.

Для виобразування старшин генерельного штабу поручено начальникам генерельних штабів звернути увагу на практичне виобразування таких з тим, що після три-місячної служби таких учеників в якімсь зі штабів можуть вони бути приділеними до генерельного штабу.

На кладовищі Запасної Лічниці ч. 1. відбувся похорон поручника Федюшки Миколи (М. Євшана) і сотника Щуровського.

26. 11.

I-ший Корпус продовжує далі свою перегрупіровку. Перший ешелон 5-ої Бригади прибув на стацію Козятин, решта бригади на стації Липовець. 9-та Бригада переходить в район Більший і Малий Чернятин. 10-та Бригада відпочиває. В прочих корпусах без змін.

Для ліквідації шепелівського повстання в Хмельнику висланий тамтуди відділ пор. Д-ра Давида не дав ніяких результатів. Команді корпуса наказано прослідити цю справу, винних потягнути евентуально до відвічальности. Щоби справу остаточно закінчити, а головно, щоби відібрати від Шепеля забране ним майно II-го Корпуса і других частин, вислав I-ший Корпус тамтуди свій полк кавалерії.

Щоби з одної сторони не позбавити Винниці з залоги, — 6-та Бригада з огляду на перегрупіровку I-го Корпуса має відійти, — та з другої сторони, щоби дати фронтовим частинам змогу віддушивитися, заряджено слідує: 11-та Бригада має прийти до Винниці дня 27. XI., а 2-га Бригада 28. XI. 6-та Бригада відійде дня 28. XI., команда I-го Корпуса відійде 29. ц. м.; того самого дня має прибути до Винниці штаб III-го Корпуса, який з двома своїми бригадами перебирає стаційну й охоронну службу в Винниці.

Щоби в який небудь спосіб перевести асанацію міста, відвідала сьогодні санітарна комісія, зложена з сотн. лікара Д-ра Гайдукевича та трох старшин — відпоручників команди міста і стаційної команди П-го Корпуса, всі відділи та частини, розміщені в Винниці. Після перевірки всіх закватированих частин поставила комісія внесок, щоби — як можна — найбільше частин стягнути з міста до Кримських касарень, де під строгим одноцільним наглядом можна би перевести яку-таку асанацію, призначивши там особного лікара. Комісія звернула увагу на діяльність і поведення старшин, яких багато мешкає поза своїми частинами, не старається про них, а в багато відділах витворилася справницька господарка (фельдфебельвіртшафт) в повнім розцвіті.

На підставі цього внеску заряджено спеціально в Винниці перенесення всіх дрібних частин та їх старшин до касарень, взагалі звернено увагу на більше совісну діяльність старшин.

Команді Етапу Армії, що мала після послідної директиви перейти до Жмеринки, на її просьбу лишитися в Барі, бо в Жмеринці страшно поширені пошести, дозволено далі в Барі перебувати.

Вже дня 20-го ц. м. затвердив ген. Ціріц нові інструкції для організації Начальної Команди. Після них поділено цілу команду на три відділи: оперативний, матеріальний і загальний (їх начальники: отаман Ціммерманн, от. Зеєгорш і от. Лисняк). Праця має відбуватися після німецького взірця. Команда Етапу не є тут предвиджена. Досі однак вся праця при Начальній Команді біжить своїм старим трибом, нові інструкції викликали лише певну дезорганізацію в праці і дезорієнтацію референтів. Причиною цьому: брак відповідних поміщень, а ще більше безрадність начальників відділів, — ізза браку відповідних середників.

Сьогодні видано додаткові постанови відносно праці оперативного відділу, в яких — беручи під увагу існуючі обставини — було конечним зробити деякі відхилення від первісних інструкцій.

27. 11.

1-ший Корпус:

Решта 5-ої Бригади погрузилася на стації Липовець і знаходиться в дорозі до Козятиня. 9-та Бригада мала осягну-

ти район Заліванщина - Самгородок - Юзеповка, 10-та Бригада район Зазулинці - Вікторівка.

1-ший кінний полк, призначений до ліквідації повстання в Хмельнику, осягнув Янів.

В прочих корпусах без особливших змін.

11-та Бригада III-го Корпуса в поході до Винниці.

5-та дивізія добровольців наміряє з підчиненою їй 5-ою Бригадою наступати на Бердичів. З огляду на дуже малий стан бригади та на находячіся в Бердичеві большевицькі сили наступ не має виглядів на успіх. Щоби оминати непотрібних страт в людях, запропоновано Штабови Військ в Одесі не переводити цього маневру, тим більше, що Начальна Команда наміряє перевести цей рух цілим I-шим Корпусом.

Щоби оминати непорозумінь, видав ген. Шіллінг наказ, в яким розмежовує компетенції поодиноких командантів відносно повнення стаційної служби. А іменно начальником гарнізону являється найстарший рангою командант частини без огляду, чи „Москаль” чи „Галичанин”. Агенди стаційної команди ведуть два команданти, один галицький, другий — добровольчий, при чім послідний, в місцевостях, де нема цивільної влади, виконує функції тої ж.

В полудне прибув з Камянця хорунжий Коник, який розказує слідуюче: „Бригада полковника Вариводи з частинами прибувших з Польщі й Італії полоненими вносить приблизно 16.000 чоловік; складається вона з піхоти, артилерії та кавалерії і має бути добре одягнена і виряджена, має коні, 70 гармат, кріси, крісову й артилерійську муніцію, кілька літаків, запаси обуви, біля й одностроїв. Перший ешелон цієї бригади відійшов з Дайтш-Габель 3-го падолиста ц. р. і прибув через Словаччину, Трансильванію 12-го падолиста до Букарешту. З Букарешту вислано до Камянця як кватирерів отамана генерального штабу Дякова і сотників Маташіча і Майнля. Вони прибули до Камянця якраз в тім часі, коли евакуувалася Диктатура. Не передчуваючи нічого, залишилися вони в Камянці на другий день і о 12-ій годині в полудне арештували їх Поляки, при чім йому (хорун. Коникови) вдалося втекти і донести о цім Начальній Команді”.

Начальна Команда віднеслася з тим всім до генерала Шіллінга, щоби добровольці висднали перевезення цілої бригади на територію ДобрАрмії, а понадто щоби арештованих

в Кам'янці старшин цієї бригади відставлено на територію ДобрАрмії.

В Начальній Команді зголосився сьогодні генерал Гембачев, командант транспорту Диктатури.

28. 11.

I-ший Корпус:

9-та Бригада в районі Заліванщина - Мончинці, 10-та Бригада в районі Козятин - Кордишівка - Махаринці. 6-та Бригада вимашерувала з Винниці, знаходиться в поході до Сальника. 1-ший кінний полк ночував в Янові, сьогодні вирушає далі на Хмельник; відомостей не одержано. 5-та Бригада прибула до Козятина.

II-гий Корпус:

Без змін. Стан хорих корпусу виносить в загальних числах 110 старшин і около 3290 стрільців.

III-тій Корпус:

11-та Бригада прибула до Винниці. 2-га Бригада в поході до Винниці.

Автопанцирний Дивізіон Галицької Армії, що досі був в стані I-го Корпуса, підчинено III-ому Корпусови.

Генерала Кравса, що завтра має прийти зі штабом III-го Корпуса до Винниці, назначено тут стаційним командантом.

Штабови Військ Новоросії — генералови Шіллінгови зроблено представлення про матеріяльні й санітарні відносини армії. Залізниці — від часу приходу добровольців — цілком стали, заосмотрення в харчі неможливе. Майже 50% стану армії хорує, з 32-ох лікарів захорувало 15. Ждати далі цілими днями на обіцяну санітарну поміч вже не можна.

З Одеси прибули сьогодні старшини звязку для Галицької Армії. В Начальній Команді лишається девять старшин, а до кожного корпусу відійшло по трох. Всіх їх представив був полковник Саборський Начальному Вождови і Начальникови Штабу. Про це приділення повідомлено корпуси, зважаючи старшин віднести до своїх російських товаришів з отвертістю й належною військовою пошаною.

До Начальної Команди приділені: полковник генерального штабу Саборський, при нім штабс-капітан Клушин, поручник Бодаговський, до артилерії — полковник Полянський, Інтендантури — полковник Генкурін, санітарний пред-

ставник — штатський совітник Білевич, ветеринарійний представник — колледжський асистент Салімовський, транспорт — капітан Ченцов, діловод — колледжський регістратор Бінкі.

В начальника штабу була делегація від Бригади У.С.С. в справі настановлення нового команданта, бо дотеперішній командант — отаман Букшований, не хотючи погодитися з сучасним станом річей, віддалився з декільки старшинами і сто людьми кудись на Старо-Константинів, — правдоподібно получився з відділом отамана Коновальця, який — після чуток — має знаходитися в поході з північним напрямку.

Цікаве, звідки большевики повзяли підставу для проголошення депеші по радіо, що 2.000 Галичан перейшло на їх сторону. Депеша з дати — Москва 26. XI.

29. 11.

І-ший Корпус:

Команда Корпуса виїхала з Винниці до Кордилівки. Другий транспорт 5-ої Бригади на стації Глухівці, решта в Козятині. 10-та і 9-та Бригади в осягнених вчора районах. 6-та Бригада, вирушивши з Винниці, ночує в Нападовці. 10-та Бригада стратила підчас свого походу 200 людей, в тім 60 дезертирів, а решта хорими на тиф.

Заряджено реорганізацію й обсаду галицьким персоналом Автопанцирного Дивізіона Галицької Армії. На команданта назначено сотника Максимчука.

Отаман Льонер — начальник штабу II-го Корпуса — предложив розпучливий звіт про санітарні відносини в корпусі. Він прохає в імя гуманности і культури звернутися з зазивом до всего світа, щоби прийшов з ратунком геройській армії, що з такою посвятою бореться за свою свободу.

З Одеси наспіло повідомлення, що в дорозі до Винниці знаходиться санітарний поїзд з матеріялами, сорок лікарями і понад сто сестрами. Про це повідомлено всі корпуси в надії, що згаданий транспорт за 2-3 дні прибуде до Винниці.

Вулицями Винниці пересунувся сьогодні величавий похоронний похід. Похоронено команданта Запасної Лічниці ч. 1. полковника-лікаря Д-ра Ямполера та поручника Мойсейовича.

Команда III-го Корпуса прибула до Винниці. Генерал-четар Крас обняв обовязки стаційного команданта.

1-ший Корпус:

6-та Бригада перейшла в район Махнівки. Впрочім без змін. Бездонні дороги утруднювали похід I-го Корпуса, зла погода і бідна в припаси до життя та заражена пошестями околиця спричинили збільшення великого числа хорих.

В прочих корпусах без змін.

I-ому Корпусови поручено зайняти і держати Бердичів згл. район Чехи - Хмелище - Скаківка - Половецько - перехрестя дороги і шоссе на захід від Половецько - Скраглівка. Штабови Військ в Одесі предложено прохання підчинити стоячі в районі Козятина, Хажина і Білополя добровольчі частини Команді I-го Корпуса.

З III-го Корпуса наспів звіт про висліди і способи денікінської пропаганди. Денікінські власти — після звіту команди етапу III-го Корпуса — розліпляли відозви по місті Деражні, що хто хоче, може вступати до їхнього війська, хто ні, той може свобідно жити як цивільна людина, або виїхати до Галичини. Одна така подібна відозва під наголовком „Галичане” мала бути розліплена і в Винниці, але зникла скоро.

В штабі появился „Універсал Головного Отамана Петлюри”, в яким він під датою Хмельник 15. падолиста ц. р. повідомляє, що Директорія постановою з 15-го падолиста ц. р. ухвалила, щоби її члени Макаренко і Швець для державних справ виїхали за границю, а йому — голові Директорії і Головному Отаманови українських військ передано верховне керівництво всіми державними справами республіки. Далі він в довгій відозві взиває народ і наказує до повстання проти Денікіна.

Стан хорих Галицької Армії в самім етапі представляється так: Проскурів — 1600, Деражня — 500, Дунаївці — 200, Жванчик — 100, Крушанівка - Грушка — 200, Нова Ушиця — 100, Глібів — 150, Могилів — 400, Лучинець — 300, Єлтушково — 200, Манківці — 150, Летичів — 500, Жмеринка — 500, Бар — 2500 (дві лічниці, лікарі — крім одного — хорі), понадто в поменших місцевостях по 50 до 100 хорих. З цієї причини всякі пересування етапу в умовлений договором район неможливі, про що зроблено представлення Штабови Військ в Одесі з проханням, відступити від виконання дотичної точки договору.

1. 12.

I-ший Корпус зачинає переводити перегрупіровку, яка до завтра має виглядати так: 6-та Бригада в районі Помчинці - Кмітенка, 9-та Бригада Волчинець - Юрівка - Молотківці, 10-та Махнівка - Пліхова.

В Хмельнику привернено порядок, повстання згідно замішання, викликані рештками Запорізької Групи, зліквідовані, вигнавши їх 1-им кінним полком з батареєю.

В прочих корпусах без змін.

Погода постійно лиха, мрачні по части дощеві дні.

Команда III-го Корпуса предложила слідуочий звіт Команди Бригади У.С.С.: „29. ц. м. (ц. є. падолиста) між год. 12-ою а 16-ою острілював гарматний полк У.С.С., розташований в селі Біликівка, село Майдан Головчинський за те, що довший час люди з того села крали стало коні, рабували приїжджаючих, так цивільних як і військових, та з початку падолиста вбили одного підхорунжого з трома стрільцями з Бригади У.С.С. в цілі грабежі. Вистрілено до 120 набоїв, розбито три хати. Наслідки: Делегація вислана з острілюваного села заявила, що крадежі коней і грабежі більше не повторяться, та видали тих, що вбили чотирох У.С.С. й успіли скритися. Взагалі в останніх часах в районі розташування бригади діються страшні крадежі і грабежі. — Команда Бригади У.С.С. — Оп. ч. 868/1.”

2. 12.

I-ший Корпус відбуває пересування частин після вчера зазначеного пляну. Штаб I-го Корпуса перенісся на сахарні заводи в Бродецькім.

В прочих корпусах без змін, бригади: У.С.С., 8-ма і 14-та доносять, що дезерції в них устали.

З Штабу Військ Новоросійської області наспіли директиви, після яких 5-та російська дивізія — підчинена Київській Групі — має завдання очистити київську губернію, а Група генерала Шіллінга має заняти район Коростень - Новоград Волинський - Шепетівка. З огляду на неясні завдання I-го Корпуса наказано йому покищо останути в теперішній групіровці: вияснень зажадано в Одесі.

З огляду на це, що досі від дня 16-го падолиста не має ніяких відомостей про Диктатора, вислана до посла Сінгалевича у Відни через Одесу слідуочу телеграму: „Начальна

Команда Галицької Армії заключила 19-го падолиста ц. р. військовий союзний договір з головним командуванням російської ДобрАрмії. — Слідє зміст 1-ої і 5-ої точки договору. — Тому що після договору є присутність Диктатора Д-ра Петрушевича в Одесі конечно потрібною, проситья подати сейчас до відома, де находится Диктатор. Після звідомлення удався Диктатор 16-го падолиста ц. р. через Жванець на румунську територію, щоби через Румунію удатися до Одеси. Дуже можливо, що Диктатор попався в руки Поляків підчас їх походу на Камянець. — В такім случаю є необхідним, щоби член Правительства Західно-Української Республіки, заосмотрений правами Диктатора, якнайскорше прибув до Одеси для дальшого провадження політичних переговорів з правительством Денікіна. Начальна Команда Галицької Армії просить о якнайскорше телеграфічне повідомлення через головкомандуючого російською ДобрАрмією генерала Шіллінга в Одесі. — Микітка, генерал-четар.”

3. 12.

І-ший Корпус перевів сьогодні слідуочу перегрупіровку своїх частин: 5-та Бригада — Гуровське - Музики - Панасівка, 6-та Бригада — Маркуші - Кмітенка - Обуховка, 1-ший кінний полк осягнув район Демчин. 9-та Бригада як корпусний запас в районі Волчинці - Юрівка - Молотківці. 10-та Бригада мала осягнути район Хажин - Жежелєво - Кикішевка - Терехово, бригада відмовилася однак від виконання цього походу з причини, що їй не була відома його ціль. До команданта бригади звернувся генерал Микітка з одної сторони з зазивом своєю енергією вплинути на бригаду, а з другої сторони вжити всіх стоячих йому до розпорядимости дисциплінарних і законних средств проти упертих елементів і проступників.

Тут не відомі ще блище мотиви і причини цього виступу бригади і хто його спонукав. Мається однак переконання, що наші частини лише з великим трудом дається спонукати до виступу проти большевиків за денікінські інтереси, а інсинуація воювати за „Єдину неделіму” була і є головним товчком до масових дезерцій стрілецтва, що в інших случаях може обявитися у відказаннія послужу своїй команді.

Та не лише політична агітація зменшувала і зменшує ще ряди стрілецтва, але ще більш болючіші жертви забирає

зі собою пошесть тифу. І-ший Корпус за кілька днів походу стратив дуже багато на своїй босздатности.

В других корпусах без змін.

Відносно попередних інформацій про Бригаду Вариводи — після докладного перевірення їх — виказалося, що вони в високій мірі невірні з причини, що їх автор хорунжий Ко-ник має бути не зовсім здоровий на умі. Фактом однак є, що наші війська в Чехо-Словащині давно готові до відїзду, залишаються однак там ізза транспортних труднощів. Про цей стан рїчей повідомлено Штаб Військ в Одесі.

В слід за йдучою реорганізацією Начальної Команди на чотири відділи заряджено повільне розв'язання Команди Ета-пу Армії в цей спосіб, що вона має поступенно передавати свої функції Начальній Команді. Корпусам поручено — на взір організації Начальної Команди — переорганізувати в відповіднім масштабі свої штаби.

Від довшого вже часу незвичайно цікавлять загал, а де-кого волнують події на денікінським фронті. Офензива большевиків, яку вони з великим успіхом провели від Ореля за лінію Прилуки - Суми - Бірюч - Каляч - Царицин. Півколе-сом до 30 верстов від Києва над Ірпенем біжить фронт на за-хід по Бердичів і Новоград Волинський. З кожним днем по-дають московські звіти якісь успіхи зі свого фронту, а їх війська вступили зараз з території Московщини на теріто-рію України. Не з тою самою однак програмою — як минув-шого року — вступають большевики на землі України. Хай говорить про те виданий 2-го грудня Троцьким наказ до військ: „Товариші. Салдати. Команданти. Комісарі. — Всту-паєте тепер на територію України, яку ви очищуєте від дені-кінських банд. Україна — це край українського селянина і робітника, і лише вони мають право на Україні господарюва-ти і панувати. Ви маєте проте відноситися до працюючих мас в місті і на селі з братерською любовію. Українські робітники і селяне мають бути безпечними під охороною ваших багнет-тів. Памятайте, що Вашим завданням не є поневолити Укра-їну, але її визволити. Після розбиття денікінських банд порі-шить працююча кляса увільненої України сама, як вона схо-че жити з Совітською Росією. Ми всі твердо переконані, що працюючі українські народні маси рїшаться за як найтісні-шим братерським союзом з нами. Виконайте отже Ваш обо-

в'язок, Товариші. — Смерть денікінським гнобителям. Нехай живе незалежна вільна радянська Україна.” — Це з одної сторони. — А з другої сторони йде жвава організація „Української Комуністичної Партії”, яка має свій центр в Житомирі і приступила до організації українського комуністичного правительтва в Житомирі під проводом Полозова. В тій партії згуртувалися покищо всі ліві українські партії. Все майже українське громадянство симпатизує тому рухови.

4. 12.

I-ший Корпус наступає сьогодні на Бердичів. 5-та Бригада прогнала большевиків з Великих Ніжгурців та підійшла під сам Бердичів, 6-та і 10-та Бригади були відкинені з-під Бердичева на лінію Великі Ніжгурці - Семенівка - Харинь - Кикишевка - Маркуші. I-ший кінний полк наступав правдоподібно на Ришківці. Боевий стан корпусу впавав зараз так: 5-та Бригада — 120 люда, 6-та Бригада — 90 люда, 9-та Бригада — 150 люда, 10-та Бригада окола 300 люда. 10-та Бригада виконала накази команданта Корпусу.

З огляду на невдачний наступ корпусу на Бердичів згодилася Начальна Команда на відтягнення корпусу на вище згадану лінію, де має він очекати, аж перейде в наступ група полковника Зеленецького, яка повинна зробити це вже 6-го грудня. Для одноцільності наступу підчинено I-ший Корпус полковникови Зеленецькому як старшому рангою.

I-ший Корпус дійшов між тим на край своєї боєздатности. Командант корпусу полковник Шамабек предложив докладний звіт про відносини. А іменно подібні симптоми, які були в 10-тій Бригаді, проявляються і в других частинах. Війська мусять відійти на відпочинок і він жадає навіть, щоби охорону перед ворогом переняли частини добровольців. Наче в відповідь на повищі донесення видана була згадана директива з підчиненням корпусу полковникови Зеленецькому для поновного наступу; директиву цю ж концепував полковник Саборський.

Прочі корпуси без змін.

З Ліону одержано радіо з дати 3-го грудня, яке говорить: „Найвища Рада установила східні границі Польщі. Ті границі є для Поляків дуже прикрі, бо вони є потягнені далеко по заду розміщень польських військ, так що в цей спосіб польські війська находяться далеко в границях Росії”.

5. 12.

1-ший Корпус:

Частини, що стояли в Больших Ніжгурцях, відступили вчора вечером перед ворожим наступом. Впрочім на фронті стрілянина панцирних поїздів. Розвідочні події.

В прочих корпусах без змін.

1-ший Корпус в злуці з частинами полковника Зеленецького має завтра далі наступати на Бердичів. В ночі здезертирувало з 10-ої Бригади 19 підстаршин, 72 стрільців з одним скорострілом, 19-ти кіньми, одною кухнею та трома фірами. Вони подалися в полуднево-західнім напрямку. Заряджено, щоби їх на дорозі переловлено.

6. 12.

1-ший Корпус в злуці з групою полк. Зеленецького готується до наступу. Пополудни заняли бригади 1-го Корпуса північну, західну і полудневу часть Бердичева.

7. 12.

1-ший Корпус:

Бригади 1-го Корпуса оволоділи були Бердичевом, большевики — підпомагані трома панцирними поїздами — держалися на стації, куди наступали частини полк. Зеленецького, підпомагані артилерією 1-го Корпуса. Большевики однак відкинули 1-ший кінний полк зі Скраглієвки і вдерлися з північного заходу до міста. Частини, що були захопили двірець, були примушені відступити на лінію ст. Бердичів, висоти казарм, Бистрик.

Про Диктатора наспіли відомости, що Румуни — задержавши його в Чернівцях — поводитися з ним як з приватним чоловіком, відібрали авто і гроші, і що він після цього мав виїхати до Чехії.

До Начальної Команди прибула місія з Одеси в складі англійського полковника Етс (Г. С. Уатес), полковника Коновалова. Прибув й отаман Оробко. Полковник Етс інформувався відносно бригади Вариводи, італійських полонених, та балакав в справі доставки мундурів.

В ціли вивовнення точки договору відносно пересунення етапу видано зарядження, щоби переїхали: Армейський Господарський Уряд ч. 1. з Жмеринки до Херсона, разом з відділом жандармерії (2-ох старшин і 100 люда), 2-га Автосотня ч. 1. і авто-майстерні з Винниці до Миколаєва (з відді-

лом жандармерії, 2-ох старшин і 100 стрільців). Про відїзд тих транспортів повідомлено Одесу.

8. 12.

Положення I-го Корпуса під Бердичевом дуже скрутне. Мужва змучена. Стан Бригад по 30 крісів, артилерія без обслуги. Частини неспосібні до дальшого бою.

Генералови Шіллінгови предложено слідуючих два звіти: „Ситуація I-го Корпуса: 5-та Бригада і Група добровольців в силі 300 чоловік держить двірець Бердичів, 9-та Бригада держить висоту касарень, 6-та Бригада збирається в Бистрику, кінний полк — мабуть в Пятигорці. Босвий стан змалів через хвороби до тої степені, що в бригаді є всего 30 чоловік разом з стрільцями від скорострїлів. Артилерія не має стрільців до обслуги. В двох днях буде вносити босвий стан піхоти й артилерії — мабуть 0 (зеро). Наколи I-ший Корпус не має зівсім пропасти, треба його як найскорше забрати від контакту з ворогом. Прошу тому о як найскоршу зміну I-го Корпуса і перенесення його поза полосу Козятин - Махнівка - Крижанівка. Інші частини Галицької Армії є також по причині пошести неспосібні до всякої оперативної акції. 8. XII. 11-та год. — Ціріц, генерал.” Оп. ч. 7077.

Другий звіт:

„Ситуація в районі Бердичева вимагає як найскоршого притягнення нових свіжих сил, щоби установити назад первісне положення. Ані I-ший Гал. Корпус ані складаючася з найвище 300 крісів група добровольців не є в стані посунутися до Бердичева. Командант I-го Корпуса доносить, що наколи ще сьогодні не наступить якась акція добровольців, він буде примушений відтягнути частини, щоби не мати контакту з ворогом. Командант корпуса твердить, що ворог в Бердичеві не є зівсім сильний і що по притягненні не дуже великої але свіжої частини вдається зробити в Бердичеві порядок. Вказуючи на донесені тутешним оп. ч. 7077. обставини, я підпираю просьбу команданта корпуса як найгорячіше і прохаю як найскоршого рішення. 8. XII. 12-та год. оп. ч. 7078. — Ціріц, генерал.”

В прочих корпусах без змін.

Радіо з Науен доносить під датою 7. XII.: „Після варшавського донесення переходить східна Галичина зі Львовом і нафтовими теренами на 25 ліг під польський заряд. Во-

на має мати автономію з власним правительством, соймом, як також з власним військом, яке може бути ужите лише до оборони. Після 25-ти років наступить остаточне рішення.”

Вечером о 8-ій годині виїхав Начальний вожд генерал Микітка з генералом Ціріцом і деякими старшинами штабу до Одеси. Генерала Микітку заступає на той час генерал Кравс.

В районі Христинівки - Зятківці появилася повстанча група — около 300 штиків. Штаб Військ Новоросійської області наказав Начальній Команді Гал. Армії зліквідувати цю групу. В наслідок цього зарядив III-тий Корпус висилку тамтуди одного панцирного поїзду і 20 людей.

9. 12.

I-ший Корпус:

Большевики наступали з західної часті Бердичева на Бистрик, відступили однак перед нашим огнем назад. О 9-ій годині наперли вони скупченими силами на висоту касарень і відкинули 9-ту Бригаду на висоту на північ від Хажина, 9-та Бригада відігнала їх однак протинаступом назад. По занятті большевиками Бистрика і Житинця муслілося опустити висоту касарень. Полковник Зеленецький наказав I-ому Корпусови держати лінію Терехово - Кикішевка - Паличинці, а добровольчій групі лінію Большія Ніжгурці - Семенівка - Хажин. Находячися в тім районі 5-та і 9-та Бригади перенесено до Жежелєво - Бродецькоє. 10-та Бригада держить Терехово - Кикішевка, 6-та Поличинці, кінний полк — Обуховка - Райгородок.

В прочих корпусах без змін.

Стан хорих в II-гім Корпусі піднісся до 144 старшин і 4000 стрільців. За час епідемії в області корпуса померло 20 старшин і понад 200 стрільців.

Видано зарядження для переходу Армії на відпочинок в район Балта - Ольвіопіль - Єлисаветгород - Полтавка - Миколаїв - Херсон, з тим, що ті зарядження служать як директиви для кватирункових відділів. Корпусам приділено слідуочі райони: I-ший Корпус: Балта - Ясеново - Криве Озеро - Ольвіопіль (там Команда Корпуса) - Лиса Гора; II-гий Корпус: Ново-Українка - Плешаний - Ташлик - Большая Вишка - Єлисаветгород (Команда Корпуса) - Знаменка - Нова Прага - Верблюєвка; III-тий Корпус: Новогригоріївка - стація Долин-

ська - Казанка - Новий Буг - Полтавка - Заселе - Миколаїв (Команда Корпуса) - Херсон.

10. 12.

На фронті I-го Корпуса спокійно. Корпус групується сьогодні: 9-та Бригада — Бродецькоє, 5-та Бригада — Желєво, 10-та Бригада — Терехово, 6-та Бригада — Поличинці - Маркуші, кінний полк — Обуховка.

В районі Уланів - Поборожня - Янушполь знаходиться петлюрівська група, — мабуть Запорізька Дивізія в силі 250 до 300 штиків з 9-ти гарматами. Команді Корпуса (I-го) наказано не впускати до постів корпусу чужих відділів, а поручено їй притягнути до своїх відділів всіх Галичан, що були в петлюрівській армії, поставивши їх під догляд. З огляду на це, що ця група мала намір порушатися в північнім напрямку, що загрожувало I-ому Корпусови, пропонується Штабові Військ в Одесі прохання, щоби — згідно договору, що Галицька Армія не буде битися з петлюрівськими військами на фронті, — відтягнуто I-ший Корпус так далеко, щоби він стратив контакт з тими частинами.

В прочих корпусах без змін.

З Науен одержано слідуюче радіо з 10-го XII.:

1) „Після донесень варшавських часописей — поручений Полякам мандат до заряду східною Галичиною на 24 роки установає слідуючі границі для автономії східної Галичини: На півночі стара австрійсько-російська границя, далі на захід границя громади Белзець, між повітами Цішанів і Рава Руська, як і між Цішановом і Яворовом, даліше через границі повітів Ярослав і Перемишль з одної сторони, а повітів Яворів - Мостиска - Самбір і Старий Самбір з другої сторони, далі йде границя 3 кільметри на схід від Хирова, потім між ріками Стрваж і Дністер, то значить вона відтинає частину старо-самбірського повіту, а вкінці через границі повітів Добромиль і Ліско з одної сторони, і Старий Самбір і Турка з другої сторони до словацької границі.”

2) „На польсько-большевицькім фронті заключено десятиденне перемир'я в цілі уможливлення повороту закладників і збігців з Росії.”

Радіо з Миколасва з дати 9-го грудня говорить: „Командант донської армії — генерал Сідорін заявив одному представникови преси: — Большевики сконцентрували всю свою

увагу на полудневий фронт; з усіх фронтів посилають вони туди свої найліпші сили. Рівночасно підприняли перзональні зміни в команді, а іменно устанавляють на місце непевних російських старшин німецьких старшин, а особливо на технічних посадах в генеральнім штабі. В тім моменті ми мусимо видержати незвичайний натиск, бо ми воюємо не лише з совітською Росією, але також і з Німеччиною, при чім Німеччина, бачучи безсильність антанті і сподіючися для себе успішного продовження війни, вступає явно в цю боротьбу . . . ”

11. 12.

На фронті і в районах корпусів без змін.

Петлюрівська група з Уланова, яку оцінено на 3000 до 4000 люда, перейшла в район Хомутиці - Пісаревка - Гулеці з метою перейти завтра в район Голєндри.

Після звіту III-го Корпуса поширюється в Бригаді У.С.С. тиф в застрашаючий спосіб. Денно вмирає пересічно один старшина і шість стрільців. Крім тифу є ще случаї чорної віспи і дезинтерії. Цілу бригаду обслугує один санітарний хорунжий.

12. 12.

На фронті I-го Корпуса спокій.

Група Тютюника (названа вище петлюрівська група) перейшла сьогодні з ранку залізницю Калинівка - Козятин. Кінна стежа, вислана III-им Корпусом для розвідки в напрямі на Брусилів, заїхала перед село Пеньківка, яке — уоружене — обявило себе самостійним і не впускає ані не випускає зі села нікого. Пеньківка має 600 узбросних людеї, 50 скорострільів і 6 гармат. Стежа звернулася на Мізяків.

Від Русского Народного Совѣта Прикарпатской Руси (предсідатель — Цибик) наспіла привітна телеграма до Галицької Армії слідуячого змісту: „Родино. Русскій Народній Совѣтъ Прикарпатской Руси, узнавъ о вашемъ переходѣ на сторону ДобрАрміи, искренно обрадовался этому правильно-му и спасительному для нашей Родины рѣшенію. Занятая привѣтствуетъ поздравляетъ Васъ и проситъ Божяго благословенія предстоящей Вамъ борьбѣ за свободу и благо нашей Родины”.

Друга-ж від „Общества „Славьянское Единение” (предсідник — митрополит Федоров): „Послушавъ радостную вѣсть о переходѣ Галиційскаго корпуса на сторону ДобрАр-

міи, Общество Славѣянское Единеніе привѣтствуетъ высшее Галиційское Командованіе. Вѣримъ, что близькоъ часть, когда возраждающаяся Россія, съ помощію славѣянскихъ братьевъ сокрушить большевизмъ, порожденный исконнымъ врагомъ славѣянства, Германіей". Отсі телеграми вказують, що галицькі москвофіли і русскі славянофіли стараються використати наш перехід на сторону ДобрАрмії для своїх політичних цілей.

Сьогодні о 6. год. рано вернулися ген.-чет. Микітка і ген.-чет. Ціріц з Одеси, де їх торжественно приймали.

13. 12.

На фронті 1-го Корпуса і в районах корпусів без змін.

Розвідка 1-го Корпуса виказала, що група Тютюника є частиною розв'язаної коло Любара Петлюрівської Армії. Козаки цієї групи походять з Полтавщини і кажуть, що хочуть вернутися до вітчизни; перейти до большевиків не думають.

Кінна стежа 2-ої Бригади, вислана до Лукашівки, зістала вчора вечером заатакована через повстанців і повернула, оставивши четаря і двох стрільців як полонених.

Большевики вдерлися вчора після бою до Харкова, сьогодні заняли м. Полтаву та обсадили передмістя Києва на лівім березі Дніпра.

Після донесень пропагандивних старшин уділяють нашим стрільцям перепусток (згл. паспортів) до повороту в Галичину. Команда міста Жмеринки (добров.) та якийсь польський комітет в Винниці Р. В. старається вислідити винуватих.

14. 12.

На фронті і в районах корпусів без змін.

Як доносить от. Оробко з Одеси, Диктатор — після слів начальника чехо-словацької місії Червоного Хреста в Букарешті, який приїхав в Одесу, знаходиться зараз в Словаччині. Румуни хотіли з початку арештувати його, але на інтервенцію чехословацького посла закинули цей намір, та переїхати до Одеси не дозволили йому. Наслідком цього переїхав він на територію Чехо-Словаччини.

Преса Миколаїв подає в радіо-депеші опінію полк. Коновалова про Галицьку Армію, яку він мав нагоду оглядати на фронті: „Галицькі війська, які перейшли до нас від Петлюри, боряться вже в наших рядах. Полк. Коновалов по сво-

ій поїзді на фронт, де він переглядав галицькі відділи, зложив слідуючий звіт: — Галицька Армія віддала себе під не обмежений і безконтрольний приказ ген. Денікіна. Армія перейшла в цілім своїм складі на нашу сторону і бореться разом з нами проти большевиків. На всій обсадженой Галичанами території виконали без протесту вони прикази — як заступники добров. командування. Галицька Армія знаходиться в знаменитім стані. Склад старшин величавий. Галицькі старшини є інтелігентні і мають добре військове образования. В галицьких відділах панує дисципліна, яка удержує взірцевий порядок. Армія є знаменито узброєна і заосмотрена в технічний матеріал, має власні броне-поїзди, авта, літаки, радіо-стації, більшу скількість гармат і скорострільів і т. д. Фронт, який я переглядав, знаходиться в найкращім стані.”

15. 12.

I-ший Корпус підпомагає наступи групи полк. Зеленецького на Бердичів артилерією. Впрочім без змін.

Петлюрівська група під командою отамана Юрка Тютюника, яка перейшла залізничий шлях Козятин - Винниця, подалася на схід та перейшла залізницю Козятин - Умань між ст. Рось і Липовець, наміряючи далі йти на Умань.

Зараз переводиться реорганізацію Галицько-Української Армії, з корпусів твориться дивізії, з бригад полки стрільців, які будуть носити числа бригад, з яких повстали. Бригада У.С.С. зватиметься „I-ший галицько-український полк стрільців”. Основною засадою при реорганізації має бути:

В Миколаєві творить Начальна Команда за згодою Добровольчого Командування „Збірну Станицю”, яка збиратиме всіх полонених Галичан, що знаходяться на території Добр-Армії, та відсилати їх до приналежних галицько-українських дивізій.

Дивізіям приділила Начальна Команда слідуєчі доповняючі округи:

1-ша Дивізія — Тернопіль, Бережани, Чортків;

2-га Дивізія — Львів (доповнення для 1-го полку гал.-укр. стрільців), Золочів, Рава Русь., Перемишль;

3-та Дивізія — Самбір, Стрий, Станиславів, Коломия.

Радіо з Науен під датою 15-го грудня 1919. доносить про упадок кабінету Падеревського, та створення на його місце нового під проводом соймового посла Скульського. Військо-

вим міністром назначений ген.-чет. Лесневський, заграничних справ — Д-р Врублевський, внутрішніх справ — Войцеховський.

Радіо Миколаїв з 12. XII. 1919. подає іменування генерала Врангеля командуючим ДобрАрмії на місце генерала Май Маєвського. В своїм наказі до військ зазначає ново-іменованний, що без милосердя буде нищити темні сили та карати за погроми, грабіжі, насильство та п'янство.

16. 12.

Група большевиків, складаючися зі 100 піших і 40 їздців, наступала з Клітенки на Поличинці, однак її відбито. Вона цофнулася на північ. Впрочім без змін.

В Літині і в селах Воняків, Новоселиця і Пеньківка мається 600 до 700 повстанців, уоружених крісами і скорострілами, які наче наміряють в найближчій часі йти на Лукашівку, що на північний захід від Винниці; в останнім селі змобілізовані Шепелем всі здібні до оружжя і стягаються до повстанців.

Варшава (Русскульта). — На засіданні польського сойму 12. XI. заявив прем'єр - міністер Падеревський в справі східної Галичини: „Небезпека, що східна Галичина лише часово піде під Польщу, ще не усунена, але Польща не може бути без Львова. Польська держава не може сповнити своєї історичної місії на сході без східної Галичини, якій ми даємо широку національну автономію. Часове рішення не лише нам некорисне, але погубне і для Українців, бо перепинило би відбудову знищеної країни. Впрочім я заявив, що ні я ні Дмовський такого трактату не підпише.”

Київська часопись „Промінь” з 7. грудня 1919. подає, що по відомостям Пресового Бюра в Тифлісі, Батумі та Ерівані зорганізовано українські генеральні консульства уряду Петлюри.

Радіо Науен з 16. XII. 1919. „Після варшавського „Роботніка” Польща підняла наново переговори з совітською Росією. Польська комісія в Дорпаті має — перш всего — тільки інформативні ціли, однак посідає також достаточні повновласти, щоби брати діяльну участь в мирових переговорах”.

Користаючи з побуту в Одесі, вислав ген. Ціріц через кур'єра письмо до посла З.О.У.Н.Р. — Д-ра Сінгалевица у Відні, в яким проситься повідомити Диктатора про сучасне

становище Галицько-Української Армії, що його присутність тут необхідна, — дальше, сповістити, що в Команді ДобрАрмії пороблено заходи в цілі перевозу наших полонених з Італії, Чехо-Словаччини, Відня, Будапешту, та закупленого свого часу в колишній австро-угорській монархії воєнного матеріалу, зброї та одягу для сто тисяч люда з Марсилії, — відтак поставлено прохання до ДобрАрмії, щоби можна було доповняти Галицько-Українську Армію німецькими кольтоністами з херсонської губернії та щоби уладжено постійний курієрський звязок між Одесою і західноукраїнським посольством у Відні. Добровольче Командування в Одесі — ген. Шіллінг та американська й англійська місії обіцяли сповнити всі бажання, тільки що до деяких питань прим. що до набору німецьких кольтоністів муситься увійти в порозуміння з Денікіном. Галицько-Українська Армія буде перенесена в район Балта - Херсон - Миколаїв, Начальна Команда Гал.-Укр. Армії перейде до Миколаєва. Дальше прохається повідомити п. Диктатора, що Начальний Вожд Гал.-Укр. Армії підчас свого побуту в Одесі був торжественно прийнятий почетною сотнею і з музикою. 10-го і 11-го були основні наради, як з головнокомандуючим ген. Шіллінгом, з його начальником штабу — ген. Чернавиним, начальником оперативної канцелярії, начальником інтендантури, санітарним шефом і начальником Залізно-Дорожньої Військової Управи, так і з шефом американської місії, яка має звичайно своє місце побуту в Букарешті, і шефом англійської місії в Одесі.

Ген.-чет. Микітка захорував на висипний тиф. На час його недуги переняв — на його просьбу — команду Галицько-Української Армії ген.-чет. Тарнавський, що Добровольче Командування приняло до відома.

З огляду на заняття большевиками Полтави і Харкова та їхній енергійний наступ в цих напрямках — на внесок Начальної Команди Гал.-Укр. Армії — галицькі частини не будуть розташовані в районі Єлисаветгорода, Новомиргорода та Нової Праги, тільки в другім районі відпочинку — більше на захід від цього.

I-ша Гал.-Укр. Дивізія перейде в район: Бірзуля, Балта, Борщі, Ясеново, Ольвіопіль. Команда Дивізії і запасні частини в Балті.

II-га Гал.-Укр. Дивізія в район: Ново-Українка, Арбу-

зинка, Александрівка, Вознесенськ, Березівка, Петрівка, Покровське. Команда Дивізії і запасні частини в Вознесенську.

Ш-та Гал.-Укр. Дивізія в район: Новий Буг, Полтавка, Миколаїв, Херсон. Команда Дивізії і запасні частини в Миколаєві.

17. 12.

На фронті I-го Корпуса і в районах корпусів без змін.

Населення місцевостей на північ від Винниці заховується зглядом нас неприхильно, не хоче продавати поживи, фуражу. Очікують большевиків. Після донесень цивільних, з Липівця і Ілинець банда махнівців прогнала добровольчі відділи і захопила владу.

Большевицькі ліво-бережні відділи здобули дня 16-го грудня о 17-ій год. 30 мін. по завзятім бою Київ. Крім того заняли большевики Купянськ, Переяслав і Богучар.

Сьогодні видав ген.-чет. Тарнавський наказ військам, в яким повідомляє про переняття команди на час недуги ген. чет. Микітки, закликає до видержання в рядах та жадає повного довіря для себе і його діл, рівночасно заповідає встановлення при Начальній Команді політичного реферату, зложеного з відомих наших політиків, якого обовязком буде кермувати політичним життям Армії аж до приїзду Диктатора, з яким будеться старати як найскорше увійти в звязок.

Через Добровольче Командування в Одесі вислано до посла З.О.У.Н.Р. — у Відні — Д-ра Сінгалевича депешу про недугу ген.-чет. Микітки та тимчасову зміну в Начальній Команді з просьбою сповістити про це Диктатора.

До ген.-квартирмайстра ген. Чернавина в Одесі вислано знову звіт про тяжке становище I-го Корпуса — головно під санітарним зглядом та просьбу витягнути його як найскорше з боєвого фронту, та перенести його до місцевостей більше на полудне від Бердичева, де санітарні відносини зглядно корисніші.

18. 12.

На фронті I-го Корпуса наступали большевики на фронті Іванківці - Поличинці. О 15-ій год. відкинено наші частини з Кикишевки і по части з Терехова.

На стації Голєндри, що між Козятином і Калинівкою, знаходяться повстанці Волоха.

Радіо Москва 18. XII. — „В цілі сотворення сильного робітничо-селянського правительства на території вільної совітської України zorganizувався все-український революційний комітет, в склад котрого входять Петровський, Мануїльський, Тятенський і представники українських комуністів, боротьбістів, і лівих есерів. Революційний комітет видав до робітництва і селянства України таку відозву: „Вибила година освободження робітників і селян України. Вільна, незалежна українська соціалістична совітська Республіка (У.С.-С.Р. — прим.) знову воскресє. Вона буде йти рука в руку з російською совітською республікою. Злучення їх армій в одну російсько-українську червону армію буде запорукою сили того союзу. Як лише більша часть України буде освободжена спід біло-гвардійського ярма, буде як найскорше скликаний всеукраїнський конгрес совітів”.

З Команди I-го Корпуса наспів слідуочий звіт про становище корпусу: „Знаючи про положення, моральний стан і настрої корпусу, чуюся приневоленим просити, щоби відвести як найскорше останки корпусу з теперішнього району. Весь район наслідком неустанних боїв і переходу найріжнородніших воюючих сторін і банд є пересичений всякого рода агітацією. Дезерція, яка, як здавалося, скінчилася в корпусі, появилася тепер наново. Песимізм, який закорінився в поодиноких відділах, найшов собі на жаль через останні події новий корм. Про боєвий стан корпусу Начальна Команда є поорієнтована через кількаразові донесення. Він погіршається очевидно з дня на день. Дві бригади корпусу взагалі вже більше не існують. Це є 6-та Бригада, яка має до бою тільки всего кілька їздців, і 9-та Бригара, яка тільки розпоряджає кількома виздоровцями. Прохаю зважити, що корпус не може в теперішнім своїм стані представляти для ДобрАрмії ледве яку підпору, а натомість настоювання на тім, щоби корпус був до безконечности на фронті, мусить довести його вкінці до розв'язання. ” Цю депешу предложено Штабови Войськ Новорос. области в Одесі.

19. 12.

Частини I-го Корпуса стоять на лінії Бродецькоє - стація Бродецькоє - Юровка. На фронті артилерійський вогонь і діяльність стеж.

В районах прочих корпусів без змін.

20. 12.

Частини I-го Корпуса держать лінію Бродецькоє - стація Бродецькоє - Юровка. На фронті діяльність артилерії і стеж. В районах прочих корпусів без змін.

Терміново-розвідочний звіт Штабу Войск Новорос. области з 20-го XII. ц. р. подає слідуєче про польський фронт: „В районі Кам'янця розташована бригада піхоти і 6-тий уланський полк, в районі Гусятина 143-тий піхотний полк і в районі сіл Городок, Сазано 144-тий піхотний полк, при чім в самім Городку курінь з трох піхотних й одної скорострільної сотні і четою уланів. Отсі частини входять в склад дивізії окремо тактичного призначення, її штаб знаходиться в Борщеві. Командант дивізії — французької служби генерал Боне. По агентурним донесенням — в Тернополі під видом інтерновання збирається і формується українська армія. Українське міністерство заграничних справ поміщується в Варшаві, гостинниця Брістоль. Петлюра на днях виїхав з Варшави, оставивши там свою сімю.”

На приказ Команди Войск в Одесі тяжка артилерія Галицької Української Армії відходить через Миколаїв, Снігіровку, Берислав, Перекоп в район Джанкой на Кримі, а летунська сотня до Севастополя.

Сьогодні виїхали в Одесу від Начальної Команди сотник Левицький Осип і сотник Турчин Лука, звідки мають удалися до Праги до Диктатора, щоби його поінформувати про сучасне становище Галицько-Української Армії та засягнути у него вказівок політичної натури.

По приказу Команди Войск Новобл. розпічне ДобрАрмія пляновий відворот ізза успіхів большевиків на лівім березі Дніпра та коло Київа. ДобрАрмія має завдання до 23. грудня ц. р. включно держати лінію Самгородок, Сквіра, Біла Церква, відтак до 27. грудня включно лінію Опичинці, Дзюнків, Володарка і Тараща, а вкінці трівко лінію Гайсин, Бузовка, Русановка, Мошин.

Для безпеки району Жмеринка остає група полк. Туган-Барановського з кримським кінним полком і гірською батареєю.

Галицько-Українська Армія має прикривати Винницю.

З огляду на цю зміну в положенні Галицька Українська Армія має похідним порядком дня 23. грудня ц. р. почати

скупчуватися в районі Винниця - Браїлів - Жмеринка - Рахни - Вапнярка, по чім буде перевезена в призначені райони відпочинку. І так II-гий Корпус має відійти в район залізничної стації Рахни Лісові - Юрковка і на схід звідси, Бригада У.С.С. до Бишика - Следи на північ від Рахнів. Команда II-го Корпуса до Рахнів. III-тий Корпус в район залізничної стації Будки і Ярошинка. Команда III-го Корпуса до Муравська Пенковка на південь від залізничної стації Ярошинка. I-ший Корпус в район Винниця і зал. ст. Тюшки, Гнівань, Браїлів. Обезпеку Винниці перенимає I-ший Корпус, якому в тій цілі підчиняється кінну бригаду Шепаровича III-го Корпуса, Відділ народньої Сторожі — сотника Ващука, бронепоїзд „Галичина” і два панцирні авта. — Етап остає покишо незмінним.

21. 12.

На фронті I-го Корпуса пройшла ніч спокійно. Вечером обсадили большевики Волчинець і Бродецькос. I-ший Корпус стоїть: 6-та і 9-та Бригади — Махнівка, 10-та Бригада — Молотковці, кінний полк — Юровка, 5-та Бригада — Черепашинці.

22. 12.

На фронті I-го Корпуса большевики о 14-ій год. наступали на Махнівку, до якої від 17-ої год. телефонічний звязок перерваний.

Сьогодні дві наші стежі, одна в Стрижавці, друга на північ від Калинівки, були нападні та обступлені переважаючими в силах бандами.

Радіо. Науен 22. XII. Найвища Рада в Парижі означила на своїм засіданні дня 18. грудня границі східної Галичини і Буковини.

„Варшавская Речь” — орган Денікіна з 5. XII. ц. р. пише: „Втікачі з Київа й Одеси доносять, що південна Україна стоїть в огні повстання. Весь край находиться в стані страшного заворушення. Протягом одного року міняв Київ десять разів свого пана. Ходить вістка, що підчас коли одна часть міста була в руках ДобрАрмії, друга занята повстанцями Зеленого. Багато українських міст находиться в руках повстанців, які — по всякій імовірности — йдуть походом на Одесу. Звязок між поодинокими добровольчими частинами перерваний, багато відділів є зданих на себе самих. Велику переш-

коду в створенні невідомої Росії творять новоповсталі республіки, тому що відносини до них є крайно напружені.”

„В Копенгазі відбуваються від якогось часу переговори між Англією та совітською Росією в справі обопільної виміни полонених. Переговори йдуть дуже важкою ходою, все під вічною загрозою зірвання.”

На приказ Команди Войск Новобл. видано розпорядження формувати при Корпусах і Етапі старшинські відділи зі всіх хвилево збуваючих старшин, щоби скріпити малий боевий стан частин Галицько-Української Армії.

Щоби забезпечити відхід галицьких частин в новий район, знищено залізничий міст коло Калинівки та приготовано до висадження у воздух міст між Винницею а Гніванем.

23. 12.

На фронті I-го Корпуса спокій. Большевицькі стежі доходили до Мшанец, Плеховая і Пустоха. I-ший Корпус стоїть: 9-та і 6-та Бригади в районі Куманівка - Лопатінська, 10-та Бригада в районі Мончинці - Туга.

Впрочім спокій.

Після оперативного звіту з Москви, 22. XII. большевики обсадили коло Києва ст. Боярка і більшу скількість сіл 15 верств на південь від него.

Радіо. — Миколаїв 23. XII. Преса. „Втікачі з Москви доносять, що до Москви прибув відділ німецької генеральної булави — ген. Шомгавзен, отаман Каслер і четар фон Гайслер. Їх приїзд являється вислідом тайного договору. Большевики обіцяли не вести в Німеччині ніякої агітації, а Німці відновили свою піддержку большевикам і почали присилку військових спеціалістів.”

Радіо. — Науен 23. XII. — Зєдинений конгрес рад в Москві вибрав — після донесення з Штокгольму з 20. XII. — новий виконавчий комітет, при чім найбільше голосів дістав Калінін. Ленін став другим предсідником.

Стан хорих III-го Корпуса з дня 22. грудня ц. р.:

2-га Бригада:	11 старшин	322 стрільців в Тиврові
	10 старшин	219 стрільців при частинах
8-ма Бригада:	— старшин	166 стрільців в Жмеринці, Потоках і Демидівці
	2 старшин	224 стрільців -виздоровців при частинах

11-та Бригада:	2 старшин	230 стрільців в лічницях у Винниці
	— старшин	473 стрільців при частинах
Кав. Бригада:	2 старшин	108 стрільців при сотнях
Вишкіл:	— старшин	30 стрільців в Браїлові
Обоз:	1 старшина	20 стрільців в Винниці
Тел. Сотня:	5 старшин	30 стрільців в сотні в Винниці
Валка 3/III:	— старшин	17 стрільців
Запасна Валка:	— старшин	12 стрільців

I-ший Корпус відтягається здовж залізниці Козятин - Винниця в напрямі на Винницю і має завдання забезпечувати евакуацію Винниці. По виконанні цієї задачі має охоронна група Винниці стягатися здовж вузко-п'яшової залізниці на Гайсин.

24. 12.

Перед фронтом I-го Корпуса заняв ворог Німечинці і Вуйна.

Команда Етапу Армії з Бару доносить, що одержала від Стаційної Команди Нова Ушиця слідує телеграму: „В згоді з гарнізонним командіром ДобрАрмії голошу, що Поляки наступають на Нову Ушицю. Вчора прибула польська стежа до Дунаївців. Тутешний добровольчий гарнізонний командант одержав приказ з Жмеринки від полк. Барановського, щоби він по мірі наступу Поляків відступав на Проскурів і Могилів Подільський, залишаючи територію Полякам. Добровольці гадають місто Проскурів і Могилів утримувати. Чи Поляки наступають з ворожими намірами — тут не відомо.”

Отсю депешу передано ген. Шіллінгови в Одесі з заміткою, що в районі Дунаївці, Мінківці, Нова Ушиця і на полудне знаходиться біля 1500 хорих Галичан, та з просьбою видання негайного розпорядження, щоби команданти ДобрАрмії залишилися на своїх постах і через це напевно перешкодити, щоби галицькі війська і хорі не зіткнулися з Поляками.

25. 12.

I-ший Корпус групується, як слідує: 9-та Бригада в районі Турбів, кінна бригада III-го Корпуса, підчинена I-ому Корпусови, в районі Холевинці, 10-та в районі Сальник, 5-та в районі Калинівки, кінний полк в районі Павловка, 6-та

Бригада в районі Стадниця. II-гий і III-тий Корпуси продовжують свій перехід.

Сьогодні о год. 15 і 1/2 виїхав з Винниці до Вапнярки оперативний штаб Н.К.Г.У.А.: матеріальний штаб має вирушити опісля другим ешеломом.

В ночі з 24-го на 25-го грудня заняв місто Винницю без бою отаман Шепель з повстанцями. В ночі виїхали останні добровольці, між иншим виїхав і старшина звязку ДобрАрмії при Гал.-Укр. Армії полк. Саборський зі всіми підчиненими йому добровольчими старшинами. На гост. Савой, в якій поміщається штаб Шепеля, повіває синьо-жовтий прапор, на балконі 1-го поверха направлені на вулицю дулами два скоростріли, по місті увихаються де-неде Шепелівці з синьожовтою відзнакою на шапках та входять в розмову з нашими старшинами і стрільцями, намовляючи їх остати у Винниці та пристати до „батька Шепеля”. Розказують, що їхньої намови послухало вже декілька Галичан та пристало до Шепелівців. Галицьким частинам не роблять Шепелівці ніякої пакости, відїздови військових транспортів не ставлять ніяких перешкод, до Галичан не почувають ніякої ворожнечі, відносяться приязно; ні вони Галичан, ні Галичане їх не займають.

На двірці не видно російської хоругви; кажуть, що зняв її якийсь Галичанин.

Населення Винниці майже зі сльозами на очах прощає відїзджаючі і відходячі галицькі частини, які своїм тактовним поведенням та толеранцією що до політичних переконань мешканців зєднали собі у них велику симпатію. Мешканці жили спокійно під охороною галицьких частин, тепер з їх відходом глядять з тривогою на надходячі непевні часи. Багато заможніших мешканців опустило вже заздалегідь Винницю та удалося залізницею до Одеси. Кажеться, що за вагон приходилося їм солоно оплачувати дотичним залізничним і військовим властям, декого з них коштував вагон 60.000 карбованців. З того приводу та ізза инших надужить нарікання на добровольчу владу в останнім часі не вмовкали. Населення, головно його буржуазні кляси, і перед Галичанами заявляє своє негодовання добровольчим властям, яких приходу вони — ніде правди діти — з нетерпеливістю ждали, сподіваючися, що добровольці заведуть лад і порядок; тимчасом в дійсности вийшло що инше.

26. 12.

Ворог слідував двома кінними сотнями аж до Кордилівки. Група сотника Коссара (5-та Бригада і кінний полк) прикриває евакуацію Винниці в районі Павловка, Слобода Лявровська, Холевінці. 10-та Бригада в районі Щітки, 6-та в районі Лука Місleshковська. Начальна Команда Гал.-Укр. Армії прибула на стацію Жмеринка і рано відїздить до Вапнярки.

27. 12.

В районі Винниці спокій. Бригади I-го Корпуса осталися сьогодні на своїх місцях крім 9-ої, що перейшла в район Гніваня.

Н.К.Г.У.А. прибула на стацію Крижопіль.

ДобрАрмія наміряє держати лінію Помошная, на півд.-захід від Ново-Українки, Ольвіопіль, Бірзуля. Наслідком цього видані досі прикази що до відтранспортовання в район Балта - Вознесенськ - Миколаїв змінено, а саме Галицько-Українська Армія — по своїм зєдиненні на лінії Винниця - Рахни — має перенестися піхотним порядком в район на полудне від Бірзулі.

Всі транспорти мається відсилати до Одеси, перш всего всі нагружені транспорти з Винниці, Жмеринки й етапу, весь технічний матеріал, харчові припаси і всіх негорячкуючих хорих. Для відвезення хорих належить — по змозі — багато порожняків перетворити на імпровізовані санітарні поїзди.

До Команди ДобрАрмії в Одесі вислано просьбу, щоби відкликала сейчас свої команди двірців з Винниці, Жмеринки та Вапнярки, бо вони відсилають тільки добровольчі і цивільні транспорти, а галицькі транспорти даром ждуть на дальше відтранспортовання; і так з цих неможливих відносин на залізниці з транспортів, які виїхали від 15. грудня, переїхав тільки один через Вапнярку, три стоять ще в Вапнярці, піснайцять в Жмеринці, одинайцять у Винниці. З виїмком небагатьох хорих потребуючих хірургічного лічення, які приїхали до Вапнярки, ані один хорий не опустив армейського району.

Рівночасно повідомила Н.К.Г.У.А., що на місце відкликаних добровольчих залізничних властей утворить власні. Також предложено Команді Войск в Одесі просьбу, щоби вона видала зарядження що до приміщення хорих і виздоровців в Одесі, Тирасполі, Миколаєві і Херсоні.

28. 12.

На фронті I-го Корпуса нічого помітного.

Большевикам вдалося посунутися на лінію Сквіра, Біла Церква, Трипілля і перейти на правий беріг Дніпра коло Переяслава і Черкас. Коло останнього міста вже два дні ведуться завзяті бої за його посідання. Добровольчий Сімферопольський офіцерський полк розбив 27. грудня повстанчий відділ в 4.000 люда в районі Липовця і заняв місто. — Поляки заняли того дня Мінківці.

Радіо. Париж 28. XII. — Кореспондент часопису „Темпс” в Варшаві підчеркає вагу подорожі до Парижа нового польського міністра заграничних справ — Патека. Одним з головних питань, які займають п. Патека, є союз західних держав, який утворено в Лондоні, тому що є кінцевим здати собі з того справу, що вступлення Польщі в цей союз є необхідним. Всі обставини говорять на користь цього приступлення. Географічне положення зглядом Німеччини, невгасасма ворожнеча між тими обома краями і тісні узли, які на віки вяжуть Польщу з Францією. Як отже видно, може опісля подорож, якої першим наслідком є модифікація постанов конференції що до Східної Галичини, принести дуже важні наслідки, важні так для Польщі, як і для союзників. Трапляється дуже щасливо, що п. Патек буде обговорювати отсі проблеми, тому що він поділяє погляди ген. Пілсудського — президента польської республіки, ніякого диссонансу не належить сподіватися з цієї сторони, а це має своє значіння”.

З огляду на змінене положення вислано просьбу до Комвоиск Новобл. в Одесі, щоби бувших галицьких полонених, які знаходяться в області ДобрАрмії, збирати не в Миколаїві, тільки в Одесі. Для утворення Збірної Станиці в Одесі вислано туди от. Гофмана.

29. 12.

Від I-го і II-го Корпусів звітів не одержано. Після розвідочного звіту III-го Корпуса міщани Ворошилівки прогнали 27. грудня відділ денікінської кінноти, при чім зранили одного Денікінця. Галичан пускають свобідно.

З огляду на зміну в положенні видано директиви відносно перегруповання Гал.-Укр. Армії в район між Бірзулею і Одесою.

Мають досягнути похідним порядком, починаючи 31. гру-

дня н. ст.: I-ший Корпус в район 8 кілометрів на північ від зал. ст. Затише і 1 кілометр на полудне від зал. ст. Іванівка, потім етап аж до 5 кілометрів на полудне від зал. ст. Веселий Кут, потім III-тий Корпус аж до 6 кілометрів на полудне від зал. ст. Роздільна і вкінці II-гий Корпус аж до 2 кілометрів на північ від зал. ст. Вигода. Рівночасно з відмаршем Армії має бути продовжувана евакуація ціннішого майна і матеріялу через кермуючого транспортами от. Зеєгорша.

Негорячкуючих хорих і виздоровців маєтся забрати з собою, прочих оставити в лічницях. Для останніх маєтся безуслівно оставити потрібний персонал, санітарний матеріял і харчі — на протяг 30-ти днів.

Охоронна група Винниці прикриває так довго цей район, як цього вимагатиме потреба; евакуацію Винниці, а потім слідує за I-им Корпусом.

На случай заняття міста Винниці большевиками призначила Команда I-го Корпуса четара Гачкевича Осипа з кількома старшинами для опіки над позісталими хорими Гал.-Укр. Армії. В Винниці остається около 3.000 хорих.

Щоби мати запоруку, що большевицькі власти будуть добре відноситися до Галичан, зажадала НКГУА від Добр-Армії передачі нам большевицького комісара Максимовича, якого свого часу галицькі війська зловили під Бердичевом, а тепер русска команда міста Винниці вивезла в Одесу.

30. 12.

Бригади I-го Корпуса займали вчера: Група сотн. Косара: кінний полк — Калинівка; кінна бригада — Холевинці, Турбів; 5-та Бригада — Стрижавка; 10-та Бригада — в Винниці; 9-та Бригада — Гнівань; 6-та Бригада — Ворошилівка. Большевицькі стежі доходять до Туга і Заліванщина. Перегрупуировка II-го і III-го Корпусів продовжується.

В районі Гнівань, Браїлів, в Винниці й околиці находяться відділи от. Шепеля.

Радіо. — Москва 30. XII. Преса. — „Денікінська влада на Україні знівечила до щенту промисл і транспортові середники. Перед відворотом білої гвардії йшла залізниця тільки що третій день. Зв'язку з Кримом, Одесою і Київом нема. Праця в донецькій басейні застановлена. Підчас відвороту знищили Денікінці мости, телеграфічні і телефонні лінії.”

Поляки заняли Проскурів і Нову Ушицю. Населення не-

приязне до Поляків, так що далось б легко намовити до повстання. З огляду на сучасну політичну ситуацію видала Начальна Команда Команді Етапу інструкції, щоби лише піддержувати духа у селян, а на будуче обіцяти не тільки моральну, але і фактичну поміч.

Видано зарядження що до висадження зал. моста коло Межирова, якщо Поляки посувалися би в напрямі Жмеринки.

Добровольча група полк. Туган-Барановського опустила Жмеринку, яку заняли Шепелівці, які Галичанам не ставлять ніяких труднощів у відтранспортованні.

Управу залізниць в Жмеринці переняла галицька Залізно-Дорожна Військова Управа, на полудне аж до стації Рахни Лісові. В Бірзулі утворено власну контролю транспортів.

31. 12.

121-ий совітський полк обсадив Калинівку. Впрочім нічого замітного.

Большевики посунулися в районі Кременчуга 20 верств на полудне від цього міста, в районі Катеринослава дійшли на відтинку між р. Ворсклою а Катеринославом до Дніпра. Крім цього заняли большевики в донецькій басейні місто Бахмут та посунулися 30 верств на полудневий захід від цього міста.

Радіо. — Науен 31. XII. — В Лондоні при „.....” завязалася українська підкомісія, якої предсідником є Ярослав Олесницький, його заступником Меленевський, писарем Ростохуєв. „.....” пише: „Як можна сказати, що положення добре, коли панують такі великі двозначности що до проєктів Денікіна, Колчака і спілки, коли ані Українці, ні балтійські держави, ні Фінляндія не знають, яка доля жде їх від Денікіна, якщо він став би побідником і що з цілої його поведінки належить обавлятися, що він прилучить їх до нової реакційної Росії.”

Радіо. — Вітебськ 30. XII. — „Після донесень польських часописей — вибухли між Антантою а Денікіном нові непорозуміння. Причиною їх є ця обставина, що Кубанська Рада відказалася доставляти збіжжа.”

1 9 2 0 - и й Р І К

1. 1.

Ворог 31. XII. 1919. підійшов на половину дороги між Калинівкою а Стрижавкою. Залізничий міст через Десну на схід Стрижавки 31. XII. основно зірваний. Сильніші ворожі сили находилися 31. XII. в марші на Липовець з півночі.

До 3. січня 1920. I-ший і II-гий Корпуси мають досягнути слідууючу групіровку: для прикриття Винниці остає група сотника Коссара в районі на північ від міста; головна сила корпуса в районі Лопатинці - Стояни - Опитківці. Другий Корпус: дві бригади в районі Тульчин - Жабокрич, дві бригади в районі Кернасівка - Савинці.

Большевицький оперативний звіт з 31. XII.1919. доносить про заняття червоною армією Калинівки, Погребища, 35 верстов на полудне від Козятина, Катеринослава, Новомосковська, та що їхній похід на полудне від Бахмута розвивається успішно.

Радіо. — Москва 1. I. — Преса. — Рік 1919. був роком побід робітничої кляси так на фронті як і в запіллі. Цей рік приніс нам закріплення совітської влади. Червона армія нанесла на побосвищах рідній контрреволюції рішучі смертні невдачі. Під сильними ударами червоної армії розвіялися полки царських генералів. З червоними прапорами і побідним гомоном входимо в новий рік 1920. В р. 1920. покінчимо побідно горожанську війну. В цілім Сибірі, на Україні, на Доні, на Кавказі пануватимуть совіти. Совіти пануватимуть теж в Берліні, Вашингтоні, Парижі і Лондоні. В цілім світі буде основана совітська влада. Хай живе побіда пролетаріату. Хай живе світова революція. Хай живуть червоні провідники Ленін і Троцький. Хай живе революційний рік 1920.

2. 1.

Вчера о 16-ій год. заняв 121-ий совітський полк піхоти Сосонку і Стрижавку. Група сот. Коссара переходить сьогодні кінним полком до Винниці, а кінний полк 5-ої Бригади в район Тиврів - Вороновичі.

Большевицький оперативний звіт з 1. I. доносить про заняття червоною армією Черкас, Верхнедніпровська.

Радіо. — Варшава 1. I. — В звязку з політичними дебатами в соймі політика націонал-демократичної фракції стала все більше русофільською. 2 часописи „Курієр Варшавскі” і „Газета поранна” принесли серію статей, які заявляються в приязнім виді за відбудованням Росії.

Радіо. — Москва 1. I. — Преса. — В середу 31. XII. 1919. підписано в Дорпаті між Естонією а совітською Росією договір про завішення оружжа на час від 3. I. до 10. I. 1920. На 1. I. починаються переговори мирової конференції про дефінітивний мировий договір. Понад 20 американських і західно-європейських журналістів було присутних при підписанні договору. Вони заявили одногolosно, що день 31. XII. 1919. приніс совітській Росії значну побіду в її боротьбі о мир.

3. 1.

Кінний полк I-го Корпуса сьогодні перейшов в район Тиврова, кінна бригада і відділ Народньої Сторожі сотника Ващука в район Воронович. Прочі бригади й артилерія I-го Корпуса прибули в район Опитківці - Рахни Лісові - Стояни. Кінна бригада і відділ Народньої Сторожі сотника Ващука переходять завтра в район Немирова. Прочі часті I-го Корпуса остаються на місці.

3-та, 4-та і 7-га Бригади II-го Корпуса кінчать завтра угруповання в районі Тульчин - Демківка - Капустяни - Кобилівка. Охоронні відділи (старшина, 10 їздців зі скорострілом) осталися на переправі через Бог коло Брацлава, Печари, Рогозної. Від III-го Корпуса відомостей не одержано.

На Винницю наступали — після дотеперішних відомостей — 121-ий і 142-ий совітські полки. Хмельник має бути занятий червоними.

Після донесень розвідчика — 1-го січня ц. р. мав прибути на ст. Липовець більший большевицький ешелон.

Після відомостей одного повертаючого старшини — велися на початку цього місяця бої в районі Тетіва - Сквіри

між большевиками а відділами отамана Павленка й отамана Тютюника. В районі Липовця мали — по донесенні цього старшини — добровольці побити відділ отамана Волоха (відділ повстанців).

Команда II-го Корпуса доносить, що часописи і проклямації з 28. XII. 1919. приносять іменовання генерала-четара Павленка начальним вождом зєдинених західно- і східно-українських військ. Про це Начальна Команда Гал.-Укр. Армії нічого ближчого не знає.

Большевицький оперативний звіт з 2. I. доносить, що червона армія заняла в районі Житомира Пиків і Янів, 40 до 50 верстов на полудневий захід від Бердичева і зближається до місцевости Прилуки, 50 верстов на полудне від цього міста, в районі Києва місцевість Володарку, 25 верстов на полудневий схід від Сквіри і більшу скількість сіл, 25 до 40 верстов на полудневий захід від м. Канева, надто обсадили большевики Царицин.

Радіо. — Полтава 1. I. — Делегація Петлюрівського повстанського відділу, який оперував в районі Катеринослава під проводом Мелешка, прибула сюди. По розпаді Петлюрівської Армії і по відпаді Галичан прилучився відділ Мелешка до Махновців. Притиснені Денікінцями звернулися до нас Петлюрівці з пропозицією злучитися з нами. На це відповіли ми, що, якщо вони хотять, можуть вони бути влучені до червоної армії, про інші злуки не може бути бесіди.

Радіо. — Одеса 2. I. — Подаючи воєнну ситуацію при кінці заявляє: З польською командою в Проскуріві і Старо-Константинові не маємо ще ніякого контакту. Як випала проба завести між Поляками а ДобрАрмією телеграфний звязок — ще нічого не відомо.

Сьогодні в ночі приїхав залізницею до Крижополя генерал-четар Микітка, який — хорий на тиф — остав був в Винниці. Генерал мається добре, находиться вже десятий день по крізі. Наразі замешкав тут на приватній квартирі.

По певним відомостям — санітарний шеф Галицької Армії, полковник Д-р Бурачинський і його заступник сотник Д-р Гайдукевич захоріли сипним тифом та остали в шпиталі в Жмеринці.

Сьогодні приїхав з Вапнярки в Крижопіль кримський кінний полк; його першим ділом було розграблення склепів,

в якому брали участь і старшини. Вечером подалися Кримці на Попелюхи.

4. 1.

I-ший Корпус продовжує завтра свій перехід на полудне. Ситуація II-го Корпуса незмінена. Бригада У.С.С. прибула в район Жабокрич - Копіївка. III-тий Корпус прибув сьогодні в Ражни Лісові - Юліямпіль - Вапнярка - Попелівка - Лопатинці, і завтра переходить в район Юліямпіль - Крижопіль - Антопіль - Попелівка. Частини Команди Етапу Армії мають завтра досягнути район Джурин - Деречин. Дороги ізза великого болота — тяжкі до переходу. Артилерія тільки з трудом посувається вперед. Частини не можуть забрати зі собою хорих ізза незвичайно лихого стану доріг.

Большевики заняли Винницю, а залізнодорожники на ст. Жмеринка захватили владу, збираючися підпирати большевиків проти Поляків. Вони післали ремонтний поїзд для направи моста на Десні, на північ від Винниці. Зглядом Галичан неприхильні. По неперевіреном відомостям — Поляки заняли Бар, направляють міст коло Межирова, на захід від Жмеринки, і буцім наступають кольоною від Літина на Гнівань. Шепель будь-то би розбитий большевиками на схід від Літина.

Большевицький оперативний звіт з З.І. доносить про заняття червоною армією м. Тараці і м. Богуслава, 30 верстов на схід від цього міста.

Якою тернистою дорогою ступає Галицько - Українська Армія може посвідчити хоч би слідуочий случай: На останнім із торів в забитім куті на ст. Крижопіль знайдено в запльомбованім возі 14 тяжко ранених стрільців м. и. без рук і без ніг. Їх привезли були з Вапнярки, закинули на отсей тор, та вже два дні сиділи вони там замкнені, в неопаленім возі на ст. Крижопіль. Кричати або стукати ніхто з них задля ослаблення не міг, а случайно переходячий попри цей віз стрілець, почувши стогін, відчинив його і побачив страшний вид. Генерал Тарнавський, якого про це зараз повідомлено, як побачив цих мучеників, заплакав рясними слізьми. Казав він зараз перенести їх до опаленого воза, дати їм горячої страви та відіслати найближчим транспортом до Бірзулі.

5. 1.

Охоронні відділи I-го Корпуса остають на своїх місцях.

Прочі бригади I-го Корпуса продовжують сьогодні свій перехід на полудне.

Вночі на 5-го січня заняв ворожий курінь Вороновичі. По одержанні підкріплення частини групи посуваються на підводах в напрямі Немирова. Агентурною розвідкою виявлено: на ст. Липовець ворожа група в силі около 1500 людей і 3 гармат. Часть цієї групи має мати приказ дальшого походу на Христинівку, а друга часть має посуватися на Винницю. Непровірені вістки кажуть, що отаман Волох убитий в боях біля Животова.

Сьогодні звернулася команда ДобрАрмії (команда військ ДобрАрмії) в Жмеринці з запитом до Н.К. У.Г.А., чи на її думку отаман повстанців представляє на стільки поважну силу, щоби з ним продовжати переговори що до спільної боротьби проти большевиків. Начальна Команда Укр.-Гал. Армії відповіла, щоби загалом увійти в порозуміння з повстанцями, на яких чолі знаходиться отаман Омелянович Павленко, через повстанське Головне Командування, або Уряд, які зараз мають знаходитися в районі Немирова.

Сьогодні святкує 3-та Бережанська Бригада роковини свого основання. Начальна Команда вислала з цього приводу свої бажання.

Начальна Команда вислала сьогодні знову просьбу, щоби Добр. Командування занялося судьбою хорих галицьких стрільців, яких мусілося оставити в області зайнятій Поляками.

Сьогодні ховали в Крижополі в залізничім садку коло стації поручника кінноти сл. п. Шепаровича, який помер по дорозі в санітарнім поїзді на тиф. В похороннім обряді брали участь майже всі старшини НКУГА та почесна чета Полевої Сторожі НКУГА. Надгробну промову мав польовий духовник о. Базилевич, який змалював незавидну долю галицьких стрільців, а рівночасно дорікав тутешньому громадянству за його байдужість. Між иншим навів, що залізнична крижопільська управа не хотіла дозволити поховати покійного в згаданім садку.

6. 1.

На фронті I-го Корпуса і в районах корпусів нічого замітного.

По агентурним звідомленням — мали большевики обса-

дити Жмеринку, Літин, Летичів, Полонне, та збираються почати офензиву проти Поляків.

Радіо. — Москва 6. І. — Преса. З нагоди побіди над Денікіном видав т. Ленін слідуочу проклямацію до робітників і селян на Україні: „Червоні війська заняли Київ, Харків, Полтаву і посуваються в побіднім поході на Ростів. Денікін мусить бути знищений, щоби ми були свобідні від всякої небезпеки нової інвазії. Пановання Денікіна на Україні було такою тяжкою пробою, як пановання Колчака в Сибірі. Тяжка лекція денікінського панування навчить щойно українського селянина і робітника зрозуміти завдання совітської влади, щоби її більше енергічно боронити. На Україні як і в Великоросії муситься знищити поміщика. Крім цієї й інших спільних з Великоросією завдань, виникає на Україні ще одно питання, на яке в теперішнім часі муситься звернути особливу увагу, — національне питання. Чи має Україна творити окрему независиму радянську республіку тільки через федерацію в звязи з Росією, чи має Україна злитися з совітською Росією в одну совітську республіку. Независимість України зістала признана Центральним Екзекутивним Комітетом і комуністичною партією. Дефінітивна розвязка питання, чи Україна має злитися з Росією, чи остати независимою, і який має утворитися федеративний звязок, найде український робітник і селянин на Все-Українським Конгресі Рад. Ми є ворогами національної ненависти і національних усобиць. Щоби побороти буржуазію всего світа, змагаємо ми зєдинити тісно робітників і селян всіх націй світа. Капіталізм поділив нації в мале число упривілейованих і велике число пригнічених і зависимих народів. Через довгі роки збиралася ненависть зависимих народів проти пануючої нації. Так було з Українцями супроти Великоросії. Ми хочемо добровільний звязок народів без ніякого насильства. Не сміється забувати, що буржуазія все змагала грати на національних струнах. Де зачинається націоналізм, тріумфує контрреволюція. Хто проте стає на перешкоді тісної злуки між Україною і Великоросією, цей помагає Колчакови і Денікінови, капіталістам і грабіжникам всіх країв. Проте мусимо ми великоруські комуністи переслідувати найменші прояви великорусского націоналізму серед нас і ми мусимо на случай непорозумінь з українськими комуністами (боротьбістами) бути уступчивими, коли розхо-

диться о національне питання. Неугнуті, неуступчиві мусять бути великоруські й українські комуністи, і всіх інших народів, тільки тоді, коли розходиться о питання пролетарської боротьби, пролетарської диктатури. Денікіна побідити, його зівсім знищити, це є першим завданням великоруських і українських робітників і селян.”

З нагоди Різдвяних Свят видала Начальна Команда слідуочий наказ військам: „Далека від рідної хати, здалека від тих, що очи виплакали, очікуючи з тугою повороту своїх батьків, синів, серед байдужого оточення, нищена хоробами і смертністю, святкує геройська Українська Галицька Армія цегорічне Різдво. Склонюючи голову перед памятею героїв, упавших в бою за народню справу, і згадуючи з глибоким жалем тих, що, не дїждавшись щасливого кінця тяжкої боротьби, лягли спочити вічним сном на широких полях України — Начальна Команда Української Галицької Армії шле з нагоди Різдвяних Свят всім старшинам і стрільцям сердечні бажання.

— Нехай це будуть останні сумні свята. Дай нам Боже щасливо пережити всі проби безжалісної судьби і вернути як побідники до рідної хати, та святкувати найблищі свята в крузі наших родин.”

Також вислала Начальна Команда Укр.-Гал. Армії до Комвойськ в Одесі різдвяні бажання, звідки теж наспіли желання для Галицької Армії.

Сьогодняшної ночі спалили повстанці залізничий міст на річці 2 верстви від Крижополя, на лінії Крижопіль - Рудниця, на 3 метри довгий, а 4 високий. Добровольчий бронепоїзд протягом слідуочого дня направив його.

До американських Українців в Чикаго вислано радіо з Одеси, щоби вони підпомогли Галицьку Армію, особливо санитарним матеріалом.

7. 1.

I-ший Корпус: 10-та Бригада в районі Іцка, 9-та — Жабокрич, 6-та — Юрківка, артилерія — Аннопіль, Войтовка. II-гий і III-тий Корпуси без змін.

На підставі зізнань повертаючого з польського полону четаря летуна Пилипця Володимира — залогу Камянця Подільського становив 25. грудня 1919. 143-тий полк піхоти „кресових” стрільців, які належать до 7-ой дивізії Галлера.

Командантом дивізії є французький генерал Бонев. Шефом штабу — майор Арцішевські. 7-ма дивізія не мала наказу посуватися вперед. — 25-го грудня 1919. 7-ма дивізія Галлера й імовірно всі частини армії Галлера, які оперували на східнім фронті, мали бути змінені частинами армії Пілсудського, і відійти до Познаня. І так на місце команданта міста зі 143-го полка обняв команду міста поручник Гарасимович з армії Пілсудського. Прийшла також жандармерія з армії Пілсудського. Проскурівська група одержала 27-го грудня приказ зайняти шосе Проскурів - Камянець і злучитися з камянецькою групою, але потерпівши значні втрати від повстанців коло Нової Ушиці, мусіла відійти назад. Частини армії Галлера є добре одягнені і озброєні, а противно армія Пілсудського терпить на брак одностроїв.

Большевицький оперативний звіт з 6. І. доносить про заняття червоною армією Літина, Винниці, Липівця, Знаменки коло Єлисавету, Александровська, Маріуполя — на побережжі Чорного моря.

Наслідком приказу Комвойск Одеса змінено райони спочинку для корпусів; II-гий Корпус похідним порядком має перейти в район Окни, 10 кілометрів на північ ст. Мардаровка, Ананіїв, Шимкова, 5 кілометрів на південь ст. Перехрестово, Сошова, Єгеровка, Германовка. Всі ці місцевості належать до II-го Корпуса.

Від того на полудне — I-ший Корпус аж включно до нінії Шираєво - Степановка, Ново-Івановка, 8 кілометрів на полудне ст. Затише, Осиповка.

На полудне від того III-тий Корпус аж включно до лінії Петровсеровка, Цибулевка, 5 кільом. на полудне від ст. Веселий Кут, Новопетровское; етап на полудне аж включно до лінії ст. Мігаєво, Кардамівка.

8. 1.

Після звіту I-го Корпуса — місцеві большевики, 40 чоловік піхоти і 20 їздців, заняли 6. І. о 14. год. Онітковці, на полудне від Тиврова, та обсадили більшим відділом село Михайловку, на схід від Тиврова. Жмеринка також має бути занята большевиками. Большевицькі частини, які вивантажені на ст. Липовець, силою до 1500 люда, машерують на Христинівку та Жорнище. В повстанцях відомо, що Шепель убитий і розпорошений большевиками. Менші його відділи в

районі Вороновичі - Немирів. В брацлавському повіті збирається більша група повстанців під командою отамана Самосенко. Вона має мати вже до 300 люда. В найближчих днях переходить до Немирова. Отаман повстанців боротьбістів Волох має знаходитися в районі Гайсина.

Большевицький оперативний звіт з 7. І. доносить, що відділи червоної армії посуваються успішно в районі залізниці Бердичів - Шепетівка на Шепетівку, та що заняли Таганрог на Кубані.

Після звіту Команди I-го Корпуса дезиртирувало з кінного полка 30 їздців з наміром перейти до большевиків разом з оружжам і кіньми, остало 20 їздців, всі старшини й обоз.

На просьбу Команди I-го Корпуса кінну бригаду отамана Шепаровича передано назад III-му Корпусови.

9. 1.

I-ший Корпус прибув в район Юрківка - Ніка - Аннопіль. Кінна Бригада в район Немирова. II-гий Корпус в районі Тростянець - Тульчин. III-тий Корпус в район Гонорівка - Пісчанка - Вербовоє - Антопіль. Машеруючі частини Етапу в районі Комаргород - Томашпіль.

Большевицький оперативний звіт з 9. І. доносить про заняття Бердянська і Новочеркаська.

До Збірної Станиці Галицької Української Армії воєнно-полонених прибуло досі 6 старшин, 117 людей, з котрих сейчас 20 відійшло до шпиталю. Повернувши полонені є зле відживлені й одіті.

Отаман Гарабач Гал.-Укр. Команди міста Миколаїва одержав приказ перейти на ст. Роздільна.

Після звіту кермуючого транспортами от. Зеєгорша, який знаходиться зараз в Валнярці, транспорти Галицької Армії в цілости уратовані, шлях аж до Рахн евакуований. Залізнична лінія і телеграф коло Ярошинки знищені.

10. 1.

I-ший Корпус головними силами осягнув район Білоусовка, Бурянівка, Іліяшівка. III-тий Корпус осягнув район Крижопіль - Горячківка - Пісаревка - Француска.

Большевицький оперативний звіт з 9. І. доносить про заняття ст. Жмеринки червоними відділами.

Радіо. — Ліон 6. І. — По донесенням польських часописей — осягнуто порозуміння між польським та українським

правительством. Польське правительство признає незалежність України, натомість вона зрікається всяких претенсій до Галичини.

Радіо. — Одеса з Букарешту. 8. I. Одеса. Генерал Чермазіне 24. XII. їде до Одеси з польським куренем пінсько-волинським.

Радіо. — Вітебськ 5. I. — „Мінські Курієр” доносить, що перебуваючи зараз в Парижі др. Крамарж, який недавно обїхав полудневу Росію, просив у французького правительства о поміч для Денікіна, щоби його уратувати від катастрофи. На це заявлено йому, що відносини Англії й Америки до совітської Росії сильно змінилися, через це муситься чекати вияснення положення.

Начальна Команда Гал.-Укр. Армії видала зарядження, щоби на стаціях уладили команди двірців в одній з почекалень кімнату для недужих і харчову станицю для переходячих недужих.

11. 1.

I-ший Корпус: 9-та Бригада — Тиманівка, Липівка, 5-та — Білоусівка, Войтівка, 6-та — Журавлівка, Самогородок, 10-та — Кіпівка. II-гий Корпус: 3-та Бригада — Кернасівка, Клевань, Білоусівка, Богданівка, 4-та Бригада — Паланка, Ладижин, Лукашівка, 7-ма Бригада — Демківка, Капустяни, Александрівка, У.С.С. Бригада — Іцки, Кричинці, Колодіївка. III-тий Корпус: 2-га Бригада — Крутиє, 8-ма Бригада — Французьке, 11-та Бригада — Рибки, Гонорівка, 14-та Бригада — Рудниця, Ставки, Кінна Бригада в районі Немирова. Ідучі похідним порядком частини Етапу в Дмитрошевці, Зелянці.

Від Команди II-го Корпуса наспіло слідує донесення: „Дня 6. I. машерував курінь 1/6. 3-ої Бригади попри залізничу стацію Демківка, на якій стояв денікінський бронепоезд „Пластунь”. Нараз побачив командант куріня поручник Голембйовський, що проти куріня двигається зі сторони бронепоезда розстрільна, яка отворила огонь. Він виїхав сейчас з двома їздцями проти розстрільної, дав їй знак, щоби застановила вогонь, та спитав добровольців, чому вони наступають на курінь. Замість відповіді, його розоружено, а з ним кількох старшин куріня. На їх жадання завели їх до команданта, якогось полковника; він зажадав виказок, не вірив, що

курінь належить до Галицької Армії, питав зі здивованням, чому курінь машерує в північному напрямку і чому люди носять тризуб. По двогодинних переговорах віддав він все оружжя і відпустив старшин. Люди з бронепоезда питали наших стрільців, чому вони в таких пірваних одягах ще воюють, а не йдуть до дому. Отсі замітки денікінських жовнів викликали зараз численні дезерції при 6-тім полку піхоти.”

З огляду на змінене положення видала НКУГА приказ летунській сотні, що вона має остати в Одесі, а не виїздити на Крим, а важкий гарматний полк має вигрузитися в Бірзулі.

12. 1.

II-гий і III-тий Корпуси і частини Етапу, що були в поході, без змін. I-ший Корпус зачав похід здовж і на схід залізниці. Дощі і розмоклі дороги утруднюють похід.

Большевицький оперативний звіт з 11. I. доносить про заняття червоною армією Христинівки і Ростова. Через заняття останнього міста, полудневий фронт поділився на дві часті.

На адресу генерала Тарнавського наспіла від Комвойск Одеса слідуюча депеша: „Числячи на ту поміч, яку моглиби принести повстанці в спільнім ділі боротьби з большевиками, Комвойск поручає на повірений Вам Штаб організацію вступних мір по виясненні можливости згоди з отаманом Омеляновичем Павленком, якому — в позитивнім случаю — могла-би бути дана поміч в боєвих припасах.”

Після звіту одного повернувшого цивільного — обсадили Поляки 27. XII. 144-им кордонним стрілецьким полком, силою до 800 люда, Проскурів. З розмов з торговельною польською місією виходить, наче би Поляки збираються наступати на Жмеринку кільоною. в складі 142, 143, і 144. полків з багато кінноти, другою кільоною здовж Дністра через Могилів на Ямпіль, і третою кільоною через Літин на Винницю. На відтинку Шепетівка - Дністер має знаходитися до 40.000 людей боевого складу і ще одна польська дивізія з Галичини з району Чортків - Нижнів. По словам польських старшин виходить, що антанта зажадала від Поляків наступу на большевиків, за що обіцяні Полякам великі політичні та економічні концесії, з цим згодився також Петлюра. 6-го січня Поляки заняли Деражню, висилаючи далеко наперед на полудне своїх агітаторів. Посеред залишених хорих Галичан ведеться большевиками велика агітація.

13. 1.

III-тий Корпус і частини Етапу, що йдуть піхотним порядком, без зміни. II-гий Корпус в районах: 7-ма Бригада — Александрівка - Тимківка - Капустяни, 4-та Бригада — Ладжигин - Паланка - Лукашівка, 3-та Бригада — Клевань - Аннопіль - Кернасівка, У. С. С. Бригада — Холодівка - Іцка, Кінна Бригада — осягне сьогодні район Вапнярки. I-ший Корпус осягне сьогодні чолом кольони район Жабокрич-Ободівка.

Большевицький оперативний звіт з 12. I. доносить про заняття червоною армією Мелітополя, та що в районі Александрівська переводять успішно роззброєння банд Махна. 15-ий полк Махна перейшов до большевиків, крім цього роззброювали вони 800 людей та здобули одну батарею.

Радіо. — Париж 11. I. — Польське правительство дало ініціативу до скликання конференції із заступників Латвії, Литви, Естонії, Фінляндії й України, та кавказьких республік, в цілі організації спільної оборони проти большевизму. В другій половині січня очікується прибуття делегатів. Надіються, що також Румунія братиме участь на цій конференції, тому що наслідком безперервного відвороту Денікіна Румунія буде незабаром в прямім контакті з большевиками.

В добровольчій оперативнім звіті з 12. I. поміщається, що після відомостей з польських кругів — вступили до Жмеринки польські відділи. З Коростеня й Овруча мають іти також на Житомир. Від Києва мають бути віддалені не більше як 100 до 105 верстов. До офензиви польських військ прив'язують у військових кругах велике значіння.

З нагоди Нового Року НКУГА і Штаб Войск Новообласти обмінялися привітними депешами.

Союз німецьких кольоністів і в районі Балти - Одеса — після донесення старшини звязку отамана Оробка — наміряє прийняти старшин-виздоровців Галицької Української Армії у німецьких кольоністів.

До Начштабу в Одесі вислано слідууючу телеграму: „Згідно радіо-телеграфічного звіту Штабу Військ Новоросії з 27. XII. після польських звідомлень прибули до Жмеринки польські частини, що не зівсім погоджується з нашими розвідними звітами, згідно яких мали би Поляки відступати перед большевиками і начеби вже опустили навіть Проскурів. Тому, що положення Поляків взагалі та передовсім на Вкраїні в

виду існуючих ворожих взаємовідносин між обома арміями має для нас велике значіння, та польські відносини до Добр-Армії також не „безразличні”, проситься о можливо певну інформацію про положення Поляків на фронті, їх можливих задач та їхніх відносин до ДобрАрмії.”

14. 1.

II-гий і III-тий Корпуси та Етап без зміни. I-ший Корпус в поході після диспозиції.

Большевицький оперативний звіт з 13. I. доносить, що в районі Александрівська посунулися большевики на лінію сіл 55 до 25 верстов на північний захід і північ від Нікополя, розоружуючи по дорозі банди Махна. В останніх двох днях розоружили понад 1000 люда і 3-тю гарматню дивізію Махна. Крім того, перейшов на нашу сторону кінний відділ, 250 люда з оружжам і кіньми.

Етапна Стаційна Команда в Могилеві доносить: „Етапна Сотня і Лічниця мають стан 30 старшин, 600 стрільців. Держать фронт проти Поляків разом з повстанцями. Харчів достаточо. Просять о мілітарну поміч”.

На це Начальна Команда Укр. Гал. Армії відповіла, що цеї помочі не можна дати, а всі способні до походу люди мають відійти через Ямпіль в район відпочинку Укр. Гал. Армії.

НКУГА поробила вступні кроки що до порозуміння з заступником Трієстенського Льюду в Одесі, що до перевозки матеріялу і людей та поштового руху між Одесою і Віднем.

15. 1.

I-ший Корпус осягнув головою кольони Чечельник. II-гий Корпус почав свій похід, осягнув мабуть сьогодні район Ободівки. З III-го Корпуса не одержано звітів.

Большевицький оперативний звіт з 14. I. доносить про заняття червоною армією в районі Винниці Сєняви і м. Летицева, в районі Нікольська посуваються наші війська на полудне, розоружили банди Махна, при чім один з наших полків розоружив 25 верстов на схід від ст. Апостолово 4-тий корпус Махна, взяв в полон команданта Павловського, здобув одну батарею з упряжею, два скоростріли і багато воєнного матеріялу.

Радіо. — Москва 14. I. — Преса. — Положення в Сибірі в сучасний мент представляється ось-як: Козаків Семенова, які хотіли заволодіти Іркутськом, убили Чехи, які взяли від них 1500 полонених, 3 бронепоезди. Байкальський округ на-

ходиться в сфері влади іркутського правительства. Між Каїнськом а Іркутськом стоять ешелони польських і чеських військ. В Каїнську знаходяться червоні партизанські загони і Чехи.

Генерал Микітка — по виздоровленні — обняв з сьогоднішнім днем, знову команду над Галицькою Українською Армією.

З того приводу видав він слідуєчий наказ військам: „Видужавши із важкої недуги, переймаю я знову з нинішнім днем поручену мені команду над Галицькою Українською Армією. Вповні свідомий великих труднощів, які Галицько-Українська Армія до цього часу, а передусім в останніх місяцях мала побороти і через пошести витерпіти, звертаюся я до всіх старшин і стрільців витревати вірно у виконанні високого завдання, якого вимагає увесь український народ, а головно тісніша Вітчизна-Галичина від Української Галицької Армії. Свята для нас всіх українська справа жадає, щоби Галицько-Українська Армія була задержана в своїм теперішнім складі і стала знову боєздатною. В цій цілі мусить бути армія як найскорше, о скільки на це дозволяє їй її сучасне положення, перенесена в призначений район відпочинку, щоби — оподалік від всякого ворога, в повнім супокою — дати вкінці змогу недужим прийти до здоровля, усунути пошесть, скріпити почуття внутрішньої звязи та переорганізуватися.

Для осягнення цієї мети вимагаю від кожного старшини без різниці службового становища і степеня найточнішого — аж до самопожертвування — сповнювання обовязків і найбільшого пікловання підчиненими стрільцями. В тяжких часах ділає добрий приклад старшин — особливо підіймає він і оживляє доброго духа серед стрілецтва.

Старшина мусить бути постійно провідником і приятелем стрільців.

Проти всіх настроїв і впливів, що ділають на шкоду сильної звязи армії, мають всі команданти всіх степенів виступити з найбільшою строгістю й енергією. Довіря у власну силу, якої корінь лежить тільки в тісній злуці, подає надію на щасливе покінчення війни, і віру в щасливу будучину нації, за яку вже тільки синів Народа пролило свою кров і наложило головами.

Цей наказ належить в цілости проголосити старшинам, стрільців основно і не раз про це поучити.”

16. 1.

I-ший Корпус в районі Жабокрич - Торканівка, Гонорівка. II-гий Корпус в марші в район Бершад - Фльорина. III-тий Корпус в марші здовж лінії залізної дороги Бірзуля-Чубівка.

Большевицький оперативний звіт з 15.1. доносить про заняття червоною армією Уманя, Нікополя, в районі Мозира і Новгороду Волинського в деяких відтинках бої місцевого характеру.

Радіо. — Москва 15.1. — Центральний Комітет видав слідуючий декрет: „Робітниче і селянське правительство було досі приневолене уживати як найостріших середників, щоби згнобити шпіонажу, дезорганізаційну і підбурюючу працю агентів антанти і служачих їй царських генералів. Провал контрреволюції у внутрі і на вні, знищення значніших тайних організацій контрреволюції і осягнення через це скріплення совітської влади, дають нам зараз змогу зрезигнувати з найвищого виміру кари — себто смерти через розстріляння. Революційний пролетаріят, революційне правительство совітської Росії стверджує з вдоволенням, що заняття Ростова, увязнення Колчака уможливллять йому відложити терористичне оружжа. Тільки, якщо антанта мала би повторити свої проби уоруженого вміпання, то совітське правительство буде приневолене ужити наново методу террору. За будуче відновлення методу червоного террору паде отже відвічальність вповні і зівсім на пануючі кляси антанти і на приязно до них настроєних російських капіталістів. В виду цього одержують надзвичайні комісії (Ч. К.) змогу і обовязок всю свою увагу звернути на боротьбу з нашим теперішнім головним ворогом, себто господарським хаосом, спекуляцією і занедбанням обовязків з боку державних урядовців. — Про цю постанову відібрати надзвичайним комісіям право проголошувати смертну кару належить повідомити всі місцеві власти, відтак поручається тов. Дзержинському предложити на Раді Народних Комісарів і на Центральнім Виконуючім Комітеті представлення знести кару смерти. — Підпис: Предсідатель Ц. В.К. Дзержинський, секретар Савінов.”

Радіо. — Нордайх 16. I. — Львівська „Газета вєчорна” подає, що польське правительство заключило з армією Денікіна договір, після якого мають польські війська підняти офензиву на Київ і здержати дальший напір большевиків на Україні.

„Даїли Телеграф” з 30. XII. пише: „Завзята ворожнеча Денікіна і його реакційних старшин до українського селянського населення, виразне нехтовання всякої демократичної форми правління, признана ними мета утворити нову імперію, або що найменше все-російський режим, привели його розгром. Українські селяни, які не є приязно настроєні до большевиків, мимо того однак завзято настоюють при демократичних свободах, які вони собі здобули, дивляться на денікінську армію як на більшу армію від большевизму і вони повстали.”

„Квартрісне етат Тоулоузе” пише: „Якщо французьке правительство обстає при тім не признати незалежності України і хоче приділити цей край до царського цїсарства, то Франція остане сама зі своєю тяжкою в наслідках авантюрою. Наш гріш прогайнований без зиску і ми будемо мати в тих околицях через століття неприєднаних ворогів, з якими не будемо вести торгівлі. Якщо в ново-вибраній палаті найдеться хтось, який виступить як оборонець України в тій справі і отворить правительству очі, щоби воно не поповнило непоправної похибки. Право, інтерес і справедливість зобов'язують Францію признати незалежність України.”

17. 1.

I-ший і II-гий Корпуси без зміни. III-тий Корпус в поході в районі Борщі ст. Мардарівка.

Большевицький оперативний звіт з 16. I. доносить між иншим, що в районі Нікополя здобули вони 2 панцирні поїзди, 1 аероплян, 6 паровиків, 3 авта, 80 вагонів, харчові і гарматні склади армії Махна.

Радіо. — Москва 17. I. — Преса. — Червоні добровольчі загони обсадили Каїнськ. В Каїнську остало в ешелонах до 25,000 чеських жовнірів. Штаб одної з наших дивізій в районі Каїнська одержав слідуочу телеграму прямо з Іркутська: „Вся північ Сибіру, починаючи від Тигун, вся область Лени обсаджена відділами північної групи червоних добровольчих загонів. Всюди зорганізовано совіти, злучені в один центральний совіт. Через радіостанцію в Охотську висилається інформації і проклямації Центрального Совіту до Далекого Сходу. Радіо-станція в Охотську доносить: „В ночі на 10. I. відбувся безкровний переворот в Петропавловську і в області Камчатки. Гарнізон перейшов на сторону народу, всіх старшин, всіх правительственних урядників уязнено,

заведено совітську владу. Між Владивостоком а Хабаровськом знаходяться війська генерала Калмікова, які оточені сильними червоними добровольчими загонами очікують кінця. Між Владивостоком і Уссурійськом скрізь повстання. Міста Владивосток, Хабаровськ, Миколаїв, Благовіщенське очікують кожній хвилі перевороту. Уряди втікають. ”

Радіо. — Дорпат 14. I. — Заступник військового міністра литовської республіки Меркес заявив, що відносини між Литвою а Польщею все більше заострюються. Польща не хоче віддати заняті польським військом чисто литовське місто Вильно. Як довго Польща не зречеться своїх агресивних плянів супроти Литви, не може Литва входити в ніякий союз, в яким членом є Польща. Одинокую надію Литви творить балтійський союз, під напором якого Польща мусить зречтись своїх надмірних претенсій.

Радіо. — Москва 16. I. — З Харкова сповіщають, що генерал Май-Маєвський розстріляний на підставі засуду полевого суду. Йому роблено закид з пнячення, спекуляції і заведбубання служби.

Радіо. — Ліон 16. I. — „Курієр Польскі” сповіщає, що польський генерал Ридз-Смігли дістав поручення організувати литовську армію.

Радіо. — Париж 16. I. — В четвер пополудни передала Найвища Союзна Рада мировий договір угорській делегації. Він є зредагований після взірця договору в Сан-Жермен дотично сторін спеціально. Союз Народів, інтереси Угорщини поза Європою, полонені, охорона меншостей і ненарушимість є ідентичні. Границі означені через імена малих місцевостей. Зі сторони Австрії тратить Угорщина пояс території під назвою німецької Угорщини. Зі сторони сербо-хорватсько-словенської держави йде границя з бігом Муру і Драви до близько . . . кілометрів на північ від її впливу до Дунаю, відтак йде вона на полудне від Могачбая і Шегедина, де вона осягає румунську границю. Від сторони Румунії йде границя за лінією на північний схід і йде між Дебречином (Угорщина) а Великим Варадином (Румунія). Чехо-Словаччина є відграничена від Румунії і на півночі від Угорщини через горішню долину Тиси, звідки границя сягає долини Дунаю близько 30 кілометрів на північ від Будапешту. Фінансові клявзулі означують розділ угорського довгу між державами, які одержують часті колишнього королівства. Загальне число узбро-

ених сил Угорщини не сміє перевищати 35,000 людей і ніякої гармати понад 10.5 мм калібру не сміє Угорщина мати.

Радіо. — Познань. — Польського кур'єра висланого вчора через старшину звязку з Вроцлава до Познаня цивільна людність побила вчора на вроцлавським двірці. Відірвано йому орла зі стяжкою. Протестуючи як найенергічніше, подається до відома, що цей випадок подано компетентним властям до відома. Команда фронту не може проте висилати на будуче кур'єрів до Вроцлава. Команда фронту Великопольщі.

Начальна Команда — генерал Микітка — видала слідуючий приказ: „Галицька Українська Армія прибуде до кінця цього місяця своїми находячимися в поході частинами в повнім числі в район відпочинку.

— Зараз неможливо сказати, який протяг часу буде вона мати до розпорядимости для відпочинку і переведення реорганізації. Загальне положення на жаль оправдує обаву, що Галицька Українська Армія не буде могла також в новім районі довго перебувати. Тому що відносини ще не є вияснені, з одного боку всі міри мусять бути в той спосіб пірприняті, щоби похід Галицької Української Армії міг по зовсім малім часі відпочинку бути піднятий на ново, з другого боку, реорганізація мусить бути зараз з прибуттям в новий район розпочата. Я взиваю всіх командантів корпусів, бригад і Етапу з цілою повагою, запалом і посвятою перевести реорганізацію після виданих вже 15. XII. 1919. оп. ч. 7128. подрібних вказівок і всі зарядження видати в дусі тих розпоряджень, підчиненим давати провід і наглядати сильною рукою.

— Я повторюю ще раз те, що вже не раз було сказане, що тільки безздатна і морально високо стояча армія дає за поруку на осягнення ціли, себто утворення української держави.

— Що до скріплення сильно підупавшої карности і моралі вийдуть в найблищім часі вказівки. На мою думку я не потребую аж надто підчеркувати, що я зівсім ясно бачу теперішню безздатність армії, що я не омину ніяких середників, щоби армії подати не тільки потрібний час, але також потрібну матеріальну піддержку. Однак, якщо обставини є сильніші від волі, і якщо мусять бути видані зарядження — вправді дуже тверді для поодиноких частин або для цілої армії, — але за те лежачі в інтересі української справи і для

неї прямо рішаючи, — то я очікую від всіх командантів безумовного послуху моїм приказам.

— Ніякий командант не має права скидати з себе відповідальності за переведення цих заряджень, бо він мусить нести відповідальність за найбільш діяльне та доцільне переведення приказів. За видання отцего приказу відповідаю я.”

18. I.

I-ший, II-гий і III-тий Корпуси без змін.

Стан хорих армії погіршився.

Радіо. — Польду 18. I. — Найвища Союзна Рада рішила вчора вечером ось-це: З огляду на важке становище російського народу рішили союзники уможливити російським кооперативам ввіз товарів в заміну за збіжжа, лен і інші сирі продукти. Отце рішення не зміняє однак політики союзників супроти совітської Росії.

Радіо. — Ліон 18. I. — В суботу в полудне злучилася палата громад і сенат у Верзалі для переведення виборів президента республіки. Президентом вибрано Дежанеля 734 голосами на 889 управнених до голосовання.

Радіо. — Нордаїх 18. I. — Заступники союзників в Парижі оголосили на внесення Клемансо, що ніхто з них не сміє сам входити в дипломатичні зносини з совітською Росією, і що вони тільки спільно заклучать мир з Росією, як також, що це заклучення миру має бути признане через Союзну Раду.

Радіо. — Москва 18. I. — Преса. — В звязку з постановою Найвищої Союзної Ради відносно знесення бльокади совітської Росії пише „Правда”: „Так прорвався санітарний кордон, який хотіла Франція повести довкола совітської Росії. Понад один рік фінансували Англія, Франція, Зєдинені Стани і Японія Добрармії, достарчаючи їм харчі, муніцію та однострої, щоби їх вирядити до боротьби проти большевиків, але тепер вони пересвідчилися, що весь цей грім пішов з вітром. Війська Юденіча, Колчака й Денікіна не хотіли боротися з червоними, вони боялися попасти в їх полон, але в глибині свого серця боялися ще більше, що як вислід їх побід буде привернена попередня неволя. Французькі військові круги хотіли зорганізувати міжнародню карну експедицію проти большевиків, американські війська у Франції захотіли однак вернутись до вітчизни, австралійські і канадійські війська виявили також грімко своє невдоволення і зажадали сейчасової

демобілізації і поволі переконалися французькі військові, що навіть чисто французьких і американських військ не можна післати. З північної Росії відкликано малі контингенти антанти. Бачучи неможливість — власними військами побороти большевизм — пробували союзники боротися з ними при помочі американського золота, яке доставили їм самі Американці, або яке одержали вони від них в дорозі позички. Англійці і Французи вислали до Добрармії своїх старшин і підстаршин, інструкторів, і відтак старе дрантя з їхніх ружейних складів, поломані танки, старі аеропляни, уживані черевики. Одну по другій розбито і знищено Добрармії Юденіча, Колчака і Денікіна. Після останніх відомостей Антанти мають тепер Ленін і Троцький приготовляти страшний удар на Польщу. З Берліна знова доносять, що якщо большевикам удалося би побити Польщу, тоді большевики ударять з Польщею на західну Европу. Як вислід усіх цих міркувань являється повисша резолюція Найвищої Союзної Ради. Практичні міри що до підняття торговельних зносин з совітською Росією ще не вироблені, або на разі держані в тайні. В кождім разі ходить о виміну готових фабрикатів за російське збіжжа та інші продукти. Італія потребує збіжжа, Англія шкіри, Франція цукру. Очевидно не можуть торговельні кораблі союзників так без нічого причалювати до пристаней на Чорнім морі, які знаходяться в руках большевиків, тому що вони ризикують, що большевики пустять їх гарматами на дно, аж доки не буде заключене з совітською Росією якоесь завіщення оружжя. Це питання остається отвертим.”

19. 1.

I-ший, II-гий і III-тий Корпуси без змін.

Большевики мали заняти 17. I. Немирів одним курінем і Гайсин цілим пішим полком. В Жмеринці й околиці 421-ий большевицький полк. Большевики розібрали залізничий шлях на полудне від Жмеринки. Отаман Тютюнник з повстанцями знаходиться в районі Гайворона, а в Піщанах і Переймі, що на північ від Балти, організуються нові повстанчі відділи. В околицях Балти місцеве населення виступає узброєно проти добровольців. В районі Окни - Черна - Тополі, що 50 кілометрів на полудневий захід від Балти, зявилися банди з 400 до 500 піших і кінних грабіжників, які тероризують місцеве населення. В районі Слобідки та здовж залізниці на Рибни-

цю також знаходяться значні банди, що виступають як проти добровольців, так і місцевого населення.

Начальна Команда видала приказ всім корпусам і Ета пови починати розташування в своїм районі, в першу чергу в місцевостях на захід від залізниці, а потім тільки на схід від залізниці. Заряджено розвідку переправ через Дністер.

Начальна Команда вислала от. Ціммерманна до Румунії переговорювати з Румунами в справі евентуального переходу Української Галицької Армії на румунську територію, якщо большевики заняли би Одесу та наступали на Укр. Гал. Армію.

З Команди II-го Корпуса наспіла слідувача депеша: „Як вже голошено, заняли большевики 17. I. Гайсин і мають посуватися на Бершад. Тому що ми ожидаємо кожної хвилини їхнього прибуття, а корпус конче потребує кілька днів, щоби заосмотритися харчами і приладити шпиталі, не можна виминути красної армії. Проситься о вказівки. На случай стрічі з червоними переговори мусяться вести, щоби за всяку ціну удержати порядок.”

Начальна Команда на це відповіла: „Переговори з большевиками має Команда Корпуса вести тільки що до поведення з полишеними хорими і тільки тоді, якщо большевики дійсно продовжатимуть марш, прийдуть в район постою корпусу і корпус не матиме сили відбити імовірно сильно переоціненого ворога. Заосмотритися харчами мав корпус доволі часу, щоб уладити лічниці не потребує цілий корпус стояти.”

20. 1.

I-ший, II-гий і III-тий корпуси без змін.

Большевицький оперативний звіт з 19. I. доносить про заняття червоною армією в напрямі на Камянець Подільський м. Пилява, Межибіж і Деражні.

Начальна Команда зарядила сьогодні розв'язати 6-тий гарматний полк I-го Корпуса та розділити його поміж прочі гарматні полки. При полку відкрито заговор, який змагав до того, щоби усунути всіх старшин в полку. Проти провідників заговору наказано поступити після доразового права. Сьогодні виїхала Начальна Команда зі ст. Крижопіль в напрямі Бірзулі.

21. 1.

I-ший, II-гий і III-тий Корпуси без змін. Командант двір-

ця Вапнярка телефонує: „Сьогодні одержав денікінський бронепοїзд наказ знищити шлях в Демківцях. Ми однак маємо в Тростянці ешелон, нагнужений батерією У.С.С. та вісім вагонів під нагнужку цукру для II-го Корпуса. Ешелон може бути звідти витягнений аж завтра, тому що сьогодні відбувається нагнужка цукру. Шлях має бути знищений до год. 6. вечером. Щоби однак відложити знищення шляху аж до стягнення нашого ешелону жадає командант бронепοїзду три вагони цукру.”

До генерала Чернавіна в Одесі вислано слідуючу телеграму: „Загальне положення Добрармії і Галицької Української Армії приневолює мене звернутися до Вашої Ексцеленції з просьбою подати директиви для Галицької Української Армії, яка є вповні небездатна в отцих случаях: 1) Якщо район відпочинку не буде міг бути певно обезпечений, 2) якщо большевики обсадять Миколаїв та упадок Одеси належатиме до можливости.”

Начальна Команда приїхала на короткий постій на ст. Борщі.

22. 1.

I-ший Корпус осягнув головою с. Попова Гребля, що 12 кільοметрів на схід від Кодими. II-гий Корпус без перемін. III-тий Корпус в поході здовж залізниці, осягнув сьогодні чолом Шентеридюр - Глубокояр, що 12 кільοметрів на полудневий захід від ст. Затише. Похідні частини Етапу в районі Крутиє - Бірзуля.

Ситуаційний звіт II-го Корпуса з 20. січня 1920.: „3-та Бригада в районі Бершад - Балинець. I/5. курінь в Чернашівці, поки що нездібний до маршу. 4-та Бригада в районі Полева Куріївка. В Ладжині лишила бригада 5 старшин і 50 стрільців (хорими). У.С.С. Бригада в районі Бирлівка - Баланівка. 7-ма Бригада в районі Ольгопіль. III/13. курінь в Ободівці. 300 хорих поки що нездібних до маршу. Корпусний відділ в Ободівці. Відділ жандармерії сотника Ващука остався в Брацлаві. В Тульчині лишилося 70 старшин і 1200 стрільців в Запасній Лічниці корпусу, там полишено саперську сотню корпусу. Підчас маршу згнуло багато обозних коней, і велике число людей захоріло. Коло 30 виздоровців з перемучення поумирало. Після зголошення Бригад і відділів корпусу число нових хорих в корпусі виносить вже до тепер 500 осіб.”

Команда III-го Корпуса голосить: „Дня 21. перед полуднем у Фльорі, на північ від Окни, розоружили місцеві большевики 2-гий гарматний полк. 21-го січня вечером розоружило 6 до 8 людей команданта куріня 8-ої Бригади в Антонівці, на захід від ст. Мардарівка. В Антонівці стояв обоз двох Бригад. Командант куріня утік, і не знає нічого про долю двох куренів. Большевики в Окні мали досягнути через мобілізацію силу в 1000 людей.”

Начальна Команда має на підставі всіх відомостей слідуєчий образ про ворога: для 21. I. перед полуднем большевики напірають головною силою здовж трох залізничих ліній в напрямі на Херсон, Миколаїв і Одесу. 20. I. досягнули вони приблизно лінію Апостолово, Долінська і Ново-Українка. В районі Уманя на захід імовірно стоїть тільки одна дивізія (45-та), яка має свої висунені до Уманя і Гайсина части відтягати назад. Тому що большевики знищили самі залізницю на полудне від Жмеринки, це вказувало би, що вони не мають наміру в найблищій часі наступати на Галицьку Українську Армію. Могилів є обсаджений тільки большевицькими бандами. З цього можна вносити, що большевики не наміряють спершу досягати Дністра. Для безпеки району Винниці і Жмеринки є червоні відділи висунені аж до Деражні, Межибожа, Піляви. Належить напевно прийняти, що не переступлять Збруча.

23. 1.

I-ший і II-гий Корпуси без змін. III-тий Корпус досягнув головою ст. Іванівка.

Команда I-го Корпуса доносить: „Дня 21. I. розоружили селяни зі Старого Луга, що на захід від Чечельника, одну батарею 6-го гарматного полку. Вислана карна експедиція примусила селян до цілковитої видачі загарбаного майна та покарала місцевість малою контрибуцією.

Загальне положення: На правім березі Дніпра здовж трох залізничих ліній до Херсону, Миколаїва і Одеси без змін. Большевики доносять про бої з Поляками коло Чуднова (коло 50 кільометрів на захід від Бердичева) і 25 кільометрів на полудневий схід від Новгороду Волинського. Це виясняє стягнення їхніх військ з Гайсина та Уманя.

24. 1.

Без змін.

Команда I-го Корпуса доносить: „Після донесення наших розвідчих старшин пересувають большевики ХХ. червону армію на польський фронт. В Тульчині утворили повстанці — київські самостійники — Ревком, який видав наказ, що прочі частини Галицької Армії мають остати в районі Немирова, Брацлава, Тульчина.

Начальна Команда звільнила полковника Шаманека з Команди I-го Корпуса та призначила його кермуючим транспортами на шляху від Бірзулі виключно на північ, доки є рух, а отамана Льонера зі становища начальника штабу II-го Корпуса, назначаючи його кермуючим транспортами з Бірзулі та підчиняючи підполковникові Вітошинському в Роздільній. Командантом I-го Корпуса назначено от. Підковича, а начальником штабу II-го Корпуса от. Ціху.

25. 1.

Без змін. III-тий Корпус продовжує похід в район відпочинку.

Сьогодні приїхали з I-го і II-го Корпусів за згодою Начальної Команди старшинські депутації, які представили незavidний стан корпусів та жадали від Начальної Команди вияснення що до орієнтації, якої має держатися Галицька Українська Армія. Рішено, що Г.У.Армія переходить — згідно директив в район відпочинку, а при НКГУА твориться політичний відділ, до якого всі корпуси мають сигнувати по двох відпоручників, завданням цього відділу є вести політичні справи Галицької Української Армії.

Завдяки заходам делегатів I-го і II-го Корпусів Начальна Команда анулювала прикази назначення полк. Шаманека й отам. Льонера, поручення Команди I-го Корпуса от. Підковичови та приділення от. Ціхи до II-го Корпуса.

На просьбу генерала Кравса звільнено отамана Льобковіца зі становища Начальника штабу III-го Корпуса та поставлено до диспозиції Начальної Команди.

В Винниці — по відході Начальної Команди — завязався Ревком Червоної Української Галицької Армії, який дня 13. січня 1920. видав слідуючий наказ військам Гал. Армії ч. 1.: „1) Згідно угоди Ревкому Укр. Гал. Армії з українськими комуністичними партіями має він негайно починати свою організацію. 2) Відступ армії на південь має бути негайно припинений. 3) Перевезення хорих з одного місця на друге строго забороняється. 4) Отаманови Лиснякови, поручникови (сот-

никови) Штукгалеви, поручникови Караванови, четареви Герасимовичови і Мойсєєви негайно зголоситися до м. Винниці для ведення організаційної праці до Ревкому Ч.У.Г.Армії. От. Льонеру й от. Лиснякови забрати зі собою інтендантський апарат, який має зложити сотник Цьокан або сотник Хробак. 5) Пресова квартира НКГУА., 40 старшин піхоти, кінноти й артилерії і 10 військових суддей. 6) За невиконання цього приказу відповідає особисто от. Лисняк і чет. Чайківський перед революційним судом Укр. Армії. 7) Одержання цього наказу мають згадані старшини потвердити телеграфічно. Голова Ревкому Д-р Гірняк, секретар Опока.”

Відтак наспів через Команду II-го Корпуса приказ ч. 4. Укр. Ревкому ЧУГА з 15-го січня 1920.: „Всім Бригадам Укр. Гал. Армії — до відома, четареви Чайківському — Брацлав, от. Шухевичови — Тульчин, от. Лиснякови — Крижопіль. — Всі Бригади Укр. Гал. Армії виберуть в найкоротшім часі чотири відпоручники, до десять стрільців і двох старшин, які на Окремім Зїзді виберуть новий Ревком ЧУГАрмії у кількості сімох людей. Про вислід виборів повідомлять команди бригад от. Шухевича Тульчин, який визначить місце і час зїзду відпоручників для переведення виборів нового Ревкому. — Голова Ревкому Д-р Гірняк.”

Начальна Команда видала наказ до всіх корпусів, щоби на всі накази і телеграми Ревкому не реагувати.

26. 1.

Без змін. III-тий Корпус в поході в призначений район. Згідно оперативного наказу ДобрКомандування в Одесі, Гал. Армія має прикривати бірзульський вузол. В тій цілі має вона зайняти й удержувати фронт Саврань — Піщана - Абама-ліково. Це завдання вложила Начальна Команда на I-ший і II-гий Корпуси. Команда I-го Корп. перейде в Балту, Кмда II-го Корп. в Ананіїв. Представлення Нач. Кмди в генерала Шіллінга — що Гал. Армія є небоєздатна — не принесло успіху.

Начальник німецького звязку кольоністів чорноморської області повідомив отамана Оробка, що слідуючі села приймуть сейчас по 10 старшин нашої армії за уміркованою — в кождім разі нище харчового стоячою платнею: Ляндау, Гроссліхтенталь, Александерфельд, Нейфрейденталь, Рорбах, Зельц. 60 старшин може зараз відійти. Ціну за особу і день подасть місцевість.

Нач. Кмда прибула сьогодні на ст. Бірзуля.

З Одеси прибув на місце захорівшого старшини звязку ДобрАрмії полк. Саборського генерал-майор Стойкін. Від Кмдуючого військами новообласти привіз він повновласть вести з Нач. Кмдою переговори з повстанцями та Українцями. Рівночасно з ним приїхав представник англійської місії капітан, який має поінформуватися про стан та потреби Гал. Армії.

Приїхавші з Одеси наші старшини розповідають, що в Одесі в застрашаючий спосіб розвинулося грабіжництво та бандитизм, в якому мають брати участь добровольчі старшини. По 6-тій год. небезпечно показатися на вулиці, всю ніч по місті стрілянина. Добровольчих старшин в Одесі декілька тисяч, а всі на загал займаються спекуляцією. Багато з них позривало вже пагони та думас тільки, щоби виїхати за границю. Загалом у Добрармії не бачиться ніякої поважної думки про оборону, кождий думас про власне спасення. — Українці в Одесі доволі сильно зорганізовані, мають багато приватних українських шкіл. Вони і взагалі майже все населення Одеси — без різниці клас — бажає собі приходу Гал. Армії в Одесу, щоби запанував порядок і безпеченство. На будинку Збірної Станиці галицьких полонених, яка поміщається над самим морем, повіває довжезна синьо-жовта хоругов з вишитим тризубом. Матерію на хоругов дарував один український купець в Одесі. Українці в Одесі задумують зробити переворот в Одесі та перебрати в свої руки власть.

27. 1.

Без змін. III-тий Корпус в поході.

Переходячі з району Одеси два повстанці подають слідуючі відомости: 1) Кубань і Терська область злучилися в одну державу, вибрали спільне правительство в складі п'ятох членів: трох Терців а двох Кубанців. В ново-утвореній державі оголошено мобілізацію до 50 літ в ціли боротьби з большевиками. Большевики заняли цілий донецький басейн. 2) Німецькі кольтоністи зорганізували 30-тисячну армію для оборони Одеси. Зброю — після оповідань денікінських старшин — мають вони дістати з Італії. 3) Відділ ген. Шкура розбитий Махном. 4) В Одесі бувають дуже часто напади уоружених банд; стрілянина не устас. Ціни на продукти дуже зростають. В Одесі та околиці завважається живе і діяльне

українське життя. Серед денікінських сфер росте бажання
получитися з Українцями. Теперішній кабінет Денікіна має
уступити. Серед денікінців завважається масова дезерція, го-
ловно старшин, як рівнож і стрільців, а головно з українсь-
кого елементу. В останніх днях тішаються денікінці симпатією
Румунії. Під Одесою — на морі — стоїть один французький
та один італійський кружляки. 5) В Подільській губернії
оперує повстанчий відділ Криворучки, який мав захопити бро-
невики на лінії Крижопіль - Вапнярка. 6) Повстанча група
Тютюнника — імовірно Дієва Армія — має перейти в тім
тижні до Голти. Число цієї групи невідоме. Обозна частина
має мати 800 підвод. 7) Повстанчих груп на Україні існує:
а) Шепель — Літинщина, б) повстанець Рябокін, наслідник
Зеленого — Київщина, Полтавщина над Дніпром; Зелений
має жити, місто вбитий має бути ранений, в) сотник Закусило,
г) Шуба — на Полтавщині (боротьбіст).

28. I.

III-тий Корпус осягнув призначений район відпочинку.
Кмда III-го Корп. в Гофмансталі. З I-го і II-го Корпусів звітів
не одержано.

Радіо. — Нордайх 28. I. — „Бернер Бунд” з 9-го пише:
Муситься ствердити, що програмові заяви Денікіна, а щебіль-
ше практика його адміністрації, знехтували всякі управнені
домагання українського населення, а що більше — мусять
робити вражіння шовіністично-централістичної системи. Коли
узгляднимо надто попирані офіційно переслідування Жидів,
пригнічування свободи преси, самоуправа в занятих Денікі-
ном областях, то можемо мати поняття про душну атмосферу,
яка сьогодні панує на полудні.”

Політичний відділ при НКУГА. складається, як слідує:
голова — Музичка, секретар — сот. Цап'як, члени: от. Воло-
щук, сот. Паліїв, от. Лисняк, сот. Станімір, сот. Навроцький,
як госпітант — пор. Гупаловський. Як політичного рефе-
рента при старшині звязку от. Оробкови в Одесі приділено
сот. Д-ра Бемка. От. Оробко дістав вказівки, що — на случай
українського перевороту в Одесі — Галицькі частини, які
там знаходяться, мають виступити активно, а — на случай
большевицького — всі галицькі частини в цілості мають за-
ховуватися пасивно.

До старшини звязку ДобрАрмії ген.-май. Стойкіна приді-
лено на його просьбу в Гал. Армії ген. булави полк. Какуріна.

Як доносять німецькі і польські часописи — постанова Найвищої Союзної Ради в справі східної Галичини викликала велике зворушення в публичнім житті. Статут Ліги Народів ставить східну Галичину в відокремлене становище, дає їй автономний сойм, через що вся адміністрація переходить в руки українського народа, а Полякам запевнює права меншости. Польська політична думка заняла негативне становище супроти цього статута і запротестувала проти кожного відділення східної Галичини.

29. 1.

I-ший Корпус: X. артилерійський полк відійшов нині з Чечельника і переходить в тих днях в район Єлинівка - Мосьняги. 10-та Бригада відмашерувала нині з Жабокрича і ночує в Чечельнику. Впрочім без змін.

З II-го і III Корпусів звітів не одержано.

Для редактора Бенціона Фетта видано повновласть для пороблення кроків у перебуваючих в Одесі англійської, американської і французької місій, в справі матеріяльної помочі для хорих і ранених жовнів Гал. Укр. Армії.

СТАН ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

I-ший Гал. Укр. Корпус

24. січня 1920

Загальний стан:	харчовий		боєвий	
	старш.	стрільці	старш.	стрільці
	430	4143	100	478
5-та Бригада	58	560	23	156
6-та Бригада	50	550	23	80
9-та Бригада	42	452	13	72
10-та Бригада	71	478	38	139

II-гий Гал. Укр. Корпус

25. січня 1920.

Загальний стан:	605	7202	500
У.С.С. Бригада	130	1159	
3-та Бригада	133	1487	
4-та Бригада	48	629	
7-ма Бригада	86	1542	

Загальний стан:	харчовий		боевий	
	старш.	стрільці	старш.	стрільці
хорих 385	338	2631		
2-га Бригада	94	809		
8-ма Бригада	66	793		
11-та Бригада	79	787		
14-та Бригада	54	334	коней	1654
	харчовий			
<i>Етап</i>	11600			
<i>Начальна Команда</i>	5000			

30. 1.

I-ший Корпус: 10-та Бригада відмашерувала з Чечельника, ночує сьогодні в Переймі. 5-та Бригада має сьогодні прийти до Чечельника. 9-та Бригада — до Березово, Обжува, X-тий гарматний полк в район — як вчора зголошено. Запасна лічниця ч. 1. має сьогодні прибути до Балти. — З II-го і III-го Корпусів не одержано звітів.

Радіо. — Москва 29. I. — Совіт Народніх Комісарів видав заяву в імені провізоричного правительства України до польського правительства і польського народу, що Червона Армія не переступить території боевої лінії, що питання спірні, які стоять на перешкоді сусідських зносин між совітською Росією і Польщею, можуть бути вирішені на мирній дорозі. Нар. комісарови для заграничних справ поручається поставити на найблищій засіданні Центрального Виконуючого Комітету, яке відбудеться в лютім, внесення на святочне потвердження совітської політики зглядом Польщі.

Кмда II-го Корп. одержала слідууючі депеші з Ревкому Винниця:

1) „I-ший і II-гий Корпус має покищо лишитися в районі Перейма, Винниця, Ободівка. Ревком Шухевич.”

2) „Ревком установив курієрську службу реле з Винниці до Тульчина, куди будуть надіслані опісля дописи, відозви і т. д. Корпус старається о дальшу злуку з Тульчином. Винниця. Ревком: Шухевич.”

3) „До I-го полку кавалерії Колодницького. Полк має установити курієрську службу реле по дорозі від Винниці -

Немирів - Тульчин, так щоби в Вороновичах, Немирові і Брацлаві було 6 до 8 їздців. Вииниця. Ревком: Шухевич."

4) „До всіх корпусів і Команди Етапу Армії: В случаю стрічі галицьких військ з красною армією має частина вислати делегатів до червоних, і їх приїзд поздоровити. Отаман Льонер видасть приказ сейчас корпусам і Команді Етапу, і заявить, що Галицька Армія стоїть під приказами Ревкому Винниця. — Винниця. Ревком: Шухевич."

5) „Інтендантство армії не є в стані подати відповідної скількості харчів. I-ший і II-гий гал. Корпус має забезпечитися харчами на один місяць. II-гий Гал. Укр. Корпус має також прохарчувати корпусний шпиталь в Немирові. I-ший Гал. Укр. Корпус в Крижополі, Вапнярці і Шпикові. Винниця. Ревком: Шухевич."

6) „Всі виздоровці, мужва і старшини, мають остати в шпиталях. Всі команди шпиталів мають зараз відіслати до Ревкому Винниця звіт про стан хорих і виздоровців, лікарів, санітарного персоналу, коней, возів, стан харчів після поодиноких родів, на кілька днів є ще конечно доставити, стан оружжа, муніції — після системи. День подання станів подати в депеші. Винниця. Ревком: Шухевич. — Проситься Ревком у Винниці о способі порозуміння з НКУГА орієнтувати."

Сьогодні виїхав генерал Ціріц з от. Волощуком і Д-ром Музичкою з політичного відділу та старшиною звязку Добрармії ген. Стойкіном до ДобрКомандування в Одесі для обговорення справ, які виникли з огляду на похід большевиків на Одесу.

В Одесі заложено Пресову Кватиру НКУГА. під проводом четара Герасимовича. От. Бубелі віддано Стаційну Команду Укр. Гал. Армії в Одесі.

31. 1.

III-тий Корпус в районі відпочинку. I-ший і II-гий Корпуси осягнули сьогодні чолом призначені райони.

Після донесення Кмди II-го Корп. в Ольгопільщині організує повстанців полк. Наддніпрянської Армії Трутенко і Афтнер, що мають від отамана Павленка повновласти і накази до тої ж роботи в Ольгопільщині, Брацлавщині, Липовеччині — на скільки ці повіти вільні від ворога. Названі оголосили поклик до народа вступати в ряди тих, що боряться за самостійність України. Повстанці голосяться дуже повільно. На протязі двох тижнів зголосилося около 800 людей —

не всі з оружжам. Ті, що зголосилися, сидять наразі дома і ждуть заклику до збірки, котру задумує полк. Трутенко урядити в Ольгопіль, куди переносить цими днями свій постій. Організуючі не мають средств ані жаданого від Кмди Корпуса позволення на побір цукру в нашій районі. Працюють під директивами от. Павленка, з котрим не мають від Різдва-них Свят ніякого звязку. Ціль: Боротьба з кождим ворогом, що не стоїть на платформі самостійної України. Сільське населення відноситься до Галичан — як звичайно — пасивно, оскільки не поносить матеріяльних тягарів.

Військово-революційний Комітет червоної брацлавської групи видав 17-го січня 1920. слідуочий приказ: „Товариство. §. 1. Військово-революційний Комітет, організувавший повстання проти узурпатора черносотенця Деникіна і очистивши Брацлавщину від означеного злючого ворога України сьогодня приступає до будівничої праці народнього ладу на Брацлавщині. Оголошую, що сьогоднішнього дня на Брацлавщині влада належить Українській Радянській Соціалістичній Республіці, а через те Військово-Революційний Комітет приказує: Повітовій Народній Управі Брацлавщини переіменуватися в Брацлавську повітову виконавчу Раду, всі волостні народні Управи переіменовуєся в міські і сільські виконавчі Ради. Повітовий комісаріат переіменовуєтся в народній комісаріат повіту. Всі урядові особи, котрі виконували до сього часу свої обовязки у виконавчих радах до особого распорядження Подільського ревкому і губерньської Радянської влади.

— Брацлавська повстанська група переіменовуєтся червоною Брацлавською групою.

— Приказуєтся всім районним комендантам Брацлавської групи переіменуватися в районні Коменданти червоної Брацлавської групи.

— Для керування військовими справами в повіті військово-Революційний Комітет вибірає від себе військового комісара Брацлавщини товариша Семесенко, його же призначає командуючим військами червоної Брацлавської групи.

— Всім районним комендантам червоної Брацлавської групи приказуєтся на далі продовжувати організацію війська як було приказано командою Брацлавської повстанської групи, а також оголосити, аби всі старшини і урядовці бувшої Української і Московської армії на протязі шести доб з дня оголошення сього приказу зареєструвалися кождий

в своєму районі при комендантурах червоної Брацлавської групи.

§. 2. Приказується всім установам вивісити на установах по два прапора, один жовто-блакитний, другий червоний. На прапорах мати дописи буквами У.Р.С.Р.

§. 3. Всі галицькі частини розташовані в районі військової округи червоної Брацлавської групи свій рух на південь повинні припинити, а залишитися на своїх місцях, бо коли вони будуть відходити в район розташування чорносотенних військ то це буде рахуватися зрадою трудового Народу Української Радянської Соціалістичної Республіки. Проти сього будуть прийняті рішучі міри Червоними військами.

Для згуртування Галицьких військ центром призначається Брацлав, де приказується закласти етапну станицю.

Комендантом Станиці призначається стаційний комендант П. Галицького корпусу товариш сотник Рибачевський, до якого повинні всі Галицькі частини і поодинокі особи Галицької армії зголоситися для реєстрації, а такий їх повинен розташувати в районі Немирова, Брацлава і Тульчина.

§. 4. Всі грошові знаки України як то гривні всяких вартостей, аеропляни всяких вартостей, купони від них, карбованці гетьманські 250, 1000, 100 з Богданом, 50, 25 і 10 карб., а також гроші Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки повинні прийматися в обіг як платне средство всіма як державними так і громадськими установами і поодинокими особами обовязково. Не виконуючі сього наказу будуть претягатися до військово-Револуційного суду.

Товариші громадяне і військові.

Відноситися всі з великою пошаною і задопоможіть нам в будованні народнього апарата Української Радянської Соціалістичної Республіки, не вірьте ріжним провокаторським слухам, котрі пускают недобитки буржуазії, котрим дуже бажанно погубити здобутки Револуції, котрі плачут і дуже плачут, що у нас являться Господарем не чорносотенець буржуй, а бідний трудовий нарід України.

Будьте трудящими, не будьте байдужими, віднесіть до сього як найліпше, задопоможіть нам закрепити спокій на території Української Радянської Соціалістичної Республіки. Всі спішіть на поміч Червоної Української Армії.

Всі спішіть задопомогти матеріально Червоній Брацлавській Групі.

Всі несіть маючися у Вас зброю, аби тимчасово озброїть війська Червоної Брацлавської Групи до того часу, поки нам буде налагоджений зв'язок з центральними установами в Києві Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Всі, всі до праці. Всі на задопомогу червоним військам, аби нам скоріше розбити чорносотенні польські війська. Хай живе Українська Радянська Соціалістична Республіка і її червона армія. Слава їм.

Голова Ревкому Царенко. Члени Дідик, Назаренко, Семесенко.

З оригіналом згідно: Військовий Комісар і Командуючий червоними військами групи Семесенко.”

1. 2.

З Корпусів звітів не одержано.

Большевицький оперативний звіт з 31. I. доносить про заняття червоною армією Вознесенська.

Радіо. — Польду 1. II. — З Відня доносять, що Українці переняли від Денікіна Одесу. Містом управляє Комітет, зложений з Українців і російських Жидів. Панує цілковитий порядок.

Радіо. — Нордайх 1. II. — Після донесень французьких часописів — заявляють перебуваючі у Варшаві дипломати антанти, що Фош дійсно в найблищому часі прибуде до Варшави. Фош має одержати начальний провід проти совітської армії. Конференція французького воєнного міністра Леферна, в середу з Фошом, Жофром і Петеном ставиться також в зв'язок з польсько-большевицькою справою.

Радіо. — Москва — Преса 31. I. — „Даіли Геральд” доносить, що новий французький міністер заграничних справ Міллєранд висловився за признанням російських окраїнних держав і за порозумінням з большевиками. Проти цього пляну виступає енергічно маршалок Фош, який — при помочі Черчіля — старається вплинути на Румунію і Польщу, щоби вони виступили проти совітської Росії.

Радіо. — Ревель 30. I. — Агенція Ройтера доносить, що положення чеських військ, числячих 15000, які є розсіяні здовж сибірської залізничної лінії, є дуже важке, тому що весь край є настроєний по большевицьки. Залізничний шлях є сильно ушкоджений, а робітники відказуються направляти. Большевицька головна квартира в Томську пропонувала Чехам відтранспортувати їх через Росію до дому під умовою,

що вони видадуть старшин Колчака, запас золота і воєнний матеріал. Польська дивізія Колчака збунтувалася, убила своїх старшин і перейшла до большевиків. Війська Семенова і підпираючі німецькі й австрійські жовніри зєдинилися також з большевиками.

Радіо. — Дорпат 30. I. — Естонська Телеграфічна Агенція доносить: Ізза страшного браку вугля має Варшава вигляд мертвого міста. Місто неосвітлене. Рух поїздів застановлений в цілій Польщі на 14 днів.

Радіо. — Київ 29. I. — В місточку Монастирищина убили відступаючі Денікінці коло 1000 осіб і зранили тяжко понад 8000. Погроми тревали весь час їх побуту.

Гомель 28. I. — Дня 26. I. зробили польські легіоністи наступ в районі Рогачева. Наша кіннота обійшла ворога і зявилася в їх тилах, на що шляхтичі кинулися в панічнім страху в утечу. Ми зробили полонених, здобули 150 коней, 12 скорострільів і 6 гармат.

Радіо. — Ревель 28. I. — Після донесення з Харбіна — заняли большевики Нікольськ, Уссурійськ, Благовішенськ.

Радіо. — Ревель 29. I. — Після англійських донесень — ожидається димісії останніх трех приналежних до робітничої партії членів англійського кабінету. Робітничая партія і трейд-уніони видала маніфест з жаданням заключити сейчас мир з совітською Росією. Маніфест заявляє, що робітники ужиють всіх средств, щоби перешкодити правительству почати війну з совітською Росією.

З Одеси надав генерал Ціріц ось-таку депешу: „Вчера говорив я з начальником штабу а потім з генералом Шіллінгом в присутности англійських і французьких представників. Сьогодня ще раз з ексц. Шіллінгом, потім відвідини в англійській і французькій місіях. Відїзд сьогодня ок. 6-ої вечером.”

Добровольчий штаб в Одесі передає копію слідууючої телеграми: „Верховный круг Дона, Кубани и Терека, начиная свою дѣятельность привѣтствуетъ доблестные войска и шлетъ имъ свое благословенне на ратный подвигъ. Да не померкнетъ наша боевая казачья слава въ вашихъ подвигахъ и да сокрушитъ она злого врага, разоряющаго наши хутора и станицы, не щадящаго нашихъ женъ, дѣтей и стариковъ, и оскверняющаго наши дорогие святыни. Помните дорогие братья. Ваша побѣда принесетъ свободу. Ваше поражение обратитъ насъ въ разоръ и холоповъ. Вѣрховный кругъ вѣритъ,

что скоро обратить казачьи степы огласится звонкой пѣсней свободы. № 27/п. Предсѣдатель Верховнаго Круга Тимошенко. Скрѣпилъ секретарь круга Прокоповичъ.”

2. 2.

З Корпусів звітів не одержано.

Большевицький оперативний звіт з 1. П. доносить про заняття червоною армією Перекопа, та що при ліквідації банд Махна в районі Гуляйполя здобуто 13 гармат, 8 скорострілів, міномет, 1200 крісів, 60 коней й інші трофеї. Взято в полон 300 люда.

Радіо. — Польду 2. П. — Оголошена союзниками перша ліста обвинених задля воєнних злочинів Німців обіймає між іншими архикнязя Рупрехта Баварського, князя Віртемберського, генерала Клюка, генерала Більова, маршалка Макензена, адмірала Касселя, барона Ляпкара.

Кмда III-го Корп. дістала наказ передати за посвідченням в руки заступника ген. Шеля, команданта формацій німецьких кольтоністів, 16 гармат Гал. Укр. Армії та злишню муніцію.

Сьогодні вернувся генерал Ціріц з Одеси.

3. 2.

З Корпусів звітів не одержано.

Большевицький оперативний звіт з 3. П. доносить, що в районі Коростеня ведуться завзяті бої 35 верстов на захід від него, та що червоні відділи заняли Херсон, Миколаїв і знаходяться 35 верстов на захід від Миколаїва.

Начальна Команда видала директиви для переправи Гал. Укр. Армії на румунську територію. Гал. Укр. Армія має переправитися через Дністер на відтинку Тираспіль - Рашків, а саме I-ший і II-гий Корпуси на відтинку 6 верстов на полудне від Рибниці - Рашкова включно, Начальна Команда і Команда Етапу Армії на лінії 4 верстви на північ від Ботушан - Дубосар (Включно). III-тий Корпус звідси на полудне до Тирасполя (виключно), всі в районі Тираспіль - Кучурган - Роздільна й Одеса находячіся частини Г.У.А. в Тирасполі. Корпуси і Команда Етапу Армії мають прослідити і технічно приготувати місця переправи. Командантом місця переправи в Тирасполі назначено от. Льобковіца. Команданти місць переправи мають увійти в пророзуміння зі стоячими напроти румунськими командантами. Якщо проти сподівання поодинокі незорієнтовані румунські команданти підвідділів не до-

пускали би до переправи, мається, тому що це противиться міжнародньому праву, вибороти собі переправу силою оруж-жа. Нездібних до транспорту хорих мається зібрати і заосмотрити в найконечніший санітарний персонал, ліки, харчі і гроші на найменше 4 тижні, полишити. Старшин і стрільців мається поучити, що по виздоровленні мають прибути до найблищого відділу Укр. Гал. Армії. — Збірні райони на румунській території: II-гий Корпус: район на північ від Більці (виключно), Струма, Єгорівка, Куболта. I-ший Корпус — Більці, Біліченці, Радоя, Циплішти. III-тий Корпус і частини з Тирасполя й Одеси район Кишинів - Стратени. Команда Етапу Армії район Оргеїв - Пересєчина. Начальна Команда імовірно в околицю Кишинєва. О матеріяльне заосмотрення Команд, частин і установ мається — оскільки забрані зі собою припаси в грошах, харчах, ліках і т. п. не вистарчать — передусім просити в найблищій румунській команді. Коли мається почати переправи, Начальна Команда повідомить телефонічно.

Згідно оперативному наказу Добровольчого Командування в Одесі — Гал. Укр. Армія має відвести своє праве крило назад і утворити фронт: Ново-Павловка, Софіївка, Балта, Рибниця і скупчити часть свого резерву в районі Черново. Розмежуюча лінія між генералами Бредовим і Микіткою — Юзефполь, Ново-Павловка, Петровіровка, Граденіца, всі пункти для генерала Микітки.

Після звіту Команди III-го Корпуса невивплачування льонів дуже деморалізуючо впливає на стрільців; їх виплата є конечна. Як не наспіє в найкоротшім часі біля, умундування і обув, як також ліки для коней, погине буквально решта людей і коней. Вози й упряж мусять бути майже в цілости виміняні; відчувається цілковитий брак матеріялу до підкуття.

На команданта всіх остаючих на Україні старшин і стрільців назначила Начальна Команда сотника Кондрацького, а на начальника штабу отамана Льонєра. Сотник Кондрацький має: 1) по змозі як найліпше піклуватися оставшими хорими Гал. Укр. Армії; 2) творити відділи і підвідділи; 3) відводити назад — як поодинок так і громадно — в данім моменті в той спосіб зібрані частини до Гал. Укр. Армії; 4) переслідувати всіх тих членів Гал. Укр. Армії, які допустилися звичайного проступку.

4. 2.

З корпусів звітів не одержано.

Політичний відділ видав слідуюче рішення в справі переведення Гал. Укр. Армії за Дністер, яке запало на нарадах політичного відділу дня 4-го лютого ц. р. більшістю (2/3) голосів: „Політичний Відділ оставляє рішенню НКУГА справу переведення Української Галицької Армії за Дністер.”

Делегати політичного відділу відходять до своїх частин для предметового і безстороннього зясування стану річи. Постій, дня 4. лютого 1920. За Політичний Відділ: голова — Музичка Андрій, секретар — Іван Цап'як, сотник.”

На основі телеграфічного донесення отамана Ціммерманна з Тирасполя надала Начальна Команда до корпусів слідуючу телеграму: „Голова місії, висланої до Румунії для ведення переговорів, голосить шифрою: — Румунський генерал в Кишиневі відноситься до переправи прихильно. Тому що справа має бути правдоподібно вирішена Верховним Командуванням і Радою міністрів, до 3-го лютого, не наспіла ніяка відповідь.”

Генерал Ціріц виробив слідуючий реферат про причину переходу Гал. Укр. Армії на румунську територію: 1) правну підставу підчинення Української Галицької Армії Командуванню ДобрАрмії в Одесі становить договір 19. XI. 1919. На основі загального оперативного положення наказало Добровольче Верховне Командування лінії відвороту аж до Дністра. 2) З хвилею, як Добровольче Командування опускає Одесу, Українська Галицька Армія тратить всяку змогу матеріального заосмотрення. Вона мусить проте сейчас сотворити собі нову базу. 3) Цю базу може дати тільки перехід на румунську територію, бо з упадком Одеси перерваний всякий звязок з державами антанті. 4) Хотяй голови англійської та французької військових місій в Одесі не могли дати ніяких зобовязуючих запевнень, що Українська Галицька Армія — як частина ДобрАрмії — буде принята в Румунії як союзна армія, всеж-таки дали обіцянку в тім змислі. 5) Українська Галицька Армія тепер — наслідком її морального і матеріального стану — нездібна до ніякої боєвої акції. Передусім пануюча все ще в ній пошесть вимагає строгого відокремлення на кругло 6 тижнів та основного наділення свіжим біллям і мундурами. 6) Чим сильніша армія перейде і чим більш боздатна буде по відпочинку, тим більше слово може виска-

зати політик (диктатор). 7) Якщо Гал. Українська Армія перейде на румунську територію — чисельно сильніша від ДобрАрмії, тоді буде можна слушно жадати, щоби військовий провід припав Українській Галицькій Армії, а якщо це статеться, то і політичний провід по стороні українських політиків. 8) З ніякої сторони, як тільки від антанти (передусім Англії) дано запевнення матеріяльного заосмотрення. 9) З переходом на румунську територію є доказане, що Українська Галицька Армія не була ніколи і не буде зряддям большевицького правительства.

До отамана Ціммерманна надано слідуочу депешу: „Телеграму з третього одержано. Положення тіснить, тому переправу буде мусілося перевести без згоди. Доложити всіх старань, щоби принайменше було найголовніше рішене. Англійська і французька місії в Одесі заходяться в тім самім змислі.”

З Кмди I-го Корп. наспіло телеграфічне запитання, які умови заключено з румунськими властями що до приказаного переходу.

5. 2.

З II-го і III-го Корпусів звітів не одержано.

Після донесення Кмди II-го Корпуса денікінський відділ знищив місто Саврань, порозбивав вікна, двері, пограбував все жидівське населення, а по части Християн. На вулицях лежать трупи. Мешканці ховаються по стрихах, а більша частина населення опустила місто.

Після донесення добровольців, місто Ананіїв обсажене сьогодні місцевими большевиками в скількості до 300 люда.

Групіровка I-го Корпуса слідуоча: 6-та Бригада — Черномін, Гонорівка; 9-та Бригада — Тимків, Слобідка; 10-та Бригада — Балта, Андріяшівка; 5-та Бригада — Чечельник. Артилерійська група в районі Стратіївка, Мірони, Цостобія. Кмда I-го Корпуса доносить, що зарядила прослідження і приготовлення переправ через Дністер.

Виходить на яв, що тільки невеликі частини Команди Етапу та III-го Корпуса проявляють охоту перейти на румунську територію. Більшість Української Галицької Армії думає остати на Вкраїні та получитися з большевиками в ціли спільної боротьби проти польської шляхти. До Румунії не хочуть перейти, бо кажуть, що вона є союзником Польщі, ще й готова віддати їх в руки Полякам, а вороже відношення

Румунів мали Галичани нагоду пізнати при нашім першім і другім відвороті в Галичині. Від антанти не належить сподіватися для нас нічого доброго. За нашу боротьбу з большевиками віддає Галичину в польську неволю. Думка стрільців така: получитися хочби з чортом, щоби тільки зискати Галичину та пімстити на Поляках всі завдані кривди, кажуть: „вже нас багато погинуло, але най ще погине, щоби ми тільки в тріюмфі вернулись до Галичини, бо інакше стид буде глянути людям в очі, якщо повернеш до Галичини занятої Поляками.” Думка реванжу не сходить з голови стрільців.

Начальна Команда видала наказ до військ, що хто самовільно остає на місці, а не йде по вказівкам Начальної Команди, яка приказала перехід Української Галицької Армії в Румунію, є зрадником української справи.

Тверезіші умірковані уми Української Галицької Армії є за тим, щоби частина Української Галицької Армії получилася на Вкраїні з большевиками, а частина — бодай 2000 — перейшла до Румунії, щоби бути забезпеченим на два боки і мати своїх людей у большевиків та антанти, бо ще не знати, котра сторона візьме верх.

6. 2.

З I-го і II-го Корпусів звітів не одержано. Кмда III-го Корп. видала директиви до своїх частин на час аж до досягнення району Кишинева.

Большевицький оперативний звіт з 4-го лютого доносить про заняття червоною армією Очакова і Херсону.

Радіо. — Москва 6. II. — В відповідь на мирове пропозиція совітської Росії одержав народній комісар для заграничних справ від польського правительства слідує радіо: „Польське правительство потверджує відбір декларації правительства совітської Росії з 29. I. Декларацію розбирається, а відповідь совітському правительству буде передана. Станіслав Пате́к, міністер заграничних справ.”

Радіо. — Смоленськ 2. II. — В Варшаві появляються тайно три комуністичні часописі та одна часопись союзу ремісників.

Радіо. — Смоленськ 3. II. — Варшавські часописі доносять, що турецькі націоналістичні круги нахиляються до большевизму. Стверджено, що в російській большевицькій армії служить кількасот турецьких старшин.

Радіо. — Нордайх 3. II. — „Газета Варшавска” приносить

розмову з Сазоновом: Росія признасть незалежність Польщі в її етнографічних границях і може також Фінлядію, але ніяким чином незалежність інших держав, які перед тим належали до Росії. Самостійність Латвії й Естонії є мрією, нема також українського народу, також не зречеться Росія Білої Руси.

„Журналь де Женеве” пише: — Антанта чи скорше чи пізніше прийде до погляду, що вона мусить признати також Литву й Україну, обі одинокі між молодими республіками, зглядом яких вона ще задержує ворожу резерву.

Отаман Ціммерманн доносить з Тирасполя, що відповідь що до переправи Української Галицької Армії на румунську територію має прийти сьогодні о 10-й год. перед полуднем, в другій депеші повідомляє, що відповідь ще не прийшла.

Тому що отаман Льонер відказався від обняття команди над остаючими на Україні Галичанами, отамана Льонера звільнено на його просьбу від Української Галицької Армії, а отамана Ерле іменовано шефом штабу II-го Корпуса. Отамана Якверта згл. сотника Коха аж до його виздоровлення іменовано шефом штабу I-го Корпуса, сотника Шобера шефом штабу сотника Кондрацького.

Отамана Грабовенського назначено командантом Бригади У.С.С. на час нездібности до служби отамана Дудинського.

7. 2.

Після донесення полковника Шаманека — на першій залізничій стації на схід від Балти показалися большевицькі відділи так піхоти як і кінноти, які посуваються здовж залізниці на захід. Коло села Жулинка на північний захід від Гайворона розвідча стежа 4-ої Бригади стрінула червоні відділи. Большевики наступили на нашу стежу, захопили трох стрільців, та посуваються дальше в напрямі на Бершад.

Згадані частини червоних входять в склад 45-ої совітської дивізії. Таким чином була Кмда II-го Корпуса примушена увійти в прямі переговори з відділами червоних, а саме з головною метою — задержати евентуально дальший похід червоних через район галицьких військ. Рівночасно приневолили обставини також штаб I-го Корпуса до переговорів з начальниками большевицьких частин, які зараз посуваються на Балту.

Начальна Команда прибула сьогодні на ст. Воронків коло Рибниці.

Розрив Укр. Гал. Армії став цілком очевидним. Політичний відділ, який виїхав з Нач. Команди по корпусам, осів при команді I-го Корпуса під назвою „Нач. Ревком Черв. Укр. Гал. Армії” і обняв провід над галицькими Військами. Шефом штабу назначений полк. Шаманек.

У відповідь на це Нач. Ком. Укр. Гал. Армії видала наказ, що полк. Шаманека звільняється з кнди I-го Корпуса і має він прибути до Нач. Команди. Полковникови Вольфови видано наказ перевести з усею енергією приказ що до переправи Укр. Гал. Армії на румунську територію.

Укр. Гал. Армія має отже дві команди. Начальний Ревком, ідучи за Ревкомом ЧУГА в Винниці, увійшов в порозуміння з большевиками, які прислали до I-го і II-го Корпуса своїх старшин звязку, та видав наказ, що галицькі частини мають остати на Україні, та відпочивши тут, рушити відтак на Польщу. Начальний Ревком пішов за настроєм загалу галицького стрілецтва.

Начальна Команда держиться старого шляху, страхається, щоби антанта не сказала, що ми большевики, і думає перевести армію на румунську територію під опікунчі крила антанти, яка віддала Галичину під опіку Польщі, та знехтувала наші слухні домагання.

Начальна Команда поручила галицькому розвідчому старшині в Рибниці повідомити румунського команданта напроти Рибниці, що частини Укр. Гал. Армії перейдуть дня 9. лютого 1920. границю.

6-та Бригада в Гонорівці і 9-та Бригада в Тимкові одержали приказ переправитись через Дністер, не ждучи на дальші прикази I-го Корпуса.

8. 2.

З корпусів звітів не одержано.

Радіо з Москви з 8. II. доносить, що червоні відділи заняли дня 7. II. Одесу.

Від нашого розвідчого старшини в Рибниці наспіла слідуоча депеша: „Командант румунської пограничної сторожі в Резині — четар Мітитель звідомляє, що команда румунської дивізії повідомлена розпорядженням їхнього правительства ч. 2496 з дня 5. II. 1920., що українська делегація інтервеніювала в Букарешті в справі переходу через границю румунську. Правительство згоджується на перехід, однак команда дивізії не дістала наказу, щоби Укр. Гал. Армію пере-

пустити через Рибницю. Я представив четарови Мітителіви, що справа з огляду большевицького наступу є дуже нагла. Він прирік, що зараз по одержанні відповіді з Букарешту повідомить мене. Румуни в боці Рибниці роблять вправи в стрілянні, дуже затривожені.”

На підставі цієї телеграми надала Нач. Команда ось-таку телеграму до II-го і III-го Корпусів, Команди Етапу Армії та всіх команд двірців: „Після зголошення четара Чайки з Рибниці — румунське правительство декретом з дня 5. II. ч. 2496. згодилося на перехід Укр. Гал. Армії через Дністер.”

9. 2.

З корпусів звітів не одержано.

Стара Начальна Команда прибула сьогодні з Воронкова до Рибниці і зараз вислала місію зложену з от. Куніша Івана, сотника-судді Ковшевича Романа до румунського команданта місця переправи в Рибниці зі слідуною повновластю на французькій мові: „Начальна Команда Галицької Української Армії уповажнює отамана генер. булави Івана Куніша і п. сотника-суддю Д-ра Ковшевича Романа умовитися з королівським румунським командантом місця переправи в Рибниці що до: а) безпроволочного розпочаття переправи поодинокими частинами Галицької Української Армії, б) місця найблищого закваторовання перейшовших частин, в) усталення місця і часу, в якому всі питання, звязані з переходом Гал. Укр. Армії мають бути порішені повновласниками королівсько-румунської влади і Гал. Укр. Армії. Надто дано сотникови-судді Д-ру Роману Ковшевичови ось-такі вказівки для переговорів: 1) Гал. Укр. Армія буде вважатися по переступленні границі румунської території союзною армією, а в ніякому случаю не має бути трактована як така, що вступила на територію неутральної держави тому, що Гал. Укр. Армія бореться проти большевиків по стороні російської ДобрАрмії, якої є складовою частиною, ся-ж остання армія належить до союзних і сполучених держав антанті, з котрих одною є румунське королівство, але навіть і без посередництва рос. ДобрАрмії та союзних і сполучених держав антанті взагалі Гал. Укр. Армія повинна бути вважана союзною армією, тому що бореться від початку свого існування проти большевиків і таким чином боронить також границь Румунії від спільного ворога. 2) Наслідком цього має бути Гал. Укр. Армія полишена в посіданні своєї зброї та своїх воєнних матері-

ялів: роззброєння цієї армії представляється отже недопустимим. На випадок, колиби органи румунського правління були дотично цього предмета іншої гадки, Начальний Вожд Гал. Укр. Армії видав інструкцію командантам поодиноких груп, що перейдуть границю, щоби видали зброю за одержанням письмової посвідки відбору, з якої має бути видно, хто зброю відібрав, як також число і якість відібраних предметів. У всякому випадку вимагають дисциплінарні згляди, щоби старшини Гал. Укр. Армії були полишені в посіданні зброї. 3) Виконання військової юрисдикції супроти осіб приналежних до Гал. Укр. Армії буде — згідно з високим приписом міжнародного права застережене судовим органам Гал. Укр. Армії, яка у цьому згляді має бути трактована як екстериторіяльна одиниця. 4) Розквартирування та улагодження прохарчовання Гал. Укр. Армії будуть предприняті все в порозумінні з військовими та цивільними органами румунської влади в як найдалше йдучому узглядненні інтересів місцевого населення.

Начальний Ревком ЧУГА видав дня 7. II. 1920. в Чечельнику за підписом Музички Андрія, сотника Цапяка — як секретара, от. Волощука — як члена та полк. Шаманека — як начальника штабу отцей наказ військам: 1) Заступники всіх корпусів та Етапу Гал. Укр. Армії утворили тимчасовий Начальний Ревком з осідком покищо при Кмді I-го Корп. 2) Вкортці слідує вибір головної ради Гал.Укр.Черв.Армії. Приказ до переведення виборів слідує. Аж до уконститування цієї ради належить придержуватися отсих провізоричних заряджень. 3) Всі частини Гал. Укр. Армії, які знаходяться на схід від Дністра, творять Червону Українську Галицьку Армію та являються союзниками всіх совітських військ. 4) Найвищу військову та політичну владу над Черв. Гал. Укр. Військами, а через це і відвічальність перед армією і народом, поносить Начальний Ревком. 5) Переведення всіх військових справ лежить виключно в крузі ділання Червоної Начальної Команди, яка за всі свої діла та блуди, як також за дух та ударну силу армії відповідає перед Начальним Ревкомом. 6) При командах корпусів належить зорганізувати подібні Ревкоми. 7) Службова дорога між поодинокими командами остається — як досі — та сама. Команди Корпусів одержують прикази від Начальної Команди, а впрочім ділають в порозумінні зі своїми Ревкомами. Ревкоми при командах корпусів

одержують свої вказівки від Начального Ревкому. 8) Прикази Начальної Команди, які торкаються військових рухів та засад пропаганди мають бути підписані так Начальною Командою як і одним з членів Ревкому. Прикази, які відносяться тільки до внутрішньої служби, та не мають впливу на загальне положення, видає виключно Начальна Команда, однак ж все інформує вона Начальний Ревком про видані зарядження. 9) Іменовання всіх вищих начальників, від команданта бригади в гору, переводить Начальний Ревком на внесок Начальної Команди. Дотеперішні команданти і шефи штабів остаються на своїх посадах. Всі прочі іменовання переводить Начальна Команда. 10) Зноситися зі союзниками або ворогом має право тільки Начальний Ревком, однак все в порозумінні з Начальною Командою. 11) Начальником штабу Черв. Укр. Гал. Армії іменується поки що полк. Шаманека, який — аж до іменовання команданта — виконує і його функції. 12) З огляду на виїмкові відносини одержує начальний вожд та команданти корпусів право деградувати всіх старшин, прямо їм підчинених, які своїм поведенням ярко порушили свої військові обовязки. Переведення таких мір голосити через Ревком корпусу Начальній Команді при поданні причин. 13) Всі засуди смерти мають бути потверджені Ревкомом. 14) Приказ цей належить оголосити. 15) Відходить до всіх корпусів та Команди Етапу.

Начальна Команда ЧУГА видала за підписом тов. полк. Шаманека дня 8. II. приказ: „Спонуканий волею частин і їх начальників, та в журбі о судьбу наших хорих та недужих рішив Начальний Ревком не переходити через Дністер до Румунії, не тратити української землі зпід ніг українського жовніра. Наказується: 1) Всі частини ЧУГА остаються надальше на своїх місцях та не починають ніякх рухів на полудневий захід. 2) Команди двірців Слобідка та Бірзуля ніяким чином не випускають які-небудь транспорти в напрямі на Рибницю. Весь матеріял є власністю стрільців та наших хорих і при них маютья лишити. 3) Між залізницею та Дністром зорганізувалися червоні повстанці, яких представники заявили, що не хочуть перепустити Галичан на румунський бік. Частини, що находяться біля залізниці, мають — на случай стрічі з такими нерегулярними відділами — зорієнтувати тих же про наші наміри та про те, що наше майно — як власність червоних Галичан — є нетикальне. 4) Команда

Етапу концентрує свої відділи і формації можливо біля Бірзулі та старається о телефонічну сполуку з частинами III-го Корпуса. 5) Відділи III-го Корпуса мають остатися в районі ст. Затише та — по можливості — угрупуватися здовж залізниці на північ. 6) Транспорти концентрувати на ст. Слобідка або Бірзуля. Поїзди з району Тирасполя і Роздільної стягати поступенно на ст. Бірзуля. 7) Ситуаційні звіти щоденно до год. 10-ої перед полуднем до Чечельника, постою Начальної Команди ЧУГА надсилати. Сюди присилати також точні звіти стану. 8) Відходить до I-го і II-го Корпусів та через ст. Бірзуля на ст. Слобідка, крім цього передає ст. Бірзуля цей приказ до Команди Етапу та частинам III-го Корпуса.

Від сотника Шобера — військового референта Ревкому ЧУГА в Винниці наспів слідує звіт під датою 5. II. 1920.:

1) в о р о ж а с и т у а ц і я : Поляки держать укріплені становища Камянець Подільський, Ярмолинці, Проскурів, Старо-Константинів, Полонне, кругло трема дивізіями. Старшини, що приходять з лічниці в Проскурові, подають ось-це: „Виряд, одяг польських військ дуже добрий. Після їх оповідань польський інтендантський апарат — здається — не добре функціонує. Лучаються часто насильні реквізиції. Сейчас за фронтними військами приходять польські політичні функціонарі і починають польонізацію. Всі урядники мусять на протязі двох місяців володіти польською мовою; засновують сейчас польські школи. В польській армії служить зараз багато французьких старшин. Вони подають, що Петлюра є розбишакою, авантюристом, і з ним взагалі не треба рахуватися. Міністрерство Петлюри арештоване. Про утворення українського легіону в рядах польської армії немає мови. Всіх петлюрівських старшин в Камянці арештовано і відвезено до Домбя. Французькі старшини означають цю часть фронту як східню границу французької республіки. Лінія Камянець - Проскурів вже вповні евакуована. З Проскурова евакуовані також хорі, імовірно до Тернополя. З Франції мається ожидати багато тяжких гармат. Польські часописі голосять, що диктатор Д-р Петрушевич мав прибути до Парижа. 2) Р у м у н и : Про рухи румунських військ нема ніяких донесень. Доносять про скупчення військ коло Могилева (три дивізії). 3) Б о л ь ш е в и к и : В районі між Камянцем і Полонним оперує XII-та совітська армія (ставка Київ), яка складається з трех дивізій. Сила дивізій ріжна. Найсильніша має числити

45.000 людей. Висипний тиф лютує дуже сильно в їх рядах. Дисципліна до певної міри добра. Впадаючим в очі є зжиття командантів з підчиненими. Дуже велику увагу звертають на виховання жовніра в революційнім дусі. Не оминається ніякої нагоди, щоби ознакомити його з біжучими подіями. Урядової тайни нема. Кожда справа може бути і є обговорювана публично. На загал можна сказати, що панує величезний паперовий світ, який стоїть на перепоні скорому полагоджуванню. Інтендантура до нічого. Армія живе властиво з грабжі. Населення не хоче зовсім доставляти артикулів всякого рода, тому що ніхто не приймає большевицьких грошей. Інтендантура щойно твориться. Ніяка большевицька організація не розпоряджає запасами. Дуж большевицьких військ: певні побіди, велика самопевність. Як аксіому мусимо держати перед очима: „Всі справи військової, політичної й адміністраційної натури рішає партія — без неї нічо не робити.” Всі військові справи рішаючої натури рішає приділений до головного командування Реввоєнсовет. 4) В л а с н а с и т у а ц і я : Положення хорих і виздоровців предложиться по одержанні докладних звітів. Харчове положення дуже важке. Большевицький харчовий апарат не функціонує. Положення утруднене ще через те, що наше політичне відношення до большевиків не вияснене. Надіюся, що — перебуваюча в Києві — місія принесе в цім згляді деяке поліпшення. Військо живе з дня на день. Грошей нема. В лічницях бракує топлива, тому що нема підвод. Обуви, одягу, біля нема зовсім. Поодинокі запаси сконфіскували совітські війська. На довіз з большевицького запілля не можна числити, тому що залізниця не заосмотрена в дерево. Цукор для виміни не видають, тому що призначений для центральної Росії (в Москві коштує більше чим 10.000 рублів). Прислана поміч в санітарнім матеріалі і дезінфекційних средствах неvistарчаюча. Задля великого морозу і недостаточного прохачування часті случаї пневмонії.

10. 2.

Групіровка I-го і II-го Корпусів слідує: II-гий Корпус: Штаб — Бершад, три бригади довкруги Бершаду тісно угруповані; 7-ма Бригада в м. Ольгопіль. — I-ший Корпус: оперативний штаб — Чечельник, 5-та Бригада — Чечельник, 6-та Бригада — район Черномін - Гонорівка, біля ст. Попелюхи, 9-та Бригада — район Тимків - Слободзея, біля ст. Слобідки, 10-та Бригада в районі Бендзари, що на схід від

Балти; адміністративний штаб корпусу в Балті. X-тий гарматний полк в районі Мошняги - Ефтодія, що 8 верстов на захід від Балти; IX-тий гарматний полк в селі Стратіївка, що на південь від Чечельника.

Новоутворена НКЧУГА видала наказ Кмді III-го Корп. взяти як найбільш активну участь при відбиранні добровольчого майна. III-тий Корпус, що стоїть в районі Кассель - Захаріївка - Бергдорф, підняв червоний прапор та підчинився НКЧУГА.

Кмда II-го Корп. доносить, що I-ший і III-тий курені 533-го совітського полка увійшли рано без припадку до Бершаду й обсадили місто. Курені мали приказ своїх команд розоружити II-гий Корпус в м. Бершад, а оружжя здепонувати й охоронити. Цей приказ відноситься хвиливе лише до м. Бершад і с. Фльорини. Розоруження є тільки тимчасове.

Ревком ЧУГА - Винниця призначив розпорядком з 4. лютого ц. р. тимчасово начальним вождем ЧУГА тов. підполковника Вітошинського Амврозія, а розпорядком з 6. лютого іменував — на пропозицію Паркому Української Комуністичної Партії Прикарпаття — тов. Барчука Дмитра політичним комісарем при начальнім вожді ЧУГА.

Ревком ЧУГА при Начальній Команді видав — за підписами голови — тов. Музички Андрія, секретаря — т. Цапьяка, Волощука, Шепаровича і політкомом Барчука — слідуєчий приказ до всіх частин ЧУГА: „Гал. Укр. Армія опинилася під цю хвилину в доволі грізнім становищі. Ведена дотеперішними політиками і вождями, які загнали її до Денікіна, гал. армія стратила всяке довіря, кредит, якого тепер так потрібно. Червона армія зажадала здачі оружжя. Причини цьому — це тільки недовіря у щирість нашого переходу в ряди червоних військ. В тій справі ведуться переговори з командуванням черв. військ. Приказ червоних відносно здачі зброї є хвиливий і він безумовно ніяк на наше повзяте рішення не впливає. Ревком по порозумінні з членами винницького Ревкому наказує: 1) всі частини ЧУГА мають остатися на місці. Команданти частин і старшини, які вводили би переполох в ряди, будуть віддані Револуційному Трибуналові. 2) Частини, від яких червоні війська зажадали віддачі зброї, мають таку зложити за поквітованням. 3) Повідомляється, що III-ий корпус брав участь в боротьбі проти Денікіна і розоружив 5 бронепоездів, як також денікінські частини, які старалися

перейти в Румунію. 4) Взивається всіх старшин і стрільців заховати холодну кров і не допускати до ніяких ексцесів. Зазначається ще раз, що нашими політичними і військовими чинниками ужито всяких заходів, щоби Червону Галицьку Армію удержати в цілості.

НКУГА в Рибниці видала до Кмди II-го Корп., всіх бригад і команд двірців слідуочий приказ: „Начальна Команда з частинами Етапу перейшли 10-го лютого коло Рибниці Дністер. Я пригадую всім старшинам і стрільцям на зложену ними присягу й очікую, що всі команди, частини й установи перейдуть як найскорше з усіми людьми і по змозі з цілим майном на румунську територію.” —

Румунський командант напроти Рибниці — по довгим зводженні — заявив, що відповідь прийде за дві години, а відтак знову за дві години, заявив, що дістав наказ від своєї команди дивізії не перепустити ніяких галицьких частин, як також і добровольців. Генерал Ціріц і отаман Грушка пробували перебратися за Дністер на свої паспорти, виставлені їм західним українським посольством у Відні, однак це їм не повелося. Отсим рішенням румунського правительства Антанта дала нам вільну руку і прямо вгнала нас в союз з большевиками. Іншої дороги для галицької армії не остало. Гал. армія підняла червоний прапор, щоби його застромити на гордих верхах Карпат, звільнивши в союзі з російсько-українською совітською армією прикарпатську Україну з-під кормиги польських шляхтичів. Вони загарбали галицьку Україну та вигнали що найкращих її синів з рідної землі, щоби тисячами могил покрили широкі степи України. Серце галицького стрільця і старшини накіпіло завзяттям до ворога та жадою пімсти за всі зазанані злидні, тож не диво, як приміром один стрілець висказався, держачи за багнет, що буде різати Поляків від двох до вісімдесяти літ. Думка відібрання Галичини з польських рук не сходить з думки галицькому старшині і стрільцеві. Для маленької ілюстрації хай служать хочби слідуочі случаї: — Над Рибницею кружляє велика гурма ворон — що найменше 20.000 — дивляться старшини і говорить один за всіх: „Гей, коби нам хоч тільки здорового війська, так йдемо в Галичину, а як вступимо до неї, так тисячі тих, що тепер сидять дома, пристануть до нас і допоможуть виганяти Ляха.”—Знову друга ілюстрація:—Сидять стрільці в теплушці, розмовляючи, а все про поворот до Галичини,

але не той одинцем з похиленою головою, але громадно з побідним оружжам в руці. Крізь шпару пробиваються соняшні проміння, а на них через всю ширину вагона тремтять тисячі порошинок. Зітхання добувається з грудей одного стрільця, а в слід за тим слова: „От, коби нас тільки, як того пороху, так під нашим ударом не устоявбися клятий Лях.” —

З Ревкому прийшов до от. Лисняка приказ арештувати генерала-четаря Микітку, ген.-чет. Ціріца та ген.-майора Стойкіна з усіма добровольчими старшинами. Приказ виконано. Частини галицької армії дістали наказ причепити під українську відзнаку на шапці червоні стяжки. Стрільці і старшини—без найменшого ремствования виконали це. Переворот в галицькій армії відбувся безкровно. Заініційований і переведений старшинами — при загальній прихильности стрілецтва, яке злучившись з червоною армією надіється побідно вернутись в рідні сторони.

На приказ НКЧУГА транспорт начальної команди виїхав сьогодні з Рибниці до Слобідки.

Подільський губерніяльний комітет комуністичної партії большевиків України розкинув між Галичанами відозву слідуючого змісту: „Пролетарі всіх країн єднайтеся. Товариші Галичани, козаки та старшини. Не вірте провокаторам. Червона армія не буде з вами боротися, навпаки, вона бажає, аби Ви стали з нею рука в руку проти контрреволюції і визволили селян і робітників Галичан. Тому будьте спокійні. Ви будьте на місцях, не слухайте денікінців. Не йдіть туди, куди вони Вас висилають. Червона армія в злучі з Вами розібе польське панство і визволить галицького робітника і селянина. Хай живе повстання проти Денікіна. Хай живе червона галицька армія.”

11. 2.

Транспорт начальної команди з арештованими прибув до Слобідки. Вечером приїхав сюди новий начальник штабу — полк. Шаманек та обняв урядовання. Крім зміни на найвищих становищах, склад НКЧУГА не змінився. До нової Начальної Команди увійшли всі давні референти і команданти підвідділів, організація остала та сама, що й досі. НКЧУГА зі всім апаратом переходить до м. Балти.

Ревком ЧУГА видав слідуючу відозву: до козаків і старшин Галицької Армії: „Товариші. З утечею диктатора Петрушевича за кордон та цілковитим розвалом уряду Петлюри по-

кінчився той соромний в історії визвольних змагань українського народу період, над яким історія повинна поставити напись: *вислугування реакційній політиці антант*. Це забігання ласки в сильних капіталістичного світу довело до того, що наші дотеперішні провідники звели на ніщо шумно заповіджені суспільні реформи в користь працюючих, вкінці наплювали на цілу минувшину і явно перейшли в табор реакції. Диктатор Петрушевич передався з галицьким усім військом лютому ворогови працюючих мас і визволення України царському генералови Денікіну. Петлюра кинувся в обійми відвічного ворога України, споконвічного гнобителя селянських мас України — в обійми реакційної Польщі. Утеча обох тих зрадників народніх в ворожий табор відкрила очі галицьким козакам. Полишені на свій власний „хлопський” розум — галицькі козаки побачили, що їм не по дорозі ні з царським генералом Денікіном, ні з польською шляхтою. Галицькі козаки зрозуміли, що коли тепер йде бій на життя і смерть між буржуазією в лиці прислужників антант—Денікіна та Польщі—з робітничо-селянськими масами, які мають свою оборону в червоній армії російської та української радянської республіки, їм нема довго чого вагатися, а треба стати на сторону братів своїх, на сторону червоної робітничо-селянської армії. Так галицька армія стала червоною. Революційним способом зложений Революційний Комітет в Винниці переняв на себе дальше ведення внутрішніх справ Галицької Армії та веде акцію в ціли зясування становища ЧУГА в червоній армії обох радянських республік. Та діло революції в Галицькій Армії ще не покінчене. Начальна Команда хоча й спакована до виїзду в Румунію, під покровом недобитків Денікінської армії ще дальше баламутить галицьких козаків і сіє розклад і зневіру в наших рядах. Щоби завершити справу революції в галицькій армії, щоби остаточно прочистити її зі зрадницьких контрреволюційних елементів і приспішити реорганізацію галицької армії в червону галицьку українську армію, в армію селян і робітників Галичини, Ревком ЧУГА в Винниці скликав на день 25. лютого *Перший Військовий Зїзд*. Зїзд всесторонно обсудить теперішнє становище Галицької Армії та вибере військову раду ЧУГА, яка перебере на себе дотеперішні функції Ревкому і дальше буде вести політичний і військовий провід в ЧУГА. Тому до діла, Товариші. Нехай негайно по всіх частинах відбудуться збори всіх козаків і стар-

шин. Застановіться на цих зборах над усіма пекучими питаннями ЧУГА і виберіть по одному делегатови на сто людей, окремо від козаків і старшин, на Винницький Військовий Зїзд. Делегатам треба дати підводи і гроші на прохарчування в Винниці бодай на три тижні. Делегати мусять вуїхати на тиждень наперед, щоби заосмотрені у відповідні легітимації зголосилися найпізніше 24. лютого в Ревкомі ЧУГА в Винниці, вул. Хмельницького ч. 8.

До діла, Товариші. До побачення на Зїзді. Хай живе Червона Галицька Українська Армія. Хай живе Українська Соціалістична Радянська Республіка. Хай живе всесвітня Революція.”

12. 2.

Сьогодні заключено в Києві між представниками Ревкому ЧУГА а делегатами XII-ої сов. армії договір, який звучить: 1) З галицьких військ, розташованих в районі волинської, подільської та херсонської губернії, сформувані три піхотні бригади, відповідне число артилерії (по одному легкому дивізіонові двох-батерійного складу і по окремій тяжкій або гавбічній батерії в кожній бригаді) і кавалерії (по одному полкови чотирех-ескадронного складу при кожній бригаді) по штатам, об'явленим в приказі В.В.С.Р. з дня 13/ХІ. 1918. ч. 220. і з дня 19/VII. 1919. ч. 1201/226. 2) Формування відбувається під наглядом відповідних Начдів при участі представників від інспектора піхоти, кавалерії й артилерії. 3) Сформовані бригади прикомандувати четвертими бригадами до 44., 47. і 58. дивізій. 4) Начальникови Політичної Управи Армії разом з партією Большевиків Прикарпаття ужити заходів переглянути командний склад гал. військ і вибрати відповідних командантів і комісарів, ознакомлених з мовою і побутом Галичан. 5) При Політичній Управі Армії оснувати галицьку секцію для кермування політичним вихованням галицьких старшин. 6) Галицькі бригади формувати на взірець червоної армії. 7) В галицьких бригадах і командуваннях так внутрішних як і зовнішних діловодство провадиться українською мовою. 8) Галицькі бригади доповнюються виздоровцями зі шпиталів та всіми Галичанами, здібними до фронтової служби, які знаходяться на території радянських республік. 9) В галицьких бригадах лишаються на службі вибрані річники від 18 до 35 літ. Особи старших річників і професій, не підпадаючих бранці, увільняються від неї в порозумінні з

Політичною Управою Армії і комуністичної партії большевиків Прикарпаття і розпреділюються по їхнім вказівкам. 10) Воєнне майно, яке знаходиться в розпорядженні Галицької Армії, котре не все буде вжите при сформуванні галицьких бригад (інтендантське, артилерійське, залізно-дорожнє, саперське, телефонне, авіаторське і різного рода майстерні), передається в армейський склад на особнім відрахунку в ціли використання постачання існуючих і формуючихся галицьких частин. 11) Санітарна Управа Армії допоможе медикаментами, санітарним матеріалом і лікарськими силами галицьким бригадам на формування лязаретів і перевязочних пунктів. 12) Галицькі бригади будуть ужиті в першій мірі на польським фронті, а відтак проти інших ворогів робітничо-селянської влади на західнім і полуднево-західнім фронті. 13) 12. лютого 1920. галицькі війська зачисляються на всі види постачання при XII. Армії, а хорі передаються піклуванню Санітарної Управи Армії."

Кмді I-го корпусу видано наказ в ціли зліквідовання частей 4-ої бригади, яка, тому що червоні війська почали зразу розоружувати наші частини, рішила перейти з оружжам до Румунії, та кінний відділ I-го корпусу під проводом четара Панаса, який знову рішив остати на Україні та удержуватися тут на взір повстанців.

13. 2.

Останки добровольців, в силі кілька тисяч крісів і їздців і багато гармат, стараються перебитися здовж Дністра на північ, щоби получитися з Поляками. Причиною є заборона Румунів перейти через Дністер. Відділи III-го корпусу від трех днів стоять в боях з денікінськими відділами в районі Григорополя.

Пресову квартиру УСС. приділено до НКЧУГА.

Тов. от. Лисняк назначений тимчасово командантом I-го корпусу.

Харчовий стан III-го корпусу: 359 старшин, 3206 стрільців, потягових коней 2476, верхових 444, скорострілів 97, гармат 28.

Ситуація ЧУГА з днем 13. лютого 1920:

1) Команда I-го Корпусу — Чечельник, 6-та бригада — Черномін, Гонорівка, 9-та бригада — Тимків, Слободзея, Слобідка, 10-та бригада — Балта, Бендзари, Переліти, запасна лічниця ч. 1 — Балта.

2) Кмда I-го Корпуса — Бершад, 4-та бригада — Устє, УСС. бригада — Баланів, 5-та бригада — Бершад, Фльорина, 7-ма бригада — Ольгопіль, Деміївка, Запасна Лічниця — Бершад, Армейський Вишкіл — Ободівка.

3) Кмда III-го Корпуса — Бергдорф, 11-та бригада — Захаріївка, 8-ма бригада — Гліксталь, Гайдорф, 2-га бригада — Кассель, 14-та бригада — Григоріопіль, Пошестна Лічниця — Затише.

4) Команда Етапу Армії — Бірзуля, етапні частини в районі навкруги Бірзулі.

5) В Одесі: Летунська сотня, кольона особових авт, Збір-на Станиця, дві Лічниці.

На лінії Тираспіль - Роздільна - Бірзуля - Рибниця: Ар-мейська майстерня одностроїв, Залізньо-Дорожні сотні 1, 2 і 3., Харчові Склади 11-ої, 14-ої, 2-ої та 8-ої бригад і III-го кор-пуса, Армейський Господарський Уряд ч. 2., Харчові Склади I-го корпусу, 9-ої та УСС. бригад, артилерія УСС., матеріаль-ний поїзд I-го корпусу, Санітарний Полевий Склад, Саперсь-кий і Технічний Склад.

В Тирасполі: Лічниця от.-лікаря Д-ра Новака, 6-тий важ-кий гарматній полк, Самохідний курінь, Автопанцирна сотня, Саперська сотня I/3., Армейський Господарський Уряд ч. 1.

В Розалівці коло Роздільної — кінська лічниця.

Транспорт Начальної Команди прибув до Бірзулі, звідки ще того самого дня відіхав до Балти.

Начальний вожд ЧУГА — тов. підполк. Вітошинський вступив сьогодні в виконання своїх обовязків та прилучився в Бірзулі до транспорту Начальної Команди.

Генерал-майора Стойкіна та других добровольчих стар-шин звязку при НКГА передано Окружному воєнному комі-сарові (окрвоєнкому) Красвському в Одесі на його ж дома-гання.

14. 2.

Група добровольців — під проводом ген. Бредова — по-сувається здовж Дністра. Дня 12. лютого осягнуло було чоло цієї групи район Найдорф - Гліксталь, де вступило в бій з час-тинами III-го корпусу. Бої тривали також і через цілий день 13. лютого, деякі частини добровольців розоружено та захо-плено дещо майна. Трета бригада 45-ої сов. дивізії посува-ється в наступі на район Павлівка - Гліксталь, з нею співді-ляють наші частини.

До Винниці виїхали сьогодні з корпусів представники ЧУГА на наради в справі нової організації армії з представниками XII-ої сов. армії.

Після донесення Кмди III-го корпусу знаходиться при корпусі около 750 хорих, не числивши хорих, що остали в Винниці, Гнівани, Тиврові.

Транспорт Начальної Команди прибув на ст. Балта та перенісся до міста.

15. 2.

Денікінські відділи сконстатовано сьогодні в Артемівці, на полудневий захід від Окни. В Окнах стоїть 404-ий сов. полк. Охорону Бірзулі переводять відділи Етапу.

О охорону району Слобідки старається 9-та бригада, якій крім того підчинено в тій цілі Вишкіл УСС., дві батареї та кінноту 5-ої бригади.

Санітарним шефом ЧУГА назначений сотник-лікар Д-р Козакевич.

16. 2.

Добровольчі відділи досягнули сьогодні своїми передовими частинами залізницю Слобідка - Воронків - Рибниця. Після звіту Кмди 9-ої бригади кінні та піші частини Денікінців три рази наступали на фронт Бурштин - Тимків, коло Слобідки, але у всіх случаях їх відперто.

Харчовий стан III-го корпусу виносив 14-го лютого 1920: 346 старшин, 2918 стрільців, і так: 2-га бриг. 77 старш., 609 стр., 8-ма бригада — 52/610, 11-та бр. 82/665, 14-та бригада — 43/306. Крісовий стан 232. 2-га бригада — 22, 8-ма бригада — 27, 11-та бригада — 21, 14-та бригада — 12. Корпусна кіннота — 140. Потягових коней — 2442, верхівців 445, возів 584, кухонь 54, гармат 28, скорострілів 97.

Між командармом XIV-ої сов. армії а НКЧУГА заключено 16. II. ц. р. слідуєчий договір: „1) Всі харчові ешелони, які знаходяться на залізничній лінії Бірзуля - Одеса і Роздільна - Тираспіль, будуть направлені в райони розташування Укр. Гал. Армії після вказівок команди названої армії. 2) Всі здорові стрільці частин Укр. Гал. Армії, що знаходяться в Одесі, і взагалі всі частини, що знаходяться поза районом розташування армії, будуть стягнені Укр. Гал. Кмдою до своїх частин; всі виздоровці — по виході з лічниць — поступенно відходять до своїх частин. 3) В лічниці в Одесі будуть при-

няті хорі ЧУГАрмії в числі около 2000 людей, що знаходяться під цей час в Тирасполі і Роздільній. 4) Питання про вивіз аероплянів, авт і прочого майна ЧУГА з Одеси, не зазначеного в точці 1-ій цього протоколу, буде предметом додаткових перемовин. 5) Вище згадані постанови сего протоколу входять в силу з днем підписання сего протоколу." Протокол підписали від XIV. сов. армії кмдт армії тов. Убиринович і нач. штабу тов. Мармузов, від ЧУГА тов. сотн. Сенечко, тов. поруч. Дикий, тов. Воловодюк.

17. 2.

Добровольці переходять сьогодні лінію сіл Слобідка, Красенька, Рибниця.

4-та бригада і кінний відділ четара Панаса, які свого часу відлучилися були від Укр. Гал. Армії, заявили через четара Панаса зі Слобідки своє підчинення НКЧУГА. Бригада одержала приказ перейти з Загнідкова до Кодими і Сербів.

Сьогодні виїхав на наради в Винниці тов. полк. Шама-нек і члени Ревкому при Начальній Команді.

На засіданні комісії про реорганізацію армії рішено, що реорганізація ЧУГА відбуватиметься в дотеперішних місцях розташування. Реорганізація відбуватиметься при участі делегації з XII-ої армії. Ешелони, які знаходяться на полудне від Бірзулі, можна в міру можливости стягати в район Бірзуля - Слобідка - Балта.

18. 2.

Добровольці подалися на північ через Крути і Шаршинці. Впрочім ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 18. лютого ц. р. доносить про заняття червоною армією ст. Вапнярка, що в районі Тирасполя осягнули червоні відділи по завзятих боях Дністер, а в районі Дубосари - Григорівка - Тираспіль та Одеса ведуться завзяті бої з поодинокими ворожими відділами, при чім червоні відділи заняли м. Ольвіопіль і морське побережжя в районі дністрового лиману.

Радіо. — Москва 18. II. — Проти внутрішнього розстрою. Пролетаріят видав господарському розстроєви і дезорганізації рішучий бій. Робітничі донесення запасних армій, відомости зі всіх міст Росії потверджують це. Сотки червоних жовнірів відложили своє оружжя і почали боротьбу з господарським розладом. Через їх примір та їх енергію потягають вони

за собою звичайних робітників. Геройська 7-ма армія, яка довше як рік боронила Петрограду і знищила Юденіча, взяла в руки сокиру і пилку та воює зі студенею. 2-га армія, яка боролася з Мамонтовим і Денікіном, направляє тепер знищені через біло-гвардійців перевозові середники.

19. 2.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 18. лютого ц. р. доносить про заняття червоною армією ст. Рибниця і Воронків.

Радіо. — Смоленськ 17. II. — Населення східної Галичини вимиріє дослівно на пошесть тифу. Є села, в яких не остала жива душа. Польське правительство не підприняло досі ніяких мір, щоби здержати страшне поширення пошести.

20. 2.

Добровольці осягнули вчера лінію Попелюхи - Загнідків - Рашків, їх бойові відділи рабували передвчера на ст. Кодима, а вчера на ст. Попелюхи.

Радіо. — Варшава 19. II. — Преса. — Генерал Шептицький, командант литовсько-білоруського фронту, заявив кореспондентови „Дзеннік волинські”: — Большевицька офензива на весні не є виключена, а навіть імовірна. Польща не має причини боятися, тому що дух армії знаменитий, число і ви-рядження війська вистарчаюче.

Радіо. Харків 19. II. — Радянське правительство України заявляє як найбільш торжественно, що воно вповні прилучується до зробленого совітською Росією 2-го лютого ц. р. мирового предложения польському правительству. Висказуючи свою найглибшу симпатію для визвольного руху робітників і селян всіх країв, заявляє відтак українське радянське правительство, що воно не має найменшого наміру вести агресивну політику зглядом своїх сусідів і ані силою ані якою-небудь інтервенцією впливати на справи сусідньої держави або на волю народніх мас інших держав. Президент центрального виконкому України Петровський, президент ради народніх комісарів — Раковський, нар. комісар хліборобських справ — Мануїльський, нар. ком. публичної науки — Гріцколя, нар. ком. апровізації — Владимирів, нар. ком. судових справ — Трілецький, нар. ком. соціальної опіки — Падеріне, нар. ком. здоровля — Коста, делегат найвищої федеративної ради народнього господарства Чубар, нар. ком. без портфелю — Замінський (Затонський).

4-та бригада прибула дня 19. II. до с. Серби, коло Кодими, тільки 7-им пішим полком в стані 15 їздців, 160 стрільців, 6 скорострільів, 20 старшин. Прочі частини бригади, штаб і кавалерія були змушені силою оружжя йти з добровольцями. 7-ий полк переходить сьогодні до Кодими, де тимчасово залишається.

Червоні сов. війська займають зараз проти Польщі боевий фронт на полудне від пінських лісів — XII-ою армією в складі 44-ої сов. дивізії, від Бару до лінії Троянів - Баранівка — 58-ою сов. дивізією, на північ до шосе Житомир - Новгород Волинський і далі на північ до рівнобіжника коло Мозиря — 47-ою сов. дивізією. На відтинку Бар - ріка Дністер знаходяться тільки слабші совітські розвідчі відділи. Цей відтинок має бути зайнятий частинами XIV-ої сов. армії. Наступом вчера 20. II. вдалося Полякам захопити Летичів і відкинути совітські війська на 10 кілометрів на схід від него. Пробиваючимся відділам добровольців вдалося мабуть сьогодні досягнути лінію Вапнярка - Ямпіль.

Витяг з радіо Москва 21. II. 1920. — Нове українське правительство складається із заступників українських большевиків комуністів, партії українських комуністів-боротьбістів та української партії соціал-революціонерів. Нове правительство вважає своєю першою задачею скликати на день 15-го квітня четвертий зїзд українських рад. Українське радянське правительство повідомляє отсим всі народи і держави, що воно знову уконституувалося, та заявляє свою незломну волю берегти незалежність і недоторкаємість української радянської республіки. Рівночасно висказуємо наше гаряче бажання жити в мирі з усіма народами, які запрошуємо вступити з нами в економічні та дипломатичні зносини. Український робітничий та селянський уряд підчеркує потребу заключити мир з Польщею, як це вже заявив наш союзник, себто російська совітська республіка своєю деклярацією з дня 2-го лютого 1920.

Радіо. — Москва 19. II. — доносить про заняття червоною армією Архангельська.

Радіо. — Москва 21. II. — Совіт народних комісарів постановив всіх обвинених о бандитизм, оружні грабежі і рабункові напади передавати ревтрибуналови.

Начальний вожд ЧУГА т. підполк. Вітошинський видав

ось-такий наказ військам: „Ревком Черв. Укр. Гал. Військ назначив мене начальним вождом армії. Обовязок цей беру на себе в хвилині, в якій являється нам нова надія, що на весну виборемо собі нашу дорогу Вітчизну. Вправді розсіяна наша армія по цілім Правобережу, здесятковані ми хоробами і боями, нездібні покищо наші відділи до війни і боротьби. Журбою моєю буде зібрати всі наші частини, переорганізувати галицькі стяги, заосмотрити їх в потрібні матеріяльні припаси і через це як найскорше зробити з них нову беззатну одиницю. При переведенні отцих задач числю я на поміч цілої армії та на цю певність, що всі Галичане пожертвуютъ все, щоби вкінці дійти до своєї вимріяної ціли. Ніхто не сміє остатися побіч, ніхто не має права остатися поза нашими рядами. Обовязком всіх виздоровців та відокремлених від своїх відділів галицьких червоних стрільців є — зголоситися сейчас в найближчій галицькій частині, прилучитися негайно до наших стягів. На удержання ладу та дисципліни серед всіх відділів армії буду звертати як найбільшу увагу. Руководячися вказівками Ревкому ЧУГА та підмогою політкомів поодиноких відділів думаю, що це легко буде досягнути. Жадаю, щоби кожний з галицьких червоних стрільців здавав собі справу з того, що армія без дисципліни станеться тільки гуртком безрадних людей, який не тільки не може мати ніякого успіху, але скорше чи пізніше станеться жертвою случаю або судьби. Від праці найближчих тижнів залежить все. Наколи кожний з нас удержить в собі почуття обовязку, добру волю до праці і пожертвування, тоді вквортці станемо знову готові і здібні до бою: *до посліднього бою проти нашого старого ворога — польської буржуазії, що загарбала нашу землю.*

Стан III-го корпусу: харчовий — 364 старшин, 893 підстаршин, 2057 стрільців, 1410 потягових коней, 452 верхівців, 52 кухні, 593 вози. Боєвий: 86 старшин, 183 підстаршин, 217 стрільців, обслуга гармат, скорострільів, пушок і мінометів, 25 старшин, 54 підстаршин, 94 стрільців, людей без оружжя вишколених 59, стан оружжя: крісів австр. 605, російських 300, шабель 174, гармат 13 більше 15, заладованих, скорострільів австр. 19, російських 12, инших 16. Стан муніції: піхотної австр. 43734, гарматної рос. 164, скорострільної австр. 20100, рос. 12115, амер. 9000, хорих при відділах на стані частин 19 більше 223, хорих в лічницях — не на стані частин 15 більше 495.

Сьогодні вернувся з Винниці т. полк. Шаманек, приїхав також цілий Ревком ЧУГА з Винниці на постійний побут до Балти. Він уконституувався в цей спосіб, що головою вибрано тов. сот. Кондрацького, а секретарем тов. Музичку. В Винниці остає невелика делегація Ревкому. Рівночасно приїхав новий політком тов. Сірко Василь.

В Київ вислано місію, złożену з тт. Гірняка, Ерле, Паліва і Гадзінського, яка має переговорювати, щоби Черв. Укр. Гал. Армію полишено як самостійну одиницю, а не розділювано бригадами по дивізіям XII-ої сов. армії.

Військовий Зїзд, який назначено було на 1-го марта ц. р. в Балті, не відбудеться з огляду на реорганізацію армії; відложеної до дальшого зарядження.

Що до реорганізації армії видано вказівки: реорганізація відбуватиметься в теперішнім районі. II-гий корпус має переформуватися в I-шу Бригаду УСС., I-ший корпус — в II-гу Бригаду, III-тий корпус в III-ту Бригаду ЧУГА. Кожда бригада має складатися з команди бригади, з трех полків піхоти трех-курінного складу, одного полку кінноти двох-сотенного складу, одного легкого гарматного полку та одного важкого гарматного дивізіону, а крім того потрібних військових установ. З дотеперішних бригад твориться полки з попередніми числами. Дотеперішня 4-та бригада переходить в розпоряди-мість I-го Корпуса і буде розділена між нові полки, дотеперішню 5-ту бригаду мається ужити для формування кінноти I-го корпуса, а стан 14-ої бригади розділити між нові полки III-го корпуса. Частина Етапу Армії розділюється по найбільшій частині на I-ший і III-тий Корпуси. В склад бригад не входять тільки всі залізно-дорожні сотні, самохідний курінь, лунська сотня та всі господарські відділи. Всі заводові і пробні жандарми та міліціонери будуть приділені до полевої сторожі. Кожда ново-сформована бригада має крім того заложити запасний курінь.

Надто видала Начальна Команда зарядження що до переведення виздоровців з району Винниці - Немирів - Брацлав - Тульчин в райони дотичних корпусів. Находячіся в районі Літина, Хмельника, і взагалі на захід від Винниці виздоровці і хорі маються стягнути до Винниці.

До Кмди XIV-ої сов. армії вислано до Одеси делегацію в складі тт. Куніша, Д-ра Бемка, політкома Сірка для переговорів в справі: 1) пересунення ешелонів і матеріалів ЧУГА

з району Одеса - Роздільна - Тираспіль на північ, 2) організації ЧУГА в складі XIV-ої сов. армії по евентуальним приказам Рев. воєн. Ради Пол.-Зах. Фронту, 3) розгрузки ешелонів ЧУГА, якої зажадала Кмда XIV-ої сов. армії.

22. 2.

Похід добровольчої групи ген. Бредова на Могилів відбувається трема кольонами: 1) обози, штаби та — мабуть — сам ген. Бредов здовж Дністра через м. Ставки, що на схід від Яруг, 2) головна сила через Дзіговку, 3) сильніша група — мабуть для охорони правого крила — здовж залізниці на Піщанку. Всі згадані місцевости були осягнені денікінцями дня 20. лютого 1920. Передні сторожі ген. Бредова зближались до залізниці Могилів - Жмеринка. Через дні 19. до 21. лютого 1920. були частини ЧУГА в бою з правою кільоною групи ген. Бредова. в районі Кодими; убито 5 денікінців.

23. 2.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 22. II. доносить, що в районі Летичева перейшли червоні відділи до офензиви і ведуть завзяті бої 5 до 10 верстов на схід від Летичева. В районі Тирасполя полонено і розоружено 18. II. на полудне від Тирасполя 2600 добровольців, між тим більше як 500 старшин. Одна добровольча група перейшла 30 верстов на полудневий схід від Тирасполя на західний беріг Дністра, однак під натиском Румунів мусіла вона під гураганним вогнем вернутись. В районі Ростова йдуть завзяті бої — о посідання Ростова і Нахичевана.

Начальна Команда видала директиви що до реорганізації піхоти, кінноти, легкої і тяжкої артилерії.

24. 2.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 24. II. доносить, що 15 верстов на північний схід від Летичева ведуться бої.

Начальний Ревком ухвалив, що інституцію чурів зноситься. За це дозволяється тов. червоним стрільцям помагати своїм товаришам командантам за обопільною згодою.

На домагання комісара Воєнного одеського округу тов. Краєвського вислано ген. Микітку і Ціріца до Одеси, де вони мають бути поставлені перед Рев. Трибунал XIV-ої рад. армії.

В галицьких частинах та установах заведено радянський

час, який півтора години наперед рїзниться від середно-европейського часу.

25. 2.

Ситуація без змін.

Начальна Команда видала зарядження, що по полкам мається полишити тільки необхідний старшинський склад, а решту старшин злучити в окремих вишкільних курсах на командантів.

Зі справоздання Українського Інформаційного Бюра в Чернівцях: — Коли Льюїд Джордж заявив, що всі народи мають підняти боротьбу проти большевизму, професор Михайло Грушевський, який перебуває тепер в Швейцарії, написав у французькій газеті „Ля Гуманіте”: „Українці від трьох літ борються проти большевиків, а ви до нині не визнали їх самостійности і не дали їм ніякої помочі. Навпаки підпомагаєте всяких ворогів України, сотворили Денікіна, Колчака і т.п. умисно на те, щоби розбити Україну. Ми нині дякуємо зівсім за ваше визнання. Ми визнаємо себе самі і визнає нас ваш нарід. А ми битися проти большевиків не будемо, бо тоді, коли ми билися, ви приглядалися цьому спокійно.”

Українська місія у Варшаві заперестала вже свою діяльність і старається вирвати з Польщі. Андрій Лівіцький зівсний з цього, що підписав Полякам деклярацію з дня 2. грудня 1919., в якій заявив, що справа східної Галичини належить до виключного полагодження польським урядом, виїхав вже до Камянця Подільського. Сам Петлюра, який перебуває в Варшаві, стратив на повазі серед Поляків і польські часописи насміваються в огидний спосіб, пишучи, що „юж би час видаліць tego гoсця, а затшимаць то злото, яке польському скарбові правне се належи.”

— Місто Відень є збірнею всіх українських дезертирів старшин, як також всіх гешефтярів та злодіїв українського державного майна.

— На угорській Україні, де з початку були панували москвофіли, змінилося зівсім в користь Українців. Всі чорносотенці виїхали вже звідтам, а їх місця заняли Українці. Директором гімназії в Ужгороді є Андрій Алиськевич, директор української гімназії в Перемишлі.

26. 2.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 25. II. доносить, що в районі Летичева перейшли червоні відділи до наступу і боєм осягнули лінію сіл 15 до 25 верстов на північний схід від Летичева; офензиву продовжується. В районі Перекопа взяті бої о посідання Перекопа.

Радіо. — Москва 26. II. — Комісаріят для заграничних справ звернувся до Америки, Румунії та Японії з мировим пропозиціям.

Начальна Команда видала в справі організації технічних частин зарядження, що всі саперські відділи мається стягнути в одну технічну сотню, яка одержить число дотичної ново-сформованої бригади. В цілі вишколення командантів і їх доповнення виставлено вишкільну батерію.

27. 2.

Без змін.

Польський оперативний звіт з 25. II. подає, що ворог на подільським фронті, зібравши більші сили, перейшов до протинаступу. На новій обсажденій лінії Старосенява - Летичів - Деражня відбито всі ворожі наступи, при чім прийшло до боротьби на багнети.

До Начальної Команди прибули сьогодні з Винниці, згл. Київя тов. Затонський — член Реввійськради XII-ої армії, т. Порайко — назначений Кмдою XII-ої армії тимчасовим кмдуючим ЧУГА для переформування Укр. Гал. Армії в червоні бригади, т. Солодуб, помічник кмдуючого ЧУГА в військових справах, т. Михайлик, помічник кмдуючого ЧУГА в політичних справах, т. Іванів — начальник штабу ЧУГА, т. Пучко — політичний комісар, надто фаховці в гарматних й інтендантських справах. Начальна Команда носить від тепер назву Полевий Штаб ЧУГА та з хвилию реорганізації армії перестас існувати. Т. Шаманек назначений начальником оперативно-адміністративного відділу Полевого Штабу, дотеперішній начальний вожд т. Вітошинський уступив. Поодинокі реферати Начальної Команди остали на своїх місцях та працюють по давньому. Ревком ЧУГА на приказ т. Порайка — розпущено, всі свої справи має він передати паркомови комуністичної партії (большевиків) східної Галичини і Буковини.

Т. Гірняка призначив кмдуючий в політвідділ 44-ої дивізії для організації при ній галицької секції та загалом для ведення політичної праці серед галицьких стрільців.

Партійні відносини на Україні. При влади знаходиться комуністична партія большевиків, яка стоїть на інтернаціональним ґрунті і в склад її входять Москалі, Українці, Жиди і Поляки, — тих останніх мало, бо на Україні з Поляків майже сама буржуазія. З цієї партії головним чином і складається українське радянське правительтво, яке зараз поміщується в Харкові. До неї прилучилася українська комуністична партія большевиків Прикарпаття, яка тепер держить в своїх руках політичну керму ЧУГАрмії. Крім цього існує ще українська комуністична партія большевиків, яка стоїть на тісно національним ґрунті та стоїть в опозиції до теперішнього українського правительтва; до неї пристало багато давніших петлюрівських елементів. ЧУГАрмія мусіла увійти в зв'язь з К.П.Б.У., яка тільки тому, що має власть в своїх руках, може фінансувати Гал. Армію.

28. 2.

Ситуація без змін.

Вчора прибув з Тирасполя на ст. Затише транспорт в-здоровців: 1 сотник і 42 стрільців.

Большевицький оперативний звіт з 26. II. подає, що 10 до 20 верстов на схід і північний схід від Летичева продовжуються завзяті бої. По додатковим відомостям — полонено в районі Одеси і Тирасполя 12700 добровольців і здобуто 342 гармати, 560 скорострілів, 20 панцирок, 10 панцирних авт, коло 5500 крісів, 15 літаків, 390 паровиків, 2000 вагонів. В районі Тіхорецька, 50 до 60 верстов на схід від него, побили I-ший кубанський корпус, полонивши 4500 людей з корпусним штабом.

Радіо. — Польду 28. II. — З Варшави доносять, що українських міністрів Левицького і Безпалка арештували польські органи в Кам'янці і відвезли до Варшави. Ув'язнення переведено в порозумінні з Симоном Петлюрою.

Большевицький оперативний звіт з 27. II. подає: в районі Мозиря досягнули ми ряд сіл 18 верстов на захід від Мозиря. В районі Коростеня успішні для нас бої 40 верстов на північний захід від Коростеня. В районі Летичева тривають бої з більшими ворожими відділами 15 до 30 верстов на схід і північний схід від Летичева. В напрямі на Могилів Подільський ведуть наші відділи успішний для нас бій 35 до 40 верстов на північ і північний схід від Могилева Поділь. 40 верстов на схід від цього міста обсадили ми Томашпіль і М'ясківку. В ра-

йоні Балта продовжують наші частини похід в напрямі до Дністра.

Радіо. — Москва 28. II. — Радек цитує голоси з польських газет. „Піаст” пише: „Щоби проти-большевицьку війну зробити популярною в народі, мусимо ми пам'ятати на завдання, які нам передано. Одним з найважливіших наших завдань є пацифікація України під польською зверхністю і сотворення порядку від моря до моря, що представляє історичне покликання Польщі. Польські зрадники соціалізму ухвалили, буцім-то вони незгідні з цими постановами, слідуючу резолюцію: „Мир між Польщею а Росією можна тільки тоді заключити, коли Росія признасть Польщу і всі повставші на звалищах старої Росії держави.” Що ж це за держави. Це очевидно, що польським зрадникам соціалізму повинно бути байдуже, як совітська Росія, Литва, Естонія і Латвія уладять свої взаємовідносини. А що до України — то польське правительство певно не одержало від українського народу мандату заступати інтереси України перед совітською Росією. Піддержувати Петлюру і його прихильників, які не можуть удержатися власними силами, значить запускатися в авантюричну політику окупації України під покришкою Петлюри, що рівнозначне з установленням французького імперіялізму через Польщу.” — В „Роботнік-у” знаходиться також стаття якогось „несоціаліста”, який доказує, що знищена країна не може безумовно продовжувати війни, яка може мати для Польщі катастрофальні наслідки. В цій статті говориться ще, що Польща навіть — як би мала надіятися від антанти далекоїдучої помочі — то це мимо того могло би їй мало допомогти, якщо війна на сході тревала би дальше. Все дорожче, армія потребує більше, як ми можемо їй доставити, залізниці служать виключно для військових цілей, більше як половина бюджету йде на покриття воєнних коштів. Що ж буде доперва за рік. Україна, на яку Австрія і Німеччина кинули свої армії, щоби свої народи заосмотрити в хліб, стала могилою для цих сильних європейських держав. — Так пише „не-соціаліст”. — Буржуазна часопись „Понєдзялек” пише: „Якщо легко було би підійти до Москви, то можна також звідти вернути.” Радек пропонує польській буржуазії запитати свого приятеля Денікіна, як легко можна зайти до Москви.

Місця розташування ЧУГА з 28. лютого.

Полевий Штаб — Балта.

Кмда I-го корпусу — Чечельник, 5-та бригада — Чечельник, 6-та бригада — Гонорівка, Черномінці, 10-та бригада — Перейма, 9-та бригада — Кодима.

Кмда II-го корпусу — Бершад, 3-та бригада — Усте, УСС. бригада — Бирлівка, 4-та бригада — Білий Камінь (розв'язується), 7-ма бригада — Ольгіопіль.

Кмда III-го корпусу — Бергдорф, 11-та бригада — Захаріївка, 14-та бригада — Найдорф (розв'язується), 2-га бригада — Кассель, Комарівка.

29. 2.

Без змін.

Польський оперативний звіт з 26. II. доносить, що большевики відбили у них Єлтушково.

Штаб 45-ої дивізії в Одесі повідомляє, що ген. Микітка і Ціріц — як полонені — будуть відправлені в штаб 14-ої армії. Полевий Штаб ЧУГА зажадав, щоби їх повернути в Балту, де знаходиться Ревтрибунал ЧУГА.

В Жмеринці уладжено Збірну Станицю ЧУГА, яка має збирати галицьких виздоровців та відсилати в район розташування армії.

Полевий Штаб рішив, що реорганізація армії має відбуватися після директив, виданих вже тов. Шаманеком. Що до розв'язання Кмди Етапу Армії видано подрібні вказівки, до котрих бригад поодинокі етапні частини мають прийти. Також видано подрібні вказівки що до формування кавалерійських полків.

Сьогодні відбулися збори старшин Полевого Штабу ЧУГА, на яких представлялися всі референти і співробітники новому начальникови штабу, а крім того комісар тов. Пучко виголосив довшу промову, в якій представив історію, ціль і завдання радянської влади та червоної армії. В тім самім дусі говорив т. Гадзінський, підчеркуючи історичне значіння переходу Гал. Армії на червоний бік.

1. 3.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 29. II. доносить, що коло м. Романова, 50 верстов на північний захід від Бердичева, ведуться бої, що червоні відділи здобули Хмельник і ряд сіл на захід від Хмельника.

Після штатів червоної армії видано зарядження що до організації штабу бригади: оперативний штаб, інтендантура.

санітарна частина, ветеринарна частина, господарський відділ штабу, обоз штабу бригади, сотня звязку, технічна сотня.

При Полевім Штабі zorganizувався Ревтрибунал, на чолі з тов. комісарем Пучком.

2. 3.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 1. III. доносить, що в районі Ростова зломали червоні війська опір ворога і переслідують його на полудне, до цього часу зареєстровано 4000 полонених, 3 гармати, 52 скоростріли і великі обози та здобуто Ставропіль.

Відносно відзнак в ЧУГА видав Полевий Штаб слідуючі зарядження: 1) всі старшинські відзнаки (на рукавах) зноситься, 2) відзнаки родів оружжя (на ковчирях — без золота) залишаються, 3) відзнакою У.С.Р.Р. є червоний прапор з написом „У.С.Р.Р.” Відзнакою всіх червоноармейців є — признана III-тим Все - Українським Зіздом Рад — пяти-раменна звізда з серпом і молотом, як знамя селян і робітників. Тільки вона є дозволена. Тризуб зноситься, а на разі з недо-стачі звізд мають всі носити червону відзнаку.

Т. кмдуючий Порайко видав наказ галицьким військам, в якім вітає їх, висказує радість ізза прилучення ЧУГА до червоної армії, з якою тільки Галичани будуть могли повернутись в рідні оселі. Наказ кінчиться закликком: „До бою з польською шляхтою, Гал. Стрілець, до визволення нашого краю.”

Надто видав т. Порайко відозву до тт. червоних стрільців, в якій наклеює зрадницьку політику різних авантюристів в роді Голубовича, диктатора Петрушевича, отамана Петлюри й інших, та дає вислів радости, що галицькі стрільці прийшли вкінці до переконання, що визволення зможе наступити тільки тоді, коли вони візьмуть свою судьбу в свої руки і разом з робітниками і селянами України і Росії будуть боротися зі своїм відвічним ворогом. — Ваша ціль одна, — каже він при кінці, — визволення робітників і селян з економічної і політичної неволі, а шлях до того визволення: Диктатура робітництва і селянської бідноти.

Характеристичну відозву т. Затонського подаємо в цілості: „Товариші Галичане. Ми з Вами зустрічаємося не в перше. На цім самім місці билися ми торік одні з другими. Не одного побито, не одного з одягнених в сірі шинелі трудящих

кістки гниють на широких просторах Поділля. Вас вийшло понад 100 тисяч узброєних, гарно організованих вояків... А кілька зісталось... За віщо ж терпіли Ви такі невимовні страждання... Вам казали ватажки Ваші, учені інтелігенти, що позанімали старшинські посади, що позасідали в уряді, Вам казали вони, що це є необхідне задля визволення вітчизни від знасильства Поляків, Вам казали, що треба вперед вратувати Наддніпрянську Україну від завойовників большевиків, кацапів, і лише — опанувавши в Києві — допоможе Вам Петлюра вернутися в рідні оселі... Де зараз Петлюра... У Варшаві разом з польськими генералами обмірковує плян нового наступу на Україну. Вже антанта і Пілсудський його гетьманом України призначили. Що ж робила Ваша Начальна Команда і всі майже старшини, коли вже сліпий бачив, що бувший соціаліст Петлюра не тільки зрадник соціалістичній а просто запроданець. Повели Вас до Денікіна, до царського генерала, до лютого ката робітництва та селянства. Ваші ватажки, що увесь час дурили Вам голову національним визволенням України, не задумалися продати Вашу кров та кости тим бузувірам, що глузували з самої назви „Україна”... Що ж дивного, що Ви тепер може вже нікому не вірите і зовсім збилися з пантелику. Ми і не вимагаємо від Вас сліпого довіря, навпаки кажемо: ширше відкрийте очі, пригляньтесь до життя, де світова революція. Трудячі з робітництвом на чолі б'ються за новий лад, де не було би насильників ані скривджених, де не було би катів та власників душі і тіла злиденної голоти, де не було би і самої голоти. Це не легко дається. Віками Вас, селян особливо, держали в кайданах і не тільки залізних, а ще кріпших від заліза — духових. Ви росли слухняними волі володарів та учених. Народові казали: „Оце Твій ворог” і він — як бик — кидався у бій, не помічаючи, що ті, які раніш на йому орали, тепер його ж продали на м'ясиво. Тепер Вас привели до нас. Зараз все одно, нікуди податися. Петлюра у Варшаві, Денікін притиснений до моря — конас десь на Кубані. — Хай живе Світська Влада — кричать ті самі, що вели вас проти російських та українських братів до Петлюри, до Денікіна. Начіпляють червоні биндочки, а тимчасом мріють все zostавити по старому: ті-ж штаби, ті-ж старшини, та-ж темнота та сліпа слухняність в масах. Ми цього терпіти не можемо і не будемо. Ви потрібні нам, не як сліпе знаряддя, а як свідома

революційна сила, яка поруч з трудячими — все одно, чи Українцями, чи Росіянами, чи Поляками, — буде битися з панами та підпанками також всіх кольорів. Біда навчас. Але навчас вона тільки темних, неосвічених. Ті-ж, що покинули університети, як досі не навчилися — в більшості ніколи нічому не навчатися, і знову будуть коверзувати, інтригувати. Не оден ще за Петлюрою до польської шляхти перейде, бо шляхта — хоча польська — їм ближча, чим свій український робітник. Буде боротьба в Ваших власних колах, Вас ще будуть провокувати проти совітської влади, проти червоної армії. Вам ще прийдеться битися зі всякими пройдисвітами, що виступати-муть під жовто-блакитним прапором, одуривши темне селянство. В цій боротьбі — ми певні — галицьке робітництво та селянство буде по ваших боці, на боці революції. До Вас, стрільців, до простих вояків, до трудящих звертаюся я зі щирими привітаннями. Геть духові кайдани. Геть зрадників, геть шептунів та маловірів. Всі під червоний прапор.”

Тт. Затонський та Порайко виїхали по службовим справам в Київ. Зі собою повезли меморіал, випрацьований т. Шаманеком, в справі конечности утворення інспекції для всіх галицьких частин і приділення галицьких звязкових органів до дивізій та XII-ої радянської армії. З собою мали забрати ген. Тарнавського, якого потягають до відвічальности за його проти-большевицьку політику. На приказ командуючого його арештовано, однак поїзд з тов. Порайком відійшов, так що він вернув назад до міста. Тут полишено його на вільній стопі, однак він мусів дати слово чести, що не опустить місця постою. Ревтрибунал ЧУГА веде проти него слідство.

СТАН Ч. У. Г. А.

з 1-го марта 1920.:

<i>II-гий корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
УСС. Бригада	190/1418	9/079	29/111	152/1228
3-та Бригада	112/1420	10/117	6/120	96/1183
7-ма Бригада	87/1269	13/112	5/144	69/1013
Штаб Корпуса	246/2709	12/512	21/326	213/1871
Разом	635/6816	44/820	61/701	530/5295

<i>1-ий корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
5-та Бригада	52/0488	8/098	3/110	41/0280
6-та Бригада	64/0616	20/140	10/200	34/0276
9-та Бригада	72/0697	20/187	17/283	35/0227
10-та Бригада	85/0639	12/070	14/139	59/0430
Штаб Корпуса	229/1868	20/164	28/263	181/1441
Разом	502/4308	80/659	72/995	350/2654

<i>III-тій корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
2-га Бригада	84/0486	5/076	23/172	56/0238
8-ма Бригада	91/0654	3/065	23/090	65/0499
11-та Бригада	86/0699	4/083	12/258	70/0358
Кав. Бригада	30/0473	1/105	6/092	23/0276
Штаб Корпуса	97/0782	12/025	10/082	75/0675
Запас	25/0193		4/086	21/0107
Разом	413/3287	25/354	78/780	310/2153

Видано наказ, що реорганізація ЧУГА має бути до 10. марта скінчена.

3. 3.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 3. III. подає про заняття червоною армією Азова.

Радіо. — Варшава 3. III. — Війська Петлюри мають заняття лінію Могилів, Ямпіль, Брацлав, Ольгопіль, де вони мають ввести адміністрацію Укр. Нац. Ради.

Радіо. — Москва 3. III. — Вислід виборів до московського совіту. На загал вибрано 1461 депутатів, з того 1232 комуністів, союзників-комуністів 48, безпартійних 128, меншевиків 43, максималістів 3, лівих есерів 1, анархістів 4.

Полевий Штаб видав зарядження що до організації запасної кінної сотні і кінських лічниць, технічної сотні при бригаді і запасних частин.

Кмда 3-ої Бригади доносить, що красно-армейці обдерли в Барі галицьких хорих старшин і стрільців, крім того забрали ще Галичан в свої частини. В тій справі звернувся Полевий Штаб до Реввійськради XII-ої армії в Києві.

Сьогодні вийшов приказ з назначенням начальників полків і самостійних відділів ЧУГА та видано подрібні вказівки що до реорганізації артилерії.

Неприсутнього командуючого тов. Порайка заступає тов. Солодуб. Комісарем 1-ої Бригади назначений тов. Яків Струханчук, 2-ої Бригади тов. Роман Дідуник, 3-ої Бригади тов. Михайло Балицький.

Всі бувші старшини старої російської армії мають негайно здати всі свої діла і прибути до Полевого Штабу ЧУГА не пізніше 8-го марта ц. р.

Наказ ч. 7. Черв. Укр. Гал. Військам з 3-го марта 1920.:

1) Так як в червоній армії нема ніяких військових степенів, а є тільки поодинокі посади, належить так в службових, як і приватних відношеннях припинити дотеперішнє взаємне називання по степеням, а вживати виключно назви посад: товариш стрілець, - ровий, - справник, - четовий, - сотенний, - курінний, - полковий, дальше товариш адютант, начальник штабу, товариш лікар і т. д. 2) В деякій відміні дотеперішніх службових правильників відносно віддавання військових поздоровлень поодинокими частинами належить придержуватися слідуючих вказівок: начальники скупчених відділів командують військовий поклін так стоячи як і підчас (не-боевого) походу: а) червоним прапорам робітничих або військових частин, гуртків, походів, б) похоронним кондуктам померших військових товаришів, в) переходячим другим військовим частинам. Євентуальні перегляди (паради) переводити як досі, однак належить перевести в життя: а) музика грає інтернаціонал, б) начальник, відбираючи парад, вітає частину словами „хай живе радянська влада”, на що частина відповідає „слава” або „ура”. На привіт начальника „здорові були, товариші” — відповідає частина „здорові були, товаришу”, на євентуальне признание („дякую за службу”) стрільці відповідають „служимо народові” згл. „служимо революції”. Відїзджаючий начальник працає частину, на що і вона відповідає „працайте товаришу” 3) Помічено, що дехто з командного складу і стрільців пянствують замість того, щоби зайнятися в цей поважний мент найскорішим реформуванням частин і віддати всего себе на працю проти польської шляхти, котра гнете в Галичині наших селян і робітників. Наказується під особистою відповідальністю командантів і комісарів частин негайно припинити це ганебне діло, бо червона армія, котра несе в собі визволення працюючих від гнету капіталістів „дідичів” та генералів повинна кріпко держати червоний прапор революції і високо нести свою на-

зву „червоних стрільців”. Всіх командантів, які на далі будуть помічені в п'янстві, будуть негайно усуватися з посад і з'їждатися під суд револ. трибуналу, а стрільці товариському полковому судуєи.

4. 3.

Ситуація без змін.

Команди бригад просять о полишення Наддніпрянців — бодай тих, що служать ще зпід Львова при Гал. Армії, в складі ЧУГА. Полевий штаб рішив, що тяжкі артилеристи — Наддніпрянці можуть поки що остати.

Після вкінченої реорганізації мають відійти бригади в район на схід від Винниці, а саме: 1-ша Бригада УСС — район Самгородок, 2-га бригада — район Прилуки, 3-та Бригада — район Липовець. Для розпочаття того походу мають бригади до 12-го марта відповідно скупчитися. По змозі — 3-та бригада буде пересунена залізницею. Початок того руху буде поданий. Доповняючі формації остаються в дотеперішних районах бригад, так само і всі уладжені лічниці.

Тов. Оробко, кмдт Збірної Станиці в Одесі, дістав наказ — як найскорше відправити всі галицькі ешелони зі ст. Одеси, а самому вернути зі всіми галицькими частинами, які зараз находяться в Одесі, — можливо залізницею — назад в розпорядимість Пол. Штабу ЧУГА.

Видано зарядження, що власні коні всіх бувших старшин переходять до частин як скарбові; за коні буде проведена платня по оцінці особистими, на це утвореними комісіями.

Черв. Укр. Гал. частини мають вислати до Київа разом 100 (сто) членів некомандного складу в цілі дальшого вишколу, а саме: 50 таких червоноармейців будуть відкомандовані в школу командантів, других 50 в „політичну школу червоної армії”. До тих шкіл мають віддати: 1-ша Бригада УСС — 35 стрільців, з того 20 на політичний курс, 15 на командантський курс, 2-га бриг. — 30 стрільців, 3-та бриг. — 20 стрільців, обі бригади по-половині на оба курси. Частини, підлягаючі прямо Пол. Штабови ЧУГА — 5 стрільців на командантський курс. Згадані курсанти мають зголоситися до 10-го марта в місті Балта.

Сьогодні відбулися в кімнаті Пресової кватири П. Ш. ЧУГА перші сходи комуністичного гуртка (ком-ячейки), на яких поодинокі прелегенти представляли теорію комунізму та про його боротьбу зі старим капіталістичним світом та

культурою для сотворення нового пролетарського світа й культури.

5. 3.

Ситуація без змін.

Радіо. — Варшава 4. III. — Львівські часописи доносять, що до Нової Ушиці і Кам'янця Подільського, які є обсажені польською армією, прибули денікінські відділи. Ці відділи є частиною армії ген. Бредова, яка зробила відворот з Одеси. Відділ складається з 3000 добре вирядженого, зложеного з піхотинців і гарматчиків, війська. Ген. Бредов запропонував польській команді переняти військовий учасок, однак військове міністерство зарядило розоруження відділу Бредова та його концентрацію в Станиславові.

Тов. Шамабек опустив сьогодні Полевий Штаб та відіхав до Чечельника, щоби обняти кмду I-ої бригади УСС.

6. 3.

Ситуація без змін. Бригади проводять наказану реорганізацію.

По агентурним відомостям має знаходитися в районі Гайворона відділ Тютюнника, який немов має посуватися дальше на захід. На случай наступу тої групи на район розташування черв. Гал. частин мають гал. частини приймати бій і відділ противника безумовно розоружити. Кмді I-ої Бригади наказано вести розвідку.

7. 3.

Ситуація без змін. Стан реорганізаційної діяльності слідує: піхота сформована майже по половині штатного стану, з прочих мається тільки рами для пізніших доповнень виздоровцями. Формування артилерії стрічає великі труднощі з причини злого стану доріг, занедужання половини стану коней та браку половини обслуги. Кіннота по половині штатного стану укінчена, для дальшого формування брак сідел. Технічні формації майже сформовані. Переформіровка обозів припиняється з тих самих причин, що й артилерії — себто злих доріг і кінських слабостей.

8. 3.

Після звіту одного розвідчика в селі Велика Кирилівка коло Бершаду розоружив відділ з армії от. Павленка нашу батарею 2/4. Сам Павленко має знаходитися в Гайвороні, його армія має виносити около 7000, заступником його є Тютюнник.

Радіо. — Польду 8. III. — „Даїли Телеграф” з неділі доносить, що Константинопіль занятий англійськими сухопутними і морськими силами.

До Інтендантури П. Ш. ЧУГА зістав приділений опродком XII-ої армії.

9. 3.

Після звіту Кмди I-ої Бригади — відділи Тютюнника відступили на лівий беріг Буга.

Після оперативного звіту з 8. III. з Москви — в Могилів Подільському районі розпочалися бої на північний схід від міста Нова Ушиця.

Начальник штабу 1-ої Бригади тов. Льонер одержав 14-дnevну відпустку, яку відбуватиме при запаснім курені.

Сьогодні вся Україна святкує торжественно 106-ті роковини уродин Тараса Шевченка. Полевий Штаб видав слідуєчий наказ військам: „Дня 9-го марта 1920. р. святкуємо роковини нашого великого поета, борця за народні права, пророка революції — Тараса Шевченка. Давно Його немає між нами, одначе Його поезії, в яких Він оспівав страждання муки нашого Народу, Волю, якої він так прагнув, і досі памятаємо. Нехай же свято Його роковин додасть нам більше енергії, більше сил — взятися до праці й ужити всіх заходів, щоби видерти нашу країну польським магнатам та здобути Славу і Волю Вітчизні. Наказую проте всім галицьким частинам в місцях постою уладити в цей день святочні походи з публичними промовама до стрільців, в яких належить вияснити велике значіння нашого Батька — Тараса Шевченка для революції взагалі, а для України спеціально. Комісарам і командантам належить на мітінгах (вічах) зясувати характер слів Шевченка як вираз протесту закріпощеного мужика, жидівського наймита і панського холопа, і що Його цілим бажанням було визволення від гнету панів. Наказую ужити всіх заходів, щоби день 9-го марта пройшов як найбільш святочно. Частини, які мають свої хори і музику, мають устроїти для стрільців концерт з творів Шевченка.”

Сьогодні відбулося в Балті з приводу Шевченківського свята велика маніфестація з походом, промовама, в яких брала участь ціла військова залага м. Балти. Свято випало величаво. Вечером відбувся концерт.

10. 3.

Ситуація без змін.

Радіо. — Москва 10. 3. — До п. Войвод — міністра президента в Букарешті (Вія Відень, вія Варшава, вія Карнорвон, також до Лондону). — Російське радянське правительство приймає з вдоволенням до відома постанову румунського правительства, почати мирові переговори з Росією. В порозумінні з українським радянським правительством пропонує місто Харків як місцевість ведення переговорів. Це місто має положення, що представники всіх трех, беручих участь в переговорах держав, легко і безпереривно будуть могли порозуміватися зі своїми правительствами. Участь українського радянського правительства є вказана сама через себе, бо українська держава є положена між Росією а Румунією та ніяке територіяльне питання не може бути розвязане без її участі, а й багато інших квестій вимагає категорично її представництва в переговорах. — Наркоминдел Чічерін (Народний комиссар иностранных дел.)

Радіо. — Москва 10. 3. — Наркоминдел Чічерін і предсідник Совнаркома Укр. Рад. Республіки звернулися спільною нотою до союзників по причині почавшогося наступу Поляків. Російське та українське правительства вказують, що обі радянські республіки скоро доведуть до кінця освободження своїх територій від загрожуючих їх існуванню зовнішніх і внутрішніх ворогів, тепер жаляють посвятити свої сили великій задачі своєї внутрішньої відбудови і жити в мирі зі всіма народами. Напад Польщі все ще загрожує союзним республікам Росії й Україні і представляє перешкоду для умиротворення Європи. Правительства союзних країв антанти моглиби положити кінець таким спокусам польського правительства, котре все ще вагається вступити в мирові переговори з радянськими республіками.

Від от. Павленка прибули до 1-ої Бригади У.С.С. представники в ціли ведення переговорів з Гал. Армією. Їм заявлено, що Гал. Армія входить в склад червоних військ і буде вжита проти Поляків, що представники от. Павленка з відповідними повновластями можуть приїхати в ціли офіціальних переговорів до Бершаду та що отам. Павленкови предкладається відійти зі своїми відділами на один перехід від галицьких передніх сторожей; крім цього — на доказ наших добрих відносин — зажадано звороту батерії і май-

на, яке повстанці нам забрали. Делегація обіцяла вдоволити всі наші домагання. Ворогувати з нами — Українцями взагалі не бажалиби. Павленко мав заявити, що йому ходить о те, щоби зєдинитися в тій хвилі до будови держави, колиби навіть прийшлося поступитися програмою. Про заговор Петлюри з Поляками вони досі цього не знали, а довідалися тільки від нас. Новий земельний закон Все-Українського Ревкому їм подобається. З українськими большевиками згідні переговорювати, бояться тільки російських комуністів. Двох представників з делегації відіслано назад з одним нашим чоловіком для звязку, а одного задержано.

Після звітів бригад — Шевченківське свято по поодиноким частинам та установам відсвятковано з торжественністю, галицькі червоні війська скрізь віддали гідно честь великому своєму пророкови та духовому Батькови.

Часописі доносять про торжественне святкування Шевченківських роковин в Києві і Одесі. В Києві брали участь в святі т. Затонський і кмдуючий ЧУГА т. Порайко, де склали привіт від ЧУГА.

11. 3.

Ситуація без змін.

Пол. Штаб видав зарядження для оборони м. Балти перед евентуальним набігом повстанців. Кмдтом оборони назначений тов. Льобковіц.

Від X-го гарм. полка вплинув протест, ухвалений на загальних зборах полка, проти знесення тризуба, а введення на його місце червоної відзнаки. В своїм протесті підчеркують, що отся відзнака (тризуб) стала вже історичною, та що за неї, як за видимий знак самостійности України, пролилося немало крови.

12. 3.

Ситуація без зміни. З боку повстанців не завважено ніякого загрожуючого руху.

Сьогодні вся радянська Україна і Росія святкує роковини лютневої революції, яка повалила російського царя (27-го ст. ст.). По заду не остає і Черв. Гал. Армія, по всіх частинах відбуваються мітинги, концерти, походи. Всюди виступають бесідники, які вияснюють величезну вагу лютневої революції для поневоленого пролетаріату Росії й України з окрема, а всего світа взагалі. В Балті відбулося

загальне свято, в яким червоні гал. частини взяли численну участь.

До бригад вислані опродкомармом XII. комісарі постачання, яких завданням є набувати харчі та фураж для бригад.

13. 3.

Ситуація без змін.

От. Павленко відповів, що переговори з Укр. Гал. Армією — як частиною червоної армії вести не буде, бо свого часу червона армія не хотіла вести їх з ним.

Сьогодні Політуправою ЧУГА вислані політкомісарі для полків.

14. 3.

Ситуація без змін.

Після радіодепеш з Варшави — на тешинським Шлезьку вибухли з нагоди плебісциту великі заворушення. Польські часописи скаржуться на Чехів, що вони вживають всіх способів, щоби плебісцит випав на їх користь, а на некористь Поляків.

На приказ Кмди XII. армії — I-ша Бригада УСС має відійти в район Бердичева в розпорядження 44-ої рад. дивізії. Пол. Штаб видав потрібні до цього директиви. Заваговання пічнеться 18-го марта ц.р.

Сьогодні виїхали тт. Затонський і Порайко до 1-ої і 2-ої черв. укр. гал. Бригад — в цілі перегляду.

15. 3.

Ситуація без змін.

Оперативний звіт з Москви з 14. 3. доносить про заняття черв. армією Мурманська.

Радіо. — Москва 15. 3. — На Україні. Для звеличення пам'яті Шевченка червоний Київ уладив торжественні поминки для великого українського поета і борця людства. На Михайлівській площі при великим здвизі народа — по промові Затонського, Порайка і інших — положений угольний камінь під пам'ятник Шевченка. Вечером для пролетарського населення Києва в театрах відбувалися представлення і концерти, посвячені творчості поета, співця української неволі. Всі газети вийшли з шевченківським портретом.

Радіо. — Москва 15. 3. — Переворот в Німеччині. — В суботу в Берліні наступив державний переворот. Соціал-

но-угодове правительство Шайдемана скинене військовими частинами. Воно утікло до Дрезна. На чолі нового правительства стоїть ген. Літвіц, адм. Тірпіц і Д-р Кап, основателі „Фатерляндспартай”. Давніше правительство взиває робітників до загального страйку. Нове правительство уважають монархічним, хоч само правительство називає себе правительством свободи, волі і порядку, і запевнює, що ніяких монархічних плянів не має. На всякий випадок — особи, стоячі на чолі правительства, мають означену марку і робітничу кляса Німеччини буде мусіла віднестися в означений спосіб до цього перевороту. Всякі тимчасові угодові часи скінчилися і кляси суспільности стоять одна проти другої.

16. 3.

Ситуація без змін.

В районі Голти появилися повстанські відділи.

Оперативний звіт з Москви 15. III. доносить про опущення черв. армією Перекопа.

Одеська Спілка Учителів-Українців віднеслася до Пол. Штабу з проханням, щоби відступити їй інтелігентних Галичан і Галичанок для обсадження ними учительських посад. Потрібно на разі 80 осіб. Пол. Штаб думає вислати для цієї цілі надаючіся до цього жіночі канцелярські сили.

На місце т. Оробка назначено кмдтом частини ЧУГА в Одесі т. Черевка.

Стан ЧУГА з 15-го марта ц. р.

1-ша Бригада УСС.: харчовий стан — 642 командного складу, 20 лікарів, 8 ветеринарів, 6988 стрільців.

Босвий стан з крісами: 65 кмдного складу, 1007 стріль.

Босвий стан без крісів: 40 кмдного складу, 1158 стріль.

2-га Бригада: харчовий стан: 487 кмдн. складу, 18 лікарів, 6243 стрільців; босвий стан: 136 кмдн. складу, 1006 стр.

3-та Бригада: харчовий стан: 356 кмдн. скл., 3457 стрільців, босвий стан: 196 кмдн. складу, 815 стрільців.

17. 3.

Ситуація без змін. В районі Гайворона і Голти крутяться невеликі банди, які граблять сахарні заводи.

Політуправа при П. Ш. ЧУГА видає для галицького стрілецтва газету „Червоний Стрілець”, при 1-ій Бригаді УСС виходить „Червоний УСС”.

Пол. Штаб видав наказ про знесення чур та включення їх до муштрових частин. Також по наказу Пол. Штабу розв'язується харчівні бувших старшин, кмдний склад одержує харчові пайки на рівні зі стрільцями, при чім може на власний кошт удержувати спільні харчівні.

18. 3.

Ситуація без змін. 1-га Бриг. УСС починає погрузку на ст. Рудниця і Попелюхи.

Опер. звіт з Москви 17. III. доносить про заняття червоною армією м. Пятигорська на кавказькім фронті.

Радіо. — Москва 17. III. — З зайнятих Поляками місцевостей на західнім фронті доносять про страшні жорстокости проти селян. Польські улани в м. Любар зажадали від селян видачі оружжя, 12 розстріляли, ціле село понищили, многим повідрізували бороди, доведені до розпуки селяне підняли повстання. Поляки спалили село і страшно покарали повстанців. Подібні відносини панують по всіх зайнятих ними місцевостях.

Радіо. — Москва 18. III. — Терор в Угорщині. Подавлення червоної радянської Угорщини більше чим рік тому відбулося при приміненні терору: убито 4800 людей, з котрих тільки 26 на підставі судового присуду, десятки тисяч арештовано, арештовання тривають даліше, а в таборах і в'язницях помирають з голоду і зимна всі нещасні, підозрілі о большевизм.

В Київ виїхали стрільці призначені на командантський курс.

З Київа прибув від Черв. Хреста транспорт ліків для ЧУГА.

19. 3.

Ситуація без змін.

Бригади нарікають на цілковитий брак грошей. Досі не одержала ЧУГА від 12-ої рад. армії ані копійки.

Опер. звіт з Москви з 19. III. доносить про заняття черв. армією Катеринодару, де взято багато бранців.

Радіо. — Москва 19. III. — Укр. комуністи про союз з рад. Росією. — На нарадах комуністичної укр. партії ухвалено, щоби вільна, самостійна Укр. Республіка була союзною з рос. республікою, при чім господарський уряд і військова сила їх обох мають бути спільні.

Радіо з Науен 18. III. подає про упадок нового німецького

правительства, а поворот старого. В багатьох містах комуністи взяли владу в свої руки. Комуністи захопили гірничу область Рур. Між спартаківцями а привительственними військами ведуться криваві бої.

20. 3.

Ситуація без змін.

Тт. Затонський і Порайко відіхали в 3-ту Бригаду для її перегляду.

Сьогодні покінчила наради селянська безпартійна конференція балтського повіту. Наради почалися були 19. ц. м. В імені ЧУГА привитав зїзд т. Солодуб. Наради велися над текучим моментом, мали на цілі, щоби селяне своїми устами висказали свої болі та свої жадання від радянської влади. Багато селян нарікало на те, що при рішанню питань, які обходять селянські маси, радянська влада не питає селян про їх думку. На зїзді вибрано селянську контрольну комісію, яка м. и. має слідити за працею радянських установ та їх служачих. Безпартійна конференція постановила допомагати повіт. Ревкомови установити твердий порядок, щоби чим скорше можна було скликати зїзд рад та установити тверду радянську владу.

21. 3.

Ситуація без змін.

Радіо. — Москва 21. III. — Польський рай. Вернувші з Польщі большевики, що находилися там взяті закладниками, розказують обширно про дійсне положення в Польщі. Життя там надзвичайно тяжке. Робітники страдають безмежно наслідком безробіття, страшної дорожні, тим більше, що робітнича платня находиться в разячій диспропорції до торговельних цін. Продукти першої потреби нечувано подорожили. В польській армії дисципліна удержується буками, хліба нема, а проби — привезти хліб з Познаня — не удаються, тому що познанські жовніри забирають наладований хліб для себе. Большевицький рух розростається і виключно тільки передача влади пролетаріятові може спасти положення в Польщі.

При П. Ш. ЧУГА основано в цілі евіденції і збору всіх спадщинних осталостей по упавших в бою, померших товаришах ЧУГА, як також для ведення посмертних книг.

22. 3.

Ситуація без змін. Повстанці опустили район Гайворона та відійшли на полудневий схід в напрямі на Саврань.

П. Ш. ЧУГА назначив кмдтом 1-ої Бриг. УСС т. Білінкевича Романа — на місце т. Шаманека, якого назначено начальником штабу тої ж бригади. Кмдтом 2-ої Бриг. назначено т. Головінського на місце т. Лисняка, який — па разі — остає без приділення.

23. 3.

Ситуація без змін. По відході 1-ої Бриг. УСС перебирає 2-га Бриг. охорону дотеперішнього району 1-ої Бриг. з задачею — перешкодити нападави ворожих сил зі східнього напрямку на залізну дорогу Бірзуля - Жмеринка.

24. 3.

Ситуація без змін.

Летунська сотня ЧУГА, яка находилася в Одесі, дістала приказ — переїхати в Київ в розпорядження 12-ої армії.

Тов. Шаманек захорував — його заступає т. Бізанц.

До наркома Мануїльського в Харкові звернувся П. Ш. ЧУГА в справі висилки представників ЧУГА на Все-Український Зїзд Рад, який має 1. мая відбутися в Києві.

Після донесення 1-ої Бригади — повстанські відділи Павленка, Тютюнника, Волинця находять піддержку у місцевих Поляків, а саме з польських сахарних заводів дістають все, що потрібне.

Кмдтом 3-ої Бриг. назначений т. Станімір, начальником штабу т. Льобковіц, політкомісарем т. Замора. Дотеперішний кмдт т. Кравс має ожидати в Збірній Станиці Бірзуля нового призначення.

Згідно наказу 12-ої рад. армії 3-та Бриг. має перейти в розпорядження 58. рад. дивізії в район Житомира. До цього видано відповідні директиви для перевозки її по залізниці.

25. 3.

Ситуація без змін. 1-ша Бриг. кінчить сьогодні свою погрузку.

Радіо. — Москва 25. III. — Укр. народня комуністична партія т. зв. „боротьбістів” рішила злитися з партією большевиків України. Оба центральні комітети повзяли в тій справі ухвали злуки і спільного поступовання при маючих наступити виборах Ради.

По наказу кмдуючого ЧУГА всі священники частин та установ мають відійти до Збірної Станиці в Бірзулі.

Сьогодні переведено вкорочення складу П. Ш. ЧУГА:

поодиноким референтам полишено саму необхідну скількість співробітників. Злишніх з кмдного складу відіслано до 36. Станиці в Бірзулі, стрільців до Переход. Відділу в Балті для відсилки по бригадам.

На Шевченківським обході 9. III. зібрано в Балті 33093 карб. на хорих стрільців. Гроші перебрав саншеф ЧУГА.

Тт. Затонський і Порайко вернулись з 3-ої Бригади. Вони дуже вдоволені виглядом та бадьюрою поставою гал. стрільців, які зробили на них дуже корисне вражіння.

26. 3.

Ситуація без змін.

Оперативний звіт з Москви доносить, що в районі Мозиря, Нової Ушиці, Летичева йдуть з Поляками завзяті бої.

Радіо. — Відень до Кракова 25. III. — Комунікат держ. коресп. бюро звертає увагу, що по остемпльованні коронових нот в Угорщині і по наміреній в Польщі в найближчій часі виміні корон на польські паперові марки, не будуть вже нігде неостемпльовані ноти австро-угор. банку законним средством виплати.

Радіо. — Вашингтон 25. III. — Радіо з Парижа доносить, що предсідник американського черв. Хреста — Давідзон подав до відома дневникарських справоздавців дуже сумні дати про санітарні відносини на сході Європи. Безпроводочна санітарна поміч конечно. В самій тільки Польщі є 250000 случаїв тифу, з того найбільша часть без змоги лікарської помочі мусить пропасти. Всі відділи Черв. Хреста хотіли би перетягнути надзірну лінію від Балтійського до Чорного моря, але брак на це средств. В цілій Чорногорі є всего 4 лікарі на 420000 людей. Правительства всіх держав мусять нести поміч, щоби ратувати людей від нещастя.

З сьогоднішнім днем розвязано всі полеві суди. Для черв. гал. частин призначений тільки один суд, а це: Військ. РевТрибунал 12-ої армії, Відділ для Черв. Гал. Частин, який поміщається в Балті. Всі бувші полеві суди мають передати йому свої акти, а персонал переходить в розпорядження дотичних бригад згл. частин.

27. 3.

Ситуація без змін.

Штаб 1-ої Бриг. УСС прибув до Винниці, де штаб 44-ої дивізії приняв його почетною сотнею і музикою.

До поодиноких рад. дивізій, де мають бути приділені гал. бригади, вислали кмди бригад своїх звязкових, до 12-ої армії вислав П. Ш. ЧУГА також звязкових.

28. 3.

Ситуація без змін.

Опер. звіти Москва і Варшава з 27. III. доносять про криваві бої на польсько-большевицькім фронті. Ні одна, ні друга сторона не може повеличатися значнішими успіхами. В районі Бердичева тривають бої 55 верстов на захід від цього міста.

Радіо. — Москва 28. III. — Нарком закорд. справ одержав радіо від польського правительства, в котрім воно пропонує приступити до мирових переговорів між Росією а Польщею 10. IV. в м. Борисові.

Наступило переіменовання частин ЧУГА:

1-а Бриг.	називається	„1-а Гал. Черв. Бригада УСС”,
2-а	”	”
3-а	”	”

В 1-ій Бригаді є полки ч. 1., 2. і 3.

В 2-ій Бригаді є полки ч. 4., 5. і 6.

В 3-ій Бригаді є полки ч. 7., 8. і 9.

Тов. Восвідку, кмдта 1-ої запасної батерії, застрілив ольгопільський районний комісар за це, що названий не хотів видати йому коня. Кмда 2-ої Бриг. дістала приказ арештувати виновника та доставити в Ревтрибунал.

Зал.-дорожні сотні чч. 1., 3. і 4. злучено в одну зал.-дорожну сотню.

29. 3.

Ситуація без змін.

Черв. армія заняла 27. III. м. Новоросійськ, де захватила кольосальну скількість добичі та бранців. Також занята нею на кавказькім фронті багата нафтова місцевість — Грозне.

Радіо. — Москва 29. III. — Петлюрівські війська, що знаходяться на Волині, не мають ані лікарів ані перевязочного матеріялу. Американський Черв. Хрест післав туди лікарства аероплянном.

Радіо. — Москва 28. III. — Нарком закорд. справ одержав радіо від міністра закорд. справ Латії, в котрім звіdomляється про згоду латського правительства розпочати мирові переговори з рос. рад. правительством з початком цвітня в Москві.

Згідно наказови 12. армії переходить 2-а Бриг. в розпорядження 45. рад. дивізії похідним порядком в район Жмеринки, який має вона досягнути дня 5. IV. ц. р. Запасні частини і майно мають грузитися на ст. Рудниця і Попелюхи, звідки відіде по залізниці.

30. 3.

В районах бригад без змін. Штаб 1-ої Бриг. прибув в Бердичів.

Радіо. — Москва 30. III. — Нарком закорд. справ Чічерін відповів, що годиться на пропозицію Латії і Польщі що до розпочаття мирових переговорів. Переговори з Латією пропонує розпочати в Москві 5. IV. Переговори з Польщею не мають ще означеного часу і місця, бо тов. Чічерін на ці переговори вважає більше відповідним вибрати якесь неутральне місто, ім. в Естонії.

Пол. Штаб переїздить протягом цього тижня з Балти в Київ. Перший транспорт (ширший штаб) відіждить 31. III. Відділи Народ. Сторожі ч. 1. і 2. в Балті відходять до 2-ої Бриг. Переходовий Відділ в Балті переходить до Перех. Відділу в Бірзулі, який до дальших приказів буде далше існувати. По перевезенні бригад всі частини та установи, що полишаються в районі Бірзулі та Вапнярки, будуть перевезені в район Києва.

31. 3.

Після наказу 12. армії всі запасні частини ЧУГА мають бути направлені в Київ. Також мається направити в Київ всіх був. старшин ЧУГА, які остали без приділення.

Згідно наказу 12. армії мають гал. бригади приділити до дивізій по трех звязкових при штабі і двох при Інтендантурі дивізії.

Після наказу штабу Полудн.-Зах. Фронту — не перейде 3-а Гал. Бригада в Житомир, але в район Вапнярки в розпорядження 14-ої рад. армії.

Сьогодні оглядав начальник штабу — т. Іванів Армейський Запасний Обоз тов. Волощука, де застав усе в як найкращім порядку. Обоз приділив до 2-ої Гал. Бригади, де він має бути збережений та повернений в цілості галицькому працюючому народови. В нім знаходиться 19 розплодових жеребців.

1. 4.

2-а Бригада в поході в призначений район.

Тов. Солодуб видав слідуочий наказ військам: „Скоро наступить час, коли реорганізація ЧУГАрмії буде скінчена і бригади незадовго віллються в міцні руки Робітничої Армії, що вже третій рік несе прапор визволення трудячих мас від капіталу. В найскоршім часі Пол. Штаб розв'язується і передасть Вас в ці надійні руки. Стрільці і команданти. Пам'ятайте, що Ви не пасинки червоної армії, а її рідні діти, котрим випала тяжка доля покинути вітчизну і блукати в широким степах України, щоби здобути волю батькам і матерям. Від щирого серця витаємо Вас з днем відходу до дивізій армії і складаємо щиру подяку всім частинам і Пол. Штабови за чесне, гарне та щире відношення до служби підчас реорганізації. Маємо надію, що Ви всі будете також на будуче працювати під керовництвом дивізій Робітничої Армії. Прощайте. Будьте тверді і хороніть в серцю великі мрії братерства всіх народів, бо тільки вони приведуть Вас в рідний Край. — До роботи, Стрільці і Команданти. Вас очікують Ваші брати на червоному фронті.”

2. 4.

Пол. Штаб виїздить з Балти 3. IV. попол. Всі етапні і запасні частини, які знаходяться на лінії Одеса - Жмеринка - Винниця, мають відправитися в Київ. Для евакуації установлено заступників ЧУГА в Одесі, Бірзулі, Жмеринці і Винниці. Їх завданням є збирати розсіяних стрільців та відсилати до приналежних частин.

3. 4.

Сьогодні вечером виїхав Пол. Штаб з Балти до Бірзулі. Полеву Сторожу, яка була при Полевім Штабі, відіслано до 1-ої Бригади УСС.

Суд
над ген. Тарнавським

ВИННИЦЯ
13 - 14 листопада 1919

ПОЛЕВИЙ ВОЄННИЙ СУД НК УГА,

покликаний Диктатором, а його особовий склад усталений шефом Штабу УГА ген. Густавом Ціріцом і персональним референтом НК от. Степаном Шухевичем (див. Спомини Ст. Шухевича, т. 5: Денник НК УГА; Процес над ген. М. Тарнавським):

Предсідник Суду — от. д-р Степан Шухевич
Ведучий розправу — сот.-суддя Юрій Курдіяк
Члени Суду — от. Фердинанд Лянґ,
от. Іван Ціха, от. Петро Бубела
Прокуратор — пор.-суддя Михайло Калимон
Протоколянт — чет.-суддя Василь Шавала
Стенограф — сот. Ганс Кох

ФАХОВА КОМІСІЯ

ДЛЯ ВИДАННЯ ТАКТИЧНОГО ПАРЕРЕ:

Предсідник — підполк. ген. шт. Вільгельм Фідлер
Члени -- от. ген. шт. Вурмбрандт, от. Іван Куніш

ОБЖАЛОВАШ:

Ген. четар Мирон Тарнавський, Нач. Вожд УГА
Полк. ген. шт. Альфред Шаманек, шеф штабу УГА
От. Омелян Лисняк, голова комісії для переговорів
з Денікінцями

ОБОРОНЦІ:

Сот.-суддя Степан Шалинський (ген. Тарнавського)
От. Юліян Шепарович (полк. Шаманека)
Пор.-суддя Роман Кізь (от. Лисняка)

СВІДКИ:

Полк.-лікар д-р Андрій Бурачинський (нач. лікар УГА)
Чет. Дмитро Паліїв (особистий адютант Нач. Вождя)
Пор. Родіон Ковальський (начальник розвідки)
Чет. Іван Гураль (артилерійський референт)
Пор. інтенд. Петро Хомич (інтендант УГА)
Сот. інтенд. Михайло Гарасевич (інтенд. I-го Корп.)
Сот. інтенд. Володимир Павлусевич (інтенд. II-го Корп.)
Ген.-четар Густав Ціріц (шеф штабу НК УГА)

Перший день розправи дня 13. падолиста 1919.

Початок год. 9.

По провірці присутних звертається сотник Курдіак до Комісії тактичних знатоків і визначає слідувачі точки тактичного осуду: „Тактичний осуд має висказати, чи Галицька Армія в останніх днях жовтня та перших днях падолиста була здібна до бою, особливо чи була здібна до офензиви, чи тільки до дефензиви, чи і які резерви можна було виділити (на сотню, курінь, полк, корпус або армію), при чім належить узгляднити слідувачі точки: I(а) перебуті бої, б) санітарні обставини, в) матеріяльне заосмотрення одностроями і харчами, г) відносини комунікаційні і стан погоди. II(а) чи приказ Штабу Головного Отамана оп. ч. 1405. з дня 1. падолиста 1919. був до переведення, а коли ні, з яких причин, б) чи перепони, на які натрафляло-б ся підчас переведення відступу по думці згаданого приказу, не могли бути усунені вже скорше.

Оборонець отаман Шепарович: — Ставлю внесок на осуд комісії також і в слідувачім напрямі: Чи Армія була здібна не тільки до дефензиви згл. офензиви, але чи вона взагалі була *боєздатна*.

(Суд прихилияється до цього внеску.)

Оборонець сотник-суддя Шалинський: Ставляю формальний внесок на увільнення генерала-четара Тарнавського зпід арешту слідчого, щоби звільнити його з психічного пригноблення, на яке терпить, евентуально удалися до дотичного команданта з просьбою о рішення в тій справі.

Прокуратор: — Спротивляюся, тому що з військових ог-

лядів це неможливе і з огляду на велику кару, яка в тім процесі грозить обжалованим.

(Суд повзяв ухвалу рішитися доперва по переслужанні деяких свідків.)

Година 10.

Зізнає генерал Тарнавський, подає свої генералія.

Сотник-суддя Курдіяк подає обжалованому до відома закиди, які звертаються проти него і питає, чи він почувається до вини.

Ген. Тарнавський: — Закиди є безпідставні. До ніякої вини не почуваюся. Факти є короткі. Армія була неможлива до бою. Треба було скінчити. Коли п. Диктатор був у Винниці, я доложив йому про все: доложив йому, що Армія бажає вже давно покінчити боротьбу. Сейчас по переході Збруча доложив я також і п. Головному Отаманови, що борба на два фронти з такими силами є неможлива. На мій запит, що буде з Денікіном, сказав мені п. Головний Отаман, що він Денікіна не боїться, та що 60% його армії перейде на нашу сторону. Тимчасом бої ішли даліше. Ми взяли Київ, а в Києві стрінулися з Денікіном. Замість, щоби 60% його армії перейшло до нас, виявилось це, що багато людей Придніпрянської Армії перейшло до него.

А тут в армії показується чимраз більше брак оружжя, брак муніції, брак ліків, денно гинуло чимраз більше людей; ми зверталися до Диктатора з просьбою о кінець. Відповідь була зволікаюча. Надходили звіти з частин чимраз сумніші. Вони є в актах і можуть бути переглянені.

Коли на фронті I-го Корпуса ми мали босвий успіх, насунулася гадка, чи би цього успіху не використати до того, щоби висондувати думку добровольців про евентуальне перемиря з нами, а не—як мені закидують—щоби з ним злучитися. В I-ім Корпусі частини під хутором Романів відбили ворога, а тимчасом проти II-го Корпуса убивали Донці наших полонених. Тоді рішив я вислати отам. Лисняка. Інструкція його була така: передати залучений в актах протест, а при нагоді висондувати думку добровольців про евентуальне перемиря з нами. Повновласти до якого-небудь порозуміння ані я, ані хто-небудь инший йому не давав. Виїзд от. Лисняка опізнився, однак вже в два дні по переході його через фронт вернувся він вже з конкретним письмом генерала Слацова.

Точного змісту цього письма не пригадую собі: в однім пункті була бесіда про санітарну поміч для нас, про заосмотрення в однострої, та про те, що армія не буде вжита проти от. Пелюри.

Коли приїхав от. Лисняк малися власне відбути наради в Жмеринці і тоді вислав я от. Лисняка з приказом „доложити це п. Диктаторови.” Заклучене от. Лисняком тихе перемиря на фронті було без мого відома і без мого позволення.

На нараді у Жмеринці сказав п. Диктатор, що він на ті услівя годиться, тільки не має як виїхати зі своїм державним майном з Кам'янця. Наколи-би до 2-ої год. на другий день не було від него відповіді, тоді може місія виїхати.

Місія виїхала. Мала повновласть тільки переговорювати, а приватно було їй сказано, щоби справу перетягати. Ніякої згоди я ніколи не підписував і тому закид зради є для мене безпідставний. Впрочім ділав я по думці і відомости п. Диктатора. Я не ділав на мою користь, — доперва наколиби я це зробив — можна це назвати зрадою.

Сотн. Курдіяк: Чи це було перше безвихідне положення Галицької Армії, чи може армія находилася вже в таких критичних становищах.

Ген. Тарнавський: Такого положення ще ніколи не було. Перед переходом через Збруч ситуація була лучша: тоді ми мали фіртку до Придніпрянщини, тепер такої фіртки нігде не було.

Сотн. Курдіяк: Яку остаточну ціль могло мати тутешне Правительство на случай остаточного невдачного бою.

Ген. Тарнавський: Придніпрянське Правительство з самого початку хотіло нашу армію розложити. Це йому не вдалося. Кудя воно на послідний случай наміряло, чи до Поляків, чи до большевиків, — не знаю.

Сотн. Курдіяк: Чи убійства донських козаків були фактом чи фікцією.

Ген. Т.: — Це факт. Свідок отаман Букшований, впрочім і 5-та Бригада.

Сотн. К.: Чи пан генерал годилися особисто на предложення ген. Слацова через от. Лисняка, чи ні.

Ген. Т.: — Особисто ні. Але як командант на деякі пункти — так. Рішення відносно прочих пунктів мусів я очікувати від п. Диктатора.

Сотн. К.: До якого речинця дав п. Диктатор Вам повнова́сть чекати.

Ген. Т.: — На другий день, година 2-га (так я це розумів).

Сотн. К.: Яку ці́ль мали наради в Жмеринці.

Ген. Т.: — Я гадаю — чи можливо дальше воювати, чи ні. Але кождий боявся. Тільки я піднявся того.

Сотн. К.: Чи пан генерал сказали, що наколи не буде рішення, то „я буду ділати самочинно”.

Ген. Т.: — Так. Я хотів через те натиснути на яке-небудь рішення.

Сотн. К.: Чому в такому́ случаю пан генерал не грозили димісією.

Ген. Т.: — Це тепер вийшло з моди і не має відповідного впливу. Мій начальник штабу кілька разів хотів подаватися до димісії, однак я його все задержував тому, що командант і всі інші відвічальні особи мають працювати для загалу, а не для себе. Я стрільцям в Галичині сказав, що так, як я їх завів через Збруч сюди, так заведу їх через Збруч назад до Галичини. Податися тепер до димісії і покинути тих самих стрільців: „тоді я був-би шубравцем”.

Сотн. К.: Чому пан генерал не їхали до Жмеринки на нараду.

Ген. Т.: — Я не був диспонуваній. Впрочім не хотів, що-би мене запакували до вагону, як це зробили з п. Диктатором і завезли до Камянця, так як завезли його.

Сотн. К.: Які повнова́сти мав от. Лисняк.

Ген. Т.: — Приказ був — передати протест. Устно припоручено йому, висондувати приватно, яку думку мають Добровольці про евентуальне перемир'я з нами. Виставлена для от. Лисняка письменно повнова́сть звучала тільки до переговорювання, а не також і до заключення якої-небудь умови. Інструкцію мав таку, щоби виторгувати, що можливе: демаркаційну лінію, шпиталі, докторів. Мав старатися, щоби п. Диктатора взяти під денікінське покровительство. Відносно висилки делегації, то я був переконаний, що вона скорше не виїхала, як це було сказане п. Диктатором. Може бути, що я помилився що до даного мені речинця: чекати аж до слідующего дня — 2-га година.

Предс. суду от. Шухевич: Чи пан генерал уважали своїм першим обов'язком вивести людей до Галичини назад, так

як Ви їх привели сюди. І чи рішення п. генерала відносно Денікіна було для п. генерала одинокою дорогою.

Ген. Т.: — До большевиків іти — я не хотів. До Поляків — не можу. Румунія замкнула свої границі. Я був переконаний, що ділаю на користь держави.

От. Шухевич: Чи п. генерал знали, що має ще їхати друга місяця від Придніпрянської Армії.

Ген. Т.: — Був приказ висилати зокрема кожному командантови свою делегацію.

От. Шухевич: Чи запитали п. генерал якусь зміну в настрою Начальної Команди по прибутті певної особи в Штаб Начальної Команди.

Ген. Т.: — Настрій все був недобрий. Вже при відвороті зі Львова.

От. Шухевич: Чи заключення тихого перемир'я з Добровольцями мало який наслідок для фронту Придніпрянської Армії, а особливо чи ворог пересунув свої частини на фронт тої-ж армії від нас.

Ген. Т.: — Ні.

От. Шухевич: Чи сказав четар Паліїв п. генералу, що п. Диктатор застеріг собі самому висилати делегатів.

Ген. Т.: — Ні.

Член суду от. Бубела: Чи запрошувало п. генерала Придніпрянське Правительство на свої засідання, чи і які політичні звідомлення одержував п. генерал і від кого.

Ген. Т.: — Ні. Ніяких політичних звітів ані інструкцій я від Придніпрянського Правительства не одержував.

Прокуратор пор.-суд. Калимон: Чи і кому підлягала Гал. Армія під військовим оглядом.

Тен. Т.: — Оперативно за посередництвом ген. Курмановича Штабу Гол. Отамана, організаторично п. Диктаторови. Я — як командант армії мав право заключувати перемир'я і входити в зносини з ворогом. Наколи би моє перемир'я загрожувало було Придніпрянській Армії, то я був-би їй це сказав.

Прок. пор.-с. Кал.: Чи пан генерал подавали кому до відома про заключення перемир'я.

Ген. Т.: — Ні. Бо я офіційно ніякого перемир'я не заключував. Впрочім моя власть — це п. Диктатор, а він знав про справу.

Обор. с. Шал.: В яким відношенні було Придніпрянське Правительство до нас.

Ген. Т.: — Матеріально воно не дало нам нічого — гроші видавало воно мабуть по найбільшій частині на агітаційно-партійні цілі.

Обор. с. Шал.: Чи п. генералу відомо, що Правительство по наших приході на Придніпрянщину ухвалило офіційно арештувати п. Диктатора.

Ген. Т.: — Я про те чув — офіційно не знаю.

Обор. с. Шал.: Чи п. генералу відомий який випадок, що один старшина або стрілець Гал. Армії перейшов на польську або денікінську сторону.

Ген. Т.: — Ні. Противно. Нашим старшинам і стрільцям, які в Києві попали в полон, обіцяли Добровольці, що будуть уживати їх тільки в тилловій службі, наколи перейдуть на їх сторону. Впрочім трактували їх майже як вільних. Вони всі втікли і зголосилися назад в нашу Армію.

Обор. с. Шал.: Чи п. генералу відомо, що в Луцьку перейшло 300 придніпрянських старшин до Поляків...

Ген. Т.: — (перериває) В Тернополі перейшло 2.000 Придніпрянців до Поляків. А в боях, в яких брала участь Бригада УСС перейшла майже ціла Придніпрянська дивізія до Денікінців, через що Бригада УСС потеряла більше як 1.000 людей.

Обор. от. Шеп.: Чи це перемир'я на фронті було офіційне, чи тихе.

Ген. Т.: — Тихе. Я ніякого офіційного не заключував. Жовніри мовчки могли застановити воєнні акції, як це часто бувало вже і підчас всесвітньої війни.

Пр. суд. от. Шух.: Чи п. генерал пригадує собі різницю матеріального заосмотрення між Дієвою і Галицькою Армією.

Ген. Т.: — Про це говорив докладно цифрами сотн.-інтендант Д-р Цюкан на нараді в Винниці. Однак ця різниця не була для мене ніякою причиною зноситися з ворогом; рішати цю справу полишав я Правительству.

С.-с. К.: Приступаємо до другої точки обжаловання, себто невиконання приказу ч. оп. 1405. Штабу Гол. Отамана з дня 1. падолиста відносно відступу на лінію Прилуки - Жабокрич - Лука Жабокрицька. (Перечитує приказ).

Ген. Т.: — Зарядження для виконання цього приказу ви-

дано. Впрочім не є це рішучий „приказ”, а тільки загальна директива для армії. Звичайно одержується також і речинець. до якого належить подібні рухи виконати. Тут такого речинця немає. Приказ звучить, що належить фронт відтягати поступово. Таку директиву видав я і для корпусів. До переведення тогож приступилося рівнож: витягалося артилерію. Обози відходили за Бог. Виконати цю директиву сейчас не було можливим: Бригади є тепер нічого иншого, як їдучі шпиталі. Такий відворот на 40 кільометрів з такими шпиталями потребує тиждень. Крім того якраз впав сніг. Коні не були підковані і не могли тягнути. Скупчувати резерви на моім правім крилі я не міг, бо Бригади мають стани до 200 крісів, а крім того майже всі частини були вязані ворогом. На праве крило вислано мимо всего Бригаду УСС, однак і ця мала всего може до 300 людей боєвого стану. Про ті зарядження Штаб Гол. Отамана був все повідомлений. Залізниці не ходили, або ходили дуже неправильно. Залізничники саботували.

С.-с. К.: Чому заздалегідь не опорожнювалося шпиталів і не приготовлюваноя до відступу.

Ген. Т.: — Армія моя мала іти вперед. Операції велися активно. Розізди вже були 20 кільометрів від Гайсина. Наказ був, улєкшити становище Придніпрянської Армії. Цей наказ переводився. Відворот виявився нагло.

С.-с. К.: Чи — наколиби було перевелоя приказ сейчас — багато лишилобися державного майна в руках ворога.

Ген. Т.: — Все лишилобися. Артилерія й обози. Диктатор сказав мені, що йому шкода хорих, а я хотів дбати о ті шпиталі.

Пр. с. от. Шух.: Вам закидують, що Київ зістав відданий зрадою Гал. Військ. Як п. генерал задивляються на це. Чи може втрата Києва була спричинена необсадженням мостів над Дніпром Запоріжською Групою.

Ген. Т.: — Київ зістав втрачений, не через зраду одного або другого, а тільки тому, що Добровольці були сильніші і в місті зорієнтувалися лучше та скорше, як ми; крім того населення було за Добровольцями. Відносно зради, то колиби я хотів втекти, то я вже міг би лишитися в Київі.

Пр. пор.-с. Калим.: Які зарядження видала Начальна Команда, щоби заздалегідь окувати коні, а обози зробити здібними до походу.

Ген. Т.: — Армія потребує для 20.000 коней по 8 штолів. Прошу собі обчислити, кільки це є. Грошей на те не було. Виконання таких заряджень не було можливе.

Обор. от. Шеп.: Чи п. генерал знають про приказ одержаний нами на фронті, що „дня 2-го падолиста на авізо пічнеться відворот”.

Ген. Т.: — Знаю. Це був той приказ, яким заряджено рівночасно укріпити технічно задну лінію.

С.-с. К.: Чи приходили бажання, щоби боротьбу скінчити. Чи фронт дав щось подібного до зрозуміння.

Ген. Т.: — Це бажання було давне. Стрільці і старшини часто виявляли бажання кінця.

Година 11.37

Полковник Генерального Штабу Альфред Шаманек, уроджений 22. мая 1883 у Львові, нежонатий (зізнає по німецьки).

— В другій половині вересня навістила Гал. Армію тяжка криза. Агітація большевиків, Поляків, Добровольців, а навіть де-інде і з кругів нашого Правительства, довела до цього, що в деяких частинах армії почалися масові дезерції. Так пр. в П-гім Корпусі здезертирував з одної батерії булавний пушкар з 40 гарматчиками і возами. З другої сторони починаються занедужання з причини поворотного тифу та пятнистого тифу. Ці обставини мали відємний вплив на настрої мужви. Війська не можна було назвати в ніякій мірі охочим до бою. В тім прийшла проклямація війни з Денікіном. Начальна Команда старалася остерегти перед тим, щоби армію втягати в цю боротьбу. Пан генерал робив особисто представлення п. Диктаторови. Рівночасно одна делегація П-го Корпусу представила п. Диктаторови відносини в корпусі. Я написав до п. Диктатора меморандум, в яким я сказав, що Гал. Армія в боротьбі з Денікіном мусить улягти. В першій половині жовтня прийшло вправді до невеликих боїв на фронті Придніпрянської Армії, однак ворог чимраз більше поступено відсував цю армію назад. Поміч Гал. Армії показала потрібною. Але ця армія була по більшій часті звязана на большевицькім фронті, підчас коли невдачі Придніпрянської Армії чимраз більше спонукували командування цієї армії жадати, щоби й Гал. Армія вдалася в бій. В наслідок цього вже 13-го жовтня мусів III-ий Корпус почати наступні акції, не мав однак успіху: під Монастирищем потеряв він цілу свою

босву силу. Щоби однак мимо всего укінчити успішно боротьбу з Денікіном і щоби зробити все, що для тої ціли було тільки можливо, поставила Начальна Команда внесок, зліквідувати большевицький фронт і кинути в бій всі сили Галичан і цілий Корпус СС. Внесок зістав прийнятій, однак через обставини на залізниці прийшли вислані частини до рішачючого бою за пізно, а успіх не був такий, якого бажалося. Коли Начальна Команда переконалася, що ледве є яка-небудь надія на успішне укінчення тої боротьби, натискала вона чимраз більше на те, щоб було що-небудь підпринято, щоби зліквідувати цю боротьбу. Я згадаю недостачу муніції: цілі батерії мусілося витягнути з фронту, а в деяких Бригадах в бовській лінії находилися лиш по дві батерії.

Дня 29. жовтня цр. предложила Начальна Команда п. Диктаторови слідуочу пропозицію: наколи удасться здержати ворожу офензиву, то треба сейчас почати переговори з Денікіном. В наслідок нашої пропозиції відбулася знана нарада в Винниці, на якій були присутні: Гол. Отаман Петлюра, п. диктатор Петрушевич, Д-р Бурачинський (бувш. держ. секретар), Д-р Евген Левицький і начальники штабів обох армій. На цій нараді реферував я про оперативне становище і поставив внесок вступити сейчас в переговори, щоби покінчити цю боротьбу. Внесок цей не мав успіху. Недовго передтим вислала була Начальна Команда знану місію до Добр. Армії в ціли зложення згаданого протесту проти жорстокости над нашими полоненими, а з нагоди присутности п. Диктатора в Винниці орієнтував його п. генерал Тарнавський особисто про висилку цеї місії.

Місія вернула вже з готовою пропозицією ген. Слащова. Вона заключила з власної ініціятиви тихе перемир'я між обома фронтами. А це для Нач. Кмди було дуже бажаним, тому що становище на фронті такого відпочинку конечно вимагало. Тимчасом установлено на жадання Дісвої Армії другу нараду в Жмеринці, а на неї вислано між иншими от. Лисняка з виразним приказом орієнтувати про вислід своєї місії п. диктатора. Крім того мала ця місія поставити на нараді внесок, сейчас починати переговори з ворогом. Нарада дійсно мала цей успіх, що позволено на перемирні зносини, однак визначено до цього певний речинець, себ-то 6. падолиста год. 14., до якого належало чекати на евентуальне инше рішення п. диктатора. Наколи до цього часу не прийде заборона від п.

диктатора, можна було місію висилати. — Так довго однак не могла чекати Нач. Кмда. Від Команди Групи Добровольців прийшла депеша, в якій жадано продовження переговорів, а на случай відмовлення, мали Добровольці знову наступати. Таким чином мусіла Нач. Кмда вислати телеграфічну відповідь, в якій сказала, що вона на загал годиться на зроблені їй пропозиції і що на другий день приїде місія з конкретними пропозиціями. Дня 5-го падолиста вислано знову місію от. Лисняка. Місія ця одержала припоручення перетягати переговори, тому що в склад нашої місії мали ще на другий день вступити і делегати Дієвої Армії. Крім того, одержав от. Лисняк припоручення приготувати терен так, щоби місія Наддніпряньська, приступаюча в склад нашої делегації, не мала ніяких перепон. Висилка Придніпряньської місії перетягалася. З другої сторони і нашій делегації не вдалося справи відповідно перетягнути, бо вже дня 7-го падолиста цр. вернув сотник Левицький з окремим протоколом про вже завершене порозуміння між заступниками обох армій. В хвилині його прибуття були вже новий начальний вожд і новий начальник штабу в постою Нач. Кмди, і рішення про те, чи цей протокол є правно важний, чи ні, належало в круг ділання нових відвічальних осіб.

Відносно становища армії маю зазримітити слідуєче: боєві стани бригади зійшли до мінімум. Причиною були боротьби і пошести. Бригади III-го Корпуса не мали майже ніякої боєвої сили. 14-та бриг. була розбита, 2-га і 8-ма бригади мали по 200 крісів, 11-та бриг. може 400 крісів. Бригади II-го Корпуса не були лучші. 4-та бриг. мала 80 крісів, а 7-ма бригада може 400-500 крісів. Шпиталі були переповнені. Хорі тягалися в обозах бригад, так що бригади сталися їдучими шпиталями. Умундування дуже нещасне, на фронті все ще находилося боєвиків, які були босі, зимового убрання зовсім не було. Артилерійської муніції — майже нічого, піхотна муніція вистарчала може на один більший бій. Комплектовання тої-ж і надії на довіз, ні звідки. Настрій військ був такий, що — після одержаних звітів — частини бажали кінця.

С.-с. К.: Чи п. диктатор був повідомлений про ці обставини і чому застережено рішення що до висилки делегації на два дні, себ-то аж до 5-го падолиста.

Полк. Ш.: — П. диктатор був про оперативне і матеріяльне становище точно поінформований. Припинення рішен-

ня аж до 6-го падолиста наступило тому, що було сказано про якусь місію, яка вже мала бути в Букарешті і немов мала інтервенювати в боротьбі між Добровольцями і Українцями.

С.-с. К.: Чи був вже в історії Гал. Армії подібний випадок очікування такої місії.

Полк. Ш.: — Очевидно. В Чорткові раз по раз очікувалося якоїсь антантської місії, яка мала припинити наступи Поляків, і тому армія одержувала раз по раз вказівки, держати фронт ще кілька днів, аж приїде така місія.

С.-с. К.: Чи таке очікування мало вплив на оперативні диспозиції для армії.

Полк. Ш.: — Очевидно. Одним із таких конкретних випадків є наприклад те, що при другім відступі в Галичині полишилося І-ший Корпус біля Тернополя і на дальше, мимо того, що загальна ситуація вимагала вже була відтягнути його відповідно назад. Це спричинило, що наколи відтак рішено мимо того відступати, цілий І. Корпус наткнувся при своїм поході на незмірно великі перешкоди і потерпів великі втрати.

С.-с. К.: Чи п. полковник числилися тепер з прибуттям згаданої місії з Букарешту.

Полк. Ш.: — Абсолютно ні. Я був переконаний, що наколиби вона і прийшла — не є ще сказаним, що вона мала приказ посередничити між обома арміями.

С.-с. К.: Начальна Команда вислала дня 4. падолиста телеграму до Добровольчеського Командування, що НКГА годиться на загальні зроблені пропозиції, та що сейчас відіде місія з конкретними пропозиціями. Чому не очікувано висліду нарад в Жмеринці.

Полк. Ш.: — НКГА була в примусовім положенні. Командування Добровольців напірало та хотіло знову починати свою офензиву. Успіх такої офензиви був без сумніву певний: війська не мали ніякої опірної сили, а треба було числитися й з тим, що удар Добровольців заведе їхні частини в район Немирова, де находилося 2.000 наших хорих і ранених. Цего хотіла оминати Н. Кмда. Відтранспортовання хорих з Немирова не було можливе. Колійка з причини снігових завій була не до ужитку. Транспорт підводами невістарчаючий і неможливий. Наколи-би прийшло до якої-небудь воєнної акції, всі хорі безусловно були би лишилися ворогови.

С.-с. К.: Чи числилися п. полковник з тим, що заступники Гал. Армії приїдуть з Жмеринки з дефінітивним рішенням.

Полк. Ш.: — Я очікував такого рішення з цілою певністю. Заступники мали припоручення налягати на це, щоби таке рішення дійсно запало. Тому і мабуть сказав п. генерал Тарнавський, що він евентуально мусів би ділати самовільно. Начальна Команда мусіла обстоювати на тім, щоби таке рішення запало, і щоби знала, в яким напрямі вести дальші переговори.

С.-с. К.: Наколи вернув сотник Левицький, у кого він зголосився, та чи роблено йому які закиди.

Полк. Ш.: — Він зголосився у мене в присутности генералів Тарнавського, Микітки і Ціріца. Відносно закидів, то я питався його, як він міг вже приступити до договору. Він оправдувався (як я запримітив — в дуже схвильованім і розгоряченім настрою), немов вони ділали під пресією Денікінців та що Добровольці грозили продовжувати свої наступні акції. Запримічую, що делегація не мала ніяких повновастей також і заключувати які-небудь договори: це було виразно зазначене в документі, що вона має право тільки переговорювати. Крім того приказав я виразно отаманови генерального штабу Ерле, що наколи-би й дійшло до якого-небудь порозуміння — на всякий случай акт має бути кінцево підписаний доперва в постою Начальної Команди.

С.-с. К.: Чи знають п. полковник з воєнної історії народів подібну ситуацію якої-небудь іншої армії.

Полк. Ш.: (надумується) — В такій ситуації ледве чи хто був. Кожний случай є відмінний. Однак я мушу зазначити, що наш случай є під певним зглядом одинокий: ми є одинокі, що позістали з нашої держави. Коли не стане армії, тоді нема ніякого вигляду, або дуже малий — на удержання нашої держави. Крім того одержав п. генерал Тарнавський в Чорткові припоручення від п. Диктатора, під всякими умовами удержати армію. Цим руководилася Начальна Команда: згода на перемиря, дальше ведення переговорів, все мало тільки одну ціль: удержати армію.

Пр. с. от. Шух.: Чи Отаман Петлюра обіцяв які-небудь доставки для армії.

Полк. Ш.: — Обіцьювано дуже багато. А армія не одержала властиво нічого. Всі ті невиконані обіцянки привели вкінці до того, що остаточно ніхто вже таким обіцянкам не вірив, а впрочім зима поступила вже так далеко, що — на-

коли-би й тепер одержано все можливе — то це не змінило-би основно ситуації.

Обор. от. Шеп.: Чи мали п. полковник надію дістати які-небудь резерви від Наддніпрянської Армії.

Полк. Ш.: — Це було зівсім виключене. Придніпрянська Армія була в далеко гіршим матеріяльним і моральним положенні, чим наша армія. Дезерції до ворога цілими частинами були в них на порядку деннім. В нас таких зівсім не було. Придніпрянська Армія була в постійнім відступі, а наша армія мусіла майже з дня на день приймати нові відтинки фронту від Придніпрянців.

Обор. от. Шеп.: Чи одержала Начальна Команда звіт команданта 4-ої Бригади, що — наколи ця Бригада ще 24 години останеться на фронті — то вона сама від себе розложиться, та що це його послідний звіт відносно положення Бригади, в службовій дорозі...

Полк. Ш.: — Дослівно того звіту Начальна Команда не одержала, однак він був використаний в окремім звіті Команди II-го Корпуса.

С.-с. К.: Чи знають п. полковник про повстання на тилах Денікіна.

Полк. Ш.: — Очевидно знаю. Були однак повстання і на наших тилах: в районі Проскурова і у Ворошилівці. Повстання по обох сторонах рівноважилися.

С.-с. К.: (година 12.10). Приступаємо до другої точки обжаловання відносно невиконання приказу ч. оп. 1405. Штабу Головного Отамана з дня 1-го падолиста ц. р. що до переведення відступу галицьких військ.

Полк. Ш.: — Передусім стверджую, що цей приказ був ініційований нами самими. Штаб Головного Отамана питав, чи ми годимося на евентуальне відтягнення фронту, а тоді Начальна Команда поставила внесок відступити не тільки так далеко, як це пропонував Штаб Головного Отамана, а навіть ще кільканайцять кілометрів дальше, бо через те ще більше скорочувалося фронт. Приказ звучав виразно, що „фронт належить відтягати поступенно”, а це переводилося в Галицькій Армії навіть ще перед одержанням цього приказу. Відійти також і поза Немирів мусілося полишити, тому що цілий район був переповнений хорими, а відтранспортовання хорих і ранених з того району було неможливе. Тому рішила Начальна Команда покищо зрезигнувати від дальшого від-

ступу, а перевести його доперва при зміні відносин. Це рішення було також і по думці одержаної директиви. Крім того донеслося це Штабови Головного Отамана, при чім Начальна Команда подала також свої причини. Відповідь не надійшла, так що Начальна Команда була тої думки, що Штаб Головного Отамана годиться на це.

С.-с. К.: Як далеко були шпиталі від фронту.

Полк. Ш.: — 15 кілометрів.

С.-с. К.: Чи це не було за близько і чому відступу не прилагоджено заздалегідь.

Полк. Ш.: — Це було аж надто близько. Приготовитися до відступу зарядила Начальна Команда ще перед одержанням цього приказу. Однак нагла зміна атмосферичної погоди незмірно це утруднила, а передусім зробила неможливим відтягнення хорих і ранених.

С.-с. К.: Що зарядила Начальна Команда на одержаний 5-ою Бригадою приказ Добровольческого Командування завагонуватися та їхати до Єлисаветграду. (Читає акт).

Полк. Ш.: — Відповідь є в актах. Без висліду ведених конкретних переговорів ніяких кроків і рухів не починати.

Пр. от. Шух.: Яку ролю грав — по думці полковника — в тій справі сотник Левицький.

Полк. Ш.: — Після моєї думки він ділав зівсім щиро. Я гадаю, що він, знаючи докладно обставини, виступав після найліпшої волі і совісти.

(Суд віддаляється на нараду).

С.-с. К.: Рішено відкинути внесок на увільнення обжалованих від слідчого арешту, тому що це залежить від команданта.

Розправу відрочується до год. 3. попол.

Пополуднева розправа.

Початок година 3.30.

С.-с. К.: Тому що дня 10. падолиста о год. 3. оголошено обом обжалованим зарядження проти них доразового поступовання, а від цього часу якраз минуло 72 години, тому рішив суд перейти до звичайного поступовання, що дотичний командант затвердив.

На салі появился спів-обжалований от. Лисняк, а тому що і проти него підноситься обжаловання, має згаданий три дні до намислу в ціли обдумання оборони.

От. Лисняк: резигнує.

Обор. пор. суд. Кізь: Ставляю внесок на три дні до приготування оборони.

(По порозумінні з обжалованим от. Лисняком — цофає).

От. Лисняк подає свої генералія: уроджений 25. цвітня 1882., в Городенці, греко-кат., активний, матура гімназіяльна, асентирований 1903., 23 місяці на фронті, 3 рази ранений.

Пр. п. с. Кал.: Оголошує акт обжаловання.

От. Лисняк: Підчас мого службового побуту в Жмеринці для переведення розв'язання 14-ої Бригади покликано мене телефонічно до постою Начальної Команди, чому — я тоді не знав. В Винниці дістав я припоручення їхати до Штабу Добровольчеської Армії, передати згаданий протест і переговорювати що до виміни полонених.

Неофіціально одержав я припоручення, вивідатися, під якими услів'ями годили-бися Добровольці на евентуальне перемиря. Виконати це послідне було дуже легко: Добровольці зівсім радо прийняли відносну дискусію, а щоби станути на трівкім ґрунті, сказав ген. Слащов, що зателефонує до Денікіна. Сотник Левицький виїхав скорше, а я лишився для вичікування відповіді. З нею то приїхав я назад і одержав від п. ген. Тарнавського припоручення удатися до Жмеринки на нараду і сказати все в чотири очі п. диктаторови. Приказ цей виконав я не на чотири, але на шість очей. Свідком був іменно от. Ерлє. Я поінформував п. диктатора, сказав йому, що мене вислано офіціально з таким, а неофіціально з другим припорученням. От. Ерлє є свідком, що п. диктатор о змісті є поінформований.

Вечером велися переговори в нашій сальонці, та в першій части цих нарад висказався п. диктатор, що потягне п. ген. Тарнавського до відвічальности; коли однак четар Паліїв переговорив і вияснив становище, тоді сказав п. диктатор: „Тепер я виджу зівсім инше становище” і сказав дальше „мені треба кілька днів, аби виїхати з Кам'янця”, говорив також про депозити і пригадує собі суму 150 мільонів. З цього всего мав я вражіння, що п. диктатор розуміє ситуацію так, як це сказали представники армії, та як її розумів п. генерал: що наше становище безвихідне.

В межичасі зажадав ген. Слащов відіслання конкретної відповіді в протягу 24 годин; що на це відповіла НК. — не знаю. Мене вислано другий раз з правом заключувати тільки

перемиря. Крім того одержали ми інструкцію письменно. (Повторює зміст з пам'яті).

Сказано було так: не розходилося о сейчасові заключення, я зазначаю це виразно, ходило о як найдовше проволікання. В Жмеринці сказано нам, що за 2-3 неділі армія буде обута й одягнена, а фаховці з генерального штабу сказали, що армія не видержить ані двох до трьох днів. Ми дістали право лише переговорювати о перемиря. Що ми більше зробимо, цього не потребує признати НК. Тимчасом Добровольці не годилися ніяк на перемиря, а хотіли тільки сейчасового мира; наколи-би не були на це згодні, грозили вони на другий день наступом. Те, що ми заключили — це був тільки протокол, який треба було ще затвердити. Він був основою, на якій треба було дальше переговорювати, і тому от. Ерле і я поїхали ще до Одеси.

С.-с. К.: Чи п. отаман почуваються до вини.

От. Лисняк: (здивовано): — Ні.

С.-с. К.: Чи ген. Слащов був інформований про те, як далеко йдуть ваші повновласти.

От. Лисняк: — Моя письменна повновласть є в Штабі Доброволь. Командування ще й тепер, так що вони точно переконалися, як далеко сягають мої права.

С.-с. К.: Чи, вернувши з Жмеринки, Ви інформували п. ген. і п. полковника.

От. Лисняк: — Так. Я здав звіт про те, що я говорив про згадану справу, а обширніше реферував от. Шухевич.

С.-с. К.: Чи Ваш погляд про майбутню думку п. диктатора Ви сказали п. генералови.

От. Лисняк: — Мабуть. Здається, що так. Але точно не пригадую собі.

С.-с. К.: Як прийшло до першого тихого завішення оружжя.

От. Лисняк: — Добровольці відносилися до нас з найбільшою ввічливістю і куртуазією, прямо самі оферувалися. Вони то самі пропонували, коли прийшла відповідь від Денікіна, що вони дадуть нам час надумуватися. Впрочім не всюди вони того придержувалися і наступали мимо то на 5-ту Бригаду.

С.-с. К.: Як Ви розумієте приказ ген. Слащова до 5. Бригади, щоби вона завагонувалася і переїхала до Єлисаветграду.

От. Лисняк: — Добровольці призвичасні мабуть від Придніпрянської Армії, що тамошні старшини приходили зі своїми ранними звітами і переходили на сторону Денікіна, а навіть був случай, що прийшов старшина до Добровольців, згори казав собі приготувати квартири й їду для своєї батареї, яка пізніше мала перейти.

С.-с. К.: Чому не звернули Ви увагу на брак повновастей до заключення Вами договору, який „обов'язує” з хвилиною підпису.

От. Лисняк: — Ходило о узискання на часі, а ми думали, що НК не прийме цього і знову узискається на часі; наколиби цей протокол зівстав підписаний і Нач. Кмдою, доперва тоді можна булоби уважати його правним документом.

С.-с. К.: — Яку ролю грав ген. Шіллінг в цій справі.

От. Лисняк: — Він не був присутним при переговорах. По підписанні нами передано йому цей акт до затвердження, а наколи і він підписав, поїхав сотник Левицький з протоколом по підпис началь. вожда. Наколи той не бувби підписав, треба булоби робити поправки і знову зискалося на часі. Моє переконання є таке, що це проволікання осягнено, бо на примір і тепер ще справа перетягається.

С.-с. К.: Чи с. Левицький знав про це, що тут треба підпису Начального Вожда.

От. Лисняк: — Думаю, що ні. Він сейчас по прийнятті, яке улаштовано для нас у Добровольців, не був цілком тверезий.

Пр. от. Шух.: Що було умовлено відносно нашого Правительства.

От. Лисняк: — Було сказано, що Правительство не виконує територіяльної власти, остається однак і має право зноситися з другими державами. Додаткові зміни відносно Правительства мало обговоритися в Одесі і в тій цілі треба було тамтуди їхати. Правительство яко таке мало увійти під покров ген. Денікіна.

Обор. от. Шеп.: Чи наш фронт довідався про це тихе перемир'я і як він прийняв його.

От. Лисняк: — Добровольці це перемир'я самі нам предложили, застановлення ворожих кроків прийняв фронт з полекшою і вдоволенням.

Обор. пор. Кізъ: Чи Ви думаєте, що це перемир'я при-

несло нам шкоду і в яким стані застали Ви — при Вашім переході через фронт — наші частини.

От. Лисняк: — Я переконаний, що тут і найменша павза в боротьбі принесла нам тільки користи. Стан фронту був дуже злий. На 4 кілометри фронту 4-ої Бригади стояли чотири полеві сторожі. Зміни не було. Падали дощі. Люди були голі і без чобіт. Командант Бригади і майже ціла армія знали про те, що їду до Денікіна: Я в нікого не вчитав на лиці, що він обурюється на те, що я пішов до Денікіна.

Обор. пор. Кізь: Чи Ви уважали цей акт як правний?

От. Лисняк: — Безуслівно ні. Тут треба було ще затвердження Н. Команди.

Пр. от. Шух.: Чому Ви підписували все як Галицька Армія, а не як Українська.

От. Лисняк: — Я на це не звернув уваги. Мене вислала Галицька Армія і в імени такої я виступав.

Година 4.23: зізнає полковник-лікар Д-р Андрій Бурачинський, подає генералія.

С-с. К.: наминає свідка на обов'язок зізнавати правду.

Полк.-лік. Д-р Бур.: Вже в Галичині були санітарні відносини Гал. Армії дуже лихі і вони змінилися на Придніпрянщині ще на некористь. В дни 1. жовтня цр. було в Армії разом 2.300 хорих, а крім того 600 недужих в домі виздоровців. Разом тільки в лічницях — около 2.900 хорих. Крім того приблизно таке саме число при частинах і при обозах, значить в цілій Гал. Армії було з початком жовтня около 6.000 хорих.

При кінці жовтня побільшився стан хорих в лічницях на разом 5.000 хорих, а наколи візьмемо таке саме число при частинах, то вийде як стан хорих на армії з кінцем місяця жовтня около 10.000 - 11.000, себ-то 20-22% Армії. Стан хорих в Армії поступенно побільшується. В сучасний мент — після обчислення з дня 12. падолиста — находиться в лічницях армії 5.800 до 6.000 хорих, а додавши до цього приблизно таке саме число хорих при частинах, треба сказати, що тепер маємо ми в армії около 12.000 - 13.000 хорих.

Ми мусимо бути приготовані, що та цифра ще значно зросте: находимося в пошестній полосі, а при найменшій пересуванні через постійну зміну постою і кватир зараза мусить ще побільшитися. Неосальварзан одержали ми в послідних днях і то навіть в поважній скількості, однак ужиття цього средства лічить тільки з хвороби, однак не хоронить перед

заразою відворотним тифом. Наші люди б'ються, все ті самі. вже цілий рік, а зробили в тім часі дві офензиви під Львів, два відступи в Галичині, одну офензиву аж до Києва, значить більше, як 1500 кільометрів. Того рода зужитковання сил не може ділати корисно на відпорність проти недуг і хоріб: смертельність в армії росте з дня на день.

В Запасній Лічниці ч. 1 умерло за цілий місяць жовтень 149 люда, а вже за одну декаду падолиста померло 69 людей; в Полевій Лічниці умерло в місяці жовтня разом 39 хорих, а вже в тій декаді падолиста 16 людей.

Наша армія потребує тільки для асанізації найменше тридо чотири-місячного відпочинку. Треба звернути увагу на це, що в цілій армії маємо разом 29 дипльомованих лікарів, а санітарних старшин дуже мало і то тільки такі з дуже коротким часом медичних студій.

Вже 24. серпня цр. вислав я через Інтендантуру НКГА до диктатора письмо, в яким звернув я увагу вже тоді на грозячу катастрофу з причини недуг. (Перечитує акт).

Можу предложити стос депеш, в яких удавався я до всіх Управлінь, Гол. Отамана, Диктатури, Головн. Санітарного Управління, Міністерства здоров'я з просьбою о санацію тих відносин. На ті телеграми не дістав я взагалі відповіді, а десь колись тільки обіцянку „що ужиється заходів.”

С.-с. К.: Які обставини панували в лічницях.

Полк.-лік. Д-р Бур.: Тепер ми не маємо „лічниці”, а тільки „склади хорих”, з яких виноситься трупів. Їсти не можна дати, бо нема грошей за що купити, раз дали нам цукор для обміну, однак коли цей появился в більшій скількості на ринку, впав очевидно сейчас на ціні і знову не приніс хісна. В натурі дістається мало.

Те, що горстка наших лікарів робить тепер своїми невістарчаючими силами, є подиву гідне: зараз лежить 6 галицьких лікарів хорих на тиф, один недавно помер. Я є активний старшина-лікар. Підчас всесвітньої війни були санітарні відносини на поодиноких відтинках італійського фронту дуже лихі, але чогось подібного — як тепер — я ще не видів. На нараді в Винниці обговорювано ці відносини дуже докладно, а про санітарні справи говорили тоді сотник-лікар Д-р Ковцовський і сотник-лікар Д-р Білзор.

Обор. от. Шеп.: Чи п. полковникови є відомо, що галиць-

ких хорих трактується в придніпрянських лічницях як ворогів.

Пр. от. Шух.: Ухилюю це питання.

Обор. от. Шеп.: Прошу це запротоколувати. Як п. полковник пояснюють це, що в часописях часто читається, немов медикаменти вже надійшли і чи ми які з них одержували.

Д-р Бур.: Що було, то ми одержували.

Обор. от. Шеп.: Чи стрільці хочуть іти до лічниці, і куди вони ідуть, коли виходять з них.

Д-р Бур.: Так стрільці як і старшини нерадо йдуть до лічниці, а навіть бояться шпиталів: це очевидно не повинно бути. По виздоровленні не йдуть стрільці прямо на фронт, а тільки до приюту.

(З запряження свідка резигнується.)

Година 5. попол. Четар Дмитро Паліїв — свідок, уродж. 1896., Перевозець, пов. Калуш, студент прав, четар, особистий адютант начального Вожда. Упіннений — зізнавати тільки правду — зізнає: Про переговори з Добровольцями я нічого ближчого сказати не можу. Точок умови я не знав. Наряду в Жмеринці скликано з ініціативи Придніпрянської Армії. По дорозі до Жмеринки інформувалися ми у п. от. Лисняка про хід і стан переговорів, однак він не відповідав точно і сказав, що він звязаний тайною. В Жмеринці відложено наряду — місто 3. падолиста год. 19. — на день 4. падолиста год. 9. На нараді брали участь Гол. Отаман Петлюра, диктатор Д-р Петрушевич, президент міністрів Мазепа, командарм Придніпрянської, команданти всіх груп Придніпрянської Армії та депутати наших корпусів.

Кожний з командантів груп представляв положення як найбільше критичне і жадали 2-3 тижні відпочинку, щоби бути боєздатними; Запоріжська Група, яка особисто не була заступлена, депешувала, що положення і в неї є критичне, що вона однак може битися, наколи мати ме доповнення й одяг. От. Сальський в довгій промові, повній трагізму представляв положення, як крайно критичне. Жадав, щоби цей день стався історичним і щоби рішити, куди іти. Генер.-квартирм. полковник ген. штабу Капустянський говорив те саме. Я прочитав заяву Нач. Кмди, сказав, що треба зовнішньої помочі, бо внутрішня завела, і поставив в імени Нач. Кмди наглий внесок — вступити сейчас в переговори з Добровольця-

ми в цілі осягнення перемир'я. Один старшина гал. етапу жадав резолюції, яка обов'язувала би Правительство і Головного Отамана.

На те сказав Гол. Отаман менш-більш таке: „Ви кажете, що положення критичне, а я кажу, що воно не критичне.” Сказав дальше, що він вже зарядив реквізицію одягів та убрання, та дав і нам вільну руку, щоби реквірувати все, що нам потрібне.

В імени Штабу Гол. Отам. говорив відтак і підполк. ген. штабу Долежалъ. І він сказав, що положення не є критичне, бо є вже получення між обома арміями. Сказав дальше, що армію треба відтягнути на лінію, де вона може відпочивати, а тих кілька тисяч людей, які представляє собою зараз Гал. Армія, легко буде там одіти і прохарчувати.

Його думку збили от. Ерле і полк. Капустянський, кажучи, що при першій переломі між обома арміями була ще майже ціла Гал. Армія здібна до ужитку як резерва на денікінському фронті, а що тепер таких резерв ніяких немає.

Голос забрав президент мін. Мазепа. Сказав також, що тепер положення не є критичне, що за кордоном наше становище все поліпшається, та що вже їде місія антанти з Букарешту. „Які-б не запали на тім зібранні ухвали, то вони Правительства не вяжуть, як і не вяжуть трьох четвертин цілої армії, бо ця армія хоче боротися.”

Відтак відбулася нарада відпоручників з кожного полку, на якій я не був присутній.

Сотн. Д-р Цюкан, який брав участь на ній, сказав мені, що були нарікання, немов би не було чим стріляти і т. и.; на це мав сказати Гол. Отаман, що він „сам буде воювати.”

Підчас перерви питалася Нач. Кмда з Винниці про хід нарад; от. Ерле відповів, що наради йдуть з такою самою метою, як свого часу в Винниці; сотн. Кох, який був при апараті, передав просьбу п. генерала до п. диктатора о рішенні того-же, а наколи-би таке не запало, то п. ген. мусіли-би ділати самовільно, бо немов мужва цього жадає. Я предложив цю депешу п. диктаторови, а той відповів, що він витягне з цього консеквенції.

На окремії нараді гал. старшин зажадав п. диктатор образу про настрої стрілецтва. Корпуси говорили з початку про настрої, а не про об'єктивну ситуацію. Тоді п. диктатор встав і заявив, що Нач. Кмда формально відокремилася від фрон-

ту, що вона не тільки тепер, але й передше не виконувала приказів Гол. Отамана, бо — місто цілим корпусом — наступала тільки одною Бригадою. Дальше, що п. диктатор відносно ген. Тарнавського витягне свої консеквенції.

Отам. Букшований і сотн. Гнатович спротивилися словам п. диктатора, наче би Нач. Кмда не вела бою з серця, а тільки тому, що мусіла; сказали, що прикази Нач. Кмди приходили точно і в добрім дусі.

Відтак говорив я і сказав, що наколи Нач. Кмда не ділає по думці п. диктатора, то тому винен п. диктатор, бо ми все просили о зміну постою п. диктатора і о приїзд нашого Правительства до Винниці. Я зазначив, що старшини на цій нараді говорили тільки про настрої, а не про ситуацію на фронті. Якщо п. диктатор стоїть на становищі, що загальна українська справа вимагає, щоби армія билася аж до погибелі, тоді так і Начальна Кмда як і війська приказ виконують і дійсно будуть битися та гинути. Якщо, однак, п. диктатор стоїть на становищі, що армію треба ратувати, то Начальна Кмда є тої гадки, що критичний момент вже надійшов, і що тепер треба рішитися, чи армію пожертвувати, чи дати їй можливість якого-небудь дальшого життя.

Тоді сказв п. диктатор: „Я безусловно мушу задержати армію, і аби її спасти, я перейду до Денікіна.” (Порушення на салі; судді й оборонці щось нотують).

Зі слів п. диктатора, що він піде до Денікіна, вивязалася дискусія. Старшини почали представляти справу инакше, почали вицофуватися і зміняти фронт, так що п. диктатор сказав, що він тепер не знає, чого держатися. Дальше сказав п. диктатор, що він хоче їхати до Винниці, однак є немов вязаний та оточений шпіонами Петлюри та Поляків; дальше — що члени Правительства Голубович і Макух перенесли вже свій ґрунт до Відня і виїхали, а тільки п. диктатор зі своїм апаратом лишилися в Камянці.

Постановлено, що ми на нараді, яка мала відбутися спільно з Наддніпрянцями, внесемо резолюцію про негайне почаття переговорів з Добровольцями.

На всякий случай було рішено, принципіально можна вести переговори з Денікінцями, належить однак чекати до дня 6. падолиста год. 14., тому що мала приїхати якась делегація, яка має вратувати Україну.

С.-с. К.: Хто по приїзді до Винниці здавав доклад п. ге-

нералу і яке вражіння віднесли були п. генерал і п. полковник Шаманек.

Свідок: Ми всі були покликані. Я сказав п. генералови, що п. диктатор принципіально годиться перейти до Денікіна, що він однак хотів чекати на „критичний момент”. П. диктатор сказали, що немов Правительство Придніпрянців задумує в крайнім случаю перейти до большевиків, а він — п. диктатор хоче видержати при своїм союзнім обовязку аж до цієї послідної хвилини, і хотів оминути клеймо зради, яке кинуло бися на него, наколи би він з Денікіном порозумівся скорше. До большевиків п. диктатор не піде, а з хвилиною переходу Правительства до комунізму, зникають для п. диктатора його союзні обовязки. Так і п. ген. Тарнавський, як і п. полк. Шаманек з того докладу безусловно мусіли винести вражіння, що засадничо диктатор годиться на добровольчеську орієнтацію. Ходило тільки о момент, а до 14. год. 6. падолиста мала прийти депеша з рішенням.

С.-с. К.: Чи збори в Жмеринці були збором чисто військовим, чи рід віча.

Свідок: Це був рід воєнної наради, яка мала рішити долю армії. Отаман Сальський заявив: „Ми мусимо рішитися і сьогодні сказати собі ясно, куди нам треба йти . . .”

С.-с. К.: Як Ви розумієте висказ підп. Долежала, що армію треба „відтягнути від ворога.”

Свідок: Цего не можна розуміти. Це також сказав і от. Сальський, який, збиваючи виводи підп. Долежала, сказав, що такої лінії нема.

С.-с. К.: Може полк. Долежалъ розумів це так, що треба з ворогом порозумітися.

Свідок: Ні. Боже борони. На нашій нараді з п. диктатором сказав пполк. Долежалъ по німецьки, що він є першим, який перейде до Денікіна; на головній нараді говорив так, як п. Гол. Отаман, а в нас так, як п. диктатор.

Пр. от. Шух.: Чи свідок допускає злий намір ген. Тарнавського, полк. Шаманека, або от. Лисняка.

Свідок (рішучо): Виключаю. Ген. Тарнавського знаю тільки як щирого Українця, от. Лисняка вже давно від Укр. Січових Стрільців, а полк. Шаманек, це чоловік праці, про якого така думка зовсім недопустима.

Прок. п. Кал.: Чи п. ген. Тарнавський був би дійсно ділав супроти волі Правительства, чи він тільки так грозив.

Свідок: Я думаю, що п. генерал хотів тільки спонукати п. диктатора до рішення, бо там на нараді хотіли справу знову перетягати.

Прок. пор. Кал.: Що п. диктатор розуміли під своїм закидом на нараді „Нач. Кмда не виконує приказів Гол. Отамана”, а згідно веде боротьбу не від серця.

Свідок: Я думаю, що це була інтрига шполк. Долежала, який мав якісь особисті обрахунки з полк. Шаманеком і для того в таким напрямі інформував п. Диктатора.

Член суду от. Бубела: Чи от. Лисняк повідомив п. диктатора, що місія зістала вислана.

Свідок: Мені сказав п. от. Лисняк, що він інформував п. Диктатора.

Оборонець: Чи Ви впливали на п. генерала політично.

Свідок: Тільки при деяких випадках; раз, щоби зладити непорозуміння між от. Петлюрою і п. диктатором.

Об. от. Шеп.: Чи Вам відомо що про сотника Давидяка?

Свідок: Так. Раз нам був сказав п. диктатор, що він для переговорів з Денікіном приготує місію, зложену між іншими з Д-ра Назарука і сот. Давидяка. На нашу відповідну просьбу прийшло рішення, що висилка тих панів поки що є злишна.

Об. пор. Кізь: Чи крім представлення недостач на нараді в Жмеринці висказувалися які старшини, який політичний напрям повзяти?

Свідок: Так. Полк. Капустянський сказав виразно, що одинокою дорогою для нас є тільки переговори з Добровольцями, і сказав також (здається, що то він був), що до Поляків також не можна йти з огляду на Галичан.

Година 5:50: четар Паліїв складає присягу. По присязі на відносний запит заявляє, що зі зізнань нічого не має до змінення.

С.-с. К.: (звертається до обжал. полк. Шаманека) Чи особисті відносини між п. полковником і шполк. Долежалем були дійсно напружені?

Полк. Ш.: — Я про це говорити не можу.

С.-с. К.: Яке Ви маєте відносно того вражіння?

Полк. Ш.: Я маю вражіння, що таке напруження мало місце. Чим раз то знову приходили з Штабу Гол. Отамана прикази з критиками, немов Нач. Кмда не працювала би так,

як цього бажає Штаб Гол. Отамана. Може бути, що тут можливо співділала також якась особиста нота.

Год. 18: зізнає свідок поручник Ковальський Родіон, ур. 1893, Романівка, пов. Теревовля, греко-кат., вільний, укінчений правник. поручник, начальник дефензивної розвідки при НКГА. Упіннений.

С.-с. К.: Свідок має зізнати про стан і настрої армії та її тилів в кінці місяця жовтня та початку місяця падолиста.

Пор. Коваль.: Після наспівших в бюрі дефензивної розвідки звітів — стан військ, урядів, управлінь і тилів представлявся в згаданім часі дуже некорисно. Я маю вражіння, що пружину, яку можна до якоїсь степені, тут в цім случаю натягнуто за багато. Як розвідчий старшина австрійської армії видів я послідні змагання австрійської державности боротися з надходячою австрійською революцією і запам'ятав собі ті симптоми, які тоді запримітити я мав нагоду. Ті самі симптоми видів і виджу я тепер: на задах нагло всі уряди відказалися від послуху, нагло видно саботаж, агітацію, розклад, а все це на задах. З задів підходить вперед до армії. Армія може ще триматися, а тут зади вже падають.

Розвідчі старшини ворожих держав переїздили нашу державу вздовж і впоперек як хотіли. Поліційний апарат підупав. Вороги знають про нас більше, як ми самі. Про деякі деталі і висновки довідався наш уряд доперва від переловлених звітів французької розвідки. Ворожа пропаганда робила своє. Ложні вісти кружляли довільно. Польський елемент зорганізований як слід, щоби нас знищити: всі польські цукроварні мілітарно і економічно вспіли ділати на нашу економічну шкоду. Знаний українофоб граф Грохольський їздив по винницькім повіті з перепусткою від Гол. Отамана. Все це голосив я п. Гол. Отаманови, сказав йому, що дисципліна у нас є, однак не вільно її натягати, бо може наступити криза; на нараді в Винниці реферував я про те все, а Гол. Отаман прийняв все до відома. Про настрої на фронті можу зголосити: відношення до старшин чудове, відношення до Наддніпряців й Денікіна лихе. Всюди стрінулося питання, чому ми Галичани маємо боротися на всі сторони, а тутешнє пузате і здорове населення сидить спокійно в хаті, а навіть їсти нам не дасть. Нашої армії розложити ці обставини і ці чутки не були в силі, бо ми не мали де втікти. Однак саботаж придніпрянських урядів й управлінь були все нарочні. При-

дніпрянські лікарі наприклад є всі Денікінці, які тайно є зорганізовані, а коли я хотів одного арештувати, то він мені цинічно сказав, що тоді галицькі хорі пімруть без лікарської опіки.

С.-с. К.: Який був настрій відносно Денікіна?

Свідок: Були погрози, щоби Нач. Кмда покінчила війну з Денікіном. Навіть деякі старшини заявили, щоби або перейти до повстанців і згинути, або нарешті скінчити з Денікіном. Сили Денікіна численно не цілком переважали нас, однак спосіб боротьби, знакомість тутешніх обставин, висока здібність і знання партизантки, напади на наш флянк і на наш тил, налети сильною і доброю кавалерією — це все деморалізувало наших стрільців, призвичаєних тільки до регулярної й методичної боротьби і необзнакомлених з льокальними відносинами. Добровольці знали й використовували цю свою висшість.

Пр. от. Шух.: Чи підчас перемира відтягав Денікін які сили з нашого фронту?

Свідок: Ні. Противно це персмира принесло нам певну моральну користь у тутешніх селян: в деяких повітах мужики вже були зорганізувалися до повстання проти нас і готовилися до того, щоби кинутися на наші відступаючі обози. Однак коли прийшла перша тільки чутка про переговори з Денікіном, утихли всі змагання до повстанчеських акцій, бо почалися бояти певної й великої кари.

Година 18.25 — свідок присягає. Зізнає своїх не змінює.

Зізнає свідок четар Іван Гураль, ур. 1894., Гумниска, пов. Камінка Струмилова, греко-кат., вільний, студент прав, приділений до муніційного реферату НКГА.

С.-с. К.: Упоминає свідка і жадає звіту про стан муніції, оружжа і запасів в тих матеріялах.

Свідок: Гал. Армія мала до 25. вересня цр. два способи здобування муніції. Перше — закупно в краю, — друге — закупно за кордоном. Дня 25. вересня заборонив уряд закуплювати муніцію в краю, тому що це було немов за дорого. З закордону одержала Гал. Армія підчас свого побуту на Придніпрянщині три муніційні транспорти з Румунії, а саме: — 30. серпня разом 300.000 крісових набоїв, себ-то по 15 набоїв на стрільця і 600 гарматних набоїв, значить по 3-4 стрілів на гармату. — 19. вересня разом 600.000 крісових набоїв, себ-то по 30 патронів на босвика і 2.600 гарматних стрілів,

себ-то 20 набоїв на гармату. — 21. жовтня разом 480.000 крисових патронів, значить (тому що боєвий стан в межичасі вже значно зменшився) по 70 стрілів на стрільця, 1.200 гарматних стрілів, себ-то по 10 стрілів на гармату.

На загал можна сказати, що транспорти надходили з регулярністю раз на місяць, а кождий такий транспорт вистарчав на пересічно один боєвий день. Як довго армія була в наступі на большевиків, то таке муніційне доповнення могло вистарчити: армія була в офензиві, запотребовання набоїв було менше тут і там малося муніційну добичу. Однак теперішний стан дефензиви запотребовує багато більше патронів, а з другої сторони й нема нагоди та можливости робити якунебудь добичу. Коли видано послідний транспорт муніції з 21. жовтня, то вже за кілька днів фронт знову жадав нових набоїв.

Відносно оружжа — то армія одержала за цілий послідний місяць 500 крісів; з тих найбільша часть була нездалих. Наколи кріс такий зіпсується, то трудно його направити, бо одинока майстерня не мала знарядів. Зіпсуті гармати треба було стягати з фронту. В армії находиться разом зараз 35 гармат не до ужитку, з тих є 20 попсованих, а для 15 нема муніції. Зазначую, що ті гармати стріляють без перерви вже від початку української війни, так що довго стріляти ними вже не можна.

Нач. Кмда писала часто меморанда відносно того стану оружжа. Один наш старшина їхав до Кам'янця, вони ухвалили бюджет, але дістати — ми нічого не дістали.

Пр. п. Кал.: Чи багато можна було закупити в краю самім?

Свідок: Це було заборонено. Впрочім я переконаний, що тим, що ми тут закупимо, ми не виграємо. (Сміх на салі).

Об. от. Шеп.: Чи свідкови відомо, що тутешні селяни купували від стрільців і міняли на хліб набої, кріси, а навіть скоростріли?

Свідок: Ні.

(З заприсяження резигнують).

Година 18.37: зізнає свідок пор. інтендант Петро Хомич, ур. 1891, Михайлевичі, пов. Дрогобич, греко-кат., вільний, активний старшина. Зізнає: В Галицькій Армії є 75% фронту без одностроїв, 50% без обуви, грошей загальний брак. 75% не має по більшій части плащів, ані біля. Число чере-

виків є трохи більше, але зате їх рід дуже злий. Матеріальних довозів армія від нікого не діставала і мусіла опертися зівсім на те, що собі здобула в бою, або закупила. Брак грошей був такий, що в останніх часах навіть і через один місяць не виплачувалося льону. (Порушення на салі). Диктатура це знала. Придніпр. Армія — оскільки мені відомо — діставала більше як ми, однак доказів на це не маю. Пропорційально вона діставала однак більше як ми.

(З заприсяження свідка резигнується).

Пр. п. Кал.: Ставлю внесок на переслухання п. диктатора і шполк. Долежала як свідків на обставину що Нач. Кмда не виконувала точно приказів Штабу Гол. Отамана.

Об. с. Шал.: Прошу цей внесок відкинути, бо він є нонсенс. Панове є обжаловані о один конкретний чин, а цей висвітлити маємо свідків тут; покликуювати свідків на нові обставини — це є нонсенс. Хиба що п. прокуратор розширить обжаловання ще на нові точки.

Натомість ставляю внесок відчитати акта, в яких так п. ген. Тарнавський, як і полк. Шаманек вже заздалегідь звертали увагу так Гол. Отамана, як і п. диктатора на стан армії і вияснявали положення.

Об. от. Шеп.: Високий Суде. Ходить о це, чи п. диктатор засадничо згодився на крок ген. Тарнавського, чи ні. Свідком на цю обставину — після моєї думки — може бути тільки високопоставлена особа, яка мала нагоду в критичних днях говорити на цю тему з п. диктатором й одержати вражіння про його наміри та його думки. Такою особою є теперішній шеф штабу Гал. Військ — п. генерал Ціріц.

Ставляю слідуєчі внески: 1) візвати п. ген. Ціріца на свідка для вияснення засадничого становища п. диктатора в справі переговорів з Добр. Армією; 2) відчитати енуціяції винницької часописі „Шлях”, яка ілюструє добре відносини, в яких находилася наша армія взагалі, а Нач. Кмда в особливости, серед тутешнього населення — а в яке положення поставила армію тепер загальна агітація; 3) Високий Суд зволить переслухати також таких старшин, які як компетентні до того можуть точно зясувати матеріальне положення армії і тому прошу візвати інтендантів I-го і II-го Гал. корпусів, як свідків.

С.-с. К.: Відносно внеску п. прокуратора на візвання п.

диктатора як свідка перечитаю слідуєчу депешу: „Приїзд п. диктатора з технічних, політичних і державних зглядів неможливий”.

Павза. — Нарада.

С.-с. К.: Суд відкинув внесок на покликання п. диктатора і шолк. Долєжала як свідків, тому, що прокуратор не розширив обжаловання на дальші конкретні случаї, а в цім случаю свідки є злишні. Крім того — як вже каже перечитана депеша — п. диктатор і так приїхати не може.

Натомість прихилився суд до внеску відносно допущення як свідків ген. Ціріца та інтендантів I-го і II-го Гал. корпусів.

Розправу відрочується до завтра рано год. 9.

Год. 19.10 — кінець першого дня розправи.

Другий день розправи.

Година 9.15.

С.-с. К.: Приступаємо до дальшого тягу доказового поступовання.

Зізнає свідок сотник-інтендант Михайло Гарасевич, ур. 1885, Козари, пов. Рогатин, греко-кат., інтендант I-го гал. корпусу.

Свідок: I. Гал. Корпус під зглядом харчів та одностроїв зданий був все на власні сили. Від Нач. Кмди і Правительства нічого не одержував. Підчас послідних операцій мав корпус тільки одну пекарню на цілий корпус. Доставка хліба була на загал добра, однак показувалися звичайно технічні перешкоди в довозі, так що часто бригади тяжко одержували хліб. Населення показується чимраз більше вороже, тому і висунені відділи стягається, а для того і матеріяльне заосмотрення, яке доставляли досі згадані відділи, погіршується. Збіжжа можна було одержати в дорозі земельних управ за поквітованням, однак худобу тільки за гроші, так що заосмотрення мясом з дня на день стається труднішим. Я навіть з тої причини просив о зниження пайки мяса, однак цього не зроблено, бо не було чим мяса заступити.

Одностроїв одержали ми тільки раз по переході Збруча в Мінківцях, однак це була мінімальна скількість. Під зглядом однострої можна сказати, що люди йшли вперед тільки тому, щоби вбратися і здобути собі щось, щоби одітися; раз 6. бригада здобула собі одіння в Бердичеві, однак це не вистарчало для цілої бригади; в Бердичеві здобуто також пять вагонів твердої шкіри, яку розділено на частини корпусу, а часть відступлено інтендантурі Нач. Кмди, згл. Кмди Етапу. З того матеріялу зроблено досі около 5.000 пар черевиків для I-го корпусу.

(На відносний запит С.-с. К.): Не кождий чоловік має плащ. Що до одностроїв в останніх днях жовтня, то їх стан в І. корпусі був дуже злий. Зимового охоронного виряду нема. Можна сказати, що ані одного коца в корпусі не було. Біля ми не мали і не діставали. Корпус потребує місячно 55,000.000 гривень. Тимчасом одержано за цілий час від переходу через Збруч аж до тепер всего разом 80,000.000 гривень.

С.-с. К.: В такому случаю як Ви покриваєте недобір?

Свідок: Недобір є непокритий. Ліквідуючі не знають що робити. Були случаї, що в деяких бригадах поодинокі стрільці позичали ліквідуючим гроші, а при артилерії буває, що пушкарі годують коні за власні гроші. До того приходить, що по наших наступі на большевиків, коли багато совітських грошей було в касах і при частинах, Правительство нагло ті гроші уневажило. Тимчасом у нас вже були виплачені льони совітськими грішми, так що нагло все стрілецтво опинилося з безвартісними грішми в руці і почало жадати виміни тої валюти. Мимо відповідних донесень, просьб і представлень не доставлено нам грошей для виміни тих неважних банкнотів, а огірчення стрілецтва через те очевидно побільшилося. В останнім часі, стрільці льону не одержали, так що той часто залягає. На це стрільці знову нарікали.

Чл. с. от. Бубела: Чи відомо Вам, що Дієва Армія одержала від Правительства 11.000 гарнітурів біля?

Свідок: Не відомо.

Пр. п. Кал.: Прошу мені сказати дещо про здобуті частинами І-го корпусу магазини та Ваші теперішні майстерні.

Свідок: В Винниці стрінули ми магазини зі старих річей, які ми вважали за воєнну добычу. Не маючи однак людей для постійної охорони того-ж магазину, а з другої сторони через скорий поступ тодішніх операцій на Київ, не мали ми змоги взяти цього магазину цілковито в руки і толерували, що в межичасі перейшов він під заряд Запорізької Групи. Деякі річі з того магазину ми одержали, однак тільки тоді, наколи завідуючий дістав хабар. Пригадую собі суму 3.000 біля, однак для стану 15.000 людей — це нічого. Корпус потребував в місяці жовтні 15.000 пар біля, 5.000 пар черевиків, 5.000 сподень і блюз. Не одержав нічого, а наші майстерні виготовили в тім часі 300-400 гарнітурів.

С.-с. К.: Чи в однострою, в яким находився стрілець при кінці місяця жовтня, був він спосібним до бою, чи ні?

Свідок: Рішучо ні; також і нові черевики, які успіла виробити фабрика „Яструб”, не представляють собою ніякої вартости і є тандитною роботою.

С.-с. К.: Чи після Вашої думки можна було своєчасно приготувати часть матеріяльного виряду якою центральною управою заздальегідь?

Свідок: Правительство могло при добрій волі і своєчасній відповідній організації все це зробити. Так наприклад успів я купити тепер в районі Проскурова 2.000 кожухів по 2.000-3.000 карбованців за штуку. Місяць тому назад ті кожухи коштували по 1.000 карбов. Наколиби Правительство ще в літі було сцентралізувало ті жерела, тоді тепер не булоби ніякої спекуляції і не дійшлоби до того, що тепер поодинокі частини (I. корп., II. корпус, Група СС.) підбивають собі взаємно ціни. Крім того я маю відомости від моїх агентів, що на пр. з Бесарабії можна — хотяй неофіціальним і неправильним способом — одержати все, теплий одяг і пр. Великий транспорт мундурів з Америки іде вже два місяці. Після моєї послідної поїздки в район Проскурова, сказано мені, що в Гусятині стоїть великий транспорт зі сукном . . . Він чекає на Правительство . . . В кождім разі не є він для Галицької Армії.

С.-с. К.: Чи Начальна знала про ті кожухи в Проскурові?

Свідок: Знала і вислала тамтуди також свою вимінну базу; купити не було за що, бо не було грошей, а міняти скорше не було можливо, бо Правительство не дозволяло на виміну цукру. І тепер властиво міняти не вільно, але ми вже з нужди на це не зважаємо, і я приказав бригадам міняти цукор. Очевидно — Правительство називає наше поступовання анархією, сваволею і т. д. Отаман Петлюра сам особисто займався такими річами і раз на підставі якогось доносу відносно мнимої реквізиції галицькими частинами в формі забрання 150.000 порожних мішків назвав наше поступовання також анархією.

Година 9.50 — сотник-інтендант Володимир Павлусевич зізнає як свідок: ур. 1883, Протеси, пов. Жидачів, греко-кат., вільний, активний, інтендант II-го Гал. Корпуса.

Одна половина II-го корпусу мала кожухи, друга половина була так лихо одіта, що на це не можна не зважати; нові черевики абсолютно не є до ужитку, та по двох місяцях розлітаються в болоті; ватовані камізельки на стільки до нічого, шинелів в III. Корпусі є тільки для одной третини стану. Спо-

сібність одіти цілий стан мого корпусу я справді мав, однак не міг цього використати тому, що Група СС. арештувала висланих мною торговельних відпоручників, хочай це було в моїм районі, і не допускала до відповідного заосмотрення через пляновані мною закупна. Людей моїх бито, одержували по 25 буків, а навіть і тепер ще, мимо виєднаних нами приказів у Правительства, люди мої ще арештовані, куплений мною скот реквіровано і всі зроблені мною кроки загальмовані.

Коців нема. Є тільки феци. Біля виготовлено в Житомирі, около 8.000 гарнітурів, однак зі старого матеріялу і воно таке лихе, що по двох пранях воно дреться і є вже до нічого. При цім треба звернути увагу на те, що тоді, коли робилося це біля, стан корпусу виносив около 20.000 людей; зараз в корпусі находяться ще люди, які не мають біля (задумється і потверджує) . . . зовсім не мають біля.

Відносно харчів, то буду мати збіжа на зиму. Що до худоби — то ця справа представляється зле: незадовго було би до того прийшло, що треба би пайку зменшити; тепер пайка виносить 250 грамів, за те піднесли пайку хліба на 700 грамів.

Пр. от. Шух.: Прошу мені спрецизувати процентово стан людей без біля, зглядно без черевиків та одностроїв.

Свідок: 50% є цілком без біля; раз одержали ми 3,000 ватованих штанів, однак це були напевно останки якогось шпиталю, бо були ще закрівавлені, а напевно з бакцилями і багато причинилися до хоріб. У вишколах маємо 50% людей без черевиків; що до черевиків на фронті, то треба сказати, що наколи люди будуть машерувати, то половина опиниться без черевиків.

Об. от. Шеп.: Прошу подати стан грошей при частинах.

Свідок: В деяких частинах через дві послідні декади не виплачувано льону; на біжучий місяць одержав корпус тільки 2,000.000 гривень.

Зізнає як свідок генерал-четар ген. штабу Ціріц Густав, ур. 1872, Сатмар Неметі, євангел. обряду, жонатий, шеф штабу Гал. Армії. (Зізнає по німецьки). Упімнений.

С.-с. К.: Коли п. генерал прийшов до Нач. Кмди? Прошу подати обставини, серед яких це відбулося.

Свідок: На всякий случай маю зі собою адютанта з точним дневником, де можна вглянути по евентуально потрібні дати.

Перший раз приїхав я до Нач. Кмди разом з п. диктатором. Другий раз — для обняття призначеної мені посади — дня 7. падолиста десь коло год. 12. Сейчас по моїм прибутті зголосився також сот. Левицький в Штабі Нач. Кмди, при чім я був присутний. Він мав підписаний договір зі собою і цей договір переведено мені на німецьке. Тоді вислав я два телеграфічні звіти до п. диктатора.

С.-с. К.: Яке становище займав п. ген. Тарнавський до цього договору, значить, чи був ним вдоволений, а чи може робив закиди сот. Левицькому?

Свідок: Він не був ані за тим, ані проти того. Я маю вражіння, що він прийняв це як доконаний факт і погодився з тим, що того змінити не можна.

С.-с. К.: Чи може чули п. генерал які вискази, які доказувалиби, що ген. Тарнавський не годився на правосильність того договору?

Свідок: Не пригадую собі.

С.-с. К.: Ген. Тарнавський мав сказати сот. Левицькому, що той прецінь не мав права підписувати такого договору та мав йому для того робити якісь закиди.

Свідок: Може бути, но цього я не памятаю.

С.-с. К.: В якій мові говорено? Може п. генерал пригадують собі якісь жести, з яких можна припускати на зміст розмови?

Свідок: Говорилося по найбільшій часті по німецьки, однак також по українськи. Про жести я собі нічого не пригадую. Я пригадую собі точно тільки те, що бесіда про правосильність договору велася доперва при засіданні з російськими заступниками, коли ті жадали підпису не старим, але вже новим командуванням.

Впрочім Денікінці і тепер ще стоять на становищі, що договір є правосильний, та що дальші переговори маються вести вже на підписаній базі. Також ген. Шіллінг є тої думки.

Ген. Тарнавський стояв тоді на тім становищі, що він — як уже звільнений з обовязків начального вожда — не має права підписувати цього договору, та що це є річчю нового начального командування.

С.-с. К.: Чи після Вашої думки договір — вже як такий — був правосильний, чи доперва треба було ратифікації Начальною Командою?

Свідок: Я зголосив вже п. диктаторови, що — після моєї

думки — договір є правосильний. Відносно цього можна впрочім вглянути і в акта.

С.-с. К.: Як п. генерал пояснюють собі зовнішню форму цього договору, в яким по підписах обопільних заступників виразно стоїть ще слово: „Утверджую” і підпис ген. Шіллінга. Це означало-би, що тут треба і з другої сторони ще „утвердження” Нач. Вожда Гал. Військ.

Свідок: Мені не було відомо, з якими повноваженнями вислав ген. Тарнавський своїх заступників. Я не мав осуду в тій справі, щоби сказати, чи до правосильности потрібно тих або інших підписів, а особливо підпису ген. Тарнавського. Договір прочитано мені і я мав вражіння: „він є правосильний.” Нова Нач. Кмда мала сумніви тільки що до виконання цього договору, тому що він містив в собі також і політичні точки, та для того також ми просили о інструкції від п. диктатора.

С.-с. К.: Чи — оскільки цьому не стоїть на перешкоді службова тайна — можуть п. генерал подати причини, з яких звільнив п. диктатор п. ген. Тарнавського і п. полк. Шама нека від їхніх обов'язків, а особливо чи це звільнення сталося з причини мнених переговорів з Добровольцями, чи з яких-небудь інших причин.

Свідок: Тому що началь. вожд звільнив мене від обов'язків службової тайни на час мого свідчення — нема для мене перепон відповідати на таке питання.

С.-с. К.: (По нараді суддей). Крім орікаючого судейського колегіюм, мають всі присутні опустити салю. (Салю опорожнюється).

(Дальша розправа ведеться в найстислішій тайні).

Свідок: Дня 22. жовтня цр. десь коло год. 22. прибув я до Кам'янця. До Диктатури пішов я тільки тому, щоби довідатися, де моя квартира, яку я замовив собі був з пограничної стації. Мене однак покликали до п. диктатора. Мушу чесно признати, що я ніколи не видів п. диктатора в так пригнобленим настрою, як тоді. Тоді сказав мені п. диктатор по змісті приблизно отце: „Поздоровляю Вас в дуже тяжкій для нашої справи годині; мені треба сильної руки для Нач. Кмди. В штабі панує такий настрій, який прийдеться мені з трудом опанувати. Під іншими зглядами наше становище є дуже сумне. Нарід не є національно освідомлений. В східній Укра-

їні мало інтелігенції, а те що є, є російської орієнтації. Теперішнє Правительство не допускає ніякої успішної роботи”.

Тоді я зголосив п. диктаторови, що прошу о відповідний час для моєї орієнтації в сучасних обставинах армії і що доперва потім я позволю собі поставити мої внески.

Цю першу мою стрічу з п. диктатором я розказую тут тепер тільки тому, що вже тоді запримітив я в п. диктатора думку, що в Нач. Кмді потрібні є перзональні зміни. Причини його до такого рішення він мені однак так точно не подав, а виразився тільки, що йому бракує сильної руки в штабі НКГА, та що він задумує іменувати мене на місце п. полк. Шаманека. Сказав даліше, що він і на других місцях мусить перевести деякі зміни. Це було якраз тоді, коли зголосився ген. Курманович, хорий і предложив свою просьбу о димісію.

До дня 27. жовтня орієнтувався я на місці в Камянці Поділь. про ситуацію в правительственних кругах і — оскільки це з Камянця було можливе — також і про військову ситуацію армії. З конференцій, які мав я з усіма особами офіціальних кругів (точно можу подати ті особи на основі мого дневника) — відніс я вражіння, що становище армії є дійсно дуже сумне. П. диктаторови сказав я однак, що вичерпуючий образ про все я можу одержати тільки тоді, наколи на підставі власної обсервації наочно переконаюся про деталічне положення на самім фронті. Подорож п. диктатора в товаристві Гол. От. Петлюри, нарада, яка відтак відбулася дня 28. жовтня в Штабі НКГА, це все є відоме — здається високому судови. На цій нараді реферували п. ген. Тарнавський і п. полк Шаманек про оперативне і тактичне становище армії та про її матеріяльне положення. Те, що вони сказали, було вповні по моїй думці, а я не тільки потвердив те, що вони тоді сказали, а представив ситуацію ще й з загального становища та заявив, що армія одержала була передусім фалшиве завдання, себ-то офензиву підчас коли вона до того цілковито не була здібна. Клич „більше терену, більше землі” був тоді міродайним для ужиття армії і після него визначено мету для оперативних ділань.

При згаданій нараді обговорювано також і питання, куди належало-би нам звернутися на случай неудачі, чи вибрати червоне, чи чорне (большевиків, чи Денікіна). Я був тоді тої думки та висказав її в окремім вотум, що хто держиться червоного, цей чіпається трупа, (свідок підносить голос), бо

большевизм мусить згинути: політики можуть мати тільки одну ціль на такий случай, а це є Денікін.

Диктатор був відїхав відтак. Я особисто відїхав до П. Гал. Корпуса, познакомився та говорив з командантом і шефом штабу, був відтак в 7. бригаді, 14. полку, та дійшов до найперших стійок напроти Брацлава. Я стрїнув людей у тонких літних мундурах, в плащах, які мали більше дїр чим сукна. Настрій у людей був мимо всего гарний. Спосіб, в який бригада вивязалася з даного їй завдання, був зівсім відповідаючий. Так, як вона виконала свій приказ, то було одиноким можливе для людини і що серед таких обставин можна було сотворити і перевести.

По тім перегляді вернув я до Кам'янця Под. і в той сам час випадає нарада в Жмеринці. Я не був на ній присутний. Дня 5. падолиста цр. вернув п. Диктатор зі Жмеринки і того ж самого дня закликав мене до себе та сказав: „Я мушу звільнити ген. Тарнавського з посади, а також і полк. Шаманека, тому що вони поставили мені ультіматум, немов би вони, наколи я до тої а тої години не рїшуся — будуть ділати самі. Я не можу цього стерпіти”.

По нараді, хто має тепер обняти провід над армією, випало рїшення на ген. Микітку, а мене іменовано начальником штабу. Це все, що я знаю. Я вже був перед 5. падолиста цр. сказав п. диктаторови: „Нач. Кмда є зложена добре, начальний вожд гармонізує зі своїм шефом штабу, вони гармонізуються, — це не буде добре, наколи їх обох розлучиться.”

С.-с. К.: Чи п. генерал твердять, що п. диктатор вже під час наради в Винниці для 28. жовтня цр., а на всякий случай вже перед нарадою в Жмеринці дня 4. падолиста цр. був докладно поінформований про становище на фронті?

Свідок: Я думаю, що вже 28. жовтня, коли в Винниці поодинокі референти представили справу, а і я віддав мос вотум, п. диктатор був вповні зорієнтований про ситуацію на фронті.

С.-с. К.: Деякі свідки зізнали, що п. диктатор доперва в другій части нарад в Жмеринці висказався був в тім напрямі, немовби доперва тоді відкрилися йому очи.

Свідок: П. диктатор вже напевно дня 28. жовтня мав ясний образ. Цитований висказ — це є кілька приязних слів, яких не можна класти на вагу золота, а впрочім це все для

підчиненого є дуже підлесним, наколи він може думати, що доперва він отворив очі якомусь високому панови.

С.-с. К.: Яку кінцеву мету, яку ціль мав п. диктатор, коли представив собі становище на фронті? Чи він уважав армію за боєздатну.

Свідок: Це є дуже тяжке питання. Однак як звільнений від службової тайни я і на це можу відповісти: П. диктатор стоїть під сугестією Петлюри, ті впливи його зломали мимо його сильної волі і мимо змагань поборювати цю сугестію. П. диктатор веде тяжку фізичну і моральну боротьбу. Він не може свого перевести. А видить явно занепад галицької справи, наколи буде дальше йти з Петлюрою. Він особисто є характер, стоячий за високо і такої кристальної чистоти, що ніколи не рішиться на які-небудь круті дороги. Ця ноблєс вальть його, а з ним і нас.

Це є мій кінцевий осуд про него. Його думка є така, як і та військових кругів: відірватися від т. зв. Наддніпрянської Армії, яка не заслуговує на назву „армія”. Він признає, що нема иншої дороги, як получитися з Денікіном, бо удержання гал. армії є одиноким, на що може надіятися ще загальна українська справа.

С.-с. К.: Значить — такої думки є п. диктатор?

Свідок: (Піднесеним голосом) Так є. Він є такої думки. Це є моє святе переконання. (Порушення на салі, судді щось нотують).

С.-с. К.: І чи дійсно так трудно п. диктаторови відлучитися від Петлюри?

Свідок: Йому це неможливе. Наколиби він міг це зробити, то сталобися це вже давно. Одиноке, що він перефорсував, є те, що на моє зголошення „Ми тепер мусимо йти по дорозі заключеного ген. Тарнавським договору” — він виєднав перші дві точки даної ген. Микітці і мені повновласти відносно ведення дальших переговорів.

(Акт зістав перечитаний сотником Кохом).

Відносно точки про невідвічальність нової Нач. Кмди на случай непереведення відступу даю високому судови слідуєче пояснення: Наколи п. диктатор зажадав від мене при на раді в Деражні, взяти на случай перервання переговорів з Добровольцями під увагу евентуальний відступ армії, заявив я йому слідуєче: наколиби п. ген. Тарнавський був виконав приказ Штабу Гол. Отамана ч. 1405 з дня 1. падолиста цр. та

відтягнув армію, тоді і я мігби відтягнути армію і даліше. Не хочу входити в те, що сталобися в дальшім переведенні того відступу і де він скінчивбися, зазначую тільки, що я ризикувавби його перевести. Однак п. ген. Тарнавський не відтягнув армії достаточо назад і тому я не можу тепер виконати цього припоручення. Я не маю повновласти говорити від імени Нач. Вожда, однак про мою особу мушу просити, поставити на мою посаду кого иншого.

На цю рішучу заяву дано мені письменно запоручення, що так Нач. Вожд як і Шеф Штабу не несуть відвічальности за евентуальне непереведення дальшого відступу, або за наслідки того-ж.

П. диктатора спитав я ще крім того: „Що станеться, наколи я не зможу відвести армії назад?” Я заявив тоді п. диктаторови ще, що відведу найбільше 1.000 людей, та що весь матеріал останеться у ворога. Тоді відповів мені п. диктатор: „Но, то в таким разі це неможливе.” З того всего Бис. Суд. мусть віднести вражіння, що п. диктатор „є за тим”, ходить тільки о спосіб переведення.

С.-с. К.: П. ген. сказали, що настрої на фронті є дуже гарний, мимо того в дальшім тягу зізнань п. генерал сказали — армії вжито фалшиво, себ-то до офензиви. Як це розуміти?

Свідок: Армія одержала завдання, якого зі стратегічної точки не повинна була одержати, а яке з оперативних зглядів поставити навіть і не було можна: стратегічно — не було потреби до офензиви, а тактично — малося до діла з неможливістю диригувати таку армію вперед.

С.-с. К.: Підчас моєї довгої служби як фронтний старшина осягнув я пересвідчення, що настрої військ є все лучший, наколи вони находяться в офензиві. Чи це і тут дасться примінити?

Свідок: Очевидно, що настрої гарніший, наколи частини йдуть вперед. Однак в отцім случаю можна й оборонне завдання для цілої армії розвязати в той спосіб, що наступають поодинокі частини і що переводиться деякі льокальні офензиви. Однак не треба до цього посувати вперед цілу армію.

С.-с. К.: Однак мимо того загальна офезива побільшує силу армії. Коли гал. війська стояли перший раз вже майже над Збручем і все думано вже, що гал. армія і гал. справа вже погребана, тоді один одинокий удар під Чортковом звернув

зудьбу: ця сама відступаюча армія перейшла до офензиви та зідігнала ворога аж майже під Львів.

Свідок: А кінцевий успіх? (Піднесеним голосом). Прощу говорити дальше, я питаю: а де є кінцевий успіх? Ми зтратили тільки а тільки тисяч людей, і... перейшли через Збруч м.м.о цього. Я питаю, чи ця акція була корисна?

С.-с. К.: Я хочу тільки ствердити, що може лише офензивний настрій удержав нам взагалі тоді нашу армію.

Свідок: Полишимо це тактичним знатокам. Я стверджую тільки стан річей.

С.-с. К.: Рішення п. диктатора, яким звільняє він обох обжалованих від їхніх обовязків, носить дату 5. падолиста, а доперва дня 8. падолиста вийшов приказ поставити цих панів перед доразовий суд. Чи звільняючи обох панів з обовязків, п. диктатор був орієнтований, що переговори вже почалися? Я додумуюся, що звільнення наступило тому, що вони переговорювали з ворогом.

Свідок: Може бути. Однак я цього не думаю.

С.-с. К.: А може сталося це з причини звісного ультіматуму?

Свідок: Причиною було з одної сторони постійне напирання на рішення, а з другої сторони й ультіматум.

С.-с. К.: Чому в таким случаю вийшов приказ арештувати і поставити обох панів перед суд? Які були причини цього другого рішення.

Свідок: Це був вислід конференції Петлюри зі своїми міністрами і п. диктатором про вже підписаний договір; тоді Петлюра почервонів зі злости, говорено тільки про головну зраду цілої гал. армії взагалі, і зраду кожного Галичанина з окрема.

С.-с. К.: Чи арештовання наступило тому, що обжаловані взагалі заключили який небудь договір, чи тому, що цей договір був некорисний?

Свідок: Ні. Арештовання наступило тому, що заключено оцей договір без відома диктатора.

Пр. от. Шух.: Яке вражіння мали п. генерал обнимаючи дня 7. падолиста команду: чи п. ген. Тарнавський уважав договір як правосильний, чи ні?

Свідок: Не можу — при найліпшій волі — Вам хотяй частинно на це відповісти. Не можу сказати, як п. ген. Тарнавський заховувався тоді відносно правосильности договору.

Бесіда була тільки про те, чи має підписати старий чи новий нач. вожд, тим більше, що голова Денікінської місії стояв на становищі, що підписати мусить ген. Микітка. Я особисто мав вражіння, що договір є правосильний. Впрочім не знаю, які інструкції дав п. ген. Тарнавський своїм заступникам.

Пр. от. Шух.: Чи п. генерал з мілітарної точки погляду уважають цей договір як шкідливий, згл. чи є в нім яка-небудь небезпека для держави або галицької армії?

Свідок: На це мають відповісти п. судді. Я можу сказати тільки це: Наколи хто-небудь є правдивим зрадником, то мусить мати певну ціль, певну мету, а ця мета може бути тільки егоїстична. Я питаю: де є егоїстична ціль ген. Тарнавського? Я бачив в него тільки журбу про добро армії. Він не мав виходу і не мав помочі від п. диктатора: низкі мотиви не руководили ним.

Пр. п. с. Кал.: Чи п. ген. Тарнавський почав виконувати приказаний відступ, чи виконував його дійсно, чи тільки позірно, а чи може взагалі не виконував його?

Свідок: Оскільки я досі зорієнтований — виконано приказ до відступу тільки по часті. Чи був це тільки позірний маневр, я звідси не можу осудити.

Пр. п. с. Кал.: А чому міг виконати п. ген. Тарнавський цей приказ тільки „почасті”?

Свідок: П. ген. Тарнавський мусів мати на це свої причини. Чи вони були уосновані, це осудять п. знатоки; я особисто не знаходжу ніякого осуду, тим більше, що я тоді не був в обов'язках. Однак я мушу догадуватися, чому так зробив п. ген. Тарнавський: Так як армія тепер не може машерувати, так вона і тоді не могла машерувати.

Година 11.20 — переслухання свідка покінчено;
з заприсяження свідка зрезигновано.

Свідок виходить зі салі.

Об. от. Шеп.: Ставляю внесок переслухати сот. Коха як свідка для вияснення обставин, що обжаловані думали ділати по думці п. диктатора, та що в справі переговорів з Денікіном ведено під певним кличем розмови по Морзе між Диктатурою і Нач. Кмдою ще перед висилкою першої місії.

С.-с. К.: (по нараді суду) Суд ухвалив переслухати свідка сот. Коха по переведенні дальших доказів.

Наступає перечитання актів, відносячихся до згаданої справи. Числа актів в протоколі розправи.

Год. 12.50. Пр. с. от. Шухевич: Взиваю всіх до задержання строгої тайни відносно цього процесу, спеціально що до слів п. ген. Ціріца.

Розправу відрочується до сьогодні год. 3. пополудни.

Год. 15.05. Пополуднева розправа.

Дальше перечитування актів (гляди протокол розправи). Кінець перечитування год. 15.35.

С.-с. К.: Приступаємо до осуду тактичної комісії. Голова комісії нехай заявиться, чи може зложити своє оречення сейчас, чи бажають відрочити розправу, щоби зібрати ще другий матеріал, або чи вистарчить їм виявлений отцею розправою матеріал і вони можуть видати свій осуд вже сьогодні. (Тактичні знатоки виходять на нараду).

Підполк. ген. штабу Фідлер. (по нараді знатоків) Як найстарший рангою і від імени моїх співчленів тактичної комісії от. приділ. до ген. штабу Вурмбрандта і отам. приділеного до ген. штабу Куніша, зістав я уповажнений на сьогоднішній розправі зложити тактичний осуд цієї-ж комісії.

Щоби розслідувати положення цілої гал. армії на фронті та її праці, ми мусимо зачати представлення ситуації від того часу, коли вповні виявився наступ ДобрАрмії на галицьку з району Тальне в напрямі на Христинівку і рівночасний удар добровольців на Придн. Армію з району Балти на Вапнярку.

В перших днях жовтня кинуте III. Корпус до протинаступу в бій. Однак наші наступи з 8. жовтня на Христинівку не вдалися і Добровольці не тільки що стримали нас, але й — з своєї сторони — вдарили в напрямі на Дашів - Гайсин - Брацлав на Гал. Армію, а в напрямі на Вапнярку продовжували свої акції проти Придніпрянської Армії.

Тоді предложила Нач. Кмда Штабови Гол. Отамана зліквідування большевицького фронту і стягнення цілої Гал. Армії на Брацлав. Внесок Нач. Кмди прийнято до відома і Штаб Гол. Отамана видав накази свої по думці цього-ж внеску. Пересування нових сил відбувалося по залізниці. Числено, що ті пересування будуть тревати лише кілька днів. Однак обставини на залізниці спричинили, що вони продовжувалися більше тижня, почалися около 10., а покінчилися около 20-го. Армія була зібрана в днях 19. до 20. жовтня, а деякі бригади наспіли в приказаний район ще пізніше. Фронт армії тягнувся около на 60 кільометрів. Наколи візьмемо під увагу тодішний крісовий стан 7000 людей, треба числити на

одного босвика 70 метрів фронтового відтинку. Район, в яким армія містилася, був на полудне від Липівця а на північ від Брацлава.

ДобрАрмія мала напроти гал. військ таку саму, а може навіть і трохи слабшу, скількість піхоти, однак більше кавалерії. В цілій Гал. Армії мається так розвідчої як і боевої кінноти всего разом около 400 їздців; в Добровольців число кавалерії досягало 2.700.

Становище на фронті Гал. Армії представлялося ось-так: Бригади III. Корпуса ворога не стримували, фронт мусілося обсадити і держати новими частинами, передусім на полудни було становище дуже скрутне: н. пр. 14. Бригада була відступила сейчас так назад, що втратила навіть звязок з ворогом. Щоби 1) вратувати Придніпр. Армію, 2) прикрити Винницю — рішено було всій Гал. Армії перейти в наступ. Наступ цей почато сейчас по скупченні 21/22. жовтня і він мав з початку свої успіхи: I. Корпус побідив під Оратовом та під Хутором Романів, II. Корпус захопив 21. жовтня Брацлав і Райгород. Однак 23. жовтня ворог не тільки що нас повстримав, але і сам зі своєї сторони довів до деяких своїх успіхів: 23. жовтня мусіла 7. Бригада відступити від переправ над Богом, а 24. жовтня група от. Шльосера примушена була покинути Брацлав та Ідзька перед переважаючим ворогом. Від 23. жовтня мусіли ми перейти в дефензиву і таке становище продовжувалося до дня наради в Жмеринці. Дня 27. жовтня зн. в дни нарад в Винниці взаїмне відношення сил представлялося як слідує:

ворога — 6000 багнетів піхоти плус одну дивізію, яку він власне на наш фронт підвозив, в силі 1.200 людей і крім того переважаюче число кінноти, якою він нас на кождім місці, коли він хотів, — бив.

Гал. Армія — 5.000 багнетів. Підчас коли у ворога підтягалася дивізія в силі 1.200 людей, в нас за ті дни якраз тільки-ж було втрат. В Немирові лежало тоді на двірці 1.500 хорих, а в Літині 400 хорих.

Резерви Гал. Армії в дни 27. жовтня представлялися: 3., 10. і 2-га Бригади, себ-то самі частини, які коротко перед 27. жовтня перебули важкі бої і які витягнуто з фронту, щоби їм хоч трохи дати відпочинку. Нових, або незужиткованих частин — як резерв не було. Інших резерв творити не було можливо.

Взявши під увагу всі ті суми і фактори, які привели нашого стрільця до його становища при кінці жовтня, обдумавши матеріяльне й артилерійське, як також санітарне заосмотрення армії, — розуміється — о гарнім настрою гал. стрільця не було мови. Стрілець міг бути вдоволений, коли він сидів в хаті і загрівся. Знаючи про те, що його — як раненого або хорого — не очікує ніяка дійсна опіка, гал. стрілець був дуже в низкім настрою, а цей настрій ліпшим і не міг бути. За те ворог був в ліпшій настрою, як показують вискази полонених, заосмотрений і відживлений лучше.

Сумуючи все разом, мусимо оректи, що Гал. Армія в дни наради в Винниці не була в силі ані до офензивної, ані до дефензивної операції.

Друге питання, яким занималася тактична комісія — є справа мнимого невиконання приказу Штабу Гол. Отамана до відступу Нач. Кмдою Гал. Армії.

Цей закид є безпідставний. Нач. Кмда видала свої зарядження відповідно наказу Штабу Гол. Отамана і зарядження ті повинні були корпуси виконати. Наказ Нач. Кмди був зівсім щирий. І, як знатоки можуть з цілою совістю сказати, наказ був виданий зараз по одержанні директиви Гол. Отамана і частини почали його сейчас переводити. Цілком його перевести не було можливе: по перше — були переповнені всі шпиталі (Липовець, Немирів), а тих хорих не можна було евакуувати скорше, бо не було підвод, так як частина підвод була занята на фронті, а для комплетовання остаючоїся частини населення було індиферентним. Крім того тодішні сніжні завії припинили були рух на вузкаторовій залізниці з Немирова. По друге — дороги були безгрунтовні і погані. По третє — неможливість вивезти тяжке інтендантське й артилерійське майно по тих дорогах тим більше, що коні не були підковані, а потрібних штолів не можна було дістати. Дня 8. падолиста потратила 5. Бригада 3 гармати тільки тому, що неналежито підковані коні не могли цього тягару витягнути. По четверте — наші інтендантські склади, які були коло Винниці, перевозилися і всі живі сили наших обозів були через те в ужитті, так що і на наші обози мало що можна було числити.

Ті причини не могли бути усунені скорше, бо н. пр. дощі, сніги і зміна погоди прийшли були нагло і нежидано.

Що до запиту оборони, чи армія була не тільки здібною

до офензиви або до дефензиви, але чи вона була взагалі боздатна, то ми можемо на основі матеріялу, який виказала ця розправа, і на підставі нашого досвіду оректи, що Гал. Армія не була здібна не тільки до офензиви або до дефензиви, але при кінці жовтня була взагалі небоєспосібна.

С.-с. К.: Тут говорилося про те, що армія зістала фалшиво ужита до офензиви; чи це був, або міг бути, хибний крок вожда?

Нарада знатоків.

Підп. ген. штабу Фідлер: Уживання армії — після мого і всіх поглядів — має засадничо все бути офензивне, бо коштує менше сил і крови.

В данім случаю ця офензива була приказана; наколиби ми її не почали, то сьогодні булиби не в Винниці, але ще далі на захід: ворог вже був скупчував свої сили напроти нас; і коли ми тільки почали наш наступ, то Добровольці сейчас вже перейшли до протинаступу. А наколиби нам удалося було згуртуватися скорше, то ми булиби їх били. Чекати не було можна.

Член тактичної комісії — отам. приділений до ген. булави Вурмбрандт: Закид про фалшиве ужиття армії до офензиви не відноситься до обжалованих, а зроблений Штабови Гол. Отамана. Офензива була рішена в найвищій команді.

Співчлени такт. комісії до реферату підп. Фідлера не мають нічого замітити.

Пр. ос. от. Шух.: Чи через тихе перемиря на галицько-добровольчому фронті не перекинув ворог які-небудь сили на відтинок проти Придніпр. Армії?

Підп. Фідлер: Ні. Після вислідів розвідчої служби, яку я веду, — вповні точно стверджено, що противно ворог в тім часі, коли в нас було це тихе перемиря (3-4/XI) перекидав свої сили від фронту Придн. Армії ще на гал. фронт. Цілу 13. і 34-ту піші дивізії спрямував він на Брацлав - Райгород і доперва 3. падолиста розвідкою виявлено, що частини 13. дивізії пішли на Миколаїв, а 34-ої дивізії вирушили на полудневий схід (Гайсин - Зятківці).

Заключене тихе перемиря в ніякім разі не могло відбитися на Придн. Армії. Перед фронтом тої-ж оперував цілком окремий „отряд” ген. Розеншільд-Павліна, майже без піхоти, який гнав перед собою розбитки Придн. Армії. Впрочім ця послідна вже тоді не була в стані ставити який-небудь опір:

30-40 кавалеристів гнало н. пр. перед собою цілі групи й дивізії. Ямпіль зівстав зайнятий відділом зложеним з 70 їздців-добровольців.

Пр. п. с. Кал.: Чи виміна полонених належить в круг ділання Нач. Кмди, чи є правом виключно Правительства? (Нарада знатоків).

Підполк. Фідлер: Командант армії не має права до самої виміни полонених, право то належить до уряду, однак має він право в кожній хвилині почати які-небудь переговори з ворогом у військових справах, н. пр. про похоронення поляглих, про евентуальне перемиря, а навіть також і про виміну полонених. Очевидно, саму виміну яко таку перепроваджують тільки уряди, а — наколи команда армії підготовляє переговори до цього терен — то це не є переступленням її компетенції.

Полк. Шаманек: Впрочім Нач. Кмда для Гал. Військ була не тільки командою армії, але й тим, що за світової війни була АОК. Вже як така мала право до зношення відносно виміни полонених з ворогом.

Об. от. Шеп.: (на відносний запит с. с. К.) Відступаю від мого внеску що до перечитання енуціяції часописі „Шлях” і цофаю мій внесок на переслухання сотника Коха як свідка.

С.-с. К.: Поступовання доказове замикається. Год. 16.25.

Потверджую як вірний протокол розправи. 23. XI. 1919. сот. Ганс Кох в. р.

Пр о м о в а

оборонця обжалованого генерала Тарнавського, сотника-судді Степана Шалинського, виголошена на розправі дня 14. падолиста 1919.

Високий Суде.

Перед нами розгравасться один з актів трагедії Українського Народу. Найвищий Вожд Гал. Армії, улюблений й обожаний своєю армією, помимо молодого віку з перепрацьовання посивілий генерал стає перед Вис. Судом, щоби відповісти за страшний злочин, а іменно злочин зради свого Народу і його підчиненої Армії.

Що-ж то за злочинець і чим він провинився? Чи злочинцем є той, що був першим піоніром ідеї національного війська, яко командант Січових Стрільців за часів Австрії? Чи злочинцем є той, що мучився в польській тюрмі, і з нараженням

власного життя утікає з полону та передирається серед невид через гори, скали, дебри, щоби прибути до своєї армії? Чи злочинцем є той, що стояв на чолі II-го корпусу і вів завзяті бої о столицю галицької України — Львів? Чи злочинцем є той, що в найкритичнішій хвилині для нашого Народу, коли Гал. Армія задля підлої клевети наших ворогів мусіла опускати Рідний Край — Галичину, обнімає над нею начальну команду? А була це армія — підупала на душі і пригноблена.

І тут повстає величезна стаття того злочинця і він голосом Прометея засталоє серце, ободрює духа, загартовує енергію, скріплює відвагу тої армії. Та Армія, гола і боса, розпалена живим словом генерала, іде з нечуваним імпетом, кілометровим кроком вперед і вкортці здобуває наддніпрянський Вавилон — столицю України — золототерний Київ. І знову загомоніла свобідна боєва пісня, та сама, що звеніла колись на степах зеленої України, та замовкла під гуком гармат зпід Берестечка та нещасливої Полтави. І здавалося, що вже зазоріло ясне світло Волі, що благословиться на світлий Воскресення день. Аж тут повстає новий ворог, проти котрого п. генерал рівно-ж виступає оружно.

І той великий син України, український Гарібальді, що в інших народів покритий авреолею слави бувби заняв місце в Пантеоні безсмертних, бувби оспіваний поетами, прославлений піснями і бувби став предметом національної легенди, стає перед Тобою, Високий Суде, яко Ефіяльт і Герострат свого Народу.

Кривава історія наша. Сумна доля нашого Народу. Вона тягнеться червоною ниткою від найдавніших часів аж до тепер. І здавалося, що світова війна, котра похлонула тільки жертв, що той кривавий танець європейський принесе щастя для нашого Народу, як приносить послубний щастя для молоді пари. Однак і тут зловіща Неміда поклатала своє грізне „вето”. І та непевна як весна, горяча як літо, невмолима як осінь, строга як зима, судьба щербата нашого Народу спричинила це, що той великий син України поставлений зістав перед суд. Страшний акт трагедії — я мушу його розбирати. Впрост жахаюся. І який я бувби щасливий, Високий Суде, якби мене в тій хвилині осіяла якась сила пророка, якби я був ведений якимсь віщим духом, то мігбим знайти тоді той талісман, що під його закляттям далекосяглим зором, пере-

бивши занавісу історії, покинувбим ту землю несправедливості, цю арену людського горя, сліз, терпінь, злиднів, мук і болів, і орлиним летом на крилах зимового вітру взнісбимся в ті часи, де була „авреа етас” — золотий вік людскости, де не було народньої распрії, де панував рай на землі. Однак я звиклий смертельник і мушу приступити до обговорення тої трагедії, а іменно висліду дво-днєвного процесу.

Коли я порівнаю висліди головної розправи з тими точками, які закидуються обжалованому, то пригадуються мені слова римського поета Вергілія: „Квідквід делерант регес, плектунтур Ахіві” (що завинили королі, за це карається Ахайців), або приміню ті слова до наших обставин, за це, що завинило Правительство тутешне, мається карати обжалованого.

Що закидують обжалованому п. ген. Тарнавському? Чотири злочини. Злочин порозуміння з ворогом, злочин переговорів з ним, злочин проти Зверхної Влади і злочин невиконання приказу. Перед приступленням до обговорення тих злочинів мушу застановитися над причинами, котрі довели до поповнення тих злочинів. Слово „злочин” уживаю тут лише з куртуазії для п. прокуратора, котрий таку дефініцію їм надав. Про ці причини не буду довго розправляти, бо вони на розправі вийшли в такій ясній і драстичній формі, що блищого обговорення не потребують. І так, це, що зізнавав шеф санітарний, шеф інтендантури, референт муніційний і референт політичний вистарчає, щоби мати ясний образ того, в яким стані находилася ця армія в перших днях падолиста. Це не була армія, а „іздячі шпиталі”. Стан хорих виносив понад 10.000, брак ліків, брак лікарів, брак санітарного матеріялу, брак санітарного персоналу, брак білизни, накривал і т. п. давав до пізнання, що та армія при дальшій такім стані вигине. А не було найменшої надії, що буде можна цьому зарадити. Всякі просьби, всякі представлення до Правительства зістали без успіху. Що більше: Правительство на внесені в тих справах санітарним шефом письма не давало ніякої відповіді. Страшно рівнож представив стан армії в тих днях шеф інтендантури. 10% стрільців було без всякої білизни, 25% без черевик, майже половина без плащів, в подертих блюзах і споднях. Це правдивий париський „санкільт”, і то в днях осінних, дощевих, зимних. Всякі замовлення поодиноких бригад позістали без успіху. Правительство не лише нічо про це

не подбало, а противно, навіть відмовило гроша, так що стрільці від місяця не діставали льону.

Дуже сумно представлялася справа заосмотрення муніцією. Під час наступу на большевиків одніським жерелом доставки муніції було це, що собі стрілець здобув на ворогові. В останніх часах стрільці діставали лише по 10 патронів, а батерії по кільканайцять стрілів.

А вже найсумніше представлявся стан під зглядом політичним. Ві всіх галузях адміністрації панував саботаж, не скажу я про саботаж Правительства тутешного, бо боюся, щоби мене не потягнуто до відвічальности, але ужию слова евфемістичного, а іменно — неприхильність Правительства. Від початку нашого переходу за Збруч тутешне Правительство пляново і систематично відносилось до нашої армії неприхильно. Члени Правительства виголошували ворожі нам мови, накидувалися лайками, провадили, зглядно допускали ворожу нашій армії агітацію в словах і письмі. Армія та — мимо ріжних памфлетів в часописах на неї — сповняла вірно прикази і не зважала на це. Всяке представлення в тій справі Нач. Вожда до Правительства були безуспішні. Правительство було на це сліпе, глухе і німе. Це є ті причини, котрі приготовляли катастрофу і котра булаби без сумніву наступила, колиби Нач. Вожд вскорі цьому був не зарадив.

Розберу тепер ті злочини, які — мнимо мав поповнити обжалований п. генерал. Злочин проти оружної сили держави з параграфу 327. взк. і злочин головної зради з параграфу 334. взк. ц. обійму в одну цілість, тому що вони взаїмно себе узуповнюють. Якими чинами поповнив обжалований ті злочини? Двома. А іменно: тим, що вдався в переговори з ворогом, і тим що заключив з ним договір. Ані один ані другий закид не є правдивий, і не видержує критики. Правдою є, що п. генерал яко найвищий вожд удався в переговори з ворогом, однак були це переговори чисто військової натури і до того кроку він на підставі міжнародного права і військового регуляміну мав повне право. Які-ж це були переговори? Дуже маловажні. Начальний Вожд висилає делегацію до ворога і дає їй писемну повновласть, щоби перше запротестувати проти убивання наших полонених військами Денікіна, як це мало місце в Гайсині, по друге, щоби обговорити справу виміни полонених. Опріч тих двох точок, котрі ясно є вимінені в повновласті, ніяких інших інструкцій парламентарам не бу-

ло дано. І на підставі тих двох точок закидується п. генералови злочин проти збройної сили держави. Есенціональною вимогою того злочину є, щоби ділання проступника принесло ворогові користь, а власній армії шкоду. Де-ж то є та користь для ворога, а шкода для власної армії? Я скажу хіба протинне, що через вислання парламентарів власна армія понесла користь, бо через тихе самовільне завішення зброжжа могла відпочати. Супроти цього закид названого злочину не має рації бити і є безпідставний.

Так само безпідставний є другий закид — головної зради. Вона має полягати на тім, що обжалований заключив з ворогом договір, котрий приносить небезпеченство для держави. Ви бачили, панове судді, в часі розправи з відчитаних телеграм, протоколів, що обжалований в тій справі грав цілком пасивну ролю. Делегація, котра була в штабі Шіллінга, принесла пунктації, підписані вправді Шіллінгом, котрі мають і значіння політичне, однак ті пунктації до своєї важности потребують — як цього навіть вимагає уст. 5. протоколу — підпису компетентної до цього особи. П. генерал такого підпису свого не дав, супроти цього протокол — зроблений без відома обжалованого в штабі Шіллінга і не підписаний через обжалованого — можна уважати лише як звичайну пропозицію, не прийняту другою стороною до заключення договору. Що так воно є, виходить і з цього, що — коли приїхала до штабу Нач. Кмди делегація від Денікіна з названим протоколом — то її представник — один полковник жадав підпису того-ж протоколу, котрий доперва по підписі міг бути уважаний яко зглядно важний, бо до цілковитої важности потребує без сумніву потвердження диктатора. Ціла та чинність може бути уважана лише яко чинність приготовавча, котра після закона є безкарна. І то чинність, котра не вийшла від обжалованого, але підпринята на власну руку — може і в добрій вірі — від до того неуповажненої делегації. Супроти цього і цей закид є безпідставний.

Що відноситься до закиду третого — опору зверхній владі — то цей закид зроблений п. генералови хіба лише до узуповнення перших двох в тій надії, що коли не вдасться вдарити палицею, то бодай лісочкою. Він не може мати ніякого примінення, і я, не хочачи забирати часу, цілком не буду про него говорити.

Остається лише до обговорення злочин невиконання при-

казу Гол. Отамана ч. оп. 1405. з дня 1. падолиста цр., а іменно відворот армії з держаних позицій на лінію Прилуки - Жабокрич - Лука Жабокрицька. Приказ цей зістав вповні сповнений. Як видно було з відчитаних звітів корпусів — вже слідуючого дня Команди Корпусів дали підчиненим собі бригадам евакуувати шпиталі і відтягати тяжку артилерію в задні позиції. Очевидно, що приказу відвороту цілої армії — оскільки такий відворот не має перемінитися в панічну утечу — не можна виконати протягом кількох днів. Зрозумів це і сам Гол. Отаман, бо в своїм приказі говорить о поступенім відвороті, а такий поступенний відворот — як я вже сказав — і розпочався. Слово „поступенний” є релятивне і залежить від обставин і відносин льокальних, терену і т. п., як має виконатися. Супроти цього цей послідний закид є неслухний.

Як виходить з представленого стану річи, ані один з закинутих п. генералови злочинів не може бути браний під увагу. Всі вони опираються на крихких основах і розправа не виказала найменших даних, з котрих можна би вносити, що обжалований бодай в части причинився до поповнення закинутих йому злочинів.

Супроти цього вношу на увільнення п. генерала Тарнавського від усіх точок обжаловання.

Я ще одно слово маю до Високого Суду. Незадовго Високий Суд удасться до приближаючої кімнати на нараду. Перед Вами, панове-судді, стане мітична Теміда — богиня справедливости. Вона двох річей жадає від Вас: примінення закона і серця. Про закон я вже говорив. А що каже серце? Я не прошу о доброту Вашого серця для обжалованого, а для кого иншого. От в тій хвилині з брудних казамат Берестя Литовського, зимних канур Домбля, арештантських рот Перемишля відзиваються голоси мучених, голодних і збідованих народніх мучеників. Вони пересилають до Вас, Панове-судді, велику просьбу: „Не позвольте, щоби представник тої ідеї, за котру ми так тяжко коротаємо тут своє життя і ждемо визволення, був узнаний яко зрадник. Не допустіть до цього, щоби наші муки на вість о такім вирокі побільшувалися”.

Я чую малі голосочки малих діточок Галичини, котрих батьків залізна рука ляцького наїздника вигнала на вугляні рудокопи, а котрих брати стоять з крісом в руці для оборони Вітчизни. Ті діточки падають на коліна і складають ручки

дрібосенькі перед Тобою, Суде, і благають Тебе: „Панове-судді. Верніть нам нашого мессію, котрий має вибавити наших батьків і наших братів. Ми Вас о це благасмо. І не дозвольте, щоби той, щоби наш мессія, був зрадником Народа. Ми обіцяємо перед образом Матері Божої пімстити ті наруги і ту кривду, яку зносять наші матері.”

В той сам час відзиваються до Вас голоси тисячів хорих і ранених, котрі мучаться по шпиталях: „Дайте нам, Панове-судді, бодай тепер, коли смерть нам заглядає в очі, спокійно умирати. Осолодіть нам тих ще кілька хвилин життя, котре ми мусимо принести в жертву Вітчині. Не допустіть до цього, щоби ми вмирили з переконанням, що наш вожд є зрадником”.

Вкінці доходять до салі судової якісь підземні голоси. Це голоси погибших героїв, котрих душі стають тепер перед простол Царя Царів, Короля Королів, перед престол Найвищого Єгови, і там вносять велику супліку пімсти для ворогів Народа, а їх тіла, спочиваючи в сирій зимній могилі, заумерлими устами благають Вас, Панове-судді: „Дайте нам спокійно лежати в гробі. Не дозвольте, щоби наші могили замість цвітом, покрилися терням. А це станеться, коли наш Вожд, на котрого розказ ми положили так молоде а дороге життя, буде uznаний яко зрадник”. (Генерал Тарнавський плаче).

— Я бачу слезу на очах Твоїх, генерале. Плач, плач, генерале. Плач над недолею Твого Народа, як плакав Єремія над недолею народа Ізраїля на ріках вавилонських, помянувши Сіон. Однак не плач, генерале, над Твою судньою. Це-ж судять Тебе Твої діти, котрі ділили з Тобою горе і не-горе. Вони знають, що Ти за один і чи Ти зрадник. Вони-ж, нинішнім, святим вироком різко проти цього запротестують і вложать на Твою голову діядем невинности.

Я в послідне апелюю до Вас, Панове-судді: Відкрийте свої серця для тих, котрі — як я вже згадав — так важко Вас просять. Я відзиваюся до Вас словами великого грецького поета Софокля: „Мет гоїс ехтайлєїс гіперахту, мет епіляту, Хронос гар евмарес, го Теос”.

Я скінчив.

Промова

поручника-судді Кізя Романа, оборонця обжалованого от. Лисняка, виголошена на розправі дня 14. падоліста 1919.

Високий Суде.

Вже мої передбесідники — панове оборонці — зясували в вичерпуючий та переконуючий спосіб матеріял нинішньої розправи, виказуючи з одної сторони невинність обжалованих, так з другої сторони безпідставність обжаловання. І я одночасно зі своєї сторони, будучи на нинішній розправі оборонцем та правним дорадником обжалованого перед полевим судом п. отамана Лисняка, хочу повторити панам-суддям звісну, а zarazом і слущну засаду, яку висказав був один римський правник, що „суммум юс, сумма інюрія”, що — найвище право є рівночасно найвищою кривдою: бо колиби панове-судді на своїй нараді по нинішній розправі хотіли видати свій осуд на підставі цієї мертвої букви закона, не беручи під увагу інші момента, то щойно тоді заподієте обжалованому — п. отаманови Лиснякови найбільшу кривду, поповните найбільший злочин, бо вже само право покладає на Вас святий обовязок — видати свій осуд не після того перестарілого на нинішний день закона, не після мертвої букви параграфу, але після найліпшого знання та совісти, при чім, чи обжалований винен, чи ні, має рішити у Вас не цей кодекс, не цей закон, на який так з часта покликується п. прокуратор, але Ваша совість. І коли би у Вас, Панове-судді, Ваша совість була би хоч трохи неспокійна і коли би Ви не могли рішитися, на котру сторону перехилити свою гадку, так держіться засади, вправді неправничої, але людської, котра Вас ніколи не заведе, бо вона каже, що „ліпше десять винних випустити, як одного невинного засудити”, бо щойно тоді будете спокійними, бо щойно тоді не будете робити собі ніяких викидів, тим більше, що цей нинішний день розправи — це день історичний, який осуджувати буде окрім Вас, Панове-судді, ще цілий український Народ, осуджувати буде ще й історія, котра докладно буде розбирати поодинокі подробиці нинішньої розправи та черпати неоцінений матеріял з нинішних актів.

Високий Суде. Я не хочу томити панів-суддів та перепо-

відати подробиці нинішньої розправи, покликуючися на цінні зізнання свідків, бо річи ці звісні не тільки Вам, але кождо-му старшині, кождо-му стрільцеві Української Армії. Про це говорилося від самого переходу Галицьких Військ за Збруч на українську територію, про це говориться ще й тепер — ска-жу лиш коротко, бо вже пізна пора, що в діланні п. отамана Лисняка, котрого я саме заступаю, не бачу я ніякого злочину, що би принесло шкоду Українській Армії, що принесло шкоду Українській Державі, як це висказує п. прокуратор в своїм обжалованні, тому що до кожного злочину, в першій мірі до тих злочинів, яких поповнення закидується п. отаманови Лиснякови, потреба — після приписів закона — злої волі, злого наміру і — як довго нема тої злої волі, того злого наміру вирядити шкоду оружній силі Української Народньої Республіки, Українській Державі, так довго не можуть за-істнувати ніякі злочини.

А сама розправа того нам не виказала; виказала нам щось иншого, щось противного, а саме: що отаман Лисняк не їздив нікуди на власну руку, не ділав нічого без припоручення Начальної Команди, він був лише тим післанцем, котрий дістає припоручення, котрий іде з тим припорученням та вертає. Що воно так дійсно було, позволю панам-суддям зясувати подорожі, які п. отаман Лисняк відбув. Перший раз дістає п. от. Лисняк припоручення від Нач. Кмди їхати до Добровольців та завезти протест з нагоди убійств, яких допускаються донські козаки над галицькими стрільцями, беручи їх в полон, при чім дістає устно, неофіційно припоручення вивідатися у ворожих військових представників, як вони відносяться до нас — Галичан, до нашого Правительства. Яко післанець іде тамтуди, передає протест і вивідується. Вертає назад до Нач. Кмди, звідки на приказ Начального Вождя іде до Жмеринки, де саме відбувалося засідання старшин з диктатором ЗОУНР та Головним Отаманом, щоби там про все, що чув від добровольчої делегації, розповісти. Звідтам вертає опять до Начальної Команди, де одержує припоручення виїхати до ДобрАрмії та заключити перемир'я. Досі — як бачимо — п. от. Лисняк не поповнив ще нічого, що противило бися праву, що було би незгідним з приписами закона. Заклучення перемир'я — як тут зізнали свідки — мало на ціли якнайдовше проволікати справу, щоби в цей спосіб дати Правительству нагоду та час рішитися в цей або той бік, тому що

ворог напирив сильними силами, а Галицька Армія по причині всіх невимог, які тут представили Панам-суддям свідки, а які я по раз десятій повторяти не хочу, — не була в силі ставити найменшого опору, тому що стояла перед неминучою катастрофою.

Не вхожду в це, чи це перемиря було конечне чи ні, чи якраз в цей чи инший день от. Лисняк мав їхати, бо о це от. Лисняка не обжалується, обжалується о це, що він цей акт, котрий я саме держу в руках, а який панам був прочитаний, підписав, чим наніс шкоду не тільки оружній силі, але і Державі. Сам цей акт не може бути актом в правнім того слова значінні, бо — як сама назва на самім початку вказує — був це лише протокол засідання обох комісій, в якій п. от. Лисняк брав участь. Вправді там поставлено деякі точки, але не були це точки, котрі обовязувалиби обі сторони, а були це лише пунктації, які творилиби підставу і творилиби базу до дальших переговорів, по друге, що протокол цей, підписаний вправді от. Лисняком не був ще в силі, тому що до його важности треба було підпису Начальної Команди, а зглядно Правительства, чого найліпшим доказом є, що денікінська делегація, як каже свідок п. ген. Ціріц — прибула до постою Начальної Команди та жадала до важности цього акту підпису п. ген. Тарнавського. А зрештою послідний уступ цього протоколу каже: що „на підставі уповажнення головно-командуючого силами півдня Росії генерала Денікіна цей протокол затверджую” — значить одна сторона цей протокол затвердила, він для неї має силу обовязуючу, підчас коли друга сторона в тім напрямі нічого не зробила, що з певністю було зазначене.

Реасумуючи це все — виказав я, як з одної сторони брак злої волі у от. Лисняка нанести шкоду оружній силі Української Народньої Ресубліки, так з другої сторони брак самої шкоди, через що і не дивно, що п. прокуратор, виводячи свою довгу кінцеву бесіду, як найменше атакував мого обжалованого, який в тій справі зівсім нічого не завинив. Тому в послідне прошу панів-суддів увільнити обжалованого отамана Лисняка від закиненого йому злочину та видати увільняючий присуд від вини і кари.

В ІМЕНІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Полевий Суд Н. К. Г. А. — яко воєнний суд — під проводом отамана Д-ра Стефана Шухевича, ведучого розправу сотника-судді Юрія Курдіяка, протоколянта четара-судді Василя Шавали, товмача четара Петра Микити, стенографа сотника Ганса Коха, публичного обвинителя поручника-судді Михайла Калимона, в присутності обжалованих, а саме генерала-четаря Тарнавського Мирона, полковника булави Шаманека Альфреда, отамана Лисняка Омеляна і їх оборонців сотника-судді Стефана Шалинського, отамана Шепаровича Юлія і поручника-судді Кізя Романа, на підставі головної розправи, переведеної 13-го і 14-го падолиста 1919., яку розписано по думці зарядження приналежного команданта з дня 13. падолиста 1919. ч. К. 273/19. згідно акту обжаловання з тої самої дати ч. К. 273/19 видав слідуючий

П Р И Г О В І Р

обжалованих:

1) Генерала-четаря Тарнавського Мирона, уродженого 29. серпня 1869., в Бариліві, повіт Радехів, приналежного до Золочева, жонатого, батька четверо дітей, сина Еміліяна і Йосифи з Малицьких, греко-кат., активного старшину, відзначеного ордером залізної корони III. кл., військовим хрестом заслуги III. кл., німецьким залізним хрестом II. кл., хрестом Карла і мировими медалями, раненого в ногу, судово некараного, незаприсяженого,

2) полковника булави Шаманека Альфреда, уродженого 22. мая 1883. р., у Львові, приналежного до Мільоніц коло Гая на Моравії, римо-кат., вільного, сина Вінкентія і Ернестини, активного старшину булави, абсолювента терезіянської військової академії і воєнної школи, відзначеного обома „сігнум лядвіс“, військовим хрестом заслуги III. кл., ордером залізної корони III. кл. з воєнною відзнакою та мечами, некараного,

3) отамана Лисняка Омеляна, уродженого 25. цвітня 1882. р., в Городенці, приналежного до Стецеви, повіт Снятин, греко-кат., вільного, сина бл. п. Івана і Анастазії з Гошовських, активного старшину, некараного, відзначеного двома хрестами заслуги, срібною і бронзовою медалею заслуги, хрестом Карла і для ранених, три рази раненого, незаприсяженого, приділеного до Начальної Команди Галицької Армії,

у в і л ь н я є т ь с я

по думці параграфу 306. уст. 4. в.пр.к. від обжаловання о злочин злобного ділання проти оружно́ї сили Української Народно́ї Республіки з параграфу 327. взк., злочин головної зради з параграфу 334. уст. ц. взк., злочин ворохобні з параграфу 159. уст. а. взк., яких мали допуститися через те, що

1) вони в послідних днях жовтня цр. і в перших днях падолиста цр. то є в часі воєнним порозумівалися з ворогом мимо закау Правительства і переговорювали з ним в справі завішення оружжа, щоби через те спричинити шкоду Армії У. Н. Р., а на користь армії ворога,

2) що вони в тім самім часі разом з иншими спільниками мимо закау Правительства навязали і вели переговори з ворогом та заключили з ворогом угоду того рода, що вона виходила на виключну шкоду У. Н. Р., а на користь ворога і могла спричинити зглядно збільшити небезпеку для держави зовні і викликати заворушення внутрі держави,

3) що вони через ведення згаданих під 1) і 2) переговорів з ворогом виступили проти обовязуючих військово-службових постанов та проти заряджень Правительства, отже проти їх зверхної Власти.

Крім цього увільняється по думці зацитованого вище припису військової карної процедури обжалованих під 1) і 2) (ген. Тарнавського і полк. Шаманека) від обжаловання о злочин несубординації з параграфів 145. і 149. взк., якого мали допуститися тим, що вони оба в перших днях падолиста цр. не виконали даного їм Штабом Головного Отамана приказу ч. оп. 1405. з дня 1. падолиста цр., щоби пересунути фронт Галицької Армії на лінію Прилуки - Жабокрички, через що не повинувалися приказови своєї зверхної Власти.

У о с н о в а н н я .

Бувшого Начального Вожда Галицької Армії генерала-четаря Тарнавського Мирона, його Шефа Штабу полк. булави Шаманека Альфреда та отамана Лисняка Омеляна потягну до судово-карної відвічальности за те, що буцім то вони всі три враз з иншими спільниками, узурпуючи собі вищу владу, без зізволєння, а навіть мимо виразного закау Правительства навязали в послідних днях жовтня 1919. переговори з ворожою Добровольчеською Армією та заключили з нею ганєбну умову. — Крім цього перших двох обжалованих поставлено перед суд за те, що вони не виконали приказу

Штабу Головного Отамана з дня 1. падолиста 1919. ч. оп. 1405., яким заряджено пересунути фронт Гал. Армії на лінію Прилуки - Жабокрички.

Прокуратор скваліфікував повищі заміти, звернені проти всіх трех обжалованих, як злочин головної зради з параграфу 334. уст. ц., злочин ворохобні з параграфу 159. уст. а. та яко злочин злобного ділання супроти оружноі сили У. Н. Р. з параграфу 327. взк., а вчинок замічений двом першим обжалованим яко злочин несубординації з параграфів 145. та 149. взк. і домагався покарання їх по думці параграфу 328. взк.

Обжаловані генерал-четар Тарнавський та полковник Шаманек боронилися, що вони 25. жовтня цр., висилаючи представників Галицької Армії з обжалованим отаманом Лисняком на чолі до Добровольчеської Армії в ціли передання протесту з причини убивання наших полонених донськими козаками, поручили їм устно старатися вивідатися в зручний спосіб, на яких услівях Добровольчеська Армія згодилабися на завішення оружжа. Обжаловані були переконані, що в найблищих днях западе рішення Правительства в тім напрямі, що наша армія мусить покінчити ворогування хоч-би з одним противником, бо вона не є більше спосібною до бою і сильніший напір ворога міг-би спричинити цілковите її розбиття. Про висланя цих делегатів повідомлено Правительством.

Коли підчас переговорів наших делегатів з заступниками добровольчої армії згадано про завішення оружжа, представники добровольчеської армії передали на письмі услівя, та наглили, щоби рішитися на їх прийяття, бо в противнім случаю вони продовжати-муть наступ. І про цю стадію переговорів повідомлено п. диктатора. З огляду на це, що добровольці наглили, Правительство не могло відважитися на рішучий крок; обжаловані рішилися вислати вдруге делегатів, хочячи через те зискати на часі, припускаючи, що прецінь Правительство оцінить вагу хвилини й одобрить крок обжалованих.

Тимчасом проволікати довше не далось, і вже 7. падолиста ц. р. привіз сотник Левицький готові точки договору до підпису, якого однак обжаловані не підписували і без порозуміння з Правительством були-би не підписали.

Обжалований от. Лисняк боронився, що він був лише органом перших двох обжалованих і робив це, що йому приказано.

Що до другого заміту — невиконання приказу — обжаловані згідно подали, що вони сейчас по одержанні приказу зі Штабу Гол. Отамана видали зарядження, щоби сукцесивно осягнути назначену лінію. Виконання цього приказу проволікалося дещо з причини технічних перешкод, за які обжаловані не можуть відповідати.

Висліди розправи вповні поперли оборону обжалованих.

Як це стверджено з відчитаного на розправі письма обжалованого ген.-четаря Тарнавського Мирона з дня 19. серпня 1919. ч. оп. 4823. до п. Гол. Отамана Петлюри, перейшла Гал. Армія, перетомлена довгими тяжкими та завзятими боями в Галичині, за Збруч. Але тут не дано їй можности відпочати, бо кинено її сейчас проти большевицької навали. Крім того нового зовнішнього ворога виступив проти неї несподівано внутрішній ворог, а його удари були тим більше болючі та прикрі, — бо ворогом тим були члени наддніпр. Правительства. Вдяки не надіялася наддністрянська армія, бо — свідома своєї високої задачі — була переконана, що виповняє лише святий обовязок супроти Вітчизни, але на всякий случай числила на підмогу наддніпр. Правительства. Але місто підмоги виступають проти неї на пів-пяні представники наддніпр. Правительства та гідні того-ж Правительства всякі „отамани”. Відмова з політичних причин грошей Правительством для нашої армії, вербування Галичан до наддніпр. армії, покривання дезертирів, виступи міністра Безпалка в його бесідах проти дисципліни, — ось їдкі стріли спрямовані в серце нашої армії. Представлення цього ганебного поведення Правительства Головному Отаманови лишилося без успіху.

В сліди Правительства вступають і підчинені їм органи. В послідних часах відказували всі уряди на задах послуху, запримічено всюди саботаж, агітацію і загальний розклад державного апарату, — поліційний апарат підупав. Про це докладано кількакратно Гол. Отаманови Петлюрі, який однак лихові не зарадив (свідок пор. Ковальський). Широки маси тутешного населення, які спершу прихильно і з довірям відносилися до нас, запримітивши, що сила нашої армії слабне, та бачучи, що зі сторони Правительства їм нема чого боятися, стали не лише ворожо до нашої армії відноситися, але

й навіть приготовлялися до ворожих виступів проти нас (свідок пор. Ковальський), а навіть оружно виступали (приказ з 6. падолиста ч. оп. 6723/І./).

Крім цих — щойно наведених — причин, зложилися ще й інші многі чинники, які довели нашу армію над беріг пропасти. Правительство повинно і мусіло було бачити, яка судьба жде нашу армію. Обжал. полк. Шаманек в своїм меморандум з 27. вересня 1919. на підставі наведених дат льогічним розумованням доказував, що сильніший дальший удар Добр-Армії принесе кінець Україні, та, що наколи Гал. Армію поведеться дальше в бій з Денікінцями, то вона вповні розпадеться, втратить останки — і так вже змалілих — своїх частин (письмо до диктатора з 27. вересня 1919. ч. оп. 6617.).

Попри внутрішного та зовнішного ворога брак всякого матеріалу, застрашаючі санітарні відносини, нагла зима, — причинилися до цього, що Гал. Армія доборолася до самого краю (звіт П-го Гал. Корпуса ч. оп. III/2.).

В першій мірі болучо давався відчувати брак не то зимового охоронного виряду, але навіть найконечнішого одягу, як плащів та обуви. 75% фронту без одностроїв, 50% без обуви (свідок пор. Хомич). Вправді у винницькій фабриці „Ястріб” виготовлено кілька тисяч нових черевиків, але черевики ці не представляли ніякої вартости, бо так робота як і матеріал були дуже лихі. Зівсім без біля було около 50% мужви. Коців, ані інших окривал зівсім не видавано (свідки сотн. Гарасевич, Павлусевич).

Прямо застрашаючі були санітарні відносини нашої армії. Стан хорих, який при кінци жовтня виносив 20 до 22%, стало побільшався. Наслідком надзвичайних трудів, які перенесла наша армія, відпорність хоріб мінімальна, і тому смертельність в армії росте з дня на день. Щоби лиху зарадити, нема ні ліків ні достаточного числа дипломованих лікарських сил. Всі лічниці переповнені, при кожній частині чимало хорих. Армія представляє обоз недужих, а лічниці є складом хорих, з яких виноситься трупів. (Свідок полк.-лікар Д-р Бурачинський).

Рівнож сумно представляється заосмотрення армії в найконечніший матеріал, себ-то в муніцію. Від часу переходу нашої армії через Збруч наспіло з закордону всего три транс-порти муніції. Вся привезена муніція була в такій малій скількості, що по її розділі припало пересічно на кріс около

115 патронів, а на гармату около 34 до 35 набоїв. Скільки ця може заледво вистарчити на один бій. Попсованих крісів і гармат нема де і чим направити (свідок чет. Гураль).

Попри вище наведені недостачі нагла зміна температури, холодні дощі, а опісля обильний опад снігів спараліжували цілковито останки боєвої сили нашої армії.

В якому стані находилася наша армія в останніх днях жовтня ц. р., представлено яскравими красками в звітах командантів куренів 14. Бригади, долучених до звіту Кмди III. Гал. Корпуса ч. оп. III/2. та Кмди 2-ої Бригади з 31. жовтня ц. р. ч. оп. 1202.

Який настрій був серед нашого стрілецтва, можемо внести з відповіді одного стрільця I/14. курія, який сказав на питання команданта — як він себе почуває: „як каторжник на засланні: кажуть боротися за Україну, кажуть душу й тіло дати за Неї, але нам нічого не дають. Чобіт нема, біля нема, плаща нема, тютюну нема, сірників нема; харч такий, щоби здохнути за багато, щоби жити за мало, ледви чоловік ногами волочить. Хочби мати власний гріш, можеб і дещо зарадив тому, а тут як навмисне не дають льону, хоч сядь та коліна гризи, або затни зуби в стіну”. (Звіт Кмди I/14. курія ч. Е. 543., залучник до звіту Кмди III. Гал. Корпуса ч. оп. III/2./.

На підставі зібраного вище матеріялу комісія знатоків видала одноголосно оречення, що наша армія була при кінці жовтня до бою зівсім неспосібною.

Свідомі того були оба перші обжаловані — тодішний начальний вожд та його шеф штабу. Знало про це і Правительство, бо попри численні звіти та запотребовання представлено катастрофальне положення нашої армії на зборах представників армії, які відбулися дня 28. жовтня ц. р., на яких були присутні начальники наддністрянського та надніпрянського Правительств, — але і тоді, коли заглада найкращих синів України була очевидно, Правительство не відважилося ясно й отверто сказати „куди грядемо” (свідок пор. Ковальський, полк.-лікар Д-р Бурачинський).

Оба перші обжаловані відважилися відгадати, кудою клонитиметься доля України під напором збігу пануючих обставин, і в інтересі загальної справи старалися заздалегідь промостити їй шлях. Висилаючи дня 25. жовтня ц. р. представництво нашої армії, в склад якого входили от. Лисняк,

сот. Левицький і сот. Куріца (повновласть з 25. жовтня 1919. ч. оп. 6557.), припоручили їм принагідно в зручний спосіб довідатися, чи та на яких умовах моглаби ДобрАрмія згодитися на завішення зброї з нами. До цього кроку були оба обжаловані з огляду на грозячу катастрофу армії — з одного боку змушені, а з другої сторони були яко найвищі представники армії до цього управлені (оречення знатоків і службовий правильник ч. П.).

Представники ДобрАрмії запитані, чи і під якими умовами булиби склінні до заключення перемиря, відповіли, що мусять порозумітися з Денікіном і ген. Денікін подав загальні точки, які обжал. от. Лисняк привіз до НКГА. Були це — як сказано — загальні точки, які могли служити за підставу еventуальних переговорів і не вязали ні одної зі сторін. (Письмо ген. Слащова до от. Лисняка). Точки ці подано до відомого п. диктаторови в Жмеринці на нараді 4. листопада ц. р. та очікувано, яке становище займе він супроти цього. П. Диктатор в засаді згодився на ведення переговорів з ДобрАрмією, а хотів лише проволікти переговори до 14. год. (2. год. попол.) дня 6. листопада ц. р., надіючися приїзду місії, яку заповіджено з Букарешту (свідок чет. Паліів).

Обжаловані ген.-чет. Тарнавський та полк. Шаманек Альфред, маючи з одної сторони сумний досвід з часів побуту в Галичині, що на місії нема чого покладати надій, з другої сторони наглені ДобрАрмією (депеша з 5. листопада ц. р. ч. оп. 6745. і депеша з того-ж дня ч. оп. 6746.) змушені були не ждати до означеного речинця, себто до 2. год. попол. 6. листопада ц. р. тим більше, що п. диктатор в засаді на ведення переговорів згодився. Коли крім цього візьметься під розвагу розпучливий стан нашої армії і свідомість того, що наступ ДобрАрмії міг її до решти розбити, та тоді моглоби вже бути за пізно до переговорів — крок обжалованих був зівсім оправданим.

І тим разом обжаловані, висилаючи своїх заступників, не уповажнили їх до заключення якого-небудь договору, лише вести переговори після даних їм директив, щоби лише зискати на часі (повновласть з 5. листопада ц. р. ч. оп. 6697. і з тої-ж дати поручення до переговорів).

Висказу обжалованого ген.-чет. Тарнавського в розмові „Юсом” (ч. оп. 6748), що на случай проволоки зі сторони Правительства він змушений буде „ділати самочинно”, не мо-

жна инакше толкувати, як средство, якого ужив, щоби Правительство змусити до повзяття якогось позитивного рішення. Бо-ж наколиби у цього обжалованого був дійсний намір виступити проти Правительства, то був-би про це його не повідомляв, — противно, інкрімінований висказ вказує лише на те, що обжалований без відома і зіззолення Правительства не хоче сам ділати тим більше, що був переконаний, що Правительство є тої самої гадки і лише без потреби зволікає.

Вислані вдруге заступники Гал. Армії вернули вже 7. падолиста ц. р. та привезли підписаний ними і заступниками ДобрАрмії начерк договору (як залучник ч. оп. 6779.). Нема найменшої підстави, щоби обжалованим приписувати дефінітивне заключення умови з ворогом, бо ані вони не дали висланим ними делегатам уповажнення до заключення договору, ані не положили на нім своїх підписів, які безперечно до правосильности цього договору були вимагані. Справді в точці 5. згаданого начерку сказано, що входить він в силу з днем його підписання, то безперечно належало це толкувати в той спосіб, що ходить тут о підписання його Нач. Кмдою Гал. Армії згл. Правительством, як це з противної сторони зробив ген.-лейтнант Шіллінг. Що так, а не инакше належало розуміти цю точку, виходить впрочім також з цього, що делегати ДобрАрмії домагалися підпису привезеного начерку, лише заходило питання, чи має його підписати новий начальний вожд, себ-то ген.-чет. Микітка, чи давніший, це є ген.-чет. Тарнавський (свідок ген.-чет. Ціріц).

На підставі вище усталеного подійсного стану суд, розбираючи акт обжаловання, прийшов до переконання, що позбавлений він всяких основ.

Виходячи зі заложення, що обвинені самовільно без дозволу Правительства, узурпуючи собі вищу владу, навязали переговори і заключили ганебний договір з ворожою армією, приписував акт обжаловання всім трем обжалованим злий намір, якому надано форму вимагану законом до заістнування злочину головної зради (параграф 334. уст. ц.), ворохобні (параграф 159. уст. б.), або вкінци до злобного ділання проти оружної сили (параграф 327. взк.). Скоро же оказалось, що подійсний стан, на яким опирається обжаловання, не відповідає правді, то тим самим позбавлене основ обвинувачення о злий намір, випроваджений з повище представлених вчинків, а саме:

Годі прямо подумати, бо для ствердження розправа не достарчила ніяких доказів, щоби обжаловані в тій цілі навязали і вели переговори з ворогом, щоби через те спричинити Армії У. Н. Р. шкоду, а ДобрАрмії придбати користь. Противно — розправа виказала, що обжаловані ділали, маючи на увазі добро армії, а тим самим і народньої справи.

Чи переговори з ворогом випали для нашої армії менше чи більше корисно чи некорисно, — це виходить поза границі завдання суду.

Рівно-ж не поперли висліди розправи акту обжаловання в тім напрямі, буцім то обжаловані стреміли до спричинення або побільшення небезпеки для У. Н. Р. зовні, або щоби викликати повстання або домову війну внутрі держави.

Вкінці не устоялася й дальша (трета) точка обжаловання. Як вище згадано, обжалованим як представникам армії прислугувало право вийти в переговори з противною армією, а тим самим не порушили через те військово-службових постанов та заряджень Правительства, тим більше, що про крок свій Правительство повідомили.

Обжалованих можна було в найгіршім случаю потягнути до відвічальности за злочин невиконання приказу (параграф 149. взк.), тому що мимо виразного заказу п. диктатора (депеша з 3. XI. ч. оп. 6742.) і Гол. Отамана (депеша з 3. XI. ч. оп. 6687.) вони 5. XI. ц. р. вислали вдруге своїх представників до ДобрАрмії. За обвиненими однак в тім случаю крім вище наведених обставин (безвихідне положення армії й небезпека зі сторони ДобрАрмії) промовляє ще й ця обставина, що вже по одержанні зацитованих вище депеш вони набрали переконання, що п. диктатор в межичасі т. є. 4. XI. на зборах в Жмеринці згодився в засаді на переговори з ДобрАрмією (свідок чет. Паліїв). Вкінці обжаловані уважали цей заказ за шкідливий для народньої справи (параграф 11. точка 66. службового правильника I. часть).

Третій обжалований от. Лисняк Омелян був лише органом перших двох обжалованих. Він виповнював лише це, що йому приказано, і ані не переступив границь уділеної йому повновласти і вказівок, ані нічим не надужив довіря, яким його наділено.

З повищих причин увільнено всіх трех обжалованих від обжаловання о вище згадані злочини (параграф 306. уст. 4. в. к. пр.).

Дальше обжаловано ген.-чет. Тарнавського і полк. Шаманека о злочин несубординації.

Рівнож і ця точка акту обжаловання оказалась безосновною. Вислідами перепровадженої розправи і з окрема відчитаним приказом, як також ореченням знатоків — оборона обжалованих вповні зістала попертою.

Інкрімінованим приказом Гол. Отамана приказано поступово пересунути фронт Гал. Армії на лінію Прилуки - Вороновичі - Печара - Жабокрич - Лука Жабокрицька. З огляду на це, що повищий приказ був диспозицією для нашої армії без подання речинця, до якого мав бути виконаний, — противно, сказано в нім, що пересунення фронту має перевестися „поступово”, проте обжаловані, виконуючи даний їм приказ, зарядили: Дня 1. XI. год. 15. щоби I. Корпус заняв фронт від північного крила до Петуши над Богом, II. Корпус лінію Печара - Лука Жабокрицька, прочі сили мають громадитися яко резерва в районі Красного (приказ з 1. XI. 1919. ч. оп. 6665).

В доповненні повищого зарядження приказано тогож самого дня о год. 18., щоби I. Корпус протягом 2. XI. заняв лінію Зозів, Липовиці, Гордіївка, Лисовая, Зарничі, а II. Корпус відтягнув своє ліве крило до Омьтинців. Крім того приказано II. Корпусови, щоби приготувив все до цілковитого знищення мостів на Бозі між Печарою і Петушою.

Дня 3. XI. о год. 21.45 приказано групі полк. Вольфа держати звязок з Придніпр. Армією і пересунути ліве крило до Маріянівки, а праве в міру потреби, — I. Корпусови, щоби в міру потреби осягнув лінію Вахнівка - Лукашівка - Війтівці (приказ з 3. XI. ч. оп. 6890.).

Дня 4. XI. о год. 16.30 приказано II. Корпусови відтягнути свої сили на лінію Рогожна - Сльди, а отам. Кнітлеви на лінію Брацлав - Війовці, вкінці I. Корпусови заняти лінію Вахнівка - Потік (приказ з 4. XI. ч. оп. 6692.).

Дня 5. XI. одержала Команда Етапу приказ свої заведення пересунути в околицю Бар - Летичів - Літин (приказ з 5. XI. ч. оп. 6706.).

Тогож самого дня повідомила Нач. Кмда Гал. Армії Головний Штаб, що дальше відтягання фронту на разі неможливе тому, що евакуація Немирова, з окрема висилка хорих з причини опадку снігу непереведена (депеша з 5. XI. ч. оп. 6701/I.).

Дня 6. XI. приказано, щоби група от. Шльоссера безумовно осягнула лінію Рогожно - Стояни - Уяринці (приказ з 6. XI. ч. оп. 6723.).

Зі змісту вище наведених приказів виходить, що обжаловані зробили зі своєї сторони все, щоби даний їм Головним Отаманом приказ виконати, — про заходячі перешкоди донесли Штабови Головного Отамана (параграф 11. точка 65. службового правильника, часть I.), перешкоди зайшли без вини обжалованих (оречення знатоків) і для того суд звільнив перших двох обжалованих також і від обжалування о злочин непослуху (несубординації) з параграфів 145. і 149. в. к. з.

Винниця, 14. падолиста 1919.

Шавала, четар-суддя в. р. Курдіяк, сотник-суддя в. р.

Повищий вирок затверджую в цілій основі.

Винниця, 26. падолиста 1919.

Микітка, генерал-четар в. р.

Ген. Осип Микітка, комендант Легіону УСС, 1-го Корпусу і Начальний Вождь УГА. підписувався Микітка.

СПИСОК МІСЦЕВОСТЕЙ

- Абамаліково 180
Адамівка 47, 81
Александрівський Майдан 18
Альбіновка — Альбінівка 57-58
Александровка — Олександрівка 82,
91, 145, 165, 167
Александрфельд 180
Александрівськ — Олександрівськ
163, 180
Андрівка — Андріївка 43
Андріяшівка 193
Андрусівка 49-50
Андрушівка 33, 51, 57, 62, 65, 73
Ананіїв 163, 180, 193
Андрусово 50-51
Антопіль 78, 93, 159, 162, 164, 167
Антонів 53-54
Антонівка 80, 178
Апостолово 168, 178
Арбузинка 144
Артемівка 209
Архангельський 212
Атаки 81
Бабін — Бабин 90-91, 96
Баглаї 27
Багумиця — Богумиця 16
Балабановка — Балабанівка 76
Баламутовка — Баламутівка 33
Баланів 208
Баланівка 177
Балинець 177
Балін — Балин 16-17
Балта 65-66, 138, 144, 152, 167, 175,
180, 184, 191, 193, 195, 202, 204,
207-210, 214, 219-220, 228, 230,
236, 238-239
Бар 22-23, 47, 61, 77-78, 87, 100, 105,
110, 114-116, 127, 131, 150, 159,
212, 224
Баранівка 64, 212
Баранська-Рудня — Баранська Ру-
дня 53
Барановська Рудня — Баранська
Рудня 54
Бараші 36-37, 52, 55
Баскаки 49, 51, 53-54
Батум 143
Бахмач 71
Бахмут 155-156
Бєбєхи 20
Бєзалія 111
Бєзносковці — Бєзносківці 16
Бєлєць 13, 139
Бєндзари 201, 207
Бєрддорф 202, 208, 220
Бєрдичів 26, 28-29, 31-34, 36, 40 47,
49-52, 55, 55, 57, 61-72, 76-77 80,
82-83, 86-87, 118, 128, 131, 134-
138, 142, 145, 154, 158, 164, 178,
220, 237-238
Бєрдянськ 164
Бєрежани 7-11, 13-14, 142
Бєрезівка 49, 55, 57, 145
Бєрезово 184
Бєреслав 147
Бєрлін 156, 175
Бєртники 46, 48, 91, 99
Бєршад — Бєршадь 76-77, 81, 86,
170, 176-177, 195, 202, 208, 220,
227, 229
Бєлільовка — Бєлилівка 31, 50-51, 63
Бєлки — Бєлки 92
Бєлополь — Бєлопіль 31, 33, 56, 131
Бєлянівка — Бєланівка 21
Бєрлівка 177, 220
Бєстрик 136-138
Бєстрик Малий 51
Бєшів 46
Бєйовці 88-90, 99
Бєла Церква 27, 33-34, 36-38, 41, 45-
47, 54, 64, 67, 81-82, 147, 153
Бєлгородка 39

- Бірзуля 26, 67, 144, 152-153, 155, 159,
 166, 170, 176-177, 179, 181, 199-
 200, 205, 208-210, 235-236, 238-
 239
 Білий Камінь 67, 75, 220
 Біликівка 132
 Білченці 191
 Білка 52
 Білоголови 9
 Білоусовка — Білоусівка 164-165
 Білошиця 43
 Більці 191
 Бірющ 134, 136
 Благовіщенськ 172, 189
 Блазевка — Блазівка 51-52
 Блишик 148
 Бобриця 39, 45
 Богданівка 73, 165
 Богданівці 21
 Богуслав 159
 Богучар 145
 Болшая — Велика 49
 Болшая Крневка — Велика Криївка
 75
 Болшівці — Большівці 9, 14
 Болячев — Болячів 49
 Большая Бугаєвка 38
 Большая Вишка — Велика Вишка 138
 Большая Ніжгурка — Велика Ніж-
 гурка 31
 Большая Ольшанка — Велика Віль-
 шанка 38
 Большія Ніжгурці — Великі Ніжгу-
 рці (Низгірці) 135, 137-138
 Большіє Коровінці — Великі Куро-
 винці 64
 Большой Чернятин — Великий Чер-
 нятин 126
 Бонки 25
 Борисів 237
 Бортничі 40
 Бортники 91, 99
 Борщі 144, 171
 Борщів 147
 Боршуківці 18
 Босоловці — Босолівці 23
 Ботушани 190
 Боярка 35, 39, 67, 149
 Бразинка 46, 51
 Браїлів 23-28, 70, 110, 113-114, 122,
 148, 150, 154
 Браїлівка 17-18
 Брацлав 76, 84-86, 88-94, 99, 157, 177,
 179-180, 185, 187, 214, 224
 Бриконь — Брикун 12
 Бритони 73-74
 Бровари 40
 Бровки 32-34, 49, 51-52, 55, 63
 Бродецькое — Бродецьке 131 - 132,
 138-139, 146-148
 Броди 9-10, 12, 14
 Брусилів 36, 38, 50, 52, 56-57, 140
 Бугаєвка — Бугайівка 35, 39
 Бугаків 113
 Будапешт 144, 172
 Будки 148
 Бузова — Бузівка 45, 80, 147
 Букарешт 128, 141, 144, 165, 196-197,
 239
 Букачівці 13
 Буки 32, 41
 Бурштин 11-12, 209
 Бурянівка 164
 Буцне 23
 Буцовці — Буцівці 28
 Бучач 6
 Вамівка 20
 Вапнярка 53, 71, 88-90, 94, 148, 151,
 154, 158-159, 164, 167, 177, 182,
 185, 210, 212, 237, 238
 Варшава 143-144, 147, 152-153, 157,
 188-189, 194, 211, 218, 222, 224,
 227, 229, 231
 Васильків 34-39, 44-45, 61
 Васильківці 15
 Васютинці 23
 Васючин 13
 Вахнівка 99
 Вахнівці 17
 Вацків 40
 Вашингтон 156, 236
 Велика Кирилівка 227
 Великий Варадин 172
 Великі Струги 18
 Вербка 16
 Вербів 56
 Верблюєвка — Верблюївка 138
 Вербовня 59
 Вербовое — Вербове 164
 Верболози 64-66, 71
 Веремієвка — Вереміївка 22
 Версаль 174
 Вертиківка — Вертикиївка 63
 Верхній 22
 Верхнедніпровськ 157

- Верхнячка 65
 Верхняки 25
 Верховна — Верхівна 51, 54, 58
 Веселий Кут 154, 163
 Веселуха 43
 Вета 39-40
 Вигнанка 5
 Вигода 21, 154
 Вижна Кропивна — Вижна Кропивна
 90, 92-93
 Винницькі Хутори 28
 Винниця 23-29, 32, 46, 49-50, 61, 66-
 67, 69-71, 73, 75-76, 83-88, 94-95,
 97, 99, 102, 104-106, 113-114, 116,
 118-119, 121-123, 125-131, 136, 141
 -143, 145, 147-152, 154, 156-160,
 163, 166, 168, 172, 177-180, 184-
 185, 196, 200, 202, 205-206, 209-
 210, 214, 217, 226, 236, 239
 Виписка 12
 Виринагородок 64
 Висока 12
 Вихалівка 20
 Вихватнівці — Вихватинці 17
 Вишківці 91, 99
 Відень 18, 96, 132, 143, 145, 168, 188,
 200, 203, 216, 221, 229
 Війовці 113
 Вікторівка — Вікторівка 93, 111, 128
 Віли 60
 Вілховець 18
 Вінцентівка 17
 Вітава — Витава 100, 113
 Вітебськ 155, 165
 Віхровка — Віхівка 20
 Владивосток 172
 Вознесенськ 118, 138, 145, 152, 188
 Войтовка — Війтівка 162, 165
 Войтовці — Війтівці 51, 55-56, 63, 84
 Волинський Пост 40
 Волиця 32, 49
 Волиця Зарубінецькая — Волиця За-
 рубінецька 56
 Волків 12
 Волковинці — Волковинці 22-23, 100
 Володарка 26, 41, 50, 53-54, 147, 158
 Волоско 122
 Волочок 113
 Волоське 51
 Волочиска 48
 Волчинець 148, 132-133
 Воля Зарубінецька 57
 Вонковці — Вінковці 22
 Воняків 143
 Воробієвка — Воробіївка 53-54, 106
 Вородянка 54
 Воронків 195, 197, 209, 211
 Вороновичі 84-86, 88-89, 97, 99, 157,
 160, 164, 185
 Ворошилівка 24-25, 100, 107, 153-154
 Вроцлав 173
 Вуйна 31, 150
 Вульшанка — Вільшанка 36
 Вчорайше 27, 63, 67
 Газинка 40
 Гайворон 175, 195, 227, 232, 234
 Гайдамаки 18
 Гайдорф 208
 Гайсин 49, 83-84, 86, 91, 147, 164, 175-
 176, 178
 Галич 8-9, 11, 13
 Голубовка — Голубівка 64, 67
 Ганівка 82
 Гарапки 33
 Гатное — Гатне 40
 Гедерев 67
 Гельзінгфорс 73
 Генріхсдорф 64
 Германів 38
 Германівка 17, 45, 163
 Гемічка 20
 Гнівань 24-25, 27-28, 113, 148-149, 152,
 154, 209
 Генриховка — Генрихівка 77
 Гільсько 60
 Гндава — Гнидава 11
 Глеваха — Глеваха 35, 37, 39
 Глинківці 15
 Глібів 17, 22, 131
 Гліксталь — Гліксталь 208
 Глубічок Великий 9
 Глубокояр 177
 Глуховці — Глухівці 66, 130
 Глушківці 20
 Гнила Липа р. 11
 Гниловоди 16-17
 Гнівань 25, 27, 113
 Гнілопуть р. 29
 Говори 22
 Голендри — Голендри 30-31, 85, 140,
 145
 Голозубинці 18
 Голосково 21
 Гонорівка 8, 164-165, 170, 193, 196,
 201, 220

- Головчинці 23-24
 Гологорн 12-13
 Голодки — Голодьки 64
 Голта 182, 232
 Гомель 189
 Горбач 180
 Гордієвка — Гордійка 86, 73
 Гор. Умань 118
 Горголево 49
 Горишкова 89
 Городецькое — Городецьке 52, 65
 Городище 52, 55-56, 58, 62-63, 77
 Городок 16, 80, 111, 147
 Городниця 5, 91
 Горошки 46, 48-49
 Горишкова — Горишківка 89
 Горостки 37
 Горячкова — Горячківка 78, 164
 Горчішная — Горчична 17-18
 Гофмансталь 182
 Грабовець 94
 Граденіца 191
 Гранів 70, 76-77
 Гребенка 36
 Гренічка 20
 Греховка — Грехівка 23
 Гріменьке 85
 Гріненьке 92
 Грінєвки 93
 Гріновець 21
 Грибник 79
 Григорієво 210
 Григоріопіль 207-208
 Гриніки — Гриники 27
 Гришовці 99
 Грозне — Грізне 236-237
 Грушки 37, 49, 55, 59, 131
 Губник 85
 Гулевці — Гулівці 140
 Гуле — Гулі 22
 Гулянка 52
 Гуляйполе 190
 Гуменці — Гуминці 17, 20
 Гуменное — Гуменне 85-86
 Гуменецькая 20
 Гуменіска 21
 Гуровці 66
 Гуровське 133
 Гусятин 16, 111, 147
Гута Дзеканка 36
 Гута Пилінская — Гута Пилінська
 40, 45-46
 Гута Райгородка 91, 93, 95-96
 Гроссліхтенталь 180
 Лайтш Габель 128
 Лашинка 55
 Дашів 70, 76, 80, 89, 94-95
 Дашківці 22, 26
 Дворець 62
 Дебречин 172
 Демидів 80
 Демидівка 24, 149
 Деміковці — Демиківці 111, 178
 Демієвка — Деміївка 42, 208
 Демковка — Демківка 86, 157, 165
 Демяни 63
 Демчин 64, 79, 133
 Демяківці — Демянківці 18, 20
 Денеші — Дениші 60
 Дергановка — Дерганівка 51-52
 Деражня 21, 24, 27, 61, 105, 107, 110,
 131, 166, 176, 178, 217
 Дербечин 159
 Дершева 22
 Дерновка — Дерганівка 51
 Дедовчина — Дідівщина 36, 48
 Джанкой 147
 Джунків 54
 Джурин 159
 Джуринці 92
 Дзеканка 40
 Дзігівка 215
 Дзьонків 147
 Дмитренка — Дмитрінка 85
 Дмитрівка 49
 Дмитрошевка — Дмитрошівка 165
 Дністер р. 5, 7, 10, 12-14
 Должок — Довжок 21, 63, 70, 72-73,
 94
 Доброміль 139
 Долина 47
 Долинська — Долинська 138
 Долінська — Долннська 178
 Доліняни 22
 Домбровка — Домбрівка 64
 Домброміль 139
 Домбе 200
 Дорпат 143, 157, 172, 189
 Дрезно 232
 Дроганка 95
 Дубовая — Дубова 52, 67
Дубище 111
 Дубосари 190, 210
 Дунаїв 11, 49
 Дунаївці 17-20, 92, 126, 131, 150

- Єгерівка — Єгерівка 163, 191
 Єлинівка 183
 Єлисавет 163
 Єлисаветград — Єлисаветгород 98,
 100, 138, 144
 Єлтушково — Ялтушків 22-23, 122,
 131, 220
 Єриван 143
 Єфтодія 202
 Жабокрич 78, 92, 156, 159, 162, 170,
 183
 Жванець 133
 Жванчик 17, 131
 Жежелево — Жежелів 83, 133, 138-
 139
 Жеребко 59
 Жеребки 25, 27
 Животів 74, 81-82, 160
 Животовка — Животівка 49-51, 53-
 57, 74, 81-82
 Жидовець 53
 Житинець 138
 Житники 22
 Житомир — Житомир 26-27, 30-35,
 37, 40, 44-47, 49-50, 53-56, 58-59,
 61-62, 68, 70, 74, 79, 135, 158, 167,
 212, 235, 238
 Жмеринка 22-28, 47, 49, 56-58, 61-63,
 66-67, 70, 74, 77, 79, 83-84, 86-87,
 93, 98, 100, 105-106, 109-110, 113,
 122-123, 127, 131, 136, 141, 147-
 150, 152-153, 158 - 161, 163 - 164,
 166-167, 175, 178, 215, 220, 235,
 238-239
 Жолнівка 13
 Жорнище 85, 97-98, 163
 Жулинка 195
 Жуляни 40
 Журналівка 165
 Журів 13
 Жуковка — Жуківка 18
 Забинці — Жабинці 16
 Заборе (ре) — Забора 39, 45, 57
 Забуже 88, 106
 Загнідків 210-211
 Задановка 75, 77
 Задарів 7
 Зазулинці 128
 Залесці — Залізці 17
 Заліванщина — Заливанщина 122,
 128-129, 154
 Заложе — Залуже 9
 Западинці 22
 Запозе 58
 Заруде 81, 92
 Зарубинці 55-58, 63, 67
 Зарудинці 32, 47-51, 64, 72, 81
 Заселе — Засілле 81, 139
 Заставки 27
 Затише 59, 154, 163, 177, 208, 218
 Зятківці 83, 103, 122, 138
 Захаріївка 202, 208, 220
 Захлязи 59
 Зашків 12
 Збараж 9
 Зборів 9, 12, 14
 Збруч р. 19
 Звенигородка 41
 Звижин — Звижен 11
 Зелінці — Зелинці 16
 Зелянка 165
 Зельц 180
 Зенішківці — Зенішківці 22
 Зінківці 18-21
 Злобич 41, 43
 Знаменка 138, 163
 Золота Липа р. 7-8, 14
 Золотий Потік 14
 Золочів 11, 142
 Зубринці 51-52
 Івангород 69, 76
 Іване Пусте 15
 Іванівка 46, 52, 56, 154, 178
 Іванка 84-85
 Іванків 50
 Іванківці 17-18, 145
 Івановці — Іванівці 23
 Івачів 11
 Івниця 8, 50, 56-57, 60, 63
 Ігнатівка 39, 44
 Ілинці 70, 73-75, 78-79, 82-85, 88, 90,
 93, 97-98, 118, 145
 Іліяшівка 164
 Іляшів 57
 Ільківка 25-26
 Іркутськ 168-169, 171
 Ісаківці 111
 Іцка 85, 93, 162, 165, 167
 Йосипенка 113
 Казанка 139
 Кадлубиця 48
 Каїнськ 169, 171

- Калинівка 29-30, 51-52, 66, 77, 83,
 116, 119, 122, 140, 145, 148-150,
 154-156
 Калуш 9, 133, 162-163, 178, 200, 216,
 218, 227
 Калюсік — Калюсик 22
 Каляч 134
 Кальник 77, 81
 Каменка — Камінка 50, 62, 73
 Каменний Брід — Камінний Брід 48-
 49
 Камчатка 171
 Камянець Подільський 15-17, 19, 21,
 69, 74, 76, 84, 86, 95, 109, 114-116,
 121-122, 128-130, 133, 147, 162-
 163, 176, 200, 216, 218, 227
 Канів 158
 Кантеліна 77, 81, 92, 95
 Каплиця 39
 Капустяни 157, 165, 167
 Карабчіев 50-51, 54, 63
 Карачевці 17-18
 Кардамівка — Кардамиївка 163
 Карчевка — Карчівка 27
 Кассель 202, 208, 220
 Катериновка — Катеринівка 111
 Катеринодар 233
 Катеринослав 155-156, 158
 Кенігсвестергаузен 81
 Кернасівка 156, 165, 167
 Київ 26, 31, 34-42, 44-47, 51-54, 56-58,
 60, 62, 69-71, 81, 83, 87, 90, 134,
 141, 145, 147-149, 154, 156, 158,
 161, 167, 170, 189, 206, 214, 223-
 224, 226, 230, 233-235, 238-239
 Кикишевка — Кикишівка 133, 135,
 138, 145
 Китайгород 17, 75, 92
 Кишинів 191-192, 194
 Кіблич — Киблич 77, 79, 83
 Кіпівка — Кипіївка 165
 Кіково — Кикова 60-61
 Кіпячка — Кипячка 7
 Кітово 49
 Кічкіри 49
 Кіянка — Киянка 60-61
 Клітенка 143
 Клевань 165, 167
 Клещівна 11
 Клебань — Клебань 89
 Кмітенка 132-133
 Кмітово 56
 Княгинін — Книгинин 16
 Княжики 31
 Кобила 22
 Кобилівка 157
 Ковалевка — Ковалівка 45, 47-48, 85,
 113
 Коваленко 17
 Кодима 88, 177, 210-212, 215, 220
 Кодня 57, 64
 Кожанка 49, 67-68, 73
 Кожівці 21
 Козачизна 15
 Козова 8-9, 14, 89
 Козятин 26-33, 41, 46-47, 49-51, 55-57,
 61-66, 69-71, 73, 75, 77-78, 80-83,
 95, 111, 118, 121-122, 126-127, 129
 -131, 137, 140, 142, 145, 150, 156
 Колобаївці 19
 Колоденка 61
 Колодіївка — Колодиївка 165
 Колки 27
 Колодка — Колодки 63
 Колибань 21
 Коломиївка 28
 Коломия 142
 Колонщина 45
 Кольонія Генріхсдорф 64
 Комаргород 71, 164
 Комарівка 69, 220
 Комарово 85-86
 Константинопіль 228
 Конюхів 9
 Копаїгород 92
 Копачовка — Копачівка 21
 Копіївка 159
 Копілово — Копилова 37, 45
 Копичинці 5-6
 Корець 48
 Кординовка — Кордніївка 64
 Корднілівка 119, 130, 152
 Кордишівка 129
 Корнін — Корнин 34-35, 46, 49, 52
 Королівка 51
 Коропець 10, 14
 Коростень 30, 33, 35-36, 41, 44-46, 52-
 54, 63, 67-70, 132, 167, 190, 218
 Коростинка 60
 Коростиншев — Коростишів 36, 51,
 53, 56, 65, 68
 Корчак 60
 Котельня 56-58, 63, 77-78
 Котужинці 30

- Котюзяни — Котужани 22
 Кочерво — Кочерово 52-53
 Кошелівка 44
 Кошляки 96
 Краєвщина 51
 Краків 233, 236
 Красилів 25
 Красненьке 97-99, 210
 Красне 10, 12, 113
 Красногірка 41, 46
 Красное — Красне 47, 99, 106
 Краснолісе 46
 Краснопіль 27
 Красностав 30
 Красносівці 53
 Кременчуг 155
 Криве Озеро 138
 Кривошинці 33, 55
 Кривці — Кривці 41, 43
 Крижанівка 30-31, 137
 Крижова — Крижова 85-86
 Крижополь — Крижопіль 64, 152, 158-162, 164, 176, 180, 182, 185
 Крикливська — Крикливська 78
 Крикливці 83
 Крилівка 51
 Кришинці 95
 Кричинці 165
 Кропивна 40, 46, 52, 91-92
 Кругів 11
 Кружова — Кружова 85-86
 Крутанівка 17
 Круподеринці 31-33
 Крути 210
 Крутиє — Крутії 165, 177
 Крушанівка 131
 Крушинка 35, 38-39
 Крушина 39
 Крюковщина 40
 Кудлає — Кудлаї 88
 Кудринці 16
 Куболта 191
 Кузелівка — Кузелівка 17-18
 Кузмін — Кузьмин 22, 25, 27
 Кузьминці 111
 Кулеметів 95
 Кульчини 25, 27, 92, 95
 Кульчівка — Кульчіївка 16
 Куманівка 149
 Купянськ 145
 Купчинці 7, 76, 96
 Курава 30
 Курне 36
 Курилівці Муровані 22
 Курники 22
 Курашовці — Курашівці 22
 Кутер 40
 Куча 17
 Кучурган 190
 Кушинці — Крушинці 39
 Лабунь 28
 Лавриківці 13
 Лаврівка 28
 Лагодинці 25, 28
 Ладигин 86, 96, 165, 167, 177
 Ладиги 27
 Левків 58
 Левухи 80
 Летичів 22, 94, 100, 109-110, 131, 161, 168, 212, 215, 217-218, 236
 Лешани — Лішани 28
 Лени 171
 Леонардовка — Леонардівка 83
 Лесной Мукаров — Лісний Мукарів 18, 20
 Лесной — Лісний 18
 Лещин — Лішин 62
 Липівка 165
 Линівці 12
 Липівці — Липівці 12
 Липовець 27, 29, 49, 66-68, 70-71, 73-75, 78-79, 83-84, 97-100, 104, 109-110, 118, 121, 125-127, 142, 145, 153, 156-158, 160, 163, 226
 Лиса Гора 91, 138
 Лиса 12
 Лисовка — Лисівка 41
 Литанець 88
 Лізенталь 52
 Ліон 135, 164, 172, 174
 Ліпки — Липки 52
 Ліпниця Долишна — Липиця Долишна 11
 Липівка — Липівка 47
 Лісінце — Лисинці 28
 Ліско 139
 Лісовики 50
 Лісовщина — Лісівщина 52
 Літинь 23-25, 27, 100, 110, 119, 143, 159, 161, 163-164, 166, 214
 Літовиска 11
 Літятин 8
 Лойовці — Лоївці 88, 90, 92-95
 Лопатинці 156-157, 159-160

- Лопатін — Лопатин 83
 Лопатінка — Лопатинка 74, 81, 90-91, 96-97
 Лопатинська — Лопатинська 149
 Лука 57
 Лука Міелешковська 152
 Лукавець 11
 Лукашівка 77, 80, 141, 143, 165, 167
 Луки Барські 23
 Лучинець 131
 Любар 95, 141, 233
 Любашівка 58-59
 Любовая — Любова 85
 Любуча 60
 Людвиківка 28
 Люкавець — Лукавець 11
 Лягуйськ 46
 Ляндау 180
 Ляницорунь 16, 19-20
 Ляховці — Ляхівці 33, 65
 Ляцке 12
 Львів 8-12, 73, 137, 142, 226
 Лондон — Лондон 153, 155-156, 229
 Мазурівка 93
 Майдан Головчинський 132
 Майдан Старий 37
 Мазники 20-21
 Макаринці Волоські 52
 Макаринці Волинські 71
 Макарів 54, 65
 Маків 17
 Макаровка — Макарівка 54-55, 75
 Мала 49
 Мала Бугаєвка — Мала Бугаївка 37
 Мала Горбача 56
 Мала Жмеринка 63
 Мала Кожуховка — Мала Кожухівка 37-38
 Мала Снетинка — Мала Снітинка 46
 Мала Солтанівка 34, 45
 Мала Сцура — Мала Щура 18
 Малая Ростовка — Мала Ростовка 84
 Мала Татаринівка 67
 Малая Сметінка — Мала Сметінка 34
 Малиє Мошковці — Малі Мошківці 33
 Малия — Малі 26, 28, 83
 Малін — Малин 54
 Мале Плісецькое — Мале Плісецьке 36
 Малий Чернятин 30, 126
 Малі Мочульки 77
 Маліївка 18
 Малютика — Малютянка 39
 Манаїва — Манаїв 4, 11
 Маниківці 21
 Маньківці 24, 131
 Маньковка — Маньківка 86
 Мардаровка — Мардарівка 64, 163, 171, 178
 Маріямпіль 13
 Маріупіль — Маріюпіль 163
 Маріяновка — Маріянівка (Мар'янівка) 16, 18, 51-52
 Марківці 111
 Марковка — Марківка 80
 Маркуші 133, 135, 139
 Мархелівка — Мархалівка 35, 38-39
 Марсилія 144
 Мартинівка 24
 Масляковка — Масляківка 113
 Матейково 24
 Матрунка 27
 Матюжин 39
 Мацюжинка — Матюжинка 39
 Махаринці 51, 65, 122, 129
 Махнівка 24, 29, 31, 66-69, 83, 122, 131-132, 136-137, 148
 Махновці — Махнівці 10
 Мачуха 86, 94-95
 Медведівка 28
 Медвеже 113
 Медуха 9, 89
 Межибож (Межибок) — Межибіж 21-22, 176, 178
 Межирів 24-25, 155, 159
 Мелітопіль 167
 Мельниця 6
 Мельниківці — Мельниківка 91
 Мервін 74, 89, 96
 Миколаїв 136, 138-139, 141-145, 147, 149, 152-153, 164, 172, 177-178, 190
 Мирогоровка — Миргорівка 40
 Миропіль 111
 Мирослав 63
 Михалівка 49
 Михайловка — Михайлівка 37, 43, 46, 73, 80, 106
 Мишків 80
 Мишковичі 7
 Михалполь — Михалпіль 20-21
 Мігаєво 163
 Мігалевиці — Мігалівці 23

Мізаковські Хутори 25

- Мізяків 140
Мілинці 22
Мінковце — Минківці 17-19, 33, 150, 153
Мірони 193
Міхайловка — Михайлівка 163
Міхалевка (Міхаловка) — Михайлівка 85-86, 94
Міхалін — Михайлин 83
Міхалевка 86, 94
Міхалполь 20
Могачбай 172
Могилів Подільський 66, 81-82, 88, 110, 114, 131, 150, 166, 168, 178, 200, 215, 218, 224, 228
Могилівка 25, 27-28
Могильно 40-41, 43, 45
Могильниця 43
Мозир 48, 170, 212, 218, 236
Молотківці 132-133, 148
Молчанівка 33, 48, 53-55
Монастирська — Монастирська 6-8
Монастирище 50, 73, 75-76, 78-79, 82
Монастирищина 189
Монастирське — Монастирське 91, 93, 95
Мончино 126
Мончинці — Мінчинці 30, 129, 148-149
Морозів 20
Морозівка — Морозівка 50, 54, 63, 71
Москва 61, 73, 131, 146, 149, 154, 156, 161, 168, 170-172, 174, 184, 194, 196, 217, 219, 228-229, 231-238
Мосняги 183, 202
Мостиска — Мостиська 139
Мотижин 37
Мотовилівка 34-35, 46
Мотовідловка — Мотовилівка 35
Мохначка 34-35
Мошва 52
Мошин 147
Мошнага 202-203
Мужилів 8
Музики 133
Мукаров — Мукарів 18
Мулін — Мулин 55
Муравська Пенковка — Моравська Пінківка 138
Мурманськ 231

Мутужин 39

- Мшанець 31, 149
Мясківка 218
Найдорф 208, 220
Нападовка — Нападівка 64, 130
Нападівка — Нападівка 98, 130
Нараєвка р. — Нараївка р. 74-75
Нараїв 11, 13
Настасів 7
Нахичеван 215
Науен 149, 233
Небіж 55
Незвиська 11
Неменка 75, 82, 88
Немеринці 51-52
Немривка 23
Немрив 86, 88-90, 95, 97, 113, 116, 122, 157, 160, 164-165, 175, 179, 185, 187, 214
Неміч 11
Непедівка 65-66
Несерівці 20
Неслава р. — Нічлава р. 15
Нижна Кропівна 93
Нижнів 6-10, 13-14, 166
Николаїв 118
Німичинці — Немичинці 150
Нижгурці — Низгірці 51
Нівра 16, 19
Ніка 164
Ніконовка — Никонівка 33, 62-63
Нікополь — Никопіль 168, 170-171
Нікольськ — Никольськ 168, 189
Нова Гута 18
Нова Прага 138, 144
Нова Ушиця 17-18, 131, 150, 154, 227-228, 236
Новгород Волинський 30, 35-37, 40, 48, 55, 58, 61, 63, 78, 80, 132, 134, 170, 178, 212
Новий Буг 139, 145
Ново-Константинів 22
Новий Миропіль 80
Новоселиця 143
Ново-Івановка — Ново-Іванівка 163
Новомиргород 144
Ново-Міраполь — Ново-Мирапіль 30
Новомосковськ 156
Ново-Павлівка — Павлівка 191
Ново-Українка 73, 138, 144, 152, 178
Новогригоріївка — Новогригоріїв-ка 138
Нова Ушниця 17-18, 131, 154

- Новопетровское — Новопетровське 163
 Новополь — Новопіль 37
 Новоросійськ 230, 237
 Новорудня 41, 45
 Новорудка 43
 Новоселиця 24, 48-50, 143
 Новосілка Язловецька 6
 Новосілки 12
 Новофастів 53-54
 Новочеркавськ 164
 Нозвягель — Новоград Волинський 60
 Носовці — Носівці 93
 Нуше 11
 Ободівка 78, 80, 167-168, 177, 184, 208
 Обжува 184
 Обуховка — Обухівка 133, 138-139
 Обухів 47
 Овсяникп 29-30
 Овруч 51, 167
 Огіевка — Огіївка 64, 67
 Одеса (Одесса) 26, 54, 103-104, 111-117, 120, 122-123, 126, 128, 130-134, 136-139, 141, 144-148, 150-154, 158, 162-163, 165-168, 176, 182-183, 185, 189-193, 196, 208-210, 214-215, 218, 220
 Ожидів 12
 Озадівка 31
 Озеряни 9, 52
 Озірна 9, 14
 Окладное — Окладне 23
 Окна 163, 175, 178, 209
 Олевськ 48, 63
 Ольвіополь — Ольвіопіль 138, 144, 152, 210
 Оліїв 9
 Ольгіопіль 220
 Ольгополь — Ольгопіль 118, 122, 177, 185-186, 201, 208, 268
 Ольчаєво 22
 Олша — Олеша 10, 14
 Ольховець — Вільховець 10, 17
 Ольшаниця — Вільшаниця 12, 38
 Ольшанка — Вільшанка 78
 Омятинці — Ометинці 86-88, 91, 97
 Онітковці — Онитківці 163
 Опитківці 156-157
 Опичинці 147
 Оратово 66, 74, 76, 81, 90-91, 95-96, 118
 Оргеїв 191
 Орел 134
 Орешки — Орішки 33
 Ореше 60
 Оризарка 79
 Оринін 16
 Осиповка — Осипиківка 163
 Острополь — Остропіль 27, 95
 Офірна 34
 Охотськ
 Охримовці — Охрімівці 22
 Очаків 194
 Очеретянка 40, 44-45
 Павловка — Павлівка 14, 74, 84, 150, 152, 208
 Павлолч 48-51, 54, 58-59
 Павелка 75
 Паланка 65, 165, 167
 Палачниця — Полачниця 138-139, 142-143, 145
 Панасівка 133
 Папірня 49
 Париж 84, 148, 153-154, 156, 167, 172, 174, 200
 Парипса — Парипса 50
 Пархомівка 21, 96
 Пасхова 149
 Патринці 17
 Пашковці — Пашківці 21, 25, 27, 75
 Пашутинці 22
 Пенъківка 140, 143
 Перейма 175, 184, 220
 Перекоп 119, 126, 147, 154, 158, 163, 166-167, 190, 200, 217, 235
 Переліти 207
 Перемишляни 8, 12
 Перемишль 139, 142, 216
 Перепельники — Перепильники 11, 13, 159
 Пересечина — Переспчина 191
 Перехоринці 22
 Перехрестово 53, 59, 163
 Переяслав 145, 153
 Перлівка 60
 Петраші 20
 Петрівка 145
 Петрімани 22
 Петроверхск — Петроверховськ 163
 Петроверовка — Петровирівка 163, 197
 Печиска 27
 Петроград 211-212, 217
 Петропавловськ 40, 171

- Печара 49, 84-86, 88-91, 97, 105-106,
 110, 157
 Печиска 21, 25
 Печари — Печари 49, 88
 Пещанка — Піщанка 77, 215
 Пещана — Піщана 64, 175, 180
 Пиків 158
 Пилипка 63
 Пілява — Пилява 176, 178
 Писаревка — Писарівка 26, 73
 Підвисоке 76
 Підгайці 6-9
 Підгороді — Підгороддя 11-12
 Підкамін' 11, 14
 Підлісе — Підлісся 21
 Підмихайлівці 13
 Піков — Пиків 95, 158
 Піліпи Чемерискі — Пилипи Ч. 23
 Піляви — Пиляви 178
 Пісець 18
 Пісаревка — Писарівка 26, 73, 140,
 164
 Піски 55-57
 Піщанка — Піщанка 164
 Піщана 175, 180
 Плева — Полева 177
 Пленіків — Плеників 12
 Пleshаний 138
 Плеховая — Плехова 66, 149
 Плисків 82
 Плісець 18
 Плісецькое — Плісецьке 34-35
 Плісков — Плисків 68-70, 73, 82-83
 Плесняки — Пліснаки 13
 Пліхová — Плихова 132
 Плоское — Пlosке 51
 Пługів 10-11, 13-14
 Побойна — Побійна 17
 Побоянка 17-18
 Поборожня 139
 Погребі 39
 Погребіще — Погробіще 33, 35, 47,
 50-52, 63, 70-74, 81-84, 86, 104,
 109, 118, 156
 Поддубовка 81
 Подубовка 96
 Подфіліпе — Підфіліп'я 16
 Полевий Мукаров — Мукарів 20
 Познань 163, 173, 234
 Покровське 145
 Половецькое — Половецьке 49, 131
 Поличинці 139, 144-145
 Полонне 29-30, 32-34, 62, 64, 66, 80,
 83-84, 111, 161, 200
 Полтава 16, 45, 107, 139, 141, 144-
 145, 158
 Поморяни 10
 Помчинці 132
 Помошня — Помошна 152
 Понора р. 25
 Попелівка 159
 Попелюхи 83, 159, 201, 211, 233, 238
 Попельная — Попельна 33-35, 48, 50,
 54, 62, 80
 Попова — Попова 22
 Попова Гребля 74, 83, 177
 Поповці — Попівці 23
 Посухов — Посухів 10, 22
 Поток — Потік 84, 99
 Потоки 149
 Потутори 13
 Почапінці 23-24
 Почуйка 46, 49-50
 Прага 147
 Празев — Празів 60
 Приборовка — Приборівка 77-78
 Прилуки 28-30, 77, 99, 134, 138, 226
 Пріворотіе — Привороття 17
 Прімошеніца 23
 Проскурів 20-21, 23, 27-28, 33, 47, 61,
 76-77, 94, 109, 116, 119, 126, 131,
 154, 158, 163, 166-167, 200
 Прушинка 51-52
 Пукачівка 52
 Пуків 11
 Пулін — Пулпн 47, 56, 79
 Пустоха 149
 Пустошка 51
 П'ятигорськ 233
 П'ятигірка 137
 Пятка 32, 57, 64, 69
 Пятковка — Пятківка 77
 Пятничани 119
 Рава Руська 139, 142
 Радомисль 50-51
 Радоя 191
 Радулін 63
 Райгород 29, 31, 90-92, 94-95, 138
 Райка 63-64, 67
 Рахнавільська 16
 Рахни 92, 148, 152, 164
 Рахни Лісові 148, 155, 157-159
 Рачка 64, 84, 88, 113
 Рашків 190, 211
 Ревель 161, 188-189
 Ревуха 52, 67

- Регентівка 23
 Резин 196
 Рея 62-63, 71
 Рибки 165
 Рибниця 175, 190-191, 195-197, 199,
 203-204, 208-211
 Рибчинці 54
 Ришківці 135
 Рижіше 55
 Рипиці 18
 Ріжиці 40
 Рова 24
 Рогатин 8, 10-13
 Рогачів 189
 Рогожка 65
 Рогожна 99, 106
 Рогозна — Рогізна 34, 99, 109, 157
 Розалівка — Розаліївка 208
 Роздільна 154, 164, 179, 190-191, 200,
 208-210, 215
 Ростов 161, 166, 170, 215, 221
 Рокітно 38
 Романів Хутор 98
 Романів 30-32, 220
 Романівка 33, 35, 46, 49-50, 56
 Рорбах 180
 Росоловці — Росолівці 28
 Россози — Росоша 98
 Ростовка — Ростівка 74, 89
 Рось 63, 142
 Руда 12-13, 49
 Рудниця 162, 165, 233, 238
 Рудня 41, 52, 54, 79
 Ружин 32-33, 47, 49, 51-52, 63, 67, 72,
 78, 82
 Ружка 64
 Рункушов — Рункушів 17
 Русановка — Русанівка 147
 Сабаровка — Соборівка 80
 Савинці 18, 156
 Саврань 180, 193, 234
 Самбір 139, 142
 Самгородок, 29-31, 74-75, 122, 126,
 128, 147, 165
 Саверівка 45
 Сазано 147
 Сан Жермен 172
 Сальник 29, 129, 150
 Самчинці 91
 Саринчуки — Сараньчуки 8
 Сараньчуки 8
 Сасків 41
 Сахновці — Сахнівці 92
 Свіж — Сверх 12
 Свинобичі 63
 Свиняря 97
 Свистільники 11
 Севастопіль 147
 Севастіановка — Севастіянівка 76
 Северинівка 24-26
 Секежинці 16
 Семаківка 52-54
 Семаки 67
 Семенівка 13,5 138
 Семенка 23, 86-87, 91-92, 94-95
 Семяківці 18
 Сельниця 97
 Сенівка р. — Ценівка р. 9
 Серби 210, 212
 Сестріновка — Сестришівка 65
 Сеферовка — Сеферівка 23
 Сеньява — Синява 94, 168
 Секежинці — Сікеринці 16-17, 85
 Сижевка 69
 Ситники — Ситняки 38-39
 Ситківці 81, 91-95
 Сичевка — Сичівка 76
 Сіняковці — Сіняківці 17
 Січинці 16
 Скагліївка 67
 Скажинці — Сказинці 17, 25
 Скала 15-16
 Скалат 7
 Скаківка 131
 Сквіра — Сквира 26, 31-34, 46, 49-
 54, 57, 59-60, 78, 83, 147, 153, 157
 -158
 Скибінці 81
 Скитки 98
 Скітки — Скідьки 37-39, 84, 101
 Скрагліївка — Скрагліївка 31
 Скрагліївка — Скрагліївка 131, 136
 Скрагліївка — Скрагліївка 131
 Скріцькоє — Скріцьке 85, 94
 Славна 10
 Слевка 55
 Следи 99, 148
 Слобідка 5, 59, 67, 94, 201, 204, 207,
 209-210
 Слобідка 69, 175, 193, 199-200
 Слобідч 45
 Слобода 17, 25
 Слобода Антоновська — Сл. Анто-
 нівська 80
 Слобода Лавровська 152

- Слобода Нисковецька — Сл. Нисковецька 24
- Слобода Пятничанська 25
- Слободзея 201, 207
- Словута 34
- Случ р. 25, 28
- Смолдирів 62
- Смоленськ 194, 211,
- Смолянка 53-54
- Смотрич 18-19
- Снігіровка — Снігирівка 147
- Снітково 22
- Соболівка 12
- Соболевка — Соболівка 45, 80
- Соборовка 76
- Совіски 100
- Созов 77-78, 98
- Созовка 77-78
- Сокоlecь 51-52, 89, 91, 106
- Сокольча 33, 56
- Соколів 35, 41, 44, 48, 56
- Солобківці 18, 20-21, 92
- Соловевка 85
- Сорокогясинці 113
- Сорокодуби 94-95
- Сосонка 157
- Софіївка 191
- Сошова 163
- Спічинці — Шпичинці 30
- Ставки 165, 215
- Ставище 34, 49
- Ставропіль 221
- Стадниця 151
- Станиславів 7, 9, 142, 227
- Станиславчик 22-23, 63
- Станіславівка 16, 20, 22
- Старо-Константинів 22-23, 25-28, 95, 130, 158, 200
- Стара Гребля 77
- Старий Луг 178
- Старі Прилуки 77, 95, 126
- Старий Самбір 139
- Стара Сенява — Стара Синява 26, 95
- Старо 41
- Старолуг 74
- Старосельце — Старосільці 51
- Староселе — Старосілля 33, 50
- Старосенява — Старосинява 217
- Степановка — Степанівка 163
- Стенка — Стінка 21
- Стояни 106, 156-157
- Стратени 191
- Стратієвка — Стратіївка 73, 79, 83,
- 193, 203
- Стратин 11
- Стрижавка 25, 28-29, 87-88, 94, 148, 154, 156-157
- Стрий 142
- Стрипа р. 8
- Струма 191
- Струмівка 78
- Студеница р. 17
- Стуфчинці 25, 28, 88
- Струсів 7
- Сужки 52
- Сульжин 28, 95
- Суми 134
- Суповка — Супівка 22
- Супруковець 19
- Суходіл 15
- Сухновці 28
- Сухолеси — Сухоліси 38
- Сцібори 17
- Сцура — Шура 85
- Таганрог 164
- Тальное — Тальне 77
- Тараша 41, 147, 159
- Татаринці 20
- Татариска 22
- Татариновка — Татаринівка 60, 62-64, 67, 74
- Татюрка 36, 43-46
- Ташлик 108, 138
- Теперівка 21
- Теребовля 6-7
- Тернопіль 6-8, 10, 142, 147, 200
- Терлиця 79
- Терехів 145
- Терешівка 21
- Терехово 133, 138-139
- Тетіїв — Тетіїв 50, 157
- Тиврів 106, 113, 140, 149, 157, 163, 209
- Тетюрка 44-46
- Тигуни 171
- Тимків 193, 196, 201, 207, 209
- Тиманівка 71, 89, 165
- Тимківна167
- Тіхорецьке 218
- Тирасполь — Тираспіль 152, 190-192, 195, 200, 208-210, 215, 218
- Тифліс 143
- Тишківка — Тишківка 80
- Товмач 9, 14
- Товстобаби 7-8, 14
- Томашпіль 90, 96, 164, 218

- Томськ 188
 Томора 54
 Тонієв 54
 Тополі 175
 Топори 63
 Торгів 10
 Торканівка 170
 Тлустеньке 15
 Траянів — Троянів 32, 57, 60, 62, 64,
 69, 212
 Требовач — Трудовач 12
 Трешківка — Терешківка 21
 Трибухівці 15
 Тростянець 13, 86, 88, 111, 164, 177
 Тростинка 38
 Троща 78
 Тростянчик 80
 Трипілля 153
 Троповичі 56
 Трибухівці 13, 15, 86, 111, 164, 177
 Трипіль 40
 Туга 149, 154
 Турбів 77-78, 97, 122, 150, 154
 Тулін — Тулин 57-58, 60
 Тульчин 85-86, 88-89, 92-93, 156-157,
 164, 177, 179-181, 184-185, 187,
 214
 Турка 139
 Туровичі 58
 Турчинка 37, 40, 43, 46-47, 52-53
 Туча 30-31
 Тюшки 148
 Тягунь 82, 89-90, 97, 171
 Ужачин 56
 Ужгород 216
 Уланиця — Уляниця 79
 Уланів 30, 139-140
 Улішка 106
 Умань 26, 46, 51, 53, 64-66, 75, 142,
 170, 178
 Устє 208, 220
 Устє - Біскупе — Устя Єпископське
 6
 Устє Зелене — Устя Зелене 14
 Устимовка — Устимівка 49
 Усулуси — Усолуси 55
 Уссурійськ 172, 189
 Ушиця 54
 Ушомір — Ушомир 41, 43
 Фастів 33-38, 40-41, 45-46, 48-50, 53-
 54, 56-57, 64, 68, 80
 Фастовець — Фастівець 36, 48
 Феліксова — Феліксівка 78
 Фільварок Злоба 10
 Фільварок Травна 5
 Фльорина 170, 202, 208
 Фльора 178
 Філянівка 18
 Фірлеїв — Фирліїв 11-12
 Фірлеївка 55
 Фірманівка 20
 Фрамполь — Фрампіль 18
 Французьке 164-165
 Фридрівці 15
 Фронтовка — Фронтівка 76
 Хабаровськ 172
 Хажин 131, 133, 138
 Харбін 189
 Харинь 135
 Харків 161, 172, 211, 229, 235
 Харлаївка 33, 55, 62-63
 Харлаївка 33, 62-63
 Харлієвка — Харліївка 54, 56
 Херзон 136, 138-139, 144-145, 152, 178,
 190, 194
 Хижовка — Хижівка 63
 Хирів 139
 Хмелище 131, 133, 138
 Хмельівка 111
 Хмельник 27-29, 95, 109, 124, 126,
 128-129, 131-132, 157, 214, 220
 Ходойково 73
 Ходорівці 16
 Ходорків 33, 35, 50, 57, 60, 62
 Ходосівка — Ходісівка 39
 Холевінци 150, 152, 154
 Хомутинци 140
 Хоробрів 9
 Хоростків 5
 Холоднівка 167
 Холосно — Холосне 40-41, 43, 45
 Хомутинци 140
 Хотин 7
 Хотинівка 45
 Хотойдово 73
 Храбужна — Храбузна 13
 Хрестище 83
 Христівка 111
 Христинівка 53, 65, 67-68, 78, 95, 100,
 110-111, 118, 122, 138, 160, 163,
 166
 Хутори 23, 37
 Хутор Монастирський — Хутір М. 40
 Хутор Романів — Хутір Романів 89
 Хутор Черкас — Хутір Черкас 39

- Хутор Черномського — Хутір Ч. 82, 96-97
- Царицин 134, 158
- Цедковці — Цидківці 16
- Цибулів 77-80
- Цибулевка — Цибулівка 78, 163
- Циганівка 20
- Циплішті 191
- Ціберти 60
- Ціковці 17
- Цішанів — Чесанів 139
- Цостобія 193
- Чагов 74, 89, 97
- Чанковая — Чанкова 17
- Чарнорудка — Чорнорудка 31, 47, 56, 62-63, 67, 75, 82
- Чахова 54
- Чebани 111
- Чемериси Волоські 23
- Червоная — Червона 33, 45, 47
- Червона 57-58, 63, 71
- Червоно 191
- Черелашинці 148
- Черкаси 153, 157
- Чернашівка 177
- Черная — Чорна 18-19, 175
- Чернихів 35, 46-49, 51, 53, 55-56
- Чернівці 7, 136, 216
- Черніїв 13
- Черновая — Чернова 45
- Черномін 193, 201, 207
- Черномінці 220
- Чорнорудка 47, 56, 62, 82
- Чернухов — Черняхів 36
- Чернявка 82
- Чернява 83
- Чернавка 44
- Чернятин 24
- Черняхів 47
- Черці — Черче 13
- Четвертинівка 78-79
- Чечелівка 83
- Чечельник 16-18, 81, 86, 168, 178, 183-184, 193, 198, 200-202, 207, 220, 227
- Чехи 131
- Чехова 63
- Чиганівка 60
- Чиевка — Чиївка 60
- Чижинці 85
- Чікаго 162, 227
- Чорна 18
- Чорнорудка 31, 67
- Чорний Острів — Чорний Острів 92, 111, 116
- Чортків 5-6, 15, 67, 142, 166
- Чортория 7
- Чубинці 34, 46
- Чубівка 170
- Чуднів 63-64, 67, 79-80, 178
- Чуків 113
- Шабелька 81
- Шамраєвка — Шамраївка 33, 49, 52
- Шандровка — Шандрівка 126
- Шарапанівка 89
- Шарки 21
- Шарівка 20
- Шаршунці 210
- Шатава 16-17
- Шашаринівка 89
- Швейківка — Швайківка 67
- Швейковка 63
- Швейковці — Швейківці (Швайковці) 62
- Шебутинці 18
- Шегидин — Шегедин 172
- Шентириджур 177
- Шенегівка 26, 29-30, 32, 34-35, 48, 56, 62, 64, 66, 69-70, 72, 80, 83-84, 94, 111, 132, 164, 166
- Шершне 41, 43
- Шибалін — Шибалин 13
- Шиманівка 79
- Шимкова 163
- Широка Гребля 26, 28
- Шираєво 163
- Шишківці 11
- Шкварява — Скварява 12
- Шманківці — Шманьківці 5
- Шманківчики — Шманьківчики 5
- Шпиків 97, 99, 185
- Шпікове 44
- Шпичинці 21
- Штокогольм 149
- Шуляки 80
- Шумськ 60, 62
- Щатліма 78
- Щитка 26
- Щітка 152
- Шура 94-95
- Юзвін — Юзвин 26, 28, 51
- Юзеповка — Юзефівка 128
- Юзефполь 191
- Юліямпіль 159
- Юрів 39
- Юрківці 81, 86-88

Юрковка — Юрківка 148, 162, 164
Юровка — Юрівка 40, 132-133, 146-148
Яблоновці — Яблонівці 41
Яблонное — Яблонне 43
Яблонець 52, 55
Яворів 139
Явці — Явче 13
Ягнятин 50, 63
Ягольниця 5
Язловець — Язлівець 5-6
Яловець 75
Ямпіль 166, 168, 212, 224
Янів 27-29, 69, 128-129, 158
Янішевка 43, 46
Янковичі 35, 39, 71
Янушполь — Янушпіль 139
Янчинці 16
Яромірка 111
Ярмолинці 17, 20, 92, 126, 200
Яроновці 33, 90-91, 95
Ярослав 139
Ярославка 51
Ярошевка — Ярошівка 113
Ярошинка 148, 164
Яруги 215
Яруш 60
Ясеново 138, 144
Ясногородка 37
Ястрембіха 90-91, 95
Яструбинці 79
Ястшембець 23
Яхне 49
Яцківці 9
Яцковичі 80

ЖЕРТВОДАВЦІ НА ФОНД ВИДАННЯ „ДЕННИКА НК УГА”

- § 530.00 Іванна Джус
- 300.00 Марія Лепка; Дарія Навроцька
- 100.00 Віктор Балабан; Ярослава і д-р Володимир Галан; д-р Петро Попович
- 65.00 Омелія і Михайло Цяпки
- 60.00 Станиця Братства УСС, Нью-Йорк; Петро Постолук
- 50.00 Евстахія Гойдиш; Марія Котик і діти; Стефанія, мгр Іван і д-р Андрій Зваруни; д-р Теодор Ткачуж
- 40.00 Стефанія Боднар і Василь Микитюк, власники Мотелю і ресторану; д-р Іван Подюк
- 30.00 Станиця Братства УСС у Клівленді; Станиця Братства УСС, Чікаго
- 25.00 Федеральна Кредитова Кооператива „Самопоміч”, Чікаго; Дана і мгр. Орест Городиські; д-р Ігор Кодельський; В. Левицький; д-р Василь Марчук; Н. і О. Микитей; д-р Юрій Сас-Подлуський; В. Е. Реннер; д-р Павло Сениця; д-р Марія Слиз-Фішер; д-р Роман Смик; д-р Василь Стефурак; д-р Орест Яхторович
- 20.00 Х. і д-р Я. Воевідки; О. і В. Гентиші; д-р А. Горчинський; д-р М. Іваницький; Марія і Христина Карпевичі; Надія і Володимир Онишкевичі; Орест Клюфас; Н. Косевич; І. і В. Левицькі; Осип Марцінюк; Анна і Лідія Палій; д-р Степан Павлинський; Я. Почапський; Осип Утриско; Клявдія і Михайло Чорнодольські; Анна і Теодор Лопадчаки; Дмитро Бобеляк
- 15.00 В. Шраменко-Данко; Ольга, д-р Стефанія і Анна Коренець; д-р Теодор Решетило
- 10.00 Осип Бандера; Дарія Вітанович; Л. Волчук; д-р Тома Воробець; Л. і Р. Гавриляк; Р. Герасимович; О. і М. Гнатейко; М. і Ю. Гончаренко; М. Дзундза; А. і Л. Добрянський; О. і Т. Зазуля; Дарія і Едвард Камінські; О. і д-р Кіпа; С. і І. Король; І. і Ю. Купчинські; Таня Купчинська; Л. і В. Курилко; Віра і Євген Лашуки; Я. і М. Левицькі; Нуся Лепка; Анна Никифоряк; Анна і Роман Петріна; Богдан і Оксана Рак; Л. і Р. Раковські; О. і Р. Рогожа; О. і Я. Рубель; Василь і Стефанія Русяк; Володимир і Ярослав Савчаки; В. і З. Салевичі; М. і О. Слудчинські; Олена Смулка; Уляна Старосольська; д-р Василь Стецюк; Михайло Ступка; Ара і Ярослав Терлецькі; Х. і Ю. Ференцевич; Р. Ференцевич; Д. і А. Франкен; Дарія Черник; В. Шеремета; М. і Б. Ковч
- 6.00 Петро і Марія Лешчишини
- 5.00 Іван Білоус; д-р М. Головатий; Іван Голуб; Віра Данець; Григорій Дякун

